Nieuw Nederlands

3 HAVO

6E EDITIE

LEERBOEK

De wereld in mijn hoofd is groter dan de echte.

Noordhoff Uitgevers

Nieuw Nederlands

Vormgeving binnenwerk: Grafisch ontwerp Duko Hamminga
Conceptontwerp omslag: nu:amsterdam/nu:rotterdam
Vertaling vormgeving omslag: Grafisch ontwerp Duko Hamminga
Omslagfoto: Hollandse Hoogte
Illustraties: Flos Vingerhoets, Haarlem

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan: Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Voortgezet onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB Groningen of via het contactformulier op www.mijnnoordhoff.nl.

MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C118189
FSC www.fsc.org

0 / 19

ISBN 978-90-01-88071-2

Nieuw Nederlands

3 havo

Eindredactie:
Margreet Kooiman
Marlies Schouwstra

Auteurs:
Anne-Carine van den Akker
Jan Erik Grezel
Margreet Kooiman
Monique Metzemaekers
Lisette Veldhuizen
Marit Vos
Hinke Zetstra

Noordhoff Uitgevers Groningen

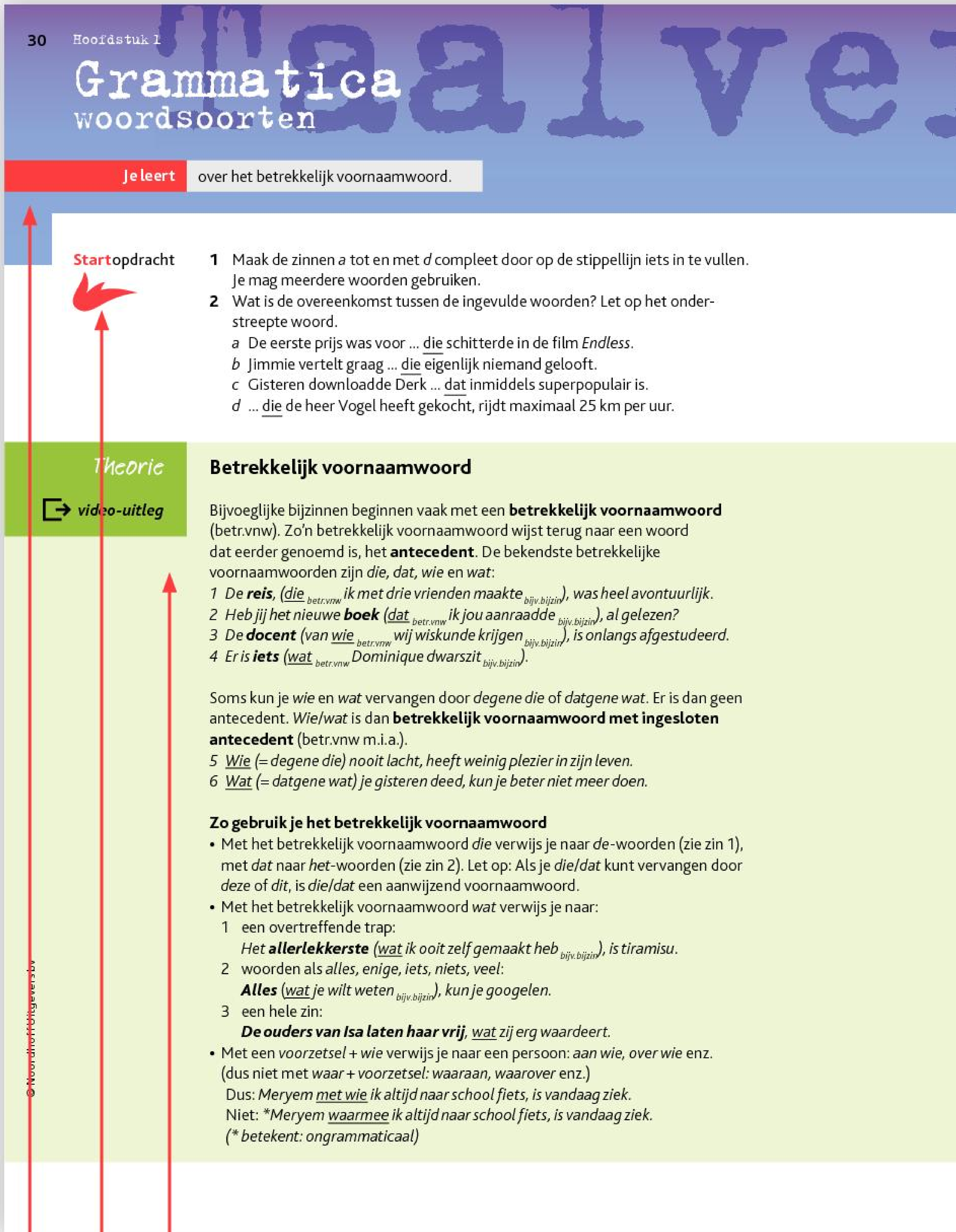
Hoe werk je met Nieuw Nederlands?

De quiz en De brug
Je kunt het schooljaar beginnen met *De quiz*. Als je die maakt, zie je hoe goed je het Nederlands beheerst. Als het nodig is, kun je na de quiz extra oefenen met *De brug*. Die vind je vanaf bladzijde 242. *De brug* helpt je alvast voorbereiden op de gewone hoofdstukken in dit boek.

Hoofdstukken
Nieuw Nederlands bestaat uit zes hoofdstukken. Ieder hoofdstuk heeft dezelfde vaste indeling:
- Lezen
- Schrijven
- Kijken en luisteren
- Spreken en gesprekken
- Woordenschat
- Grammatica
- Formuleren
- Spelling
- Praktijkopdracht

Poëzie en fictie
Achter in dit boek vind je het onderdeel *Poëzie en fictie*: bladzijden vol leesplezier met fragmenten uit spannende romans en boeiende gedichten. Ook word je uitgedaagd om zelf in de pen te klimmen.

Nieuw Nederlands Online
Op Nieuw Nederlands Online kun je alle opdrachten uit het boek maken. Je vindt er alles wat bij de opdrachten hoort, zoals video's en formulieren. Als je de opdrachten online maakt, kun je een eigen route volgen met herhaalopdrachten of steropdrachten. Je kunt online ook oefenen voor de toets en video-uitleg van de theorie bekijken.

30 Hoofdstuk 1
Grammatica
woordsoorten

Je leert over het betrekkelijk voornaamwoord.

Startopdracht
1 Maak de zinnen *a* tot en met *d* compleet door op de stippellijn iets in te vullen. Je mag meerdere woorden gebruiken.
2 Wat is de overeenkomst tussen de ingevulde woorden? Let op het onderstreepte woord.
a De eerste prijs was voor … die schitterde in de film *Endless*.
b Jimmie vertelt graag … die eigenlijk niemand gelooft.
c Gisteren downloadde Derk … dat inmiddels superpopulair is.
d … die de heer Vogel heeft gekocht, rijdt maximaal 25 km per uur.

Theorie
video-uitleg

Betrekkelijk voornaamwoord
Bijvoeglijke bijzinnen beginnen vaak met een **betrekkelijk voornaamwoord** (betr.vnw). Zo'n betrekkelijk voornaamwoord wijst terug naar een woord dat eerder genoemd is, het **antecedent**. De bekendste betrekkelijke voornaamwoorden zijn *die*, *dat*, *wie* en *wat*:
*1 De **reis**, (die betr.vnw ik met drie vrienden maakte bijv.bijzin), was heel avontuurlijk.*
*2 Heb jij het nieuwe **boek** (dat betr.vnw ik jou aanraadde bijv.bijzin), al gelezen?*
*3 De **docent** (van wie betr.vnw wij wiskunde krijgen bijv.bijzin), is onlangs afgestudeerd.*
*4 Er is **iets** (wat betr.vnw Dominique dwarszit bijv.bijzin).*

Soms kun je *wie* en *wat* vervangen door *degene die* of *datgene wat*. Er is dan geen antecedent. *Wie/wat* is dan **betrekkelijk voornaamwoord met ingesloten antecedent** (betr.vnw m.i.a.).
5 Wie (= degene die) nooit lacht, heeft weinig plezier in zijn leven.
6 Wat (= datgene wat) je gisteren deed, kun je beter niet meer doen.

Zo gebruik je het betrekkelijk voornaamwoord
- Met het betrekkelijk voornaamwoord *die* verwijs je naar *de*-woorden (zie zin 1), met *dat* naar *het*-woorden (zie zin 2). Let op: Als je *die/dat* kunt vervangen door *deze* of *dit*, is *die/dat* een aanwijzend voornaamwoord.
- Met het betrekkelijk voornaamwoord *wat* verwijs je naar:
  1 een overtreffende trap:
  *Het **allerlekkerste** (wat ik ooit zelf gemaakt heb bijv.bijzin), is tiramisu.*
  2 woorden als *alles, enige, iets, niets, veel*:
  ***Alles** (wat je wilt weten bijv.bijzin), kun je googelen.*
  3 een hele zin:
  ***De ouders van Isa laten haar vrij**, wat zij erg waardeert.*
- Met een *voorzetsel* + *wie* verwijs je naar een persoon: *aan wie, over wie* enz. (dus niet met *waar* + *voorzetsel: waaraan, waarover* enz.)
  Dus: *Meryem met wie ik altijd naar school fiets, is vandaag ziek.*
  Niet: **Meryem waarmee ik altijd naar school fiets, is vandaag ziek.*
  (betekent: ongrammaticaal)*

In de theorie wordt de nieuwe lesstof uitgelegd. Je gaat ermee aan de slag in de opdrachten. Je kunt online video-uitleg van de theorie bekijken.

Je begint altijd met de startopdracht waarin je kennismaakt met de nieuwe lesstof.

Bij 'Je leert' staat wat je gaat leren. Dat is het doel van de les.

Opdracht 1

Noteer de betrekkelijke voornaamwoorden. Zet het antecedent erachter.

1 Coen draagt altijd ouderwetse spijkerbroeken, die hem overigens prima staan.
2 Toen Roelof wilde printen, was het papier, dat hij net had bijgevuld, alweer op.
3 In het krantje, dat vandaag verscheen, las ik over de uitbreiding van het station.
4 Mevrouw Daniels, die vorige week een ander huis kocht, is helemaal in haar nopjes met deze aankoop.

Opdracht 2

Vul op de stippellijn het juiste betrekkelijke voornaamwoord in. Kies uit: *die*, *dat*, *wie* en *wat*. Zet het antecedent erachter.

1 ... je aan Iris vertelde, is toch niet het geheim ... ik jou toevertrouwde?
2 De luchtvaartmaatschappij heeft opnieuw haar prijzen verhoogd, ... niet werd gewaardeerd door de klanten ... al jaren vliegen met deze maatschappij.
3 De verkoop van het boek, ... gisteren uitkwam, loopt als een trein.
4 ... zijn billen brandt, moet op de blaren zitten.

Opdracht 3

Noteer de onderstreepte voornaamwoorden en benoem ze: aanw.vnw, vr.vnw, pers.vnw, bez.vnw en betr.vnw.

Tekst 1

Dierenliefde gaat te ver

(1) De Partij voor de Dieren protesteerde onlangs tegen een spookhuis dat een terrarium met krekels wil tentoonstellen. (2) Het zou niet iets zijn wat de krekels willen en inderdaad hebben de beestjes er niet zelf voor gekozen. (3) Ze hebben ook niets te kiezen: ze danken hun bestaan aan de mensen die ze kweken. (4) Gewoonlijk worden de krekels verkocht in dierenwinkels. (5) Deze zaken hebben ook een terrarium als eindbestemming voor de krekels, maar dan een dat al bewoond wordt door reptielen of amfibieën. (6) De krekels worden er levend geserveerd. (7) Wat een mazzel hebben de insecten in het spookhuis dan! (8) Als de beestjes niet in terraria gekweekt en gehouden worden, worden ze helemaal niet meer gekweekt en gehouden. (9) Dit protest van de PvdD schiet dus z'n doel voorbij.

Naar: Koos Dijksterhuis, Trouw, 4 oktober 2017

Opdracht 4 ✱

De woorden *wie* en *wat* zijn niet altijd een betrekkelijk voornaamwoord. Maak met elk van deze voornaamwoorden twee zinnen, *a* en *b*. In de *a*-zinnen zijn ze een betrekkelijk vnw en in de *b*-zinnen niet. Geef aan welke woordsoort *wie* en *wat* in de *b*-zinnen zijn.

Ik kan/weet
- betrekkelijke voornaamwoorden (ook die met een ingesloten antecedent) herkennen en gebruiken. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Opdrachten op een hoger niveau herken je aan de ster. Je docent vertelt of je deze opdracht maakt of niet.

'Ik kan/weet' geeft aan wat je hebt geleerd. Je ziet ook welk niveau daarbij hoort.

Je kunt online extra opdrachten maken. Je kunt ook je eigen route volgen door alle opdrachten uit het boek online te maken.

Opdrachten waarbij je online een filmpje of een geluidsfragment kunt vinden en opdrachten waarbij je online moet werken, herken je aan het symbool voor online.

Inhoud

Poëzie en fictie

De brug

De

Ik bedoel, welke leerling
et de hoofdprijs vandoe
at niet de essentie v
Nee hé? Ging het
ng zelf te laten
in staat is

quiz

De brug van klas 2 naar klas 3

Dit is het derde schooljaar dat je het vak Nederlands krijgt. Misschien is Nederlands makkelijk of juist moeilijk voor je. Als je Nederlands in klas 2 lastig vond, of als je nieuw bent op de havo, is het handig om alvast te oefenen met de opdrachten uit *De brug*.

Doe de quiz!

Door de quiz te maken weet je of het een goed idee is om te oefenen met *De brug*. Tijdens de quiz krijg je vragen over Lezen, Grammatica, Formuleren en Spelling. Je kunt de quiz in je eentje online maken of met de hele klas tegelijk. Als je de quiz samen met je klas maakt, is je docent de quizleider.

Je kunt de quiz ook zelf online maken.

Zo gebruik je *De brug*

Voordat je aan leerjaar 3 begint, kun je met *De brug* alvast een begin maken. De brug herhaalt de belangrijkste leerstof uit klas 2 over Lezen, Grammatica, Formuleren en Spelling. In *De brug* vind je korte, heldere uitleg van de theorie plus een aantal opdrachten. Je vindt *De brug* vanaf bladzijde 242.

Je vindt alle opdrachten van* De brug *online.

Hoofdstuk 1

Grenzen

Nederlands in het buitenland

In zo'n veertig landen op de wereld kun je Nederlands studeren aan een universiteit of hogeschool. Dat doen wel 15.000 mensen: veel meer dan in Nederland en Vlaanderen samen. De top drie van landen waar Nederlands gestudeerd wordt, bestaat uit Zuid-Afrika (3600 studenten), Duitsland (1500) en Indonesië (850). Maar ook in Argentinië, Polen en Zuid-Korea wordt Nederlands gestudeerd.

Zoek uit welke redenen studenten Nederlands in het buitenland noemen voor hun keuze.

Nederlands in Noord-Frankrijk

In Frans-Vlaanderen (het noordwestelijk deel van Frankrijk) heeft een steeds kleiner wordend deel van de bevolking een West-Vlaams dialect als moedertaal. Wie op school, waar Frans de eerste taal is, een vreemde taal wil leren, mag wel Standaardnederlands (of Engels of Duits) kiezen, maar niet dit plaatselijke dialect. Juist in deze regio vind je veel tweetalige plaatsnamen.

Zoek uit welke Nederlandse stedennamen er zijn in Noordwest-Frankrijk.

Baas is kampioen

We gebruiken veel Engelse woorden, maar het Nederlands heeft in de loop der tijd ook duizenden woorden 'uitgeleend' aan andere talen. Kampioen is het woord *baas*, dat in 57 talen opduikt, al ging dat soms via het Amerikaanse *boss*. Anders dan vaak wordt gedacht, kwamen vooral huis-tuin-en-keukenwoorden in andere talen terecht. Door hun 'gewoonheid' konden ze gemakkelijk overgenomen worden.

Zoek uit welke vijf woorden het meest zijn uitgeleend.

Lezen

Je leert over vaste tekststructuren.

Startopdracht

1 Maak van de woorden hieronder zeven duo's. Welke woorden horen bij elkaar?
2 Zet de woorden van elk duo in een logische volgorde. Licht je keuze toe.
antwoord – argument – onderdelen – oplossing – probleem – samengesteld geheel – situatie vroeger – situatie nu – standpunt – verklaring(en) – verschijnsel – voor- en nadelen – vraag – vraag/stelling

Theorie

video-uitleg

Vaste tekststructuren (1)

De meeste teksten hebben een inleiding, een middenstuk en een slot. Ze zijn vaak opgebouwd volgens een vaste structuur:

probleem-oplossingsstructuur	
inleiding	probleem (+ gevolgen)
middenstuk	gevolgen (waardoor is het een probleem? wat merk je ervan?)
	oorzaken
	oplossingen
slot	de beste oplossing

verklaringsstructuur	
inleiding	verschijnsel
middenstuk	kenmerken / voorbeelden
	verklaring(en) / oorzaak/oorzaken / reden(en)
slot	samenvatting of conclusie

verleden-heden(-toekomst)structuur	
inleiding	introductie onderwerp
middenstuk	situatie vroeger
	situatie nu / ontwikkeling van vroeger naar nu
slot	conclusie of voorspelling over de situatie in de toekomst

Meestal kun je de tekststructuur herkennen als je de tekst globaal leest. Soms is het noodzakelijk om de tekst intensief te lezen om erachter te komen welke structuur de tekst heeft.

Opdracht
1

Beantwoord de vragen bij tekst 1. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie: oriënterend, globaal, precies of zoekend.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Welke gebieden met bijzondere grenzen ken je nog meer? Wat maakt de grens daar bijzonder?
3 Waarom staat 'Nederland' (al. 1) tussen aanhalingstekens?
4 Welke structuur herken je in de tekst? Leg je antwoord uit.
5 Wat wordt bedoeld met 'een potje armpje drukken'? (al. 2)
6 'De graaf van Holland had zijn oog laten vallen op het land rond Breda, waaronder Baarle.' (al. 2) Wat betekent dat?
7 Leg met behulp van de tekst uit waarom 'daarom' (al. 2) een signaalwoord voor redengevend verband is en niet voor oorzaak-gevolgverband.
8 Wat is het tekstverband tussen de tweede zin van alinea 3 ('Dit leverde wonderlijke situaties op.') en de zinnen daarna? Leg je antwoord uit.
9 'Het was nog net geen 'twee honden vechten om een been ...', maar het lijkt er wel erg op.' (al. 4) Maak het spreekwoord dat de auteur hier noemt, compleet en geef de betekenis.
10 Leg uit wat de auteur met zijn slotzin (zie vraag 9) bedoelt.

Tekst 1

Over de grens

[1] Ten zuidoosten van Breda liggen Baarle-Nassau en Baarle-Hertog, een uniek stukje 'Nederland'. Beide plaatsen vormen namelijk een lappendeken van enclaves: stukjes België op Nederlands grondgebied, met daarin weer stukjes Nederland, de zogeheten subenclaves. En dan is er ook nog een Nederlandse enclave op Belgisch grondgebied.

[2] De dertig enclaves, stukken grond van het ene land die volledig omringd worden door het andere land, zijn het gevolg van een potje armpjedrukken tussen machtige mannen aan het eind van de twaalfde eeuw. De graaf van Holland had zijn oog laten vallen op het land rond Breda, waaronder Baarle. Maar de hertog van Brabant wilde niet dat die grond in Hollandse handen kwam. Hij gooide het daarom op een akkoordje met Godfried van Schoten, heer van Breda. Laatstgenoemde sloot zich aan bij Brabant en kreeg als bedankje wat land rond Baarle. Maar de beste lappen grond, waar bijvoorbeeld al mensen woonden bij wie hij belasting kon innen, hield de hertog voor zichzelf. Via een huwelijk belandde de Bredase grond in de vijftiende eeuw in handen van een graaf van Nassau: dit werd Baarle-Nassau. De stukken grond van de hertog kregen de naam Baarle-Hertog.

[3] Na de officiële scheiding van Nederland en België in 1839 werd Baarle-Nassau tot Nederlands en Baarle-Hertog tot Belgisch grondgebied verklaard. Dit leverde wonderlijke situaties op. De grens loopt namelijk niet altijd keurig door de straat, maar regelmatig dwars door gebouwen. De ene kant van een schuur, winkel, terras of woonkamer kan in Baarle zomaar in het buitenland liggen. Aan de nationale driekleur op de huisnummers kun je zien of de voordeur van een woning zich in België of Nederland bevindt.

[4] De wonderlijke situatie in Baarle-Nassau en Baarle-Hertog is dus ontstaan doordat een graaf stukken land van een hertog wilde afpakken. Daarom riep de hertog de hulp in van een ander en verdeelde de grond tussen hen tweeën. Het was nog net geen 'twee honden vechten om een been ...', maar het lijkt er wel erg op.

Naar: Berry Overvelde, Quest, april 2018

Opdracht 2

Beantwoord de vragen bij tekst 2. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Heb je thuis ook producten van IKEA? Welke?
3 Welke structuur heeft de tekst, denk je? Waaraan zie je dat?
4 De woorden *a* tot en met *j* staan onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek in de rechter rij de betekenis die elk woord in de tekst heeft.

a bolwerken (al. 2)	– *alle artikelen die een winkel verkoopt*
b assortiment (al. 3)	– *beperkte*
c het hoofd bieden (al. 3)	– *bestrijden; zich verzetten tegen*
d concept (al. 3)	– *gewoonlijk; meestal*
e innoveren (al. 5)	– *is wel zeker*
f tolereert (al. 5)	– *klaarspelen; ervoor zorgen dat iets lukt*
g met het oog op (al. 6)	– *met de gedachte aan*
h normaliter (al. 6)	– *plan; idee*
i gelimiteerde (al. 8)	– *toelaat; goedkeurt*
j staat buiten kijf (al. 8)	– *vernieuwen*

5 Verklaar de naam IKEA. (al. 1)
6 Leid uit alinea 2 de betekenis van het woord 'postorderbedrijfje' af (zie de titel).
7 Wat is het verschil tussen IKEA vóór 1958 en daarna?
8 'In datzelfde jaar ziet ook een tweetal IKEA-klassiekers het levenslicht (...).' (al. 4) Wat zijn 'IKEA-klassiekers'?
9 Van welk woord uit alinea 5 zijn *arbeidsduur*, *salaris* en *vakantiedagen* voorbeelden?
10 'Binnenkort gaat IKEA ook samenwerken met onder meer ruimteorganisatie NASA, met het oog op het ontwikkelen van een 'ruimtelijke' collectie.' (al. 6) Waarom staat 'ruimtelijke' tussen aanhalingstekens?
11 Alinea 6 bevat een doel-middelverband. Noteer het middel en het doel.
12 Bekijk je antwoord op vraag 3 nog eens. Zou je die vraag nog hetzelfde beantwoorden?

Opdracht 3 ✱

1 Waarom zou IKEA samenwerken met organisaties als Unicef, het Wereld Natuur Fonds en UNHCR? (al. 5)
2 Op basis van welke verwachtingen voor de toekomst gaat IKEA samenwerken met NASA? (al. 6 tot en met 8) Licht je antwoord toe.

Tekst 2

Van postorderbedrijfje tot internationale woongigant

[1] Het is 1943 en Ingvar Kamprad uit het Zweedse Agunnaryd – opgegroeid op de boerderij Elmtaryd – is net geslaagd voor zijn eindexamen. De zeventienjarige krijgt hiervoor geld van zijn vader en besluit daarmee een eigen bedrijfje te beginnen. Het is de geboorte van IKEA.

[2] Kamprad begint klein met de verkoop van onder meer pennen, lijsten en panty's. En met succes, want al in 1945 kan hij de zaken niet meer in zijn eentje bolwerken: voor de bezorging van de producten moet hij de wagen van de melkboer lenen om spullen naar

een treinstation in de buurt te brengen, waarvandaan de bestellingen verder vervoerd kunnen worden.

[3] In 1948 breidt de Zweed zijn assortiment uit met meubels die hij laat maken door een meubelmaker uit de buurt. Dat zet de verdere groei van zijn bedrijf in en in 1951 verschijnt de eerste IKEA-catalogus. Om de concurrentie het hoofd te bieden, wordt in 1953 een showroom in Älmhult geopend, waar klanten de meubels eerst kunnen zien voor ze deze bestellen. Drie jaar later wordt voor het eerst gekeken hoe de pakketten zo plat mogelijk gemaakt kunnen worden. Eigenlijk ontstaat het concept om klanten zelf hun meubels te laten monteren per toeval als een medewerker de poten van een tafel schroeft om deze mee te kunnen nemen in de auto.

[4] De eerste winkel wordt geopend in 1958 in Älmhult; met een oppervlakte van 6700 vierkante meter is het meteen de grootste meubelzaak in Scandinavië. Nu is daar het IKEA Museum gevestigd. De Zweedse hoofdstad Stockholm krijgt pas in 1965 een vestiging van het woonwarenhuis. IKEA is dan al over de grens heen, want de eerste IKEA in het buitenland opent in 1963 in het Noorse Oslo. En dan gaat het snel: in een kleine tien jaar breidt het woonwarenhuis zich uit met vestigingen in Denemarken, Zwitserland, Duitsland, Australië, Canada en Oostenrijk. In 1978 krijgt Nederland zijn eerste IKEA. In datzelfde jaar ziet ook een tweetal IKEA-klassiekers het levenslicht: boekenkast Billy (wie kent hem niet) en zitbank Klippan. Het zijn – net als fauteuil Poäng en tafel Lack – tijdloze meubels, die nog altijd onderdeel zijn van het assortiment.

[5] IKEA groeit maar door: in de jaren tachtig is het woonwarenhuis inmiddels in twintig landen te vinden. Tien jaar later gaat de website de lucht in en rond het millennium telt IKEA 158 winkels in 29 landen. Ondertussen blijft het bedrijf innoveren door onder meer milieubeleid te ontwikkelen, eigen zagerijen en fabrieken te kopen en een eigen spooronderneming te starten. Daarnaast zoekt de onderneming samenwerking met organisaties als Unicef, het Wereld Natuur Fonds en de vluchtelingenorganisatie van de Verenigde Naties. Dat laatste houdt bijvoorbeeld in dat IKEA in geen geval dwangarbeid en mensensmokkel tolereert: het bedrijf verwacht van zijn leveranciers dat ze migrantenarbeiders eerlijk behandelen en heldere en waardige arbeidsvoorwaarden en leefomstandigheden bieden.

[6] Binnenkort gaat IKEA ook samenwerken met onder meer ruimteorganisatie NASA, met het oog op het ontwikkelen van een 'ruimtelijke' collectie. Om dit optimaal te kunnen doen, laten IKEA-ontwerpers zich een paar dagen opsluiten in het Mars Desert Research Station in Utah, waar normaliter astronauten zich voorbereiden op hun jarenlange reis in de ruimte. Nu mogen de ontwerpers hier in drie dagen tijd gaan uitzoeken hoe we ons thuis kunnen voelen in een beperkte omgeving waar weinig (mogelijk) is.

[7] 'Hoe creëer je een huiselijke sfeer in bijvoorbeeld een ruimteschip of op een planeet als Mars? Dan moet je supervindingrijk én precies te werk gaan', aldus Michael Nikolic, creatief directeur van de Zweedse woongigant. 'Op welke manier kunnen we dingen hergebruiken op een duurzame manier, rekening houdend met de verstedelijking en de uitdagingen die daar op onze planeet bij komen kijken?'

[8] Terwijl de ontwerpers zich in de woestijn 'laten opsluiten', hopen ze te ontdekken hoe een gelimiteerde locatie toch het gevoel van thuiskomen kan geven. Dat ze zullen slagen in hun opdracht, staat buiten kijf. Bij IKEA houden ze ervan om het onmogelijke mogelijk te maken. Dat de onderneming daar goed in is, heeft ze de afgelopen decennia wel bewezen.

Naar: Noordhollands Dagblad, 22 juli 2017

Opdracht 4

Beantwoord de vragen bij tekst 3. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie.

1. Het onderwerp van deze tekst is 'jetlag'. Leg op basis van alinea 1 en 2 uit wat dat is.
2. Heb je zelf weleens last van een jetlag gehad? Wat merkte je ervan?
3. Welke structuur heeft de tekst? Leg je antwoord uit.
4. De structuur van de tekst klopt niet helemaal met het schema uit de theorie. Welk onderdeel van het schema ontbreekt?

5 De woorden *a* tot en met *h* staan onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek in de rechter rij de betekenis die elk woord in de tekst heeft.

a scherp (al. 1)	– *deeltjes van lichaamscellen, die erfelijke eigenschappen in zich dragen*
b onmiskenbaar (al. 1)	– *gepensioneerde*
c genen (al. 2)	– *het punt waar het om gaat; kern*
d van slag (al. 2)	– *in de war*
e emeritus (al. 3)	– *is de moeite waard*
f crux (al. 4)	– *meer in de problemen*
g nog verder van huis (al. 5)	– *overduidelijk*
h loont (al. 6)	– *snel reagerend*

6 Welke twee systemen regelen ons lichaam? (al. 2)

7 Wat doen deze twee systemen precies?

8 'Gelukkig valt er het nodige te doen om de jetlag te verminderen, (...).' (al. 3) Leg uit dat dit een structurerende zin is.

9 Geef op basis van de tekst zes adviezen aan iemand die vaak naar een andere tijdzone reist.

10 In welk geval zijn een slaapmasker en een zonnebril belangrijk bij het tegengaan van een jetlag? Leg je antwoord uit.

11 Wat is het belangrijkste doel van deze tekst: amuseren, informeren, overtuigen of activeren? Licht je antwoord toe.

Opdracht 5 ✱

1 Deze tekst is met een paar ingrepen eenvoudig om te bouwen tot een tekst met een andere structuur. Welke structuur is dat? Leg je antwoord uit.

2 Is deze tekst betrouwbaar? Waarom (niet)?

Tekst 3

Minder last van een jetlag

[1] We kunnen ons er zo op verheugen: een vakantie aan de andere kant van de oceaan of een tripje naar New York of Los Angeles. Maar als we eenmaal ter plekke zijn, worden we geplaagd door gaapaanvallen op momenten dat we scherp of vrolijk willen zijn, en door slapeloosheid als we willen gaan slapen: we hebben last van een jetlag. Bij het reizen naar een andere tijdzone lopen we immers onmiskenbaar op tegen de grenzen van onze eigen biologische klok.

[2] 'Deze klok bestaat uit een groep genen die elkaar ritmisch aan- en uitzetten, en zit in al onze lichaamscellen en organen', zegt hoogleraar chronobiologie[1] en gezondheid Bert van der Horst van het Erasmus Medisch Centrum in Rotterdam. 'Door die schakelaars is ons lichaam optimaal afgesteld op de dag en komen we normaal gesproken op de juiste momenten aan activiteit en rust toe. De klok wordt steeds gelijkgezet onder invloed van het daglicht dat op onze ogen valt. Daarnaast beschikt ons lichaam ook over een soort biologische kalender, die corrigeert voor de seizoenen. Zo wordt voorkomen dat we in de

zomer heel kort en in de winter heel lang slapen. Het corrigeren van ons ritme onder invloed van licht zorgt er ook voor dat ons lichaam zich kan aanpassen aan

andere tijdzones. Helaas gebeurt dat niet onmiddellijk, waardoor we de eerste dagen nog wat van slag zijn.'

[3] Gelukkig valt er het nodige te doen om de jetlag te verminderen, aldus Gerard Kerkhof, emeritus hoogleraar psychofysiologie[2] van de 24-uurs ritmiek en slaap aan de Universiteit van Amsterdam. 'Wie op reis gaat, doet er goed aan om de dagen ervoor voldoende uit te rusten en zijn ritme te versterken. Dat kan door op vaste tijden naar bed te gaan, op te staan en te eten. Dat geeft allemaal terugkoppeling aan de biologische klok. Verder is het voor de mentale én fysieke voorbereiding goed om enkele dagen van tevoren te beginnen met de voorbereidingen, zoals het inpakken van de koffers. Het lichaam en de geest maken zich daardoor klaar voor de reis.'

[4] Het beste is om overdag te vliegen, maar als dat niet lukt, komen oordopjes, een nekkussen en slaapmasker van pas. 'De crux bij het reizen is namelijk de ogen niet op het verkeerde moment aan daglicht en sterk kunstmatig licht bloot te stellen', aldus Kerkhof. Wat dat 'verkeerde moment' is, hangt af van het type reis. 'Blijf je slechts een of twee dagen in de andere tijdzone, dan kun je het best je thuisritme aanhouden. Je kunt dat bijvoorbeeld doen door een zonnebril op te zetten of binnen te blijven wanneer het thuis donker wordt. Ook kan het slim zijn om je bezigheden zo veel mogelijk te plannen op momenten waarop je dat thuis ook zou doen.'

[5] Wie langer dan een paar dagen op de plaats van bestemming blijft, doet er goed aan zich zo snel mogelijk aan het nieuwe ritme aan te passen. Kerkhof: 'Stel je dan zo veel mogelijk aan daglicht bloot en probeer vanaf de eerste dag op een tijdstip te gaan slapen dat in je nieuwe omgeving normaal is. Pas daarbij wel op, want je lichaam kan in de war raken. Als je bijvoorbeeld naar het oosten vliegt en om zes uur in het felle licht aan het ontbijtbuffet staat, dan denkt je lichaam misschien dat het de zonsondergang van de vorige avond meemaakt en kun je – in tijdzones sprekend – nog verder van huis raken.'

[6] Dat aanpassen aan het nieuwe ritme kan trouwens gedeeltelijk al vóór de reis, door vast het horloge te verzetten en de tijd van bestemming aan te houden, eventueel in combinatie met lichtblootstelling in de avond. 'Topsporters die kort na aankomst moeten presteren, doen dit vaak en het loont', zegt Kerkhof. 'Pas je de eerste dag al voor zo'n 50 procent aan, de tweede dag voor ruim de helft van de resterende 50 procent. Als je dat alvast hebt gedaan, ben je een heel eind op weg.'

[1] chronobiologie: de wetenschap die gedrag onderzoekt dat om een biologische reden vaak en regelmatig terugkomt, zoals slapen en waken

[2] psychofysiologie: de wetenschap die de biologische basis onderzoekt van menselijk gedrag

Naar: Jop de Vrieze, Elsevier, 23 juli 2016

Ik kan/weet
- verschillende vaste tekststructuren herkennen.
- de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden en de functie van deze eenheden benoemen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert een inleiding en een slot schrijven.

Startopdracht Lees tekst 1 en 2. Bepaal voor elke tekst of deze een inleiding of een slot is. Licht je antwoorden toe.

Tekst 1

Kortom, als je een puber bent, moet je duidelijke grenzen opgelegd krijgen. Gebeurt dat niet, dan kun je je ontwikkelen tot een onevenwichtige persoonlijkheid, die niet geleerd heeft rekening te houden met anderen. Zonder grenzen kun je jezelf ook in gevaar brengen. Al ervaar je het zelf niet altijd zo, toch is het goed als je ouders en andere opvoeders weleens 'nee' verkopen. Het is voor je eigen bestwil.

Tekst 2

Afgelopen zondag was het weer zover: een buitenspeldoelpunt werd goedgekeurd en daardoor won Oranje-Rood de beker. Blijkbaar is het zelfs voor doorgewinterde grensrechters moeilijk te bepalen wanneer een speler buitenspel staat. De KNVB wil mede daarom de rol van de grensrechter in het amateurvoetbal veranderen.

Theorie

video-uitleg

Een inleiding en een slot schrijven

De **inleiding** van een tekst heeft twee functies: de aandacht van de lezer trekken en het onderwerp introduceren. Eerst **trek je de aandacht van de lezer**: je maakt hem nieuwsgierig naar de rest van de tekst. Daarna **introduceer je het onderwerp**.

Je trekt de aandacht van de lezer met:

- iets uit de **actualiteit**:
  - *Een Zwitsers chocoladebedrijf maakte gisteren bekend dat het na tien jaar onderzoek gelukt is roze chocolade te produceren. De uitvinding bevat geen kleur- en smaakstoffen en is volledig natuurlijk. Het is nu de vierde chocoladesoort, naast de varianten puur, melk en wit.*
- iets uit de **geschiedenis**:
  - *Vóór de introductie van de euro moest je, als je op vakantie naar het buitenland ging, verschillende valuta meenemen. Bij de grenswisselkantoren kon je je geld wisselen. Sinds 2002 is dat niet meer nodig: in de meeste Europese landen kun je betalen met de euro's die je ook in je eigen land gebruikt. Zullen we in de toekomst nog wel met munten betalen of wordt het betalingsverkeer, ook in het buitenland, volledig door pinnen of zelfs door contactloos betalen overgenomen?*
- een **voorbeeld**, zoals een kort verhaaltje (anekdote) of een eigen ervaring:
  - *Laatst droomde ik heel naar. Ik dreef helemaal alleen in een kolkende zee: hoge golven, geen mens te zien. Ik probeerde te zwemmen, maar ging steeds kopje-onder. De zee werd steeds woester en de golven kwamen steeds hoger. Drijfnat werd ik wakker. Wat betekent zo'n droom?*
- iets wat voor de lezer van **persoonlijk belang** is:
  - *Heb jij tijdens je buitenlandse vakantie ook weleens last van je ingewanden? Je bent beslist niet de enige. De voedselveiligheid laat in sommige landen sterk te wensen over, waardoor je gauw ziek wordt. Vooral in warme landen moet je opletten met wat je eet. Hier volgt een aantal tips.*

Je introduceert het onderwerp op een van de volgende manieren:
- Je stelt een **hoofdvraag** en eventueel deelvragen over een verschijnsel.
- Je formuleert een probleem door middel van een **probleemstelling**.
- Je geeft je **standpunt**.

In het **slot** formuleer je de **hoofdgedachte** van de tekst: het antwoord op de hoofdvraag, een oplossing voor het probleem of een herhaling van je standpunt. Vaak is de hoofdgedachte een conclusie. Die kun je aanvullen met een **aanbeveling** (advies) of een toekomstverwachting.
In het slot gebruik je **signaalwoorden**, zoals *daarom*, *kortom*, *al met al* en *dus*.
De tekst sluit je zo mogelijk af met een krachtige zin: een **uitsmijter**.

Opdracht 1

Lees de teksten 1 en 2 van de startopdracht opnieuw.
1. Noteer bij de inleiding op welke manier de aandacht van de lezer wordt getrokken en hoe het onderwerp wordt geïntroduceerd.
2. Formuleer bij de slotalinea de hoofdgedachte.
3. Bevat de slotalinea een uitsmijter? Zo ja, welke?

Opdracht 2

Schrijf de inleiding van een tekst over voorwerpen waarmee je kunt schrijven, denk aan een ganzenveer, een kroontjespen, een balpen en een toetsenbord. Gebruik ongeveer 75 woorden.

Opdracht 3

1. De eerste zin van een slotalinea luidt: *Vanaf nu zou daarom eigenlijk niemand meer vlees moeten eten*. Verzamel argumenten die in de tekst gebruikt kunnen zijn.
2. Maak het slot af in ongeveer 50 woorden.
3. Wissel je werk uit met dat van een klasgenoot en geef elkaar tips.

Opdracht 4

Je gaat een inleiding en een slot van een artikel schrijven.
1. Kies een onderwerp buiten onze landsgrenzen, zoals cultuur, taal, voeding enz.
2. Bedenk hoe je de aandacht van de lezer wilt trekken.
3. Bedenk op welke manier je het onderwerp kunt introduceren.
4. Noteer drie deelonderwerpen die in de tekst aan de orde kunnen komen.
5. Schrijf een inleiding van ongeveer 100 woorden.
6. Schrijf bij de inleiding een passend slot van ongeveer 60 woorden.
7. Wissel je werk uit met dat van een klasgenoot en geef elkaar commentaar aan de hand van het feedbackformulier.
8. Verbeter eventueel je inleiding en/of je slot.

Ik kan/weet
- verschillende manieren om de aandacht van de lezer te trekken en het onderwerp van de tekst te introduceren.
- verschillende manieren om een tekst af te ronden.
- een inleiding en slot schrijven en inhoudelijke verbanden aangeven met signaalwoorden. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert over feedback.

Startopdracht

Bekijk het fragment. Wat gaat hier mis?

Theorie

video-uitleg

Feedback beoordelen

Feedback is opbouwend (nuttig en positief bedoeld) commentaar op gedrag of op uitingen van een ander. Van goede feedback kun je als ontvanger veel leren.
In spreeksituaties wordt meestal feedback gegeven op:
- inhoud (aantrekkelijkheid, volledigheid, publiekgerichtheid, doeltreffendheid);
- structuur (inleiding – middenstuk – slot, structurerende zinnen, signaalwoorden);
- non-verbale communicatie (gezichtsuitdrukking, gebaren en lichaamshouding: rechtop, de handen losjes langs het lichaam, de voeten stevig op de grond);
- manier van spreken (tempo, volume, enthousiasme, intonatie: variatie in hoog en laag);
- formulering (woordkeus, zinsbouw);
- contact met het publiek (oogcontact, inspelen op reacties).

Degene die feedback geeft …
- richt zich alleen op recent gedrag en op recente uitspraken van de ander;
- vertelt wat hij gezien of gehoord heeft en hoe hij dat interpreteert;
- beschrijft welk effect het gedrag of de uitingen op hem hebben;
- spreekt vanuit zichzelf: 'Ik zie …', 'Ik hoor …', 'Daardoor denk ik dat …';
- geeft de ander een tip hoe hij zijn gedrag of uitingen kan verbeteren.

Degene die feedback ontvangt …
- vat de feedback niet op als een persoonlijke aanval;
- geeft aan of hij herkent wat er gezegd wordt;
- vraagt door naar de bedoeling als iets hem niet duidelijk is, maar verdedigt zich niet;
- toont waardering voor de feedback.

Opdracht 1

Bekijk het fragment uit het programma *Dream School*, waarin jongeren die niet meer naar school gaan, een nieuwe kans krijgen. Ze krijgen onder andere les van econome Barbara Baarsma. Zij wil graag na de les even praten met Shawnee, een van de studenten.
Lees voordat je het fragment gaat bekijken de vragen, zodat je weet waarop je moet letten.

1 Wat vind je van de manier waarop Barbara Baarsma aan Shawnee laat weten dat ze even met haar wil praten?
2 Baarsma zegt: 'Niet zo vijandig.' Waarop is dit een reactie?
3 Hoe interpreteert Baarsma het gedrag van Shawnee?

4 Spreekt Baarsma vanuit zichzelf? Licht je antwoord toe.
5 Noteer minimaal drie woorden of woordgroepen waarmee Baarsma het gedrag van Shawnee beschrijft.
6 Geeft Baarsma aan welk effect het gedrag van Shawnee op haar heeft? Licht je antwoord toe.
7 Richt Baarsma zich op recent gedrag? Licht je antwoord toe.
8 Houdt Baarsma zich aan de regels met betrekking tot het geven van feedback? Licht je antwoord toe.
9 Noteer drie dingen waaraan je kunt zien of horen dat Shawnee de feedback niet terecht vindt.
10 Houdt Shawnee zich aan de regels met betrekking tot het ontvangen van feedback?
11 Denk je dat dit gesprek geholpen heeft om de situatie te verbeteren? Leg je antwoord uit.

Opdracht 2

Je gaat kijken naar een fragment uit *The voice of Holland* waarin Melissa commentaar krijgt van de jury. Lees voordat je gaat kijken de vragen, zodat je weet waarop je moet letten.

1 Met welke woorden begint Anouk haar commentaar?
2 Waarom begint Anouk met deze woorden?
3 Wat is de kern van het commentaar van Anouk?
4 Noteer de woorden waarmee Anouk haar commentaar enigszins probeert af te zwakken.
5 Vind je dat Anouk haar commentaar op een goede manier verwoordt? Leg je antwoord uit.

Opdracht 3

Je gaat kijken naar het vervolg van het fragment uit *The voice of Holland*.

1 Herkent Melissa zich in het commentaar van Anouk? Licht je antwoord toe.
2 Beoordeel aan de hand van de punten uit de theorie de feedback die Anouk geeft op de reactie van Melissa.
3 Hoe kun je aan Melissa zien dat ze blij is met deze feedback van Anouk?
4 Ali B is het niet helemaal eens met Anouk. Waarin is hij het wel met haar eens?
5 Waarin is Ali B het niet met Anouk eens?
6 Wat moet Melissa volgens Ali B doen om een beter optreden neer te zetten?
7 Beoordeel aan de hand van de punten uit de theorie de manier waarop Ali B feedback geeft.
8 Zou Ali B dezelfde feedback hebben gegeven als hij vóór Anouk commentaar had mogen geven? Licht je antwoord toe.

Ik kan/weet
- de regels voor het geven en ontvangen van feedback.

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert feedback geven en ontvangen.

Startopdracht Bekijk het fragment. Wat kan er beter?

Theorie

video-uitleg

Feedback geven

In de paragraaf *Kijken en luisteren* in dit hoofdstuk heb je geleerd dat **feedback** opbouwend (nuttig en positief bedoeld) commentaar is op gedrag of op uitspraken van een ander. Je hebt ook gezien dat je in spreeksituaties feedback kunt geven en ontvangen op inhoud, structuur, actieve lichaamshouding, manier van spreken, formulering en contact met het publiek.

Zo geef je feedback

- Richt je alleen op recent waargenomen gedrag en recente uitspraken van de ander.
- Vertel wat je gezien of gehoord hebt en hoe je dit interpreteert.
- Beschrijf het effect van het gedrag of de uitspraken op jou. Leg precies uit wat je bedoelt.
- Spreek vanuit jezelf: ‘Ik zie …’, ‘Ik hoor …’, ‘Daardoor denk ik dat …’
- Geef de ander een tip hoe hij zijn gedrag of uitingen kan verbeteren.

Voorbeeld (na een presentatie):

- Waarneming: *Ik zag dat je steeds aan je oor zat te frunniken.*
- Interpretatie: *Hierdoor kreeg ik het idee dat je zenuwachtig was.*
- Effect: *Ik werd erdoor afgeleid en kon me niet goed op je verhaal concentreren.*
- Tip: *Als je iets in je handen hebt, bijvoorbeeld een pen of een stapel kaartjes, zul je minder de neiging hebben om te gaan frunniken en kom je rustiger over.*

Zo ontvang je feedback

- Vat de feedback niet op als een persoonlijke aanval: ga ervan uit dat de ander commentaar heeft op je gedrag of op je uitingen en niet op jou als persoon.
- Geef aan of je herkent wat er gezegd wordt.
- Vraag door naar de bedoeling als iets je niet duidelijk is, maar verdedig je niet.
- Toon waardering voor de feedback.

Opdracht 1

Bekijk het fragment.

1. Noteer wat je ziet bij de jongen die presenteert.
2. Geef aan hoe je dat gedrag interpreteert.
3. Beschrijf het effect van het gedrag op jou.
4. Noteer een tip voor deze spreker.
5. Formuleer jouw feedback op het gedrag van deze spreker als volgt: *Ik zie dat je … Ik denk hierdoor dat je … Ik ervaar … Je zou de volgende keer …*
6. Bespreek je feedback met een klasgenoot.

Opdracht 2

Werk in tweetallen. Lees tekst 1.

1. Wat is de waarneming van de moeder?
2. Hoe interpreteert de moeder het gedrag van Elias?
3. Wat is het effect van het gedrag van Elias?
4. Welke tip zou de moeder Elias kunnen geven?
5. Wat is de waarneming van Elias als hij op woensdagmiddag thuiskomt?
6. Hoe interpreteert Elias het gedrag van zijn moeder?
7. Hoe ervaart Elias het gedrag van zijn moeder?
8. Voer het gesprek tussen Elias en zijn moeder. De moeder begint het gesprek met te vertellen wat ze ziet en hoe ze dat interpreteert en ervaart.

Tekst 1

Zwijnenstal

Elias heeft met zijn moeder afgesproken dat hij zelf zijn kamer opruimt en netjes houdt. Op woensdagochtend gaat zijn moeder het hele huis door met de stofzuiger en dan wil ze niet op zijn kamer eerst van alles moeten oprapen of aan de kant schuiven. Ondanks deze duidelijke afspraak komt het toch vaak voor dat zij eerst moet opruimen voor ze kan stofzuigen. Elke keer dat dit gebeurt, begint ze er meteen over te mopperen als Elias uit school komt. Ze verwijt hem dat hij lui is en geen rekening met haar houdt. Elias schiet dan altijd in de verdediging: hij is op dinsdag altijd laat thuis, heeft 's avonds voetbaltraining en heeft vaak veel huiswerk voor woensdag. En zijn ouders willen toch ook dat hij goede cijfers haalt? Maar eigenlijk baalt hij er ook wel van dat het zo'n bende is. Hij is dan ook blij als zijn moeder op zaterdag zegt dat ze er eens rustig over wil praten.

Opdracht 3

Werk in drietallen. Jullie gaan een feedbackgesprek oefenen aan de hand van de volgende situatie:
Je vriendin komt meestal te laat als jullie afspreken. Ze heeft altijd wel een excuus. Twee weken geleden stonden er drie bruggen open en afgelopen weekend moest ze lang wachten voor de spoorwegovergang. Jij vindt het erg vervelend. Zelf vertrek je altijd ruim op tijd, zodat je niet te laat komt door onvoorziene omstandigheden. Je vriendin wil voor komend weekend weer iets afspreken en je besluit om haar te vragen of ze dan wel op tijd wil komen.

1. Bereid het gesprek individueel voor. Noteer in steekwoorden wat je wilt zeggen.
2. Voer het gesprek in tweetallen. De vriendin die altijd te laat komt, begint met de vraag of jullie komend weekend iets kunnen afspreken. Het derde groepslid observeert en vult het feedbackformulier in.
3. De observant geeft feedback op het gesprek.
4. Wissel twee keer van rol, zodat je allemaal feedbackgever, feedbackontvanger en observant bent geweest.

Ik kan/weet
- feedback geven en ontvangen.

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert over stijlfiguren: herhaling, tegenstelling en opsomming.

Startopdracht

Werk in tweetallen. Lees de zinnen *a* tot en met *f*.

1 Vul op de plaats van de puntjes een passend woord in.
2 Bij welke zinnen is er maar één juiste invulling mogelijk? Licht dat per zin toe.

a 'Nee, nee en nog eens …', zei Elsjes moeder, toen haar dochter voor de zoveelste keer om meer zakgeld vroeg.
b Volgende week hebben we een toets wiskunde, een toets Nederlands en een toets ….
c 'Vrijheid, gelijkheid en …' is het motto van de Franse Revolutie van 1789.
d Tijdens mijn vakantie op Terschelling zag ik grutto's, kieviten, kluten en ….
e We zullen samen de strijd aangaan, niet verdeeld maar samen, niet met wapens maar met woorden, niet met haat maar met ….
f Bij ons staan tijdens de lunch altijd pindakaas, jam, hagelslag en … op tafel.

Theorie

video-uitleg

Stijlfiguren (1): herhaling, tegenstelling en opsomming

Een tekst kun je op verschillende manieren aantrekkelijk maken: met beeldspraak (vergelijking, metafoor en personificatie), met (rijmende) uitdrukkingen en met **stijlfiguren**.
Een stijlfiguur gebruik je om iets te benadrukken. Enkele stijlfiguren zijn:

- **herhaling**:
  – *Plus geeft meer, veel meer.*
- **tegenstelling**:
  – *Vierkant in de fles, rond op de tong* (reclame van jeneverproducent)
- **opsomming**:
  – *Zing, vecht, huil, bid, lach, werk en bewonder* (uit een liedtekst van Ramses Shaffy)

Bijzondere opsommingen zijn:

- de **drieslag**, een opsomming van drie woorden, zinnen of zinsdelen:
  – *Bloed, zweet en tranen*
- de **climax**, een steeds sterker wordende reeks:
  – *Je hebt goed, je hebt beter, je hebt het beste* (reclame van een advocatenkantoor)
- de **omgekeerde climax**, een steeds zwakker wordende reeks:
  – *Vorige week zag ik een fantastische film, nou ja, hij was mooi, ach, best wel goed eigenlijk.*

Opdracht
1

Lees de zinnen. Noteer bij elke zin de stijlfiguur die gebruikt is.

1 Apple iPhoto. Shoot it. Save it. Share it.
2 De trainer werd eerst boos, toen kwaad, daarna woedend op Diederik.
3 Rico heeft een grote mond, maar een klein hartje.
4 Drommels, drommels en nog eens drommels. (Bassie en Adriaan)
5 Twan won geen € 100,-, geen € 50,-, geen € 10,-, maar slechts € 2,- met zijn lot.

6 Bij de kwekerij kun je tegen scherpe prijzen beuken, berken en eiken kopen.
7 Bij een massamedium als internet gaat het om drie dingen: bereik, bereik en bereik.
8 In de aanloop naar de verkiezingen bleek maar weer eens: veel geschreeuw, maar weinig wol.

Opdracht 2

Lees de zinnen. Noteer bij elke zin de stijlfiguur of de beeldspraak die gebruikt is.

1 De zon streelde onze wangen.
2 Die mannequin is zo slank als een den.
3 Niemand die je helpt en niemand die je ziet. Nee, niemand die je ziet. (uit een liedtekst van Thomas Berge)
4 Koning, keizer, admiraal, Popla kennen ze allemaal. (reclameslogan)
5 Joris was blij, nee, opgetogen, zelfs uitzinnig van vreugde met het cadeau.
6 Gisteravond was er op tv een documentaire over de koning van de wildernis.
7 In een democratie is er een regering van het volk, voor het volk en door het volk.
8 De hoogste kwaliteit voor de laagste prijs. (reclameslogan)

Opdracht 3

Lees tekst 1.

1 Noteer de woorden 1 tot en met 20 uit de tekst onder elkaar.
2 Van de onderstaande woorden staat de betekenis in het rechter rijtje. Zoek bij elk woord de betekenis die het in de tekst heeft.

1 kwetsbaar	– *bezorgen; geven*
3 streeft naar	– *kritisch twijfelend*
4 ecologische	– *kritische opmerkingen*
9 intensief	– *laten steunen*
10 verschaffen	– *middelen; faciliteiten*
12 populaties	– *natuurlijke*
13 is onomstreden	– *slecht beschermd*
14 sceptisch	– *spant zich in voor*
16 baseren	– *staat niet ter discussie*
18 voorzieningen	– *vaak; veelvuldig*
19 kanttekeningen	– *volken; gemeenschappen*

3 Gebruik voor de betekenis van de andere woorden de woordraadstrategieën die je hebt geleerd: let op synoniemen, omschrijvingen, voorbeelden, tegenstellingen, de afbeelding en bekende woorddelen. Schrijf de betekenis achter de woorden.
4 Zoek in de tekst een opsomming, een tegenstelling en een climax en noteer die.
5 Zoek drie figuurlijk gebruikte woorden in de tekst en noteer die.

Tekst 1

Grenzeloos grazen

[1] Natuurgebieden die niet met andere gebieden in verbinding staan, zijn (1) kwetsbaar. Zeldzame dieren en planten hebben in deze kleine en (2) geïsoleerde gebieden een groter risico op uitsterven. Zo lopen bijvoorbeeld in Nederland de otter, het damhert en de woelmuis, maar ook verschillende soorten mossen en paddenstoelen gevaar. Daarom (3) streeft de Nederlandse overheid ernaar grote natuurgebieden te vormen en die onderling te verbinden: de (4) Ecologische Hoofdstructuur (EHS).

→

[2] Voor dieren is het (5) riskant om van het ene natuurgebied naar het andere te trekken. In een groot bosrijk gebied als de Veluwe bijvoorbeeld zijn veel snelwegen, spoorwegen en diverse andere (6) blokkades. De verschillende natuurgebieden worden met elkaar verbonden door (7) ecoducten. Deze maken het mogelijk dat dieren veilig van het ene naar het andere gebied kunnen trekken. In 1988 werd het eerste ecoduct in Nederland gebouwd, de wildwissel *Woeste Hoeve* tussen Arnhem en Apeldoorn over de A50. Inmiddels zijn er meer dan vijftig.
[3] Zijn deze zogeheten wildwissels (8) effectief? Uit onderzoek blijkt dat grote hoefdieren als edelherten, reeën en wilde zwijnen de ecoducten (9) intensief gebruiken. Ook voor kleinere dieren, als dassen, boommarters, hagedissen, slangen en muizen, zijn deze natuurbruggen nuttig. Ze (10) verschaffen de dieren een veilige (11) passage. Daardoor komen ze in contact met soortgenoten die tot een andere familie behoren. Dit leidt tot gezondere (12) dierpopulaties. Op de ecopassages zijn maar liefst 319 verschillende diersoorten waargenomen, waaronder 46 zeldzame, bedreigde of beschermde soorten.
[4] Dat de ecoducten op de Veluwe inderdaad gebruikt worden, (13) is onomstreden. Een aantal wetenschappers is echter (14) sceptisch over het (15) bestaansrecht ervan. Zij stellen dat onderzoekers zich bijna altijd beperken tot het tellen van wild op het wildviaduct en hun conclusies (16) baseren op te kleine steekproeven. Onbekend is hoeveel dieren zo'n dierenviaduct moeten oversteken om (17) inteelt te verminderen. Over het effect op kleine dieren, zoals reptielen, is nog minder bekend. Daarnaast hangt aan ecoducten een prijskaartje: ze kosten namelijk niet één, niet vijf, maar bijna tien miljoen euro per stuk.
[5] Ecoducten zijn volgens velen effectieve (18) voorzieningen voor de natuur; anderen plaatsen (19) kanttekeningen bij het nut en de noodzaak ervan. Wel is iedereen het over eens dat deze wildwissels de verkeersveiligheid (20) bevorderen. In de omgeving van dergelijke natuurbruggen komen immers geen aanrijdingen voor tussen weggebruikers en grote hoefdieren.

Naar: kennisnet.nl en toets-online.nl, op 14 september 2017

Opdracht 4

1 Met het woord *grens* kun je samenstellingen maken. Vul in de tabel een woord in met behulp van de omschrijvingen *a* tot en met *h*, zodat er samenstellingen met *grens* ontstaan. In elk leeg vakje komt een letter.
Voorbeeld: *gebied*

g	r	e	n	s	*s*	*t*	*r*	*e*	*e*	*k*

a	g	r	e	n	s								
b	g	r	e	n	s								
c	g	r	e	n	s								
d	g	r	e	n	s								
e									g	r	e	n	s
f									g	r	e	n	s
g									g	r	e	n	s
h									g	r	e	n	s

a oppasser
b streep
c brieven en kaarten
d iemand die in een rechtszaak oordeelt / het vonnis uitspreekt
e houtachtige 'plant' met een stevige stam
f gebied dat bestuurd wordt door een burgemeester en wethouders
g beneden
h communicatiemiddel

2 Noteer de betekenissen van de woorden *a* tot en met *h*. Gebruik eventueel een woordenboek.

Opdracht 5

Lees tekst 2.
1 Noteer de woorden 1 tot en met 10 uit de tekst onder elkaar.
2 Schrijf de betekenis die elk woord in de tekst heeft, achter de woorden. Gebruik de woordraadstrategieën die je hebt geleerd of raadpleeg een woordenboek.

Tekst 2

Reizen zonder paspoort

[1] Met het paspoort en de identiteitskaart (ID-kaart) kun je reizen en je identificeren. Sommigen maken (1) misbruik van deze documenten. Daarom bevat het Nederlandse paspoort vingerafdrukken in een chip. In Nederland heeft iedereen vanaf 14 jaar een (2) identificatieplicht. Politie, zorgverleners en toezichthouders, zoals conducteurs, mogen naar je identiteit vragen. Ze moeten daarvoor wel een reden hebben. Wil je naar het buitenland, dan moet je een eigen paspoort of ID-kaart hebben. Deze regel geldt voor iedereen, zowel voor volwassenen als voor baby's, kinderen en jongeren, maar zorgt nogal eens voor problemen.
[2] De Australische douane heeft hier iets op gevonden. Als je in 2020 naar Australië reist, hoef je geen paspoort meer te tonen om het land binnen te komen. Reizigers worden dan geïdentificeerd door middel van (3) biometrische technologie die gezichten, irissen en vingerafdrukken herkent.
[3] Althans, dat is het (4) beoogde plan. Hoe de Australiërs dit willen realiseren, is nog niet precies bekend. Het hoofd Grensveiligheid John Coyne ziet het als volgt voor zich: reizigers kunnen door een gang lopen in plaats van door poortjes. In deze gang worden hun biometrische eigenschappen (5) gescand, zonder dat ze hoeven te stoppen.
[4] Hoewel de voordelen van een dergelijk systeem duidelijk zijn – minder lange wachtrijen, minder personeel nodig en dus goedkoper – is niet iedereen blij met het idee. Zo geeft hoogleraar biometrie Katina Michael aan het (6) ethisch niet correct te vinden als persoonlijke data zomaar worden gescand zonder dat erom wordt gevraagd, iets wat bij het laten zien van je paspoort wel gebeurt. Ook is Michael bang dat deze data gevoelig zijn voor diefstal. Bovendien horen we steeds meer over (7) datalekken. Zo zouden onze persoonlijke gegevens snel op straat kunnen komen te liggen door deze (8) futuristische systemen op de vliegvelden.
[5] (9) Veiligheidsexpert Patrick Gray denkt niet dat het plan van de Australiërs veel verandering met zich meebrengt. 'Vliegvelden zijn al tijden de meest beveiligde plekken op aarde. We hoeven ons pas zorgen te maken over biometrische systemen als iemand voorstelt ze in te bouwen in beveiligingscamera's op (10) publieke plekken, zonder dat we weten waarvoor deze informatie zal worden gebruikt.' Zover is het volgens Gray nog lang niet.

Naar: kijkmagazine.nl, januari 2017

Opdracht 6

Het woord *grens* wordt ook figuurlijk gebruikt. Noteer de uitdrukkingen met *grens* en de betekenis ervan uit de zinnen 1 tot en met 5.

1. Mijn jongere broers mogen tegenwoordig in het weekend later thuiskomen dan ik vroeger mocht: onze ouders hebben duidelijk hun grenzen verlegd.
2. Amerika is het land van de onbegrensde mogelijkheden, waar iedereen die wil, zijn kans kan grijpen.
3. Na zijn eindexamen gaat mijn broer voor een jaar over de grens kijken.
4. Met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid kunnen we voorspellen dat er dit jaar weer geen Elfstedentocht gehouden zal worden.
5. Hoewel Reda een grensgeval was, besloten de docenten haar toch te laten doubleren.

Ik kan/weet

- de stijlfiguren herhaling, tegenstelling en (verschillende soorten) opsomming herkennen en begrijpen. 3F

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Grammatica
zinsdelen

Je leert over bijvoeglijke bijzinnen.

Startopdracht

Lees onderstaande zinnen. In de *b*-zinnen ontbreken de onderstreepte woorden. Wat moet je invullen op de stippellijnen om een zin te maken met dezelfde betekenis als die van de *a*-zin?

1a Jouw sportief geklede vriendin zag ik afgelopen zaterdag in de stad.
1b Jouw vriendin, ..., zag ik afgelopen zaterdag in de stad.
2a Heb jij ooit de ruim 112 meter hoge Domtoren beklommen?
2b Heb jij ooit de Domtoren, ..., beklommen?

Theorie

video-uitleg

Bijvoeglijke bijzin

In een woordgroep met een zelfstandig naamwoord of een voornaamwoord als kern kunnen bijvoeglijke bepalingen staan. Vergelijk de zinnen 1a en 1b:

*1a Deze nieuwe **snelweg** (zn) veroorzaakt geluidsoverlast voor omwonenden.*
*1b Deze **snelweg** (zn), ($_{bijv.bijzin}$ die nieuw is,) veroorzaakt geluidsoverlast voor omwonenden.*

In zin 1a is het onderwerp *Deze nieuwe snelweg*. Daarbinnen is *nieuwe* een bijvoeglijke bepaling bij de **kern** *snelweg*.
In zin 1b is het onderwerp *Deze snelweg, die nieuw is*. Het zinnetje *die nieuw is* is binnen het onderwerp een bijvoeglijke bepaling bij de kern *snelweg*.
Deze bijvoeglijke bepaling is een zin – dat zie je aan de persoonsvorm *is* – en heet daarom een **bijvoeglijke bijzin**. Dat noteer je zo:
bijv.bijzin = die nieuw is → snelweg

Een bijvoeglijke bijzin hoort vaak bij een zelfstandig naamwoord, maar kan ook horen bij een voornaamwoord, bijvoorbeeld een persoonlijk voornaamwoord.

*2 Een seizoenskaart van Ajax is leuk voor **hen** (pers.vnw) ($_{bijv.bijzin}$ die elke wedstrijd willen zien).*
bijv.bijzin = die elke wedstrijd willen zien → hen

Zo herken je de bijvoeglijke bijzin

Een bijvoeglijke bijzin
- zegt iets over een zelfstandig naamwoord of een voornaamwoord;
- is een zin en heeft dus een persoonsvorm;
- is geen zinsdeel (zoals een ow-zin, lv-zin, mv-zin, vv-zin en bwb-zin), maar een **zinsdeelstuk**, net als een gewone bijvoeglijke bepaling.

Opdracht 1

Zoek de pv en zet (in gedachten) streepjes tussen de zinsdelen. Noteer daarna van de zinnen de bijvoeglijke bepalingen (bijv.bep) en de bijvoeglijke bijzinnen (bijv.bijzin). Zet de afkorting erbij.

1 Meisjes die nagelbijten, schijnen lang niet altijd zenuwachtig te zijn.
2 Er zijn veel jongeren die sparen voor de allernieuwste iPhone.

3 Met groot geduld wist de tandarts de patiënten die angstig waren, gerust te stellen.
4 Je moet voor deze opleiding, die slechts een jaar duurt, een peperdure laptop aanschaffen.
5 Heb je niet vergeten de opdracht voor beeldende vorming op tijd in te leveren?
6 De zon, die vandaag volop schijnt, trekt veel mensen naar het terras in de binnenstad.

Opdracht 2

In onderstaande zinnen zijn de bijzinnen onderstreept. Geef aan of ze een zinsdeel of een zinsdeelstuk zijn.

1 In een krantenartikel stond laatst geschreven dat de hbs een echt goede school was.
2 Toen ik zaterdagmorgen in de stad was, zag ik Jims vader die een mooie bos bloemen kocht.
3 Alleen zij die een officieel kaartje hadden gekocht, werden toegelaten tot het concert van U2.
4 Wist je dat biologisch perensap helemaal niet zo duur is?
5 De leerlingen die uitblinken bij de gymlessen, winnen dikwijls als er een sporttoernooi plaatsvindt.
6 Wie geen zin heeft om mee te gaan naar het feestje dat Ian organiseert, moet maar thuisblijven.

Opdracht 3

1 Benoem de bijzinnen van opdracht 2: ow-zin, lv-zin, mv-zin, bwb-zin of bijv. bijzin.
2 Wat valt je op bij zin 6 van opdracht 2?

Opdracht 4

Maak met elk zelfstandig naamwoord twee zinnen van ten minste acht woorden: een zin met een bijvoeglijke bepaling en een zin met een bijvoeglijke bijzin.

1 gedichtenbundel
2 marktkraam
3 sneakers

Opdracht 5 ✱

1 Onderstaande zinnen bevatten een bijvoeglijke bijzin. Wat is het verschil in betekenis tussen zin *a* en *b* en tussen zin *c* en *d*?
2 Bijvoeglijke bijzinnen kunnen beperkend of uitbreidend zijn. Leg aan de hand van je antwoord op vraag 1 uit wat het verschil is.

a De oude fietsen die verroest zijn, worden afgevoerd.
b De oude fietsen, die verroest zijn, worden afgevoerd.
c De kinderen die hun zwemdiploma hebben, mogen in het diepe bad.
d De kinderen, die hun zwemdiploma hebben, mogen in het diepe bad.

Ik kan/weet
- bijvoeglijke bijzinnen herkennen.

Maak de extra opdrachten online.

Grammatica
woordsoorten

Je leert over het betrekkelijk voornaamwoord.

Startopdracht

1 Maak de zinnen *a* tot en met *d* compleet door op de stippellijn iets in te vullen. Je mag meerdere woorden gebruiken.
2 Wat is de overeenkomst tussen de ingevulde woorden? Let op het onderstreepte woord.
a De eerste prijs was voor … die schitterde in de film *Endless*.
b Jimmie vertelt graag … die eigenlijk niemand gelooft.
c Gisteren downloadde Derk … dat inmiddels superpopulair is.
d … die de heer Vogel heeft gekocht, rijdt maximaal 25 km per uur.

Theorie

video-uitleg

Betrekkelijk voornaamwoord

Bijvoeglijke bijzinnen beginnen vaak met een **betrekkelijk voornaamwoord** (betr.vnw). Zo'n betrekkelijk voornaamwoord wijst terug naar een woord dat eerder genoemd is, het **antecedent**. De bekendste betrekkelijke voornaamwoorden zijn *die*, *dat*, *wie* en *wat*:
1 *De **reis**, (die $_{\text{betr.vnw}}$ ik met drie vrienden maakte $_{\text{bijv.bijzin}}$), was heel avontuurlijk.*
2 *Heb jij het nieuwe **boek** (dat $_{\text{betr.vnw}}$ ik jou aanraadde $_{\text{bijv.bijzin}}$), al gelezen?*
3 *De **docent** (van wie $_{\text{betr.vnw}}$ wij wiskunde krijgen $_{\text{bijv.bijzin}}$), is onlangs afgestudeerd.*
4 *Er is **iets** (wat $_{\text{betr.vnw}}$ Dominique dwarszit $_{\text{bijv.bijzin}}$).*

Soms kun je *wie* en *wat* vervangen door *degene die* of *datgene wat*. Er is dan geen antecedent. *Wie*/*wat* is dan **betrekkelijk voornaamwoord met ingesloten antecedent** (betr.vnw m.i.a.).
5 *Wie (= degene die) nooit lacht, heeft weinig plezier in zijn leven.*
6 *Wat (= datgene wat) je gisteren deed, kun je beter niet meer doen.*

Zo gebruik je het betrekkelijk voornaamwoord
- Met het betrekkelijk voornaamwoord *die* verwijs je naar *de*-woorden (zie zin 1), met *dat* naar *het*-woorden (zie zin 2). Let op: Als je *die*/*dat* kunt vervangen door *deze* of *dit*, is *die*/*dat* een aanwijzend voornaamwoord.
- Met het betrekkelijk voornaamwoord *wat* verwijs je naar:
  1 een overtreffende trap:
  *Het **allerlekkerste** (wat ik ooit zelf gemaakt heb $_{\text{bijv.bijzin}}$), is tiramisu.*
  2 woorden als *alles*, *enige*, *iets*, *niets*, *veel*:
  ***Alles** (wat je wilt weten $_{\text{bijv.bijzin}}$), kun je googelen.*
  3 een hele zin:
  ***De ouders van Isa laten haar vrij**, wat zij erg waardeert.*
- Met een *voorzetsel* + *wie* verwijs je naar een persoon: *aan wie*, *over wie* enz. (dus niet met *waar* + *voorzetsel*: *waaraan*, *waarover* enz.)
  Dus: *Meryem met wie ik altijd naar school fiets, is vandaag ziek.*
  Niet: **Meryem waarmee ik altijd naar school fiets, is vandaag ziek.*
  (betekent: ongrammaticaal)*

Opdracht
1

Noteer de betrekkelijke voornaamwoorden. Zet het antecedent erachter.

1 Coen draagt altijd ouderwetse spijkerbroeken, die hem overigens prima staan.
2 Toen Roelof wilde printen, was het papier, dat hij net had bijgevuld, alweer op.
3 In het krantje, dat vandaag verscheen, las ik over de uitbreiding van het station.
4 Mevrouw Daniels, die vorige week een ander huis kocht, is helemaal in haar nopjes met deze aankoop.

Opdracht
2

Vul op de stippellijn het juiste betrekkelijke voornaamwoord in. Kies uit: *die*, *dat*, *wie* en *wat*. Zet het antecedent erachter.

1 ... je aan Iris vertelde, is toch niet het geheim ... ik jou toevertrouwde?
2 De luchtvaartmaatschappij heeft opnieuw haar prijzen verhoogd, ... niet werd gewaardeerd door de klanten ... al jaren vliegen met deze maatschappij.
3 De verkoop van het boek, ... gisteren uitkwam, loopt als een trein.
4 ... zijn billen brandt, moet op de blaren zitten.

Opdracht
3

Noteer de onderstreepte voornaamwoorden en benoem ze: aanw.vnw, vr.vnw, pers.vnw, bez.vnw en betr.vnw.

Tekst 1

Dierenliefde gaat te ver

(1) De Partij voor de Dieren protesteerde onlangs tegen een spookhuis dat een terrarium met krekels wil tentoonstellen. (2) Het zou niet iets zijn wat de krekels willen en inderdaad hebben de beestjes er niet zelf voor gekozen. (3) Ze hebben ook niets te kiezen: ze danken hun bestaan aan de mensen die ze kweken. (4) Gewoonlijk worden de krekels verkocht in dierenwinkels. (5) Deze zaken hebben ook een terrarium als eindbestemming voor de krekels, maar dan een dat al bewoond wordt door reptielen of amfibieën. (6) De krekels worden er levend geserveerd. (7) Wat een mazzel hebben de insecten in het spookhuis dan! (8) Als de beestjes niet in terraria gekweekt en gehouden worden, worden ze helemaal niet meer gekweekt en gehouden. (9) Dit protest van de PvdD schiet dus z'n doel voorbij.

Naar: Koos Dijksterhuis, Trouw, 4 oktober 2017

Opdracht
4 ✱

De woorden *wie* en *wat* zijn niet altijd een betrekkelijk voornaamwoord. Maak met elk van deze voornaamwoorden twee zinnen, *a* en *b*. In de *a*-zinnen zijn ze een betrekkelijk vnw en in de *b*-zinnen niet. Geef aan welke woordsoort *wie* en *wat* in de *b*-zinnen zijn.

Ik kan/weet
- betrekkelijke voornaamwoorden (ook die met een ingesloten antecedent) herkennen en gebruiken. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Formuleren

Je leert over zinnen correct begrenzen.

Startopdracht

In zin *a* en *b* is sprake van een interpunctiefout. Geef voor beide zinnen aan welke komma een punt moet zijn. Wat valt je op?

a Gisteren gingen we zwemmen, hoewel het koud was, vermaakten we ons prima.
b Gisteren gingen we zwemmen, hoewel het koud was, we vermaakten ons prima.

Theorie

video-uitleg

Zinnen correct begrenzen

Zinnen beginnen met een hoofdletter en eindigen met een punt. In samengestelde zinnen worden de zinnen meestal van elkaar gescheiden door een komma, een puntkomma of een dubbele punt:

– *Wereldrecords kunnen niet steeds opnieuw verbroken worden, want er zit een grens aan de mogelijkheden van het menselijk lichaam.*
– *Ik ga graag naar het buitenland op vakantie; ik vind Nederland maar saai.*
– *Inwoners van grensgebieden zijn vaak tweetalig: ze communiceren net zo makkelijk in het Duits als in het Nederlands.*

Je kunt zinnen ook samenvoegen, maar dan moet je een voegwoord gebruiken:

– *De leraar legde de som stap voor stap uit, maar de klas begreep er niets van.*
– *Hoewel de leraar de som stap voor stap uitlegde, begreep de klas er niets van.*

Het begrenzen van zinnen kan op twee manieren verkeerd gaan:

- Een bijzin die zinsdeel is in een samengestelde zin, wordt als losse zin geschreven:
  – **Veel mensen vinden het moeilijk om nee te zeggen. Omdat ze bang zijn een ander te kwetsen.*
- Twee zelfstandige zinnen (hoofdzinnen) worden ten onrechte samengevoegd:
  – **Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden verschillende landen door Duitsland bezet, hier kwamen veel mensen tegen in opstand.*

Opdracht 1

Geef aan of de onderstaande zinnen juist of onjuist begrensd zijn. Geef bij de onjuist begrensde zinnen aan wat er veranderd moet worden.

1 Sommige landen worden van andere gescheiden door een zee, rivier, bos of gebergte. Zodat er een natuurlijke landsgrens is.
2 Nederland wordt in het noorden en westen begrensd door de Noordzee. Het heeft dus aan twee kanten een natuurlijke grens.
3 De begrenzing tussen Nederland en Duitsland en België is voor een groot deel kunstmatig, ze berust op afspraken.
4 Kunstmatige grenzen worden vaak aangegeven door middel van grenspalen of grensstenen, hierdoor kun je zien waar de grens ligt.
5 Natuurlijke grenzen vormen een betere bescherming tegen indringers, want het kost meer moeite ze te passeren.
6 Sommige landen met kunstmatige grenzen proberen het indringers wel heel moeilijk te maken, dit doen ze bijvoorbeeld door het bouwen van een muur.

Opdracht
2

In tekst 1 zijn de zinnen niet begrensd. Geef bij elk nummer aan of er een komma of een punt met daarna een hoofdletter geplaatst moet worden.

Tekst 1

Stemrecht

In Nederland krijg je vanaf je achttiende het recht om te stemmen (1) sommige mensen vinden dat de leeftijdsgrens voor stemrecht omlaag moet (2) jongeren zouden vanaf hun zestiende stemgerechtigd moeten zijn (3) omdat de jeugd de toekomst heeft (4) voorstanders voeren verder aan dat het een makkelijke manier is om jongeren bij de politiek te betrekken (5) ze zeggen ook dat het eerlijker is (6) omdat veel politieke besluiten direct invloed hebben op het leven van jongeren (7) zou er veel meer naar hen geluisterd moeten worden (8) het is wel de vraag of stemrecht daarvoor kan zorgen (9) een stemgerechtigde heeft alleen invloed op het aantal zetels (10) niet op de uiteindelijke besluitvorming (11) of de leeftijdsgrens om te mogen stemmen verlaagd wordt (12) is afhankelijk van het nieuwe kabinet.

Opdracht
3

1 Schrijf een tekst van 150 woorden over 'schoolregels'. Varieer in woordgebruik, zinsopbouw en zinslengte, gebruik voorbeelden, zet woorden die bij elkaar horen, bij elkaar en leg verbanden tussen de zinnen.
2 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot. Markeer spelfouten en fouten in de zinsopbouw. Let vooral op de begrenzing van de zinnen. Kijk verder goed of je klasgenoot voldoende heeft gevarieerd en voorbeelden heeft gebruikt.
3 Herschrijf je tekst aan de hand van de feedback.

Opdracht
4 *

Lees tekst 2.
1 Noteer de nummers van de zinnen die losstaande bijzinnen zijn.
2 Vind je deze zinnen fout? Licht je antwoord toe.
3 Wat moet je doen om deze zinnen juist te begrenzen?
4 Welke 'regel' passen taalgebruikers blijkbaar toe bij zulke zinnen?
5 Welke zin is nog meer geen hele zin? Licht je antwoord toe.
6 Vind je die zin fout? Licht je antwoord toe.
7 Leg uit dat in feite dezelfde 'regel' als bij vraag 4 toegepast wordt.

Tekst 2

Geen feestje

(1) Er zijn genoeg redenen om niet naar dat feestje te gaan. (2) Ik ga in ieder geval niet. (3) Waarom niet? (4) Omdat het volgende week toetsweek is. (5) Omdat ik degene die het feestje geeft, helemaal niet ken. (6) En omdat ik bang ben dat het uit de hand loopt, doordat er helemaal geen volwassenen zijn.

Ik kan/weet
- zinnen correct begrenzen.

Maak de extra opdrachten online.

Spelling

Je leert over trema, apostrof, accent en cedille.

Startopdracht

1 Maak twee correcte samenstellingen waarvan het eerste woord *auto* is. De eerste samenstelling schrijf je met een koppelteken en de tweede zonder. Doe dit ook met het woord *video*.
2 Waarom schrijf je het ene woord wel met een koppelteken en het andere niet?

Theorie

video-uitleg

Trema, apostrof, accent en cedille

Om uitspraakproblemen te voorkomen, gebruik je trema's, apostrofs, accenttekens en soms een cedille.

Het **trema** gebruik je:
- om te voorkomen dat twee klinkers in één woord samen worden uitgesproken: *kopiëren, beëindigen, Azië, ideeën;*
  er is dus geen trema nodig in: *gekopieerd, video, buiig;*
- in sommige leenwoorden: *fröbelen*, *conciërge.* In Duitse leenwoorden noemen we het trema *umlaut*.

Let op: in samenstellingen gebruik je geen trema, maar een koppelteken: *radio-interview, mee-eten, opera-achtig*.

De **apostrof** gebruik je:
- als weglatingsteken: *'s avonds*, *Lars' scooter*, *'s-Hertogenbosch*;
- om uitspraakproblemen te voorkomen als je een *-s* schrijft achter woorden op -a, -i, -o, -u en -y: *Hanna's fiets, kiwi's*, *baby's*; er is dus geen apostrof nodig in: *cadeaus*, *cowboys, Annes fiets*;
- in afleidingen en meervouden van afkortingen: *cc'en*, *dvd'tje*, *pc's*;
- in verkleinwoorden op *-y* voorafgegaan door een medeklinker: *baby'tje* (maar: *displaytje*).

Er zijn drie **accenten**; ze komen bijna alleen voor op de letter *e*:
- accent aigu: *logé, decolleté, soirée;*
- accent grave: *barrière, crèche, fin de siècle;*
- accent circonflexe: *crêpe, moment suprême*.

Slechts in enkele woorden komen ze ook voor op andere letters: *drie à vier eetlepels, maître.*
Om klemtoon aan te geven, gebruiken we het accent aigu. Het staat dan op alle klinkers van de lettergreep:
– *Dat is volgens mij dé manier om de zaak aan te pakken.*
– *Jort heeft twéé auto's en geen drie.*
Maar: *Kan een van jullie de boodschappen doen?* De uitspraak is in dit geval duidelijk.
Let op: Bij een opeenvolging van drie beklemtoonde letters in dezelfde lettergreep krijgen alleen de eerste twee letters een klemtoonteken, bijvoorbeeld: *móói*, *frááie*, *ééuw*.

De **cedille** onderaan de c (ç) zorgt ervoor dat een c als s klinkt, wanneer die voor een a, o of u staat: *Curaçao, garçon, reçu.* Normaal klinkt de c in die gevallen als k (*caravan, decor, curieus*).

Opdracht 1

Noteer de juiste vorm.

1 coordinatie / coördinatie
2 discussieren / discussiëren
3 draaiing / draaiïng
4 een van de vier / één van de vier
5 egoisme / egoïsme
6 financieel / financiëel
7 fohn / föhn
8 geautomatiseerd / geäutomatiseerd
9 poezie / poëzie
10 reunie / reünie

Opdracht 2

Noteer de juiste vorm.

1 buggytje / buggy'tje
2 bureautje / bureau'tje
3 cafees / cafés
4 chimpansees / chimpansee's
5 dressboys / dressboy's
6 Hans fiets / Han's fiets
7 lentes / lente's
8 programmas / programma's
9 s'morgens / 's morgens
10 tv-s / tv's

Opdracht 3

Geef van onderstaande beweringen aan of ze *juist* of *onjuist* zijn. Licht je antwoord steeds toe.

1 Om uitspraakproblemen te voorkomen, moet je soms een trema en soms een koppelteken gebruiken.
2 *U kunt uw wachtwoord slechts eenmalig gebruiken.*
In deze zin hoeven er geen accenten op *eenmalig*.
3 *U kunt uw zoon en uw dochter meenemen!*
Je kunt in deze zin het woordje *en* als volgt benadrukken: èn.
4 Als er voor de *y* een klinker staat, geeft de meervoudsvorm of het verkleinwoord geen uitspraakproblemen en gebruik je geen apostrof.

Opdracht 4

Schrijf de zinnen over en plaats leestekens.

1 in australie leven maar liefst 69 soorten kangoeroes in een bosachtig landschap
2 pas s morgens om een uur of vier verliet de laatste bezoeker het cafe
3 hoewel de francaise prima nederlands spreekt kwam ze op het moment supreme niet uit haar woorden
4 heb je uberhaupt wel zin om vanavond gluhwein te drinken vroeg ingeborg aan haar collega
5 de tafelberg is echt de toeristische attractie van zuid afrika
6 lucas riep geergerd tegen zijn zusje je moet me niet steeds na apen

Opdracht 5 ✱

Woorden die hetzelfde klinken, maar een andere betekenis hebben, noemen we **homofonen** (*ijs – eis*).

**Wat Kan kan
kan Kan alleen**

1 Kies twee woordparen uit *a* tot en met *d* en maak met elk woord een zin van ten minste acht woorden. Uit de zinnen moet het betekenisverschil blijken.
a stijl – steil
b geldt – geld
c hart – hard
d rauw – rouw

2 Bedenk vier andere homofonen.

Opdracht 6

Woorddictee. Vul op de puntjes het juiste woord in. Soms moet je het woord iets aanpassen.
Kies uit: *analyseren – communicatie – documentaire – empathie – ethiek – experiment – expert – interview – kanttekeningen – kwetsbaar – misbruik – nauwgezet – neiging – onmiddellijk – roddelen – ruïneren – satelliet – souterrain – synoniem – verschaffen*.

1. Als je een ... afneemt, is goede ... heel belangrijk, zowel verbaal als non-verbaal.
2. Toen de mentor ontdekte dat er in de meidenapp flink werd ..., greep hij ... in.
3. Beneden in het ... hebben de broers een ... met verf uitgevoerd, waarbij ze het zeil op de vloer hebben ....
4. Sommige mensen hebben de ... om een probleem van iemand direct te ..., terwijl diegene meer gebaat is bij ....
5. Studenten van de TU in Eindhoven proberen zelf een ... te bouwen die ze de ruimte in kunnen sturen.
6. De verteller in deze ... is een echte ...; hij ... de kijker veel interessante informatie.
7. De nieuwe secretaresse van de financieel directeur maakte heel ... notulen van haar eerste vergadering.
8. Gedurende vele eeuwen maakten de Russische tsaren volop ... van de ... positie van de arme boeren.
9. Het woord ‘moraal’ duikt op internet op als veelgebruikt ... van ..., maar deze woorden zijn niet zomaar inwisselbaar.
10. Op de ouderavond plaatsten de kritische ouders ... bij het voorstel van de directeur om de schoolpleinwacht af te schaffen.

Opdracht 7

Noteer het juiste woord door *i*, *ie* of *y* in te vullen.

1. as...l
2. b...scu...t
3. hocke...
4. h...pe
5. kop...
6. macaron...
7. pen...c...ll...ne
8. pon…
9. pon...’s
10. s...mpath...k
11. t...pen
12. un...form

Opdracht 8

Zet de letters van de woorden *a* tot en met *f* in de juiste volgorde, zodat er leenwoorden ontstaan. De omschrijving tussen haakjes helpt je daarbij. Noteer elk woord met het juiste teken: trema, umlaut, accent aigu, accent grave, accent circonflexe of cedille.

a cairFanse (buitenlandse dame)
b coecering (toezichthouder op school)
c hielwung (warm alcoholisch drankje)
d pierecapper (knutselmateriaal)
e pouce (ruimte in een trein)
f reiscasie (winkelmedewerkster)

Opdracht 9

Benoem alle werkwoordsvormen uit tekst 1. Kies uit: pvtt, pvvt, gw, inf, vd, od en bn (bijvoeglijk naamwoord gemaakt van een voltooid of onvoltooid deelwoord).

Tekst 1

Helpt klagen?

(1) 'Jongens wat een weertje, nu regent het alweer!' (2) 'Ai, ik heb een blaar op m'n hiel!' (3) Een toehoorder kan werkelijk niets met dit soort geklaag, en toch verzanden we er maar al te vaak in.
(4) Of het opllucht? (5) Hoogleraar sociale psychologie Paul van Lange van de Vrije Universiteit in Amsterdam reageert bevestigend. (6) 'Klagen lucht zeker op', schrijft hij. (7) Het helpt je de zaken op een rijtje te zetten. (8) Daarnaast heeft het geklaag ook sociale functies. (9) De klager wil dat een ander zijn situatie serieus neemt. (10) Ook zoekt hij steun voor eventuele actie om er iets aan te doen, aldus Van Lange. (11) In sommige gevallen wil de klager een klankbord vinden: 'Ervaren anderen dit ook zo? Of overdrijf ik?' (12) Die sociale vergelijking helpt je; je leert het meegemaakte leed te relativeren.

Naar: www.quest.nl, op 6 november 2017

Opdracht 10

Noteer het werkwoord in de juiste spelling. Kies indien mogelijk de tegenwoordige tijd.
Tip: bepaal eerst om welke werkwoordsvorm het gaat.

1 Doordat het kabinet jarenlang heeft … (bezuinigen) op de ouderenzorg, worden veel bejaarden nu … (confronteren) met te weinig aandacht.
2 Ooit was de haven in Woudrichem … (dichtslibben), maar in 1995 werd hij opnieuw … (uitdiepen).
3 Sander had zich nog nooit … (bekommeren) om gezond eten, tot er bij hem diabetes werd … (constateren).
4 Afgelopen zaterdag heeft de familie Verdoorn weer … (barbecueën), waarbij, zoals altijd, niet werd … (beknibbelen) op de hoeveelheid vlees.
5 Bedenk goed of je de erfenis … (aanvaarden) of … (afwijzen).
6 Toen Ilse waterpokken had, … (krabben) ze zich zo vaak dat ze er littekens op haar arm aan … (overhouden).
7 Dat Maud zich zo laat … (aanmelden) voor de vrijwillige schoonmaakactie, … (getuigen) niet van enthousiasme.
8 … (Afwenden) je hoofd niet … als je wilt dat er naar je … (worden) … (luisteren)!
9 Als de gastvrouw de … (braden) kippenpootjes … (opdienen), … (worden) ze bij voorbaat door de gasten … (complimenteren).
10 In het … (verzorgen) hotel ruiken de … (luchten) kamers lekker fris; het personeel … (verzekeren) de gasten van een prettig verblijf.

Ik kan/weet
- wanneer ik trema's, apostrofs, accenten en cedilles moet gebruiken. 3F
- alle werkwoordsvormen herkennen en correct spellen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Dit gaat me te ver

Herken je dit? Jij hebt helemaal geen tijd, want je hebt superveel te doen, maar je beste vriend(in) vraagt om hulp en het moet ook nog eens direct. Jij weet eigenlijk niet goed hoe je nee moet zeggen. En dus besluit je je vriend(in) te helpen en kom je zelf in tijdnood. Zo krijg je alles wat jij nog had moeten doen, niet op tijd af. Had je nou maar duidelijker kunnen maken dat je écht geen tijd had!

In deze opdracht ga je met vier of vijf medeleerlingen het script voor een scène schrijven over een situatie waarin iemand een grens van een ander overschrijdt, waarna de situatie uit de hand loopt en door een (goed) gesprek wordt opgelost, of juist niet. Het script heeft een rol voor een verteller en een aantal acteurs. Jullie gaan de scène ook spelen en opnemen. Aan het eind vertonen jullie de filmscène in de klas.

Bij deze opdracht pas je de volgende theorie uit dit hoofdstuk toe:
- feedback geven en ontvangen.

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Lezen	• Ik kan verschillende vaste tekststructuren herkennen. • Ik kan de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden en de functie van deze eenheden benoemen. 3F
Schrijven	• Ik weet verschillende manieren om de aandacht van de lezer te trekken en het onderwerp van de tekst te introduceren. • Ik weet verschillende manieren om een tekst af te ronden. • Ik kan een inleiding en slot schrijven en inhoudelijke verbanden aangeven met signaalwoorden. 2F
Kijken en luisteren	• Ik weet de regels voor het geven en ontvangen van feedback.
Spreken en gesprekken	• Ik kan feedback geven en ontvangen.
Woordenschat	• Ik kan de stijlfiguren herhaling, tegenstelling en (verschillende soorten) opsomming herkennen en begrijpen. 3F
Grammatica zinsdelen	• Ik kan bijvoeglijke bijzinnen herkennen.
Grammatica woordsoorten	• Ik kan betrekkelijke voornaamwoorden (ook die met een ingesloten antecedent) herkennen en gebruiken. 3F
Formuleren	• Ik kan zinnen correct begrenzen.
Spelling	• Ik weet wanneer ik trema's, apostrofs, accenten en cedilles moet gebruiken. 3F • Ik kan alle werkwoordsvormen herkennen en correct spellen. 3F

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed?
  Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de video's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Hoofdstuk 2

Vroeger

Retorica

De Grieken in de klassieke oudheid wisten het al: de kunst van spreken in het openbaar, ofwel **retorica**, is een belangrijke vaardigheid. Wil je bijvoorbeeld succes hebben in de politiek, dan moet je goed je woordje kunnen doen. Nog steeds gebruiken we een klassiek werk als bron van informatie over retorica, namelijk *Opleiding tot redenaar* van Quintilianus (ca. 40-ca. 100).

Zoek uit welke vijf stappen een goede spreker volgens Quintilianus achtereenvolgens moet zetten.

Retorische middelen

Een Griekse filosoof en wetenschapper Aristoteles (384-322 v.Chr.) schreef dat een goede spreker een autoriteit is, die het hart en het hoofd van de toehoorder weet te bereiken. Hij doet dat onder meer door retorische middelen in te zetten. Wat verder goed werkt, zijn bondige uitspraken of **oneliners**. Af en toe een grapje is ook niet verkeerd.

Zoek uit welke retorische middelen je presentatie effectiever kunnen maken.

Spreken in het openbaar

Dankzij de raadgevingen van Aristoteles kun je een mooie presentatie voorbereiden. Toch kan je optreden in het water vallen, doordat je misschien erg zenuwachtig bent als je voor een groep staat. Hier geldt een eenvoudige wijsheid: oefening baart kunst. Door veel voor groepen te spreken, overwin je je zenuwen en kun je de kunst van de welsprekendheid onder de knie krijgen.

Zoek uit wat jou helpt tegen zenuwen voor het houden van een presentatie.

Lezen

Je leert over vaste tekststructuren.

Startopdracht Lees tekst 1. Wat klopt er niet als je kijkt naar de tekststructuur?

Tekst 1

De mode ver vooruit

[1] Neanderthalers, mensen uit de prehistorie, hebben geen rotstekeningen van zichzelf achtergelaten. Hoe ze eruitzagen, weten we alleen door reconstructies. En eventuele kleren die ze droegen, zijn al lang en breed vergaan. Hoe weten we dan of ze eigenlijk wel kleding droegen?

[2] De neanderthalers ontwikkelden zich zo'n 250.000 jaar geleden en woonden in Europa. Ze waren wat kleiner en steviger dan de moderne mens. 35.000 jaar geleden waren ze echter uitgestorven. Er zijn onderzoekers die denken dat de neanderthalers door een nieuwe mensensoort verdrongen zijn. Anderen menen dat ze het moeilijk kregen toen een deel van hun favoriete prooidieren (zoals mammoeten) uitstierven. Weer anderen houden het erop dat ze simpelweg te weinig nakomelingen kregen om zich te kunnen handhaven.

[3] Het is dus nog steeds de vraag wat een einde maakte aan het bestaan van de eerste Europeanen. Maar wetenschappers en archeologen laten zich niet zo snel ontmoedigen. Bovendien komen we via nieuwe onderzoekstechnieken steeds meer te weten over vroeger.

Naar: Mark Traa, Quest Historie, nr. 3, 2017

Theorie

video-uitleg

Vaste tekststructuren (2)

In hoofdstuk 1 heb je bij de paragraaf *Lezen* kennisgemaakt met de tekststructuren probleem-oplossingsstructuur, verklaringsstructuur en verleden-heden (-toekomst)structuur. Hier volgen nog enkele vaste tekststructuren:

argumentatiestructuur	
inleiding	stelling, standpunt (eventueel als vraag)
middenstuk	argumenten voor de stelling
	tegenargumenten (+ weerlegging)
slot	herhaling stelling (of beantwoording vraag)

aspectenstructuur	
inleiding	onderwerp
middenstuk	diverse aspecten van het onderwerp
slot	samenvatting (maar niet altijd)

voor- en nadelenstructuur	
inleiding	vraag of stelling
middenstuk	voor- en nadelen
slot	afweging en conclusie

vraag-antwoordstructuur	
inleiding	vraag
middenstuk	antwoord(en)
slot	samenvatting of conclusie

Opdracht 1

Beantwoord de vragen bij tekst 2. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie: oriënterend, globaal, precies of zoekend.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Welke structuur heeft de tekst? Waaraan zie je dat?
3 'Naar eigen zeggen (...).' (al. 2) Wat betekent 'naar eigen zeggen'?
4 Leid uit de context af wat een 'delicatesse' is. (al. 3)
5 Leg uit dat de Belgische benamingen voor hagelslag veel logischer zijn dan de naam die wij eraan geven.
6 Noteer vier signalen voor een chronologisch verband in de tekst.
7 Kun je ook zeggen dat tekst 2 een verleden-heden(-toekomst)structuur heeft? Licht je antwoord toe.
8 Tekst 2 heeft geen 'echt' slot. Is dat erg? Licht je antwoord toe.

Tekst 2

Oer-Hollands broodbeleg

[1] Iedereen kent de oer-Hollandse hagelslag. Al decennialang is het een van de populairste soorten broodbeleg. Maar waarom heet het zo?

[2] Ruim een eeuw geleden begon de Amsterdamse dropfabriek Van Voornveld & Co (het latere Venco) witte korrels met een anijssmaak te maken. Naar eigen zeggen kwam directeur B.E. Dieperink op het idee om die zoete korrels 'hagelslag' te noemen toen hij het op een gure herfstdag flink zag hagelen – hagelslag was toen alleen nog maar het woord voor 'neerslag in de vorm van hagel'.

[3] De eerste advertenties voor het product verschenen in juli 1908 in *De Telegraaf*, nadat het publiek de week ervoor al was geprikkeld door advertenties die alleen bestonden uit de mysterieuze tekst 'Hagelslag?' Het nieuwe strooisel van anijssuikerkorrels werd gepresenteerd als 'de nieuwste en fijnste delicatesse voor boterham en beschuit', te koop bij drogisten en handelaren in fijne etenswaren.

[4] De chocoladehagelslag liet daarna niet lang op zich wachten: in maart 1913 doken daarvoor de eerste advertenties op. Het product werd vervolgens zo populair, dat het de oorspronkelijke witte hagelslag zijn naam ontnam: tegenwoordig denkt iedereen bij hagelslag aan chocoladestrooisel. De witte variant heet nu 'anijshagel'.

→

[5] In België komt het woord 'hagelslag' voor dit broodbeleg nauwelijks voor; daar gebruikt men meestal 'chocoladekorrels' of 'muizenstrontjes'.

Naar: Laura van Eerten en Raymond Noë (ed.), Waar komt hagelslag vandaan? en nog 99 andere vragen over woorden. Uitgeverij Thomas Rap, Amsterdam 2016

Opdracht 2

Beantwoord de vragen bij tekst 3, een beoordeling. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Speel jij vaak games? Welke games speel je het liefst en waarom?
3 Welke structuur heeft de tekst, denk je? Leg je antwoord uit.
4 Wat is het schrijfdoel van de auteur?
5 De woorden *a* tot en met *k* staan onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek in de rechter rij de betekenis die elk woord in de tekst heeft.

a nerds (al. 2)	– *bijna*
b weldra (al. 3)	– *computerfreaks (of: -fanaten)*
c leek (al. 4)	– *geen andere keus hebben*
d aangewezen zijn op (al. 4)	– *iemand die weinig van een bepaald onderwerp weet*
e gameplay (al. 7)	– *korrelige*
f vrijwel (al. 7)	– *op tijd*
g pixelige (al. 7)	– *snel; spoedig*
h tot zijn recht kwam (al. 7)	– *speelervaring*
i tijdig (al. 7)	– *teleurstellingen*
j decepties (al. 8)	– *vroeger*
k weleer (al. 8)	– *zichtbaar was*

6 Wat is het standpunt van de auteur? (al. 1)
7 Het eerste argument staat pas in alinea 4. Wat is de functie van de alinea's 2 en 3? Kies uit: *anekdote – beschrijving – definitie – toelichting*.
8 Met welke argumenten ondersteunt de auteur zijn standpunt?
9 Aan welke signaalwoorden herken je het tweede, derde en vierde argument?
10 Met welke conclusie sluit de auteur zijn tekst af? Formuleer je antwoord in één zin en gebruik niet meer dan 20 woorden.

Opdracht 3 ✱

1 Met welk ander woord kun je de argumenten omschrijven die de auteur gebruikt om zijn standpunt te ondersteunen?
2 Geef de argumentatie uit de tekst weer in een blokjesschema met minimaal 5 en maximaal 9 blokjes.

Tekst 3

Prijzige nostalgie met weinig inhoud

[1] Het leek zo leuk. De bestverkochte computer ooit, de Commodore 64, werd nieuw leven ingeblazen. The C64 zou hij heten, in een modern jasje, maar met de oude games. Vroeger moest je met de langzaam ladende games op cassettebandjes soms een kwartier wachten voordat je met een spel kon beginnen. Anno 2018 starten de games echter een stuk sneller op, verzekerde producent Koch Media. Inderdaad maakt The C64 die belofte helemaal waar, maar verder vind ik dat het product behoorlijk tegenvalt.

[2] The C64 is een kleine versie van de Commodore 64, die begin jaren tachtig van de vorige eeuw de zolderkamers van de Nederlandse nerds veroverde. Het apparaat lijkt als twee druppels water op zo'n oude homecomputer. Het is alleen veel kleiner en het toetsenbord is nep. Alle spellen zitten er echter

in en je kunt er eventueel een extern toetsenbord op aansluiten als je in Basic op het computertje wilt programmeren.

[3] Het apparaat werkt bijzonder eenvoudig. Je sluit het aan op de HDMI-poort van een moderne flatscreen, prikt de meegeleverde joystick in het ding en het scherm vult zich weldra met een menu dat de keuze biedt uit zestig games.

[4] Dan komt de eerste teleurstelling, want flink wat bekende games uit de Commodore 64-tijd zitten er niet bij. Wil je die wel spelen, dan kun je ze vast wel ergens op internet vinden en via een van de twee USB-poorten in The C64 laden, maar dat is niet al te makkelijk voor een leek. De meesten zullen dus aangewezen zijn op de ingebouwde games.

[5] De games die er wel op staan, zijn bovendien bijzonder moeilijk te spelen. Dat komt door de meegeleverde joystick, die er bijna precies zo uitziet als het digitale exemplaar dat met de Commodore 64 werd geleverd, maar veel lastiger te bedienen is. Je krijgt nauwelijks feedback van deze nieuwe joystick en het is doodvermoeiend om een spel te spelen waarin je maar niet verder komt door allerlei bedieningsfouten.

[6] De volgende afknapper is de prijs. Tachtig euro is echt te veel voor een op zich mooi uitgevoerde kopie van de Commodore 64, met games die inmiddels overal op internet gratis te vinden zijn. Het uiterlijk van The C64 maakt dat onvoldoende goed.

[7] Nog een tegenvaller is de gameplay van die oude games op een moderne televisie. Vroeger sloot je een homecomputer meestal aan op een tweede tv'tje in huis. Dat was vrijwel altijd een klein toestel waarop het pixelige van de games goed tot zijn recht kwam. Maar op de veel betere platte schermen van nu is het juist veel lastiger om deze oude games te spelen en goed te kunnen volgen wat er gebeurt om tijdig te reageren.

[8] Wie zich over deze decepties heen zet, kan een paar uurtjes best leuk spelen met de games van weleer. Maar ik voorspel dat The C64 daarna snel belandt op de plek waar vast ook nog talloze oude Commodore 64's te vinden zijn: op zolder.

Naar: Bart Vuijk, Noordhollands Dagblad, 4 mei 2018

Opdracht 4

Beantwoord de vragen bij tekst 4. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?

2 Praat je weleens met je ouders of je grootouders over hoe het leven was toen zij klein waren? Interesseert dat je? Waarom (niet)?

3 Uit welke alinea('s) bestaat de inleiding? Leg je antwoord uit.

4 Welke structuur heeft de tekst, denk je? Leg je antwoord uit.

5 De woorden *a* tot en met *j* staan onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek in de rechter rij de betekenis die elk woord in de tekst heeft.

a weelde (al. 1)	– *alleen bedoeld voor*
b versteld doen staan (al. 3)	– *internationale groep rijke mensen*
c academische (al. 4)	– *klein deel*
d hield het voor gezien (al. 6)	– *luxe*
e continu (al. 6)	– *producten die niet tastbaar zijn, zoals horeca, handel en transport*
f fractie (al. 7)	– *stopte ermee*
g voorbehouden aan (al. 7)	– *toch; evengoed*
h jetset (al. 7)	– *verbazen*
i diensten (al. 9)	– *voortdurend; onafgebroken*
j desondanks (al. 10)	– *wetenschappelijke; universitaire*

6 Tussen alinea 2 en 3 bestaat een opsommend verband. Wat wordt opgesomd?

7 'Een van de belangrijkste veranderingen in het naoorlogse Nederland is namelijk dat vrijwel alle kinderen mogen doorleren.' (al. 4) Waarom is dat een belangrijke verandering?

8 Wat is de grootste verandering in de informatievoorziening tussen vroeger en nu? (al. 6)

9 Wat is de kernzin van alinea 7?

10 Noteer drie veranderingen op het gebied van werk uit alinea 8.

11 Wat wil de auteur laten zien met haar voorbeelden van de skibaan en het hippe restaurant? (al. 9)

12 Bedenk kopjes van één woord boven de alinea's 2 tot en met 9; elke alinea krijgt dus een kopje.

13 Bekijk je antwoord op vraag 3 nog eens. Zou je die vraag nog hetzelfde beantwoorden?

Opdracht
5 ✱

Verdeel het middenstuk van de tekst in vijf deelonderwerpen in plaats van acht (zie opdracht 4, vraag 12). Welke alinea's kun je combineren? Licht je antwoord toe.

Tekst 4

Wat een verschil!

[1] In de afgelopen vijftig jaar is het leven in ons land enorm veranderd. Dat is voor een groot deel te danken aan de toegenomen welvaart: we zijn rijker geworden dan we ooit voor mogelijk hadden gehouden. Daar staan we niet altijd bij stil, want weelde went. Maar als we goed kijken naar hoe het een halve eeuw geleden was, zien we dat ons leven compleet anders is dan dat van onze groot- en overgrootouders.

[2] Wanneer je overgrootmoeder nu over de markt zou lopen, zou ze heel verbaasd zijn. Avocado, champignons, venkel en verse ananas? Daar had zij nog nooit van gehoord. Bij de bakker en de slager zou het haar duizelen als ze zag uit hoeveel verschillende producten wij tegenwoordig kunnen kiezen. En dan hebben we het nog niet eens over rijk gesorteerde supermarkten, delicatessezaken en koffie- en theewinkels.

[3] Ook een kijkje in onze moderne huizen zou je overgrootmoeder versteld doen staan. Die zijn niet alleen ruimer dan vroeger, ze zijn ook veel comfortabeler en luxer. Dat er warm water uit de kraan komt, vinden wij nu heel gewoon, maar vroeger moest je een ketel op het fornuis zetten als je wilde afwassen. IJsbloemen op de ramen na een vriesnacht kennen we niet meer in onze door en door verwarmde huizen, waar standaard een wasmachine, koelkast, stofzuiger en magnetron aanwezig zijn.

[4] Zelf had je overgrootmoeder waarschijnlijk alleen lagere school. Haar dochter, jouw oma, moest misschien al op veertienjarige leeftijd aan het werk. Had zij durven dromen dat haar kleinkinderen hun eerste echte baan pas zouden krijgen als ze al dik in de twintig waren? Een van de belangrijkste veranderingen in het naoorlogse Nederland is namelijk dat vrijwel alle kinderen mogen doorleren. Stopte je vroeger rond je 16e met school om te gaan werken, inmiddels doe je dat als je ruim 21 jaar bent. Dat heeft uiteraard gevolgen voor het opleidingsniveau van de beroepsbevolking. Het percentage mensen met een

hbo- of academische opleiding – mannen én vrouwen – is in de loop der jaren steeds groter geworden.

[5] Bij de buren bellen omdat je zelf geen telefoon hebt, of in een telefooncel, kun je je in een land met meer mobiele telefoons (twintig miljoen) dan inwoners bijna niet meer voorstellen. In 1955 had maar 16 procent van de Nederlanders telefoon. Zij waren overigens niet dag en nacht bereikbaar, want 's nachts ging het personeel van de met de hand bediende centrales naar huis om te slapen.

[6] De radio hield het in de nacht eveneens voor gezien en sloot om twaalf uur af met het Wilhelmus. 's Nachts (of overdag) televisiekijken was ook al niet mogelijk: dat kan pas sinds eind jaren tachtig. Toen in november 1961 het miljoenste televisietoestel werd geregistreerd, zond de televisie 24 uur uit. Niet per dag, maar per week! Nu zijn wij door internet altijd op de hoogte van het laatste nieuws. Dankzij datzelfde internet kunnen we ook continu ons banksaldo checken en weten we precies wie er geld naar ons heeft overgemaakt. We hoeven niet meer te wachten tot de postbode het bankafschrift in de bus heeft gestopt.

[7] Vroeger kwam je niet verder dan waar je (schoon) familie woonde. Vergelijk dat eens met onze huidige reislust. Auto's, treinen en vliegtuigen hebben ervoor gezorgd dat we tegenwoordig verder en vaker van huis gaan dan ooit. Het rijke Nederland heeft veel geld geïnvesteerd in goede en veilige wegen. Er rijden nu zesentwintig keer zoveel auto's als in 1956; toch is het

huidige aantal verkeersdoden nog maar een fractie van toen. Vliegen was ooit voorbehouden aan de 'jetset'. Nu weten miljoenen vakantiegangers dat je nergens zo opgepropt en ongemakkelijk zit als in een vliegtuig. Was vakantie in de jaren vijftig vaak niet meer dan een dagje uit naar Madurodam of Avifauna, nu is een stedentripje naar Napels of Barcelona iets voor een lang weekend.

[8] Misschien is de manier waarop we werken nog wel het meest van alles veranderd. Vertrouwde banen en beroepen als overwegwachter en 'juffrouw van de telefooncentrale' zijn verdwenen, terwijl er allerlei nieuw werk bij is gekomen. Wie had er vroeger gehoord van een beroep als mondhygiëniste of *software developer*? Ook het bestaande werk ken je niet meer terug: kijk hoe boeren en landbouwers vroeger werkten en hoeveel machines ze nu gebruiken. Deze mechanisatie leidde – ook in andere bedrijfstakken – tot een hogere productie per persoon, wat de basis vormt van onze toegenomen welvaart.

[9] En terwijl we steeds rijker werden, ontwikkelde Nederland zich van een agrarische en industriële economie tot een diensten- en vrijetijdsmaatschappij. Op een zonnige doordeweekse dag in een willekeurige stad zitten de terrassen bomvol. Daar kijken wij niet meer van op. Behalve meer geld hebben we ook meer vrije tijd gekregen, die we bijvoorbeeld doorbrengen op een skibaan die gebouwd is op steenafval van een vroegere kolenmijn, of in een hip restaurant in een vroegere scheepswerf.

[10] Het wonderlijke van alle vooruitgang is dat we het desondanks drukker dan ooit hebben: er is zo veel te kiezen. Bij veel mensen, vooral jongeren, leidt dat tot een gevoel van opgejaagdheid en onzekerheid: er kán zoveel, dus er móét ook zoveel. Er is weinig tijd om uit te rusten en je af te vragen wat je nu eigenlijk écht wilt. Dat gebrek aan rust is waarschijnlijk de enige reden voor je groot- en overgrootmoeder om terug te verlangen naar hun oude leven. Maar met alle andere veranderingen zouden ze dik tevreden zijn.

Naar: Annegreet van Bergen, Gouden jaren. Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen 2014

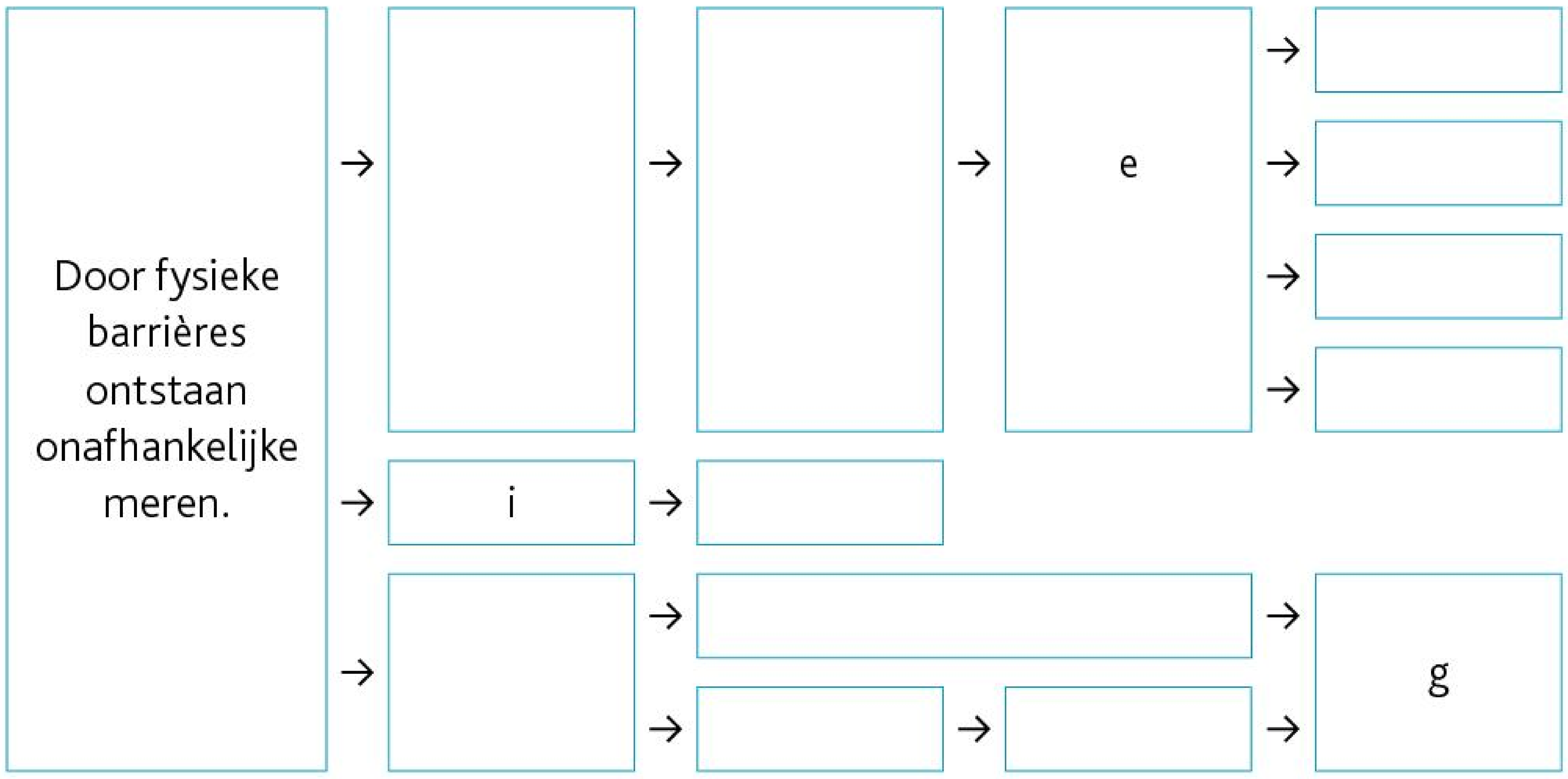
Opdracht 6

Beantwoord de vragen bij tekst 5. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Heb je weleens iets van de Deltawerken gezien? Wat was dat? Wat vond je ervan?
3 Welke structuur heeft de tekst, denk je? Waaraan zie je dat?
4 De woorden *a* tot en met *k* staan onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek in de rechter rij de betekenis die elk woord in de tekst heeft.

a geëvacueerd (al. 2)	– *delen van een zee die het land binnendringen*
b zeearmen (al. 3)	– *doeltreffender*
c effectiever (al. 4)	– *enigszins zoute*
d zeespiegel (al. 4)	– *gebieden die qua planten, dieren en andere organismen één geheel vormen*
e vergden (al. 4)	– *hoogte van het zeewater*
f verzilting (al. 5)	– *maakten nodig*
g compartimentering (al. 7)	– *planten en dieren*
h brakke (al. 7)	– *proces waarbij de bodem steeds zouter wordt*
i getij (al. 7)	– *systeem van eb en vloed*
j flora en fauna (al. 10)	– *tijdelijk verplaatst*
k ecosystemen (al. 11)	– *verdeling in afgegrensde gebieden*

5 Welk tekstverband bestaat er tussen alinea 1 en alinea 2?
6 'Om de kustgebieden te behoeden voor nog zo'n ramp, bedacht men twee oplossingen.' Welk tekstverband herken je in deze zin (al. 2)?
7 'Om te beginnen was het afdammen van de zeearmen goedkoper, makkelijker en effectiever dan het verhogen van de bestaande dijken.' (al. 4) Waarom is het Deltaplan effectiever dan het plan om de dijken te verhogen?
8 Lees de zinnen *a* tot en met *n* (gebaseerd op alinea 7 tot en met 10), neem het schema van oorzaak-gevolg over en vul het verder in. Noteer alleen de letters. De letters *e*, *g* en *i* zijn al ingevuld.

a De pleziervaart ondervindt hinder.
b Er is geen getij meer en weinig doorstroming.
c Er komen meer toeristen.
d Er komt een einde aan variatie in de natuur.
e Er ontstaat grote groei van algen en wieren.
f Er ontstaat stank.
g Er verdwijnen planten en dieren.
h Er wordt een zwemverbod afgekondigd.
i Geleidelijke overgangen gaan verloren.
j Het is er minder schoon en rustig.
k Het vervuilde water kan niet meer gebruikt worden als sproeiwater.
l Het water wordt niet goed meer vermengd.
m Plaatselijke natuurgebieden gaan verloren.
n Ten behoeve van recreatie worden voorzieningen aangelegd, zoals jachthavens, vakantieparken en andere voorzieningen.

9 Wat is het verband tussen de alinea's 4 tot en met 6 enerzijds en de alinea's 7 tot en met 10 anderzijds?
10 Aan welk signaalwoord herken je dat verband?
11 Welke zin uit de slotalinea bevat de hoofdgedachte van de tekst?
12 Bekijk je antwoord op vraag 3 nog eens. Zou je die vraag nog hetzelfde beantwoorden?

Opdracht 7

1 De inleiding van de tekst eindigt niet met een vraag of stelling, maar met een constatering. Welke?
2 Deze tekst is met een paar ingrepen om te bouwen tot een tekst met een andere structuur. Welke structuur is dat? Leg je antwoord uit.

Tekst 5

De Deltawerken: veiligheid voorop

[1] Op zaterdag 31 januari 1953 stak er een storm op boven de Atlantische Oceaan die al snel de Noordzee bereikte. Door de duur van de storm, de windsnelheden van meer dan honderd kilometer per uur en de hoge vloedstand steeg de zeespiegel tot extreme hoogte. Urenlang beukte het water op de lage en zwakke dijken van ons land, tot ze doorbraken.
[2] In West-Brabant, Zeeland, op de Zuid-Hollandse eilanden en op het Waddeneiland Texel waren de gevolgen niet te overzien: binnen een halfuur stonden sommige dorpen tot wel drie meter onder water. Veel bewoners werden gegrepen door het water en verdronken: er vielen 1836 dodelijke slachtoffers. Ook veel dieren overleefden de overstroming niet. Verder werden ruim 3000 woningen en boerderijen verwoest en meer dan 400.000 beschadigd. Ongeveer 72.000 mensen moesten worden geëvacueerd.
[3] Om de kustgebieden te behoeden voor nog zo'n ramp, bedacht men twee oplossingen. De ene was: de bestaande dijken verhogen. De andere was: de

zeearmen van Zuid-Holland en Zeeland met dammen afsluiten, zodat de zee op minder plekken direct invloed had. Er werd gekozen voor het tweede plan, dat bekend zou worden als het Deltaplan.

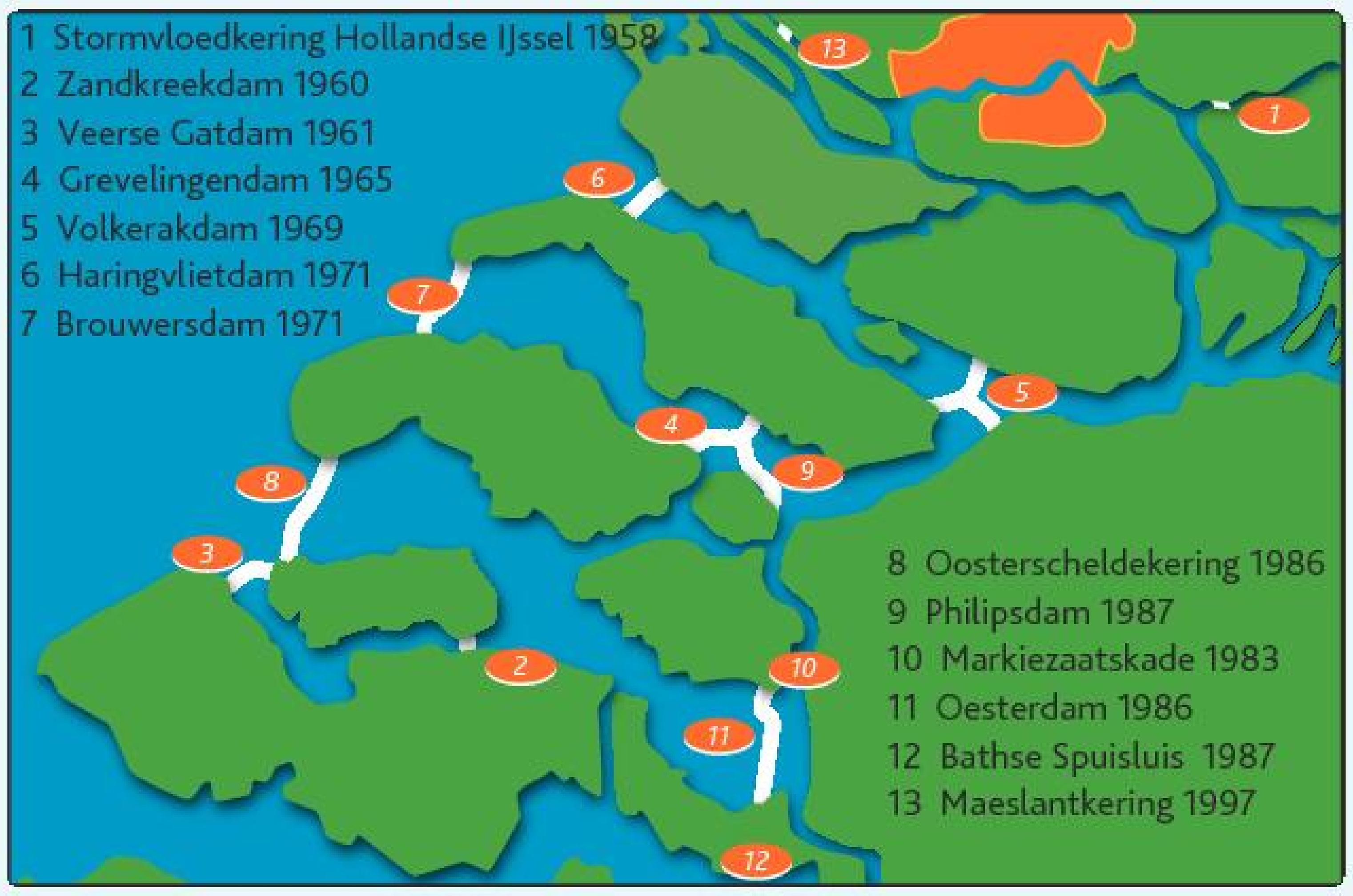
[4] Het Deltaplan had een aantal voordelen ten opzichte van de andere oplossing. Om te beginnen was het afdammen van de zeearmen goedkoper, makkelijker en effectiever dan het verhogen van de bestaande dijken. Bij dijkverhogingen zou 1000 km (!) dijk moeten worden verhoogd, die na een aantal jaren waarschijnlijk weer opnieuw opgehoogd moesten worden vanwege de stijging van de zeespiegel. Het risico op overstromingen bleef dus bestaan en ook vergden dijkverhogingen veel onderhoud. Met het afdammen van de zeearmen bleven er slechts enkele tientallen kilometers duinen, dijken en dammen over, waarvoor veel minder onderhoud nodig was. Bovendien waren eventuele verhogingen aan de dammen vrij makkelijk uit te voeren.

[5] Een ander pluspunt van het Deltaplan was dat het de verzilting tegenging. Achter de dammen kwam immers een groot zoetwaterbekken, met positieve gevolgen voor de landbouw. Verzilte grond is namelijk niet zo geschikt om gewassen op te telen, omdat het zout (eigenlijk: natrium) de structuur van de bodem aantast, waardoor een groot aantal gewassen minder makkelijk groeit.

[6] Nog een voordeel was dat men door het aanleggen van dammen tussen de verschillende eilanden zorgde voor goede verbindingen met de rest van Nederland. Niet onbelangrijk, omdat door de uitvoering van het Deltaplan een aantrekkelijk recreatiegebied ontstond met veel meren en oevers.

[7] De aanleg van de Deltawerken – die pas in 2010 officieel werd afgerond – had echter wel wat consequenties. Door de compartimentering is een verzameling van onafhankelijke zoete, zoute en brakke meren ontstaan. Er is geen getij in de meeste meren en vaak is er weinig doorstroming. Daardoor is het water slecht gemengd; dat zorgt voor problemen.

[8] Zo geeft het Veerse Meer, dat brak gehouden wordt, weleens stankoverlast door rottende zeesla, een alg met grote groene bladeren. Ook visdraad, een wiersoort, kan er hard groeien, wat tot hinder leidt voor de pleziervaart. Verder leidt giftige blauwalgenbloei in diverse meren vaak tot een

zwemverbod. Deze algenbloei veroorzaakt net als zeesla een onaangename geur, zodat bivakkeren langs bepaalde oevers soms niet erg aantrekkelijk is. Bovendien kan het met algen vervuilde water niet meer gebruikt worden om landbouwgrond te besproeien in tijden van droogte.

[9] Een ander aspect van de afsluitingen is dat veel soorten planten en vissen verloren zijn gegaan. De geleidelijke overgangen tussen zout en zoet water, diep en ondiep, hoog en laag, zandig en modderig, ruig en kalm zijn er niet meer. Juist die geleidelijke overgangen zorgden voor een rijk gevarieerde natuur. Die is nu voor een groot deel verdwenen.

[10] Ook de recreatieactiviteiten hebben negatieve gevolgen voor de natuur met zich meegebracht. Zo zijn door de aanleg van jachthavens, vakantieparken en andere voorzieningen plaatselijk natuurgebieden verloren gegaan. Verder is het rond recreatiepunten in het algemeen minder schoon en rustig en ook dat is nadelig voor de flora en fauna, bijvoorbeeld voor broedvogels; daar komt bij dat de visstand die er nog is, door sportvissers flink wordt aangetast.

[11] Kortom, de Deltawerken hebben behalve veiligheid nog veel andere goede dingen gebracht, maar er zijn ook problemen door ontstaan. Laten we echter optimistisch blijven. Dankzij de ontwikkelingen op het gebied van waterbouwkunde en ecosystemen weten wetenschappers ongetwijfeld manieren te vinden om deze problemen op te lossen.

Naar: npofocus.nl, geschiedenisvanzuidholland.nl, volkskrant.nl, op 6 mei 2018

Ik kan/weet

- verschillende vaste tekststructuren herkennen.
- de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden en de functie van deze eenheden benoemen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert schrijven volgens een vaste structuur.

Startopdracht Lees tekst 1, 2 en 3: drie inleidingen. Bepaal voor elke tekst in een of twee zinnen wat volgens jou in de rest van de tekst aan de orde komt.

Tekst 1

Op 17 juni 2015 overleed de Amerikaanse Jeralean Talley uit Michigan. Zij werd maar liefst 116 jaar oud. Nooit eerder is een mens zo oud geworden. Is het gunstig dat de mens alsmaar ouder wordt of zijn er ook nadelen aan verbonden?

Tekst 2

In grote delen van Europa en Noord-Amerika wordt sinds de jaren 70 in een weekend aan het einde van oktober de klok één uur achteruitgezet. Dat betekent een extra uur slapen. Waarom zijn de zomer- en wintertijd eigenlijk ingevoerd en wat is het effect op het slaap- en waakritme van mens en dier?

Tekst 3

Met ingang van morgen moet elke school rookvrij zijn. In 2020 mag er zelfs op schoolpleinen niet meer gerookt worden, zo heeft de Tweede Kamer besloten. Maar volgens het Longfonds duurt dat te lang. Het Longfonds stelt: hoe sneller hoe beter.

Naar: nos.nl, op 28 oktober 2017

Theorie

video-uitleg

Schrijven volgens een vaste structuur

Het is handig om bij het schrijven van een tekst een **structuur** aan te houden. Welke structuur dat is, hangt af van het doel van je tekst: informeren, **opiniëren** (de lezer zich een mening laten vormen), overtuigen of activeren.

Tekststructuur	Omschrijving van het tekstdoel
argumentatiestructuur	een mening of standpunt onderbouwen, zodat de lezer de mening van de schrijver overneemt (*overtuigen*) en/of tot handelen overgaat (*activeren*)
aspectenstructuur	de verschillende aspecten van iets beschrijven, zodat de lezer op de hoogte is (*informeren*) en/of zich een mening kan vormen (*opiniëren*)
probleem-oplossingsstructuur	een probleem benoemen en oplossingen beschrijven, zodat de lezer op de hoogte is (*informeren*) en/of zich een mening kan vormen (*opiniëren*)
verklaringsstructuur	een verschijnsel uitleggen, zodat de lezer op de hoogte is (*informeren*)
verleden-heden (-toekomst)structuur	de geschiedenis (en de toekomst) van iets beschrijven, zodat de lezer op de hoogte is (*informeren*)
voor- en nadelenstructuur	de voor- en nadelen van iets beschrijven en een conclusie trekken/ standpunt geven, zodat de lezer op de hoogte is (*informeren*), zich een mening kan vormen (*opiniëren*), de mening van de schrijver overneemt (*overtuigen*) en/of tot handelen overgaat (*activeren*)
vraag-antwoordstructuur	een vraag beantwoorden, zodat de lezer op de hoogte is (*informeren*)

Zo schrijf je volgens een vaste structuur
- Bepaal het onderwerp, het schrijfdoel en de hoofdgedachte.
- Kies een structuur die bij het doel van de tekst past.
- Maak een **bouwplan** (zie blz. 264) aan de hand van de gekozen structuur.
- Noteer boven het bouwplan het onderwerp, het schrijfdoel, de hoofdgedachte en de tekststructuur.
- Gebruik tijdens het schrijven signaalwoorden en structuuraanduidende zinnen als *daardoor*, *want*, *er zijn drie oorzaken*, *het gevolg is*, *behalve voordelen heeft deze aanpak ook nadelen*, *een tweede bezwaar is*, *ik ben van mening*.

Opdracht 1

Lees de teksten 1, 2 en 3 van de startopdracht opnieuw.

1 Kies bij elke inleiding de structuur die jij voor de hele tekst zou gebruiken.
2 Bespreek de door jou gekozen structuur met die van een klasgenoot. Komen jullie antwoorden overeen? Bespreek eventuele verschillen.

Opdracht 2

Werk in tweetallen.
Hieronder staan vijf hoofdgedachtes.

a *Nederland is verdeeld in twaalf provincies met elk hun eigen kenmerken.*
b *De toename van het aantal scholieren met bijbaantjes is slecht voor het verenigingsleven.*
c *Bijziendheid als gevolg van beeldschermgebruik is op diverse manieren te voorkomen.*
d *Middelbare scholieren moeten gratis met het ov kunnen reizen.*
e *Anders dan vroeger eten Nederlanders nu de meest exotische gerechten.*

1 Kies voor de teksten die je aan de hand van de hoofdgedachtes zou kunnen schrijven, een geschikte structuur en een bijpassend tekstdoel.
2 Werk een van de hoofdgedachtes uit tot een bouwplan. De laatste kolom hoef je niet in te vullen.

Opdracht 3

Je gaat een tekst schrijven van ongeveer 250 woorden.
Kies een van de volgende onderwerpen: *bordspelletjes – gezondheidszorg – social media – vervoer – vrijetijdsbesteding.*

1 Volg de instructies uit de theorie.
2 Bespreek je bouwplan met een klasgenoot en verbeter dit, indien nodig.
3 Werk je tekst uit. Zorg voor een inleiding van ongeveer 50 woorden, een middenstuk van ongeveer 175 woorden en een slot van ongeveer 25 woorden. Bedenk een passende titel.
4 Wissel je artikel uit met dat van een klasgenoot en geef elkaar commentaar aan de hand van het feedbackformulier.
5 Verbeter eventueel je artikel.

Ik kan/weet
- de structuur van de tekst aan het doel van de tekst aanpassen. 3F
- relaties als oorzaak/gevolg, voor- en nadelen etc. duidelijk aangeven met signaalwoorden en structuuraanduidende zinnen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert gesproken informatie verwerken.

Startopdracht

Bekijk het filmpje en tel hoe vaak de mensen met een wit shirt de bal overgooien.

Theorie

video-uitleg

Gesproken informatie verwerken van radio, tv of internet

Voor een schrijf- of spreekopdracht moet je vaak informatie verzamelen: je gaat je **documenteren** (zie ook blz. 265-266). Daarbij kun je niet alleen gebruikmaken van geschreven bronnen, maar ook van gesproken bronnen, zoals radio- of tv-programma's, of van filmpjes op internet. Je bedenkt eerst **documentatievragen** waarop je een antwoord wilt hebben. Daarna zoek je tv-programma's en internetfilmpjes over je onderwerp, bijvoorbeeld op Uitzending Gemist of YouTube.
Stel dat je een **werkstuk** moet maken over het Wilhelmus. Als je daarover een documentaire gaat bekijken, kun je bijvoorbeeld de volgende documentatievragen opstellen:
– *Wanneer en door wie is het Wilhelmus geschreven?*
– *Waarover/over wie gaat het Wilhelmus?*
– *Wanneer is het Wilhelmus ons volkslied geworden?*
– *Waarom is het Wilhelmus ons volkslied geworden?*

Zo verwerk je gesproken informatie van radio, tv of internet
- Noteer je documentatievragen. Gebruik voor elke documentatievraag een apart A4'tje.
- Zoek radio- en tv-programma's en filmpjes over je onderwerp.
- Kijk en luister zoekend en precies. Let op structurerende zinnen en signaalwoorden.
- Maak aantekeningen direct onder elke documentatievraag:
  – Schrijf de belangrijkste informatie op in **steekwoorden**.
  – Noteer de informatie schematisch met behulp van de signaalwoorden.
  – Gebruik **symbolen** als *streepjes*, *cijfers* of *letters* voor opsommingen en *pijltjes* voor verbanden (bijvoorbeeld: oorzaak → gevolg; voordelen ↔ nadelen).
  – Gebruik **afkortingen**, zoals *bv.* (bijvoorbeeld).

Opdracht 1

Stel dat je een werkstuk moet maken over de pest in Nederland. In dat werkstuk moet je de volgende vragen beantwoorden:
– Wat is de pest?
– Welke verschijnselen horen bij de pest?
– Waar komt de pest vandaan?
– Hoe werd de pest overgebracht?
– Hoe kwam de pest in Nederland terecht?
– Waar en wanneer heerste de pest in Nederland?

– Wat werd er in Nederland tegen de pest gedaan?
– Ging iedereen die de pest kreeg dood of kon men de ziekte overleven?
– Sinds wanneer komt de pest niet meer voor in Nederland?
– Wat gebeurt er als tegenwoordig toch iemand de pest krijgt?

1 Neem de vragen over in je schrift. Laat voldoende ruimte open voor de antwoorden.
2 Kijk en luister naar het eerste fragment. Zodra je een antwoord op een vraag hoort, noteer je dat in steekwoorden. Bekijk het fragment eventueel twee keer.
3 Welke vragen kun je niet beantwoorden met de informatie uit het fragment?
4 Welke informatie uit het fragment geeft geen antwoord op een van de vragen, maar is wel te gebruiken voor je werkstuk?
5 Luister naar het tweede fragment. Zodra je een antwoord op een vraag hoort, noteer je dat in steekwoorden. Beluister het fragment eventueel twee keer.
6 Welke informatie uit dit fragment geeft geen antwoord op een van de vragen, maar is wel te gebruiken voor je werkstuk?
7 Misschien is je opgevallen dat in het ene fragment gesproken wordt over 1663 en in het andere over 1664. Hoe kun je erachter komen welk jaartal juist is?

Opdracht 2

Werk in drietallen. Stel dat jullie een presentatie moeten houden over de rol van Nederland in de geschiedenis van New York. Tijdens jullie zoektocht naar informatie stuiten jullie op een drietal filmpjes met de titel *Van Nieuw Amsterdam tot New York* en een filmpje met de titel *Feiten en fabels over Nieuw Amsterdam*. Jullie besluiten deze filmpjes te gebruiken als bronnen voor jullie presentatie.

1 Houd met de klas een brainstorm over het onderwerp: wat weten jullie al over de geschiedenis van New York?
2 Bespreek met elkaar wat jullie in de presentatie aan de orde willen stellen: welke deelonderwerpen zal de presentatie bevatten?
3 Maak een mindmap: neem voor elk deelonderwerp een nieuwe tak en vul met behulp van jullie aantekeningen bij vraag 1 in wat jullie al weten.
4 Bepaal welke informatie jullie nog nodig hebben. Noteer minimaal vijf documentatievragen.
5 Bekijk ieder een van de drie filmpjes met de titel *Van Nieuw Amsterdam tot New York*. Noteer antwoorden op jullie documentatievragen zodra je ze hoort. Maak ook aantekeningen van andere interessante informatie. Bekijk het filmpje eventueel twee keer.
6 Vul de mindmap verder in met behulp van de antwoorden die jullie genoteerd hebben. Welk filmpje leverde de meeste antwoorden op?
7 Bekijk samen het filmpje *Feiten en fabels over Nieuw Amsterdam*. Noteer welke 'feiten' over Nieuw Amsterdam aan de orde gesteld worden en geef aan of deze feit of fabel zijn. Noteer ook de uitleg die gegeven wordt.
8 Markeer in je mindmap 'feiten' die volgens het laatste filmpje niet kloppen.
9 Hoe kunnen jullie erachter komen of genoemde feiten inderdaad niet kloppen?
10 Zijn er nog vragen onbeantwoord? Waar kun je het antwoord op die vragen vinden?

Ik kan/weet
- me op basis van gesproken bronnen documenteren aan de hand van documentatievragen.

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert een mondelinge enquête afnemen.

Startopdracht

Lees de situatiebeschrijvingen *a* en *b*. In welke situatie zou je een mondelinge enquête af kunnen nemen en in welke situatie kun je beter kiezen voor een schriftelijke enquête?

a De kantine in jullie school wil het assortiment beter afstemmen op de wensen van de scholieren. Hiervoor moeten deze wensen eerst geïnventariseerd worden.

b De school wil graag meer gebruikmaken van de kennis en vaardigheden van ouders van leerlingen. Hiervoor moet geïnventariseerd worden welke ouders een bijdrage zouden kunnen leveren.

Theorie

video-uitleg

Een mondelinge enquête afnemen

Als je je documenteert voor een schrijf- of spreekopdracht, kun je ook informatie verzamelen door een **enquête** te houden. Een enquête bestaat uit van tevoren opgestelde vragen die door meerdere mensen worden beantwoord. Je kunt een enquête mondeling of schriftelijk afnemen, afhankelijk van de doelgroep en het onderwerp: bezoekers van een winkelcentrum kun je bijvoorbeeld beter ter plekke mondeling vragen naar het oordeel over het winkelaanbod dan via een vragenlijst.

Zo bereid je een mondelinge enquête voor

- Bedenk goed wat je te weten wilt komen, bijvoorbeeld wat mensen vinden van de aanleg van een speeltuintje in de wijk.
- Bedenk per vraag welke vorm je het best kunt gebruiken om een antwoord te krijgen: open of gesloten.
- Vraag naar één ding per vraag.
- Gebruik eenvoudige taal die iedereen kan begrijpen.
- Zet de vragen in een logische volgorde.
- Formuleer de vragen duidelijk en precies, zodat ze maar op één manier uitgelegd kunnen worden. Als je wilt weten wat de mensen vinden van de inrichting van een speeltuintje in de wijk, vraag dan bijvoorbeeld: *Welke speeltoestellen moeten in de speeltuin komen?* en niet: *Wat vindt u belangrijk in een speeltuin?*, want dan zeggen ze misschien iets over veiligheid.

Zo houd je een enquête

- Spreek mensen beleefd aan en leg uit wie je bent, wat je onderzoekt en waarom je dat onderzoekt.
- Informeer of je wat vragen mag stellen. Vertel erbij hoelang de enquête duurt.
- Stel de vragen; spreek luid en duidelijk genoeg.
- Noteer de antwoorden.
- Sluit de enquête af en bedank de geënquêteerde voor zijn medewerking.

Opdracht 1

Lees de vragen *a* tot en met *f* hieronder over de dreigende sluiting van een bioscoop.

1 Welke vragen zijn geschikt voor een enquête onder de bezoekers van de bioscoop?
2 Geef bij de ongeschikte vragen aan waarom ze ongeschikt zijn.
3 Bedenk zelf twee geschikte vragen voor een enquête over dit onderwerp.

a Hoe vaak bezoekt u de bioscoop?
b Waarom is het volgens u belangrijk dat de bioscoop blijft bestaan?
c Vindt u het ook zo jammer dat de bioscoop misschien gesloten wordt?
d Wat is uw leeftijd?
e Welke functies heeft de bioscoop in deze plaats?
f Wat is voor u de belangrijkste reden om de bioscoop te bezoeken?

Opdracht 2

Werk in tweetallen.
De directie van jouw school wil graag weten hoe veilig leerlingen zich voelen op school. Jullie gaan hiervoor een enquête opstellen.

1 Bedenk vijf vragen voor de enquête.
2 Neem allebei de enquête af bij vier klasgenoten.
3 Bekijk samen de antwoorden die jullie hebben verzameld en beoordeel of jullie de juiste vragen hebben gesteld. Let hierbij op het volgende:
- Begrepen alle geënquêteerden de vragen?
- Zijn de antwoorden op de vragen goed met elkaar te vergelijken?
- Krijgen jullie door de antwoorden een goed beeld van hoe veilig leerlingen zich voelen op school?

4 Pas indien nodig de enquête aan.

Opdracht 3

Werk in tweetallen.
Jullie gaan een enquête houden onder tien mensen van verschillende leeftijden uit jullie omgeving.

1 Kies een onderwerp:
- de middelbare school vroeger en nu
- vrijetijdsbestedingen vroeger en nu
- winkelaanbod vroeger en nu

2 Bedenk samen tien vragen die jullie willen stellen. Zorg voor voldoende afwisseling in open en gesloten vragen en zet de vragen in een logische volgorde.
3 Bedenk een opening en een afsluiting.
4 Oefen het afnemen van de enquête bij een aantal klasgenoten. Pas eventueel de vragen aan als jullie merken dat dat nodig is.
5 Neem de enquête af bij vijf mannen en vijf vrouwen van verschillende leeftijden.
6 Werk de resultaten uit: geef ze overzichtelijk weer, bijvoorbeeld in een tabel.
7 Bereid een korte presentatie voor over deze enquête:
- Leg uit waarom jullie deze vragen hebben gesteld.
- Laat zien welke resultaten de enquête opgeleverd heeft.
- Geef aan welke conclusies jullie trekken naar aanleiding van de resultaten.

8 Houd de presentatie voor de klas.

Ik kan/weet
- informatie verzamelen en verwerken via het houden van een vraaggesprek. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert over stijlfiguren: hyperbool, understatement en eufemisme.

Startopdracht

Werk in tweetallen. Lees de zinnen *a* tot en met *f*.

1 Wat wordt bedoeld met het onderstreepte woord/zinsgedeelte?
2 Waarom zou de spreker het op deze manier gezegd hebben?

a <u>Haar ogen vielen bijna uit hun kassen</u>, toen ze zag welke prijs ze gewonnen had: een spiksplinternieuwe auto.
b Met de opbrengst van de verkoop van zijn goedlopende schoonmaakbedrijf heeft mijn vader <u>een aardig optrekje</u> op Mallorca kunnen kopen.
c Daar kan hij echt niks aan doen: hij <u>is niet helemaal 100 procent</u>.
d Tijdens de uitbraak van de vogelgriep <u>moesten heel wat kippenboerderijen geruimd worden</u>.
e Als je een 1 krijgt voor je toets, zul je wel <u>wat foutjes</u> gemaakt hebben.
f Tijdens de eerste week van het schooljaar <u>werden we doodgegooid met</u> informatie over de profielkeuze.

Theorie

video-uitleg

Stijlfiguren (2): hyperbool, understatement en eufemisme

In hoofdstuk 1 heb je de stijlfiguren *herhaling*, *tegenstelling* en *opsomming* geleerd. Hieronder staan enkele andere **stijlfiguren**.

- Als je overdrijft, gebruik je een **hyperbool**. Je zegt: *We hebben ons <u>kapot gelachen</u>*; je bedoelt: *We hebben enorm gelachen*.
- Als je iets afzwakt, gebruik je een **understatement**. Je zegt dat iets minder mooi, groot, belangrijk enz. is dan in werkelijkheid. Je zegt: *Lieke Martens kan wel <u>een aardig balletje trappen</u>*; je bedoelt: *Zij is een geweldige voetbalster*.
- Als je een **eufemisme** gebruikt, zeg je iets zo dat het als minder erg of hard overkomt. Dat doe je dan om een pijnlijke situatie te verzachten en om te voorkomen dat je iemand kwetst. Je zegt: *Hij <u>gaat creatief om met de waarheid</u>*; je bedoelt: *Hij liegt*.

Opdracht 1

Lees de zinnen van de startopdracht opnieuw. Noteer per zin welke stijlfiguur gebruikt is.

Opdracht 2

Lees de zinnen 1 tot en met 8.
Noteer per zin de woorden die de stijlfiguur vormen en schrijf de naam van de stijlfiguur erachter. Kies uit: *climax – drieslag – eufemisme – herhaling – hyperbool – omgekeerde climax – tegenstelling – understatement*.

1 Ik heb je nu al honderd keer gezegd dat je je kamer moet opruimen!
2 Hij kwam, hij zag, hij overwon.
3 Leggings zijn niet bedoeld voor vrouwen met een volslank figuur.
4 Je raadt nooit wat ik voor mijn verjaardag gekregen heb: geen leren laarzen, geen boots, geen sneakers, maar een paar pantoffels.

5 'Te weinig om te leven, maar te veel om te sterven', was de reactie op de gift aan de daklozenopvang.
6 'We moeten er nog wel wat aan doen', zeiden Sander en Emma, toen ze ons door hun pas aangekochte bouwval leidden.
7 Jouw artikel is goed, dat van Giel is beter, maar de tekst van Vanya is werkelijk uitmuntend.
8 Na Lisa's thuiskomst uit het ziekenhuis was haar woonkamer een zee van bloemen.

Opdracht 3

Lees tekst 1.

1 Noteer de woorden 1 tot en met 22 uit de tekst onder elkaar.
2 Van de onderstaande woorden staat de betekenis in het rechter rijtje. Zoek bij elk woord de juiste betekenis.

3	fabeltjes	– *actief reageerde op; inhaakte op*
4	überhaupt	– *helemaal*
5	temperen	– *leidde tot*
6	verbastering	– *mogelijke*
7	deed een beroep op	– *overtuigen van*
9	zich toeleggen op	– *verminderen*
13	resulteerde in	– *vervorming*
16	potentiële	– *verzinsels*
17	inspeelde op	– *verzocht; vroeg*
19	verzadigd	– *zich richten op*
21	bekeren tot	– *zodanig gevuld dat er niets meer bij kan*

3 Gebruik voor de betekenis van de andere woorden de woordraadstrategieën die je hebt geleerd: let op synoniemen, omschrijvingen, voorbeelden, tegenstellingen en bekende woorddelen. Schrijf de betekenis achter de woorden.
4 Zoek in de tekst een hyperbool (alinea 3), een understatement (alinea 5) en een eufemisme (alinea 8) en noteer die.

Tekst 1

Reclame voor deodorant: je stinkt!

[1] Vandaag de dag durven veel mensen hun huis niet meer te verlaten zonder een flinke dosis deodorant, maar vroeger was dat wel anders. Vóór de 20e eeuw schaamde men zich absoluut niet voor de eigen stank. Sterker nog, voor mannen was de zweetgeur juist iets om trots op te zijn, want die benadrukte de mannelijkheid. Hoe kwam deze (1) omslag in het denken over lichaamsgeur eigenlijk tot stand?

[2] De eerste merken bacteriedodende deodorant en antitranspirant verschenen rond 1900 op de markt, maar veel vraag naar de producten bestond er toen nog niet. Bij mannen werd de zweetlucht namelijk als natuurlijk en (2) masculien beschouwd en vrouwen verborgen hun geurtjes vaak onder een flinke walm van parfum. Bovendien bestonden er veel negatieve (3) fabeltjes omtrent de nieuwe toiletartikelen. Zo

zouden de vroege deodorants vlekken en huidirritatie veroorzaken en was het volgens artsen (4) überhaupt niet gezond om de menselijke transpiratie te (5) temperen.

[3] Dat het een eeuwigheid zou duren voor de consumentenmarkt klaar was voor de antitranspirantiemiddelen, ontdekte ook Edna Murphey. Zij was de ondernemende dochter van een Amerikaanse chirurg, die tijdens zijn werk een vloeistof had ontdekt om zijn handen tijdens operaties zweetvrij te houden. Edna probeerde het spul in 1912 op de markt te brengen onder de naam *Odorono* – een (6) verbastering van de kreet 'Odor? Oh No!' ('Geurtjes? Oh nee!') – maar de zaken liepen slecht. Mensen waren simpelweg niet geïnteresseerd in deodorant en Edna Murphey raakte haar product aan de straatstenen niet kwijt.

[4] Ten einde raad (7) deed ze daarom een beroep op James Young, een man die pas was begonnen aan een carrière als adverteerder. In de eerste (8) reclamecampagne voor *Odorono* wilde Young (9) zich vooral toeleggen op de bestrijding van alle (10) wijdverspreide (11) misvattingen omtrent deodorants. Zo benadrukte hij in verschillende krantenadvertenties dat *Odorono* (12) allesbehalve ongezond was – het product was immers bedacht door een arts. De publieksactie van Young (13) resulteerde in een (14) bescheiden stijging van de verkoopcijfers, maar het grote succes bleef uit.

[5] Young realiseerde zich dat hij zijn (15) strategie moest aanpassen. De reclames moesten er niet langer op gericht zijn om (16) potentiële kopers *Odorono* te laten aanschaffen, maar ze moesten een geheel nieuwe markt creëren: Young wilde de Amerikaanse vrouwen ervan overtuigen dat ze stonken. In 1919 publiceerde hij een artikel in het vrouwenblad *Ladies' Home Journal*, waarin hij duidelijk maakte dat zweetgeurtjes veel verborgen verdriet veroorzaakten. Deze nieuwe aanpak van Young – die uiterst slim (17) inspeelde op de onzekerheden van sommige vrouwen – betekende de definitieve (18) doorbraak van *Odorono*. Het volgende jaar verviervoudigde de omzet, wat Murphey een leuke winst opleverde. De concurrentie liet niet lang op zich wachten. Diverse fabrikanten kwamen met varianten in geur en vormgeving.

[6] Naarmate de markt voor vrouwendeodorant (19) verzadigd raakte, besloten adverteerders zich in de jaren 30 geleidelijk aan meer te richten op de andere helft van de Amerikaanse markt: de stinkende mannen. In tegenstelling tot de vrouwen waren zij namelijk nog steeds niet overtuigd van de noodzaak van deodorant, die hun mannelijke zweetgeur, waar ze juist zo trots op waren, alleen maar zou (20) maskeren.

[7] Door handig gebruik te maken van de zware economische omstandigheden tijdens de Grote Depressie[1] van de jaren 30, slaagden fabrikanten er al snel in om ook deze eigenwijze doelgroep te (21) bekeren tot het gebruik van deodorant. Zo verschenen er advertenties die 'waarschuwden' dat een zweetgeur op het werk weleens kon leiden tot ongemakkelijke situaties op het kantoor, met ontslag als gevolg.

[8] Andere merken richtten zich juist op de vele (22) inactieven, die het verlies van hun baan ook beschouwden als het verlies van hun mannelijkheid. In dat soort advertenties werden deodorants juist gepresenteerd als de ideale manier om weer wat van die verloren trots terug te krijgen. Het meest 'mannelijke' merk in die categorie was wat dat betreft *Sea-Forth*, dat in de jaren 40 besloot deodorant te gaan verkopen in whiskyflessen.

[1]Grote Depressie: grootste economische crisis van de twintigste eeuw, ontstaan door het instorten van de beurs op Wall Street, waardoor de aandelenkoersen plotseling kelderden.

Naar: isgeschiedenis.nl, op 31 oktober 2017

Opdracht 4

Het woord *eufemisme* is afgeleid van het Oudgriekse werkwoord *εὐφημεῖν*. Dat betekent letterlijk *met goede woorden spreken*. De uitgang *-isme* duidt op het zelfstandig naamwoord dat daarvan is afgeleid.

1. Maak van onderstaande eufemismen twee groepen, elk met een eigen titel.
   de grote reis aanvaarden – heengaan – het kleinste kamertje – het tijdelijke voor het eeuwige verwisselen – inslapen – naar zijn laatste rustplaats gaan – nummer 100 – zijn handen wassen – zijn neus poederen – sanitaire stop – stoelgang – verscheiden
2. Waarom gebruiken mensen juist in deze categorieën eufemismen, denk je?

Opdracht 5

Beschrijf met behulp van onderstaande woordgroepen en de aangegeven stijlfiguur situaties van elk ongeveer 30 woorden, waaruit de betekenis blijkt.

a zich dood vervelen – hyperbool
b een paar centjes verdienen – understatement
c de boel verbouwen – eufemisme

Opdracht 6

Tekst 1 gaat over de stank van zweet. Er bestaan verschillende uitdrukkingen waarin een vorm van *stinken* voorkomt.
Vul de uitdrukkingen 1 tot en met 8 aan en zoek bij elke uitdrukking de juiste betekenis.

1 een in…
2 een … stinkerd
3 een uur … stinken
4 Eigen … stinkt.
5 ... stinkt niet.
6 stank voor …
7 Zachte heelmeesters maken stinkende ….
8 zijn stinkende … doen

- *Alle manieren om aan geld te komen, zijn toegestaan.*
- *alles doen wat mogelijk is*
- *een afschuwelijk rijk mens*
- *een moeilijkheid in een opgave die gemakkelijk over het hoofd gezien wordt*
- *Halve maatregelen verergeren het probleem alleen maar.*
- *heel erg vies ruiken*
- *Het is niet gepast om zichzelf te prijzen.*
- *ondank in plaats van dank*

Opdracht 7

Werk in tweetallen.
Veel eufemismen veranderen in de loop van de tijd, omdat de eerder bedachte eufemismen door veelvuldig gebruik zelf taboewoorden worden. Zo zijn de volgende reeksen ontstaan:

a *poetsvrouw – werkster – schoonmaakster – huishoudelijke hulp – interieurverzorgster*
b *allochtoon – medelander – nieuwe Nederlander – inwoner met een migratieachtergrond*

1 Bedenk voor elke reeks een volgend eufemisme.
2 Bedenk samen twee andere soortgelijke reeksen. Denk bijvoorbeeld aan beroepen, huizen voor ouderen of psychiatrische inrichtingen.

Ik kan/weet

- hyperbolen, understatements en eufemismen herkennen, begrijpen en gebruiken. 3F

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Grammatica zinsdelen

Je leert over samentrekkingen.

Startopdracht

1 De woorden, woordgroepen en zinnen *a* tot en met *f* kun je korter schrijven. Noteer de verkorte versies.
2 Welk verschil valt je op tussen enerzijds *a*, *b*, *c* en anderzijds *d*, *e*, *f*?

a damesschoenen en herenschoenen
b kleine landen en grote landen
c Hidde mailde het bestuur en Luuk belde het bestuur.
d feestmutsen en feestneuzen
e beroemde acteurs en beroemde actrices
f Kasia reed door rood licht en Kasia kwam daardoor bijna onder de tram.

Theorie

video-uitleg

Samentrekking

Als in een samengestelde zin dezelfde (delen van) woorden of zinsdelen twee keer voorkomen, kun je die woorden meestal een van beide keren weglaten. Dat heet **samentrekking**. Door identieke (delen van) woorden of zinsdelen weg te laten, kun je korter formuleren.

Er bestaat voorwaartse en achterwaartse samentrekking:
- **voorwaartse samentrekking**: het gezamenlijke deel wordt genoemd in het eerste deel van de samentrekking en verderop weggelaten: *een antieke lamp en een moderne (-);*
- **achterwaartse samentrekking**: het gemeenschappelijke deel wordt genoemd in het laatste deel van de samentrekking en daarvóór weggelaten: *binnen- en buitenland*.

Samentrekkingen komen voor op drie niveaus (in de voorbeelden is het weggelaten deel onderstreept):
- **woordniveau** – op de plaats van het samengetrokken woorddeel wordt een streepje geschreven: *keukenstoel en -tafel*; *zon- en feestdagen;*
- **woordgroepsniveau** – binnen een **woordgroep** worden een of meer hele woorden weggelaten: *dure ringen en (-) armbanden*; *hoge (-) en lage bergen;*
- **zinsniveau** – een of meer zinsdelen (ow, lv, mv, bwb enz.) die twee keer voorkomen, worden weggelaten:
  – *Iris volleybalt op zaterdag en Peter (-) op zondag*.
  – *Je wilt (-) en krijgt een leuk cadeautje*.

Opdracht 1

1 Bij welke vragen uit de startopdracht is er samentrekking op woordniveau, bij welke op woordgroepsniveau en bij welke op zinsniveau?
2 Bij welke vragen uit de startopdracht is er voorwaartse samentrekking en bij welke achterwaartse?

Opdracht
2

Maak zelf samentrekkingen.

1 Ela geeft in het sportcentrum streetdancelessen en steplessen.
2 Bij die zaak kun je trouwjurken, trouwpakken en trouwaccessoires kopen.
3 Mijn moeder haalt op zaterdag altijd verse krentenbollen en verse croissants.
4 In die galerie zie je dure kunstwerken en betaalbare kunstwerken.
5 Deze regels gelden voor zowel hoogopgeleide werknemers als laagopgeleide werknemers.
6 Mijn tante Julia houdt erg van reizen, maar mijn tante Julia durft niet te vliegen.

Opdracht
3

1 Noteer welke woorddelen of woorden zijn weggelaten.
2 Geef aan om welk type samentrekking het gaat: op woordniveau, op woordgroepsniveau of op zinsniveau en voorwaarts of achterwaarts.
a In de bibliotheek kun je spannende boeken en films lenen.
b Mijn zus verft haar haar altijd kastanje- of chocoladebruin.
c Zijn er alleen Italiaanse hapjes of ook Spaanse?
d Van de 16e tot de 20e eeuw was het Britse Rijk groter dan ooit.
e Hij is specialist in het bakken van banketletters en -staven.
f Lotte is heel grappig en past eigenlijk helemaal niet bij die saaie Martijn.

Opdracht
4

In de volgende zinnen is er steeds sprake van meer dan één geval van samentrekking. Noteer van elke samentrekking welke woorddelen of woorden zijn weggelaten, om welk niveau het gaat en of er sprake is van voor- of achterwaartse samentrekking.

1 De eerste trein reed van Amsterdam naar Haarlem en bestond uit coupés in de eerste, tweede en derde klasse.
2 De rode baan van de Nederlandse vlag staat voor ‘het volk’, de witte voor ‘de adel’ en de blauwe voor ‘de kerk’.
3 In Artis wonen roodwang- en woudschildpadden en er zijn wel Aziatische olifanten, maar geen Afrikaanse.
4 Jos verzamelt oude filmaffiches uit Frankrijk en verkoopt recente uit de VS.

Opdracht
5

1 Maak een samentrekking van:
– succesvolle modellen en minder succesvolle modellen
– slimme leerlingen en bijzonder slimme leerlingen
2 Je kunt niet zomaar elk woord dat wordt herhaald, weglaten. Leg dit uit met bovenstaande voorbeelden.

Opdracht
6 ✱

1 Wat gaat er mis met de samentrekkingen in de zinnen *a* tot en met *d*?
2 Kun je zelf een soortgelijke samentrekking bedenken?
a Sint had een mijter op en ook nog zes borrels.
b De dame op het strand trok zonder gêne haar kleding uit en zich nergens wat van aan.
c Jelmer maakte gisteravond zijn huiswerk af en zijn verkering uit.
d Teun viel over een teckeltje en uit tegen zijn baasje.

Ik kan/weet • verschillende soorten samentrekkingen herkennen en gebruiken.

Maak de extra opdrachten online.

Grammatica
woordsoorten

Je leert over het onbepaald voornaamwoord.

Startopdracht

Lees onderstaande zinnen. Kun je ze veranderen, zodat duidelijk wordt waar ze over gaan?

a *Weet jij het nog?*
b *Al enige tijd heb ik last van het een of ander.*
c *Niets lukt.*

Theorie

video-uitleg

Onbepaald voornaamwoord

Een **onbepaald voornaamwoord** (onbep.vnw) duidt een persoon of een zaak aan, maar zegt niet precies wie of wat bedoeld wordt:
– *Gisteren vertelde iemand mij iets, wat niemand mag weten.*
De volgende woorden komen voor als onbepaald voornaamwoord: *iemand, niemand, iedereen, men, je, menigeen, het, iets, zoiets, niets, alles, elk(e), ieder(e), menig(e), wat, ene, (een) zekere, een of ander(e).*

Er zijn drie lastige gevallen:
- Het woord *je* is onbepaald voornaamwoord als het *men* betekent:
  – *Moeilijkheden kun je maar beter vermijden.*
- Het woordje *wat* is onbepaald voornaamwoord als het *iets* betekent:
  – *Neem jij ook wat mee naar het feest?*
- Het woordje *het* is een onbepaald voornaamwoord als het tijd, weersomstandigheden of sfeer aangeeft:
  – *Het is al laat, maar het is nog steeds gezellig.*

Opdracht 1

Noteer de onbepaalde voornaamwoorden uit de zinnen.

1 Om iedereen een plezier te doen, werd elk bekend dansnummer wel gedraaid.
2 Of je nu gelegen of ongelegen bij hem aanklopt, onze conciërge staat altijd voor je klaar.
3 Van Petra hoef je niet meteen antwoord te verwachten op een vraag; ze laat zich altijd door alles en iedereen afleiden.
4 Zou je zoiets volgende keer niet meer tegen iemand willen zeggen, Sven?
5 Veel toeschouwers waren enthousiast, maar niemand juichte uitbundig.
6 Hebben jullie het al gehoord? Morgen wordt het stralend weer!

Opdracht 2

1 Noteer en benoem de andere voornaamwoorden uit opdracht 1. Kies uit: aanw.vnw, vr.vnw, pers.vnw, bez.vnw en betr.vnw.
2 Wat is de woordsoort van *volgende* in zin 4 van opdracht 1?
3 Wat is de woordsoort van *Veel* in zin 5 van opdracht 1?

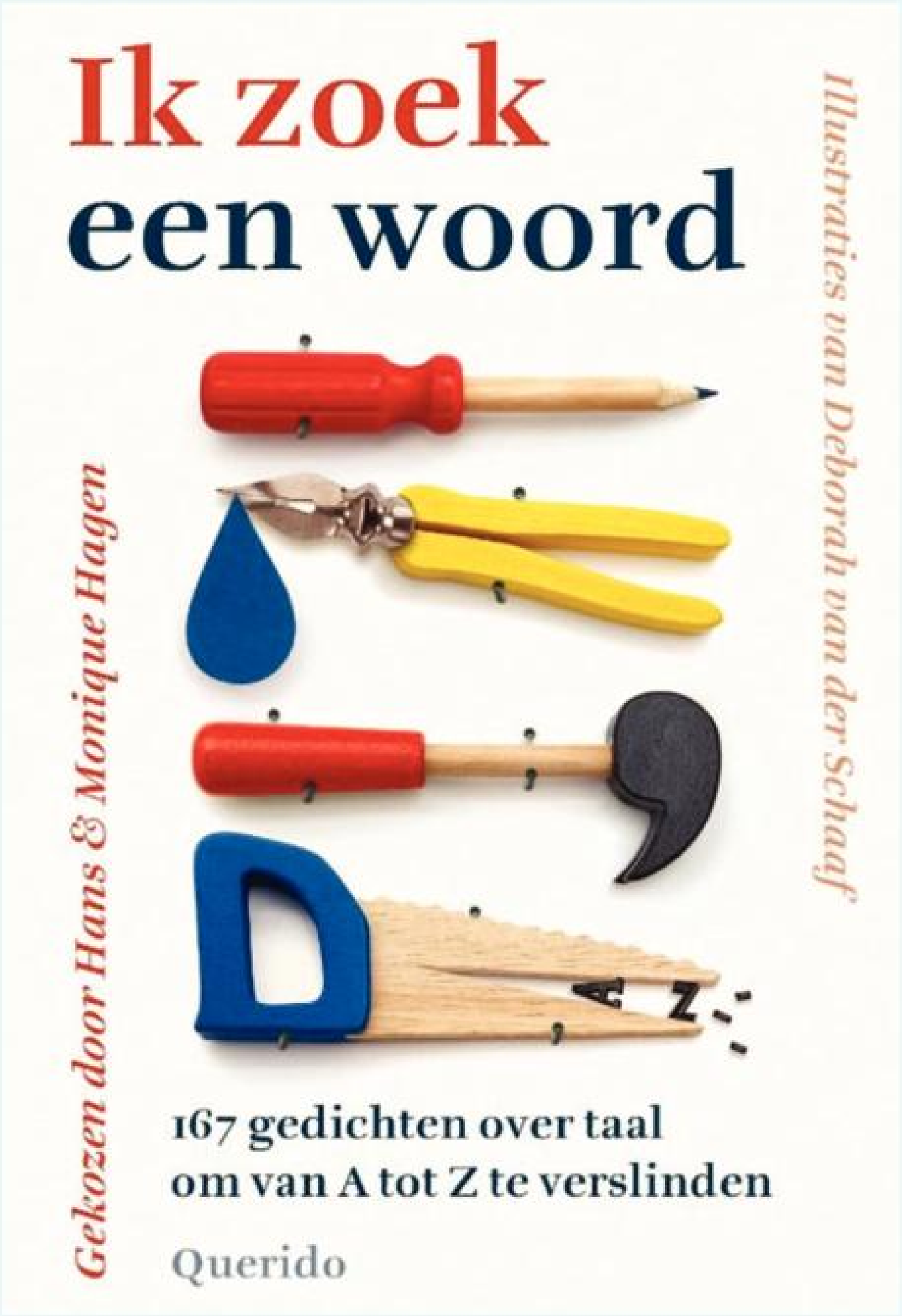
Opdracht 3

Lees onderstaand gedicht. Neem de onderstreepte woorden over en zet de woordsoort erachter: zn, blw, olw, bn, hww, zww, kww, aanw.vnw, vr.vnw, pers. vnw, bez.vnw, onbep.vnw, vz, bw of vgw.

Ik weet niet
of er woorden bestaan
die de geur van je huid
kunnen vangen, het beweeglijke
licht in je ogen, de warmte
die in me opspringt zodra
je me aanraakt, het rulle
gevoel van je haar
aan mijn vingertoppen,
de bloemblaadjestere huid
van je oogleden tegen
mijn lippen.

Als daar woorden voor waren,
kon ik alles snel
vastleggen op papier
voor als je er niet bent
(en dat is dikwijls).

Naar: Hanny Michaelis, in: Hans en Monique Hagen (red.), Ik zoek een woord. Querido, Amsterdam 2014

Opdracht 4

De onbepaalde voornaamwoorden *het*, *je* en *wat* kunnen ook voorkomen als andere woordsoorten. Maak met elk van deze woorden drie zinnen waarin het woord steeds een andere woordsoort is. Noteer achter elke zin de gebruikte woordsoorten van *het*, *je* en *wat*. Je maakt dus totaal negen zinnen.

Opdracht 5 ✱

Wederkerende werkwoorden zijn werkwoorden met een wederkerend voornaamwoord: *zich schamen (ik schaam me, wij schamen ons)*, *zich stoten* enz.

1 Bedenk nog vier wederkerende werkwoorden.
2 Noteer en benoem in de zinnen *a* tot en met *d* de volgende woordsoorten: pers.vnw, bez.vnw, onbep.vnw en wed.vnw.
   a Gisteren heb ik me verslapen, omdat ik de wekker per ongeluk verkeerd had ingesteld.
   b Wij lieten ons door de makelaar overhalen om ons huis te verkopen.
   c Lucelle realiseerde zich vanmorgen plotseling dat ze iets vergeten had: haar afspraak bij de tandarts.
   d Als je je steeds ergert aan Melvin, ga hem dan uit de weg!

Ik kan/weet
• onbepaalde voornaamwoorden herkennen.

Maak de extra opdrachten online.

Formuleren

Je leert over (foutieve) samentrekkingen.

Startopdracht

Onderstaande zinnen zijn fout. Leg dat uit.

1 Hij hield van haar en haar handen vast.
2 Zij gaf veel om haar vader en hem een cadeautje.
3 Hier maakt men fietsen en grappen.

Theorie

video-uitleg

Samentrekking controleren

Als in een samengestelde zin dezelfde woorden twee keer voorkomen, kun je die woorden meestal de tweede keer weglaten. Dat heet **samentrekking**:
– *Ik vind de herfst het fijnste seizoen en (–) de winter het minst prettig.*
Samentrekken mag alleen als aan drie voorwaarden wordt voldaan: de weggelaten woorden hebben dezelfde **functie** (zinsdeel, woordsoort), dezelfde **betekenis** én hetzelfde **getal** (enkelvoud/meervoud) als de woorden die blijven staan.

Met dit stappenplan controleer je een samentrekking:

1 Noteer de woorden die in het tweede deel van de zin weggelaten zijn.
2 Bepaal de functie (welk zinsdeel of welke woordsoort), de betekenis en het getal van de samengetrokken woorden in het eerste deel van de zin.
3 Bepaal de functie, de betekenis en het getal van de weggelaten woorden in het tweede deel van de zin.
4 Controleer of de functie, de betekenis en het getal in beide gevallen hetzelfde zijn. Zo ja, dan is de samentrekking correct.

Als er sprake is van een **foutieve samentrekking**, plaats je de ten onrechte weggelaten woorden alsnog in het tweede deel van de zin.

Voorbeeld:
Tabitha heeft hoge cijfers, maar er ook hard voor gewerkt.

1 Weggelaten: *Tabitha*; *heeft*
2 *Tabitha* = ow (enk); *heeft* = pv (enk) in het wg *heeft* → zww
3 *Tabitha* = ow (enk); *heeft* = pv (enk) in het wg *heeft gewerkt* → hww
4 *Tabitha* – correct; *heeft* – fout
Verbetering: *Tabitha heeft hoge cijfers, maar heeft er ook hard voor gewerkt.*

Opdracht
1

Geef van de onderstreepte woorden aan of je ze mag weglaten. Licht je antwoorden toe.

1 Mevrouw Van der Wal heeft veel vrijwilligerswerk gedaan en <u>mevrouw Van der Wal</u> <u>heeft</u> daarvoor op Koningsdag een lintje gekregen.
2 Yesser vergat zijn vriendin een cadeau te geven en <u>Yesser</u> <u>vergat</u> <u>zijn vriendin</u> te feliciteren.
3 De inbreker liep een emmer omver en <u>de inbreker</u> <u>liep</u> hierdoor tegen de lamp.
4 Onze buurman is meestal wel aardig, maar <u>onze buurman</u> <u>is</u> soms volstrekt onredelijk.

Opdracht 2

Noteer welke woorden op de puntjes zijn weggelaten. Bepaal vervolgens of deze woorden weggelaten mogen worden. Verbeter de zinnen die fout zijn.

1 Ik ga tijdens de vakantie het liefst zo veel mogelijk naar het strand, maar mijn ouders (...) (...) liever naar musea of andere bezienswaardigheden.
2 De gemeente bouwt hier nieuwe huizen en (...) (...) hier aan de toekomst.
3 De organistoren konden de veiligheid van de bezoekers niet garanderen en (...) hebben het festival afgelast.
4 Deze fiets is nog redelijk nieuw en (...) (...) toch al vaak kapot geweest.
5 We zoeken het uit en (...) (...) naar een oplossing.
6 De burgemeester nam afscheid van de stad en (...) werd een groot feest aangeboden.

Opdracht 3

Geef van onderstaande samentrekkingen aan of ze correct of foutief zijn. Verbeter de foute zinnen.

1 Mevrouw Van Delden had Lodewijk op spijbelen betrapt en straf gegeven.
2 De nieuwste film van Spielberg is heel spannend en moet je gezien hebben.
3 Milou had zich erg verheugd op de avondvierdaagse, maar na de eerste dag al enorme blaren op haar voeten.
4 De mountainbike was heel duur, maar wilde ik toch graag hebben.
5 Meneer De Bree was ziek geworden en daarom naar huis gegaan.
6 Harold trok ondanks de hitte een lange broek en zich niets van de opmerkingen van zijn klasgenoten aan.

Opdracht 4 ✱

Bekijk de zinnen *a* tot en met *f*.

1 Maak van de twee enkelvoudige zinnen een samengestelde zin. Verbind de zinnen met *en* of *maar*. Probeer herhaling van woorden zo veel mogelijk te vermijden. Je mag de zinnen veranderen, maar de betekenis moet gelijk blijven.
2 Wat valt je op aan de zinnen die je gemaakt hebt bij *e* en *f*?

a Marise gaf veel om haar man. Marise gaf haar man bij elk afscheid een kus.
b Mijn opa is op zijn achttiende verliefd geworden op mijn oma. Mijn opa is nog steeds verliefd op mijn oma.
c Automobilisten moeten zich aan de verkeersregels houden. Voor fietsers en voetgangers gelden deze verkeersregels ook.
d De antiquair wilde de muzieklerares een album van The Rolling Stones verkopen. De muzieklerares kon het album van The Rolling Stones niet betalen.
e Nadia gaf Marieke een boek. Nadia gaf Stijn een horloge.
f Nadia gaf Marieke een boek. Stijn gaf Marieke een horloge.

Ik kan/weet
- foutieve samentrekkingen in een zin herkennen en verbeteren.

Maak de extra opdrachten online.

Spelling

Je leert over zelfstandig gebruikte telwoorden en bijvoeglijke naamwoorden.

Startopdracht

Lees onderstaande zinnen. Let op de onderstreepte woorden en kijk goed waarnaar ze verwijzen. Wat kun je hieruit opmaken?

1. Mick stond gisteren met zijn stripboeken op de boekenmarkt en hij heeft ze alle verkocht.
2. In de wachtkamer zaten zes patiënten die allen zenuwachtig waren.
3. Mevrouw Ooms stuurde kerstkaarten naar al haar neven en nichten; ze heeft er dus vele verstuurd.
4. Velen waren vorige week op de jaarlijkse familiebijeenkomst.

Theorie

video-uitleg

Met of zonder *-n*?

Telwoorden als *enkele, vele, weinige, sommige* worden zelfstandig gebruikt als je achter het telwoord geen zelfstandig naamwoord uit de zin kunt invullen. Zo'n **zelfstandig gebruikt telwoord** schrijf je **met *-n*** als het personen aanduidt:

- ***Allen*** *waren uitgenodigd, maar* ***sommigen*** *zijn vanwege het slechte weer thuisgebleven.*
- ***Enkelen*** *van de bezoekers waren vergeten hun ID-bewijs mee te nemen.*

Als telwoorden geen personen aanduiden of niet-zelfstandig (maar bijvoeglijk) gebruikt worden, schrijf je ze **zonder *-n***:

- ***Enkele*** *van de voorgestelde oplossingen bleken niet uitvoerbaar. (geen personen)*
- *Vroeger hadden* ***alle*** *huisvrouwen een koffiemolen. (niet-zelfstandig)*

Telwoorden als *tientallen, honderden, (tien)duizenden* en *miljoenen* hebben altijd een -*n*.

Zelfstandig gebruikte bijvoeglijke naamwoorden die personen aanduiden, eindigen in het enkelvoud op een -*e* en krijgen in het meervoud een -*n*:

- *Als* ***gepensioneerde*** *heb je tijd om je vrijwillig in te zetten voor eenzame* ***ouderen***.

Zelfstandig gebruikte bijvoeglijke naamwoorden die zaken (dingen) aanduiden, eindigen meestal op een -*e*, maar niet als het gaat om stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden:

- *In de etalage lagen vijf horloges: drie vrij* ***goedkope zilveren*** *en twee* ***peperdure gouden***.

Opdracht **1**

Kies de juiste vorm van de zelfstandig gebruikte telwoorden.

1. De **eerste** / **eersten** schepten ruim op van het buffet, zodat er voor de **laatste** / **laatsten** helaas weinig overbleef.
2. De ouders van Sheira hebben een goede baan, hoewel ze geen van **beide** / **beiden** hebben gestudeerd.
3. Op Texel zag ik heel veel verschillende vogels; wel **honderde** / **honderden**!

4 Wegens tijdgebrek konden **sommige** / **sommigen** van de dieren niet direct geholpen worden tijdens het spreekuur.
5 Hoewel we veel vrienden hebben, nodigen we de **meeste** / **meesten** niet uit voor ons zilveren huwelijksfeest.
6 Uit **alle** / **allen** reacties na de presentatie bleek dat **weinige** / **weinigen** zich hadden verveeld.

Opdracht 2

Kies de juiste vorm van de zelfstandig gebruikte telwoorden en bijvoeglijke naamwoorden.
1 Behoren jullie eigenlijk tot de **beste** / **besten** van de debatclub?
2 Deze school heeft een speciaal programma ontwikkeld voor alle **hoogbegaafde** / **hoogbegaafden** leerlingen.
3 Hoeveel **bekende** / **bekenden** kwam jij gisteravond tegen op de verjaardag van Anita?
4 Als **vermogende** / **vermogenden** ontvang je van de bank regelmatig informatie over fiscale mogelijkheden.

Opdracht 3

Geef aan of de beweringen *juist* of *onjuist* zijn. Licht je antwoord toe.
1 *Zij kwamen als eersten over de finish.*
Eersten verwijst hier naar meerdere personen.
2 *Waar zijn je boeken gebleven? Heb je ze allen via Marktplaats verkocht?*
Alle wordt hier zelfstandig (niet bijvoeglijk) gebruikt, dus schrijf je *allen* in plaats van *alle*.
3 *In het rek bij de toonbank zocht Ilse nog enkele armbandjes uit; ze koos de goedkoopsten.*
Je schrijft *goedkoopsten* met een -n, omdat het naar meerdere exemplaren verwijst.
4 *De twee favorieten presteerden beide boven verwachting*.
Deze zin is correct.

Opdracht 4

Vul in: *au* of *ou*.
1 Daar moet je toch een m...w aan weten te passen!
2 Bij deze hippe kapper in de Kabelj...wstraat kun je ook je wenkbr...wen laten verven.
3 De zusjes stonden elkaar op het balkon ongegeneerd uit te j...wen.
4 Na commentaar van zijn collega's verwijderde de weth...der verb...wereerd zijn Facebookacc...nt.
5 Als een gr...we deken hing de mist vanmorgen over de landb...wgrond in het boerendorp.
6 De vochtige atmosfeer van het regenw...d ben...wde de leden van de expeditie enorm.

Opdracht 5

De volgende woorden zijn homofonen: ze klinken (bijna) hetzelfde, maar hebben een andere betekenis. Maak met elk woordpaar een zin van ten minste acht woorden waaruit de betekenissen blijken. Je maakt dus drie zinnen.
1 rat – rad
2 wij – wei
3 zus – sus

Opdracht 6

Woorddictee. Vul op de puntjes het juiste woord in. Soms moet je het woord iets aanpassen.
Kies uit: *affiche – allesbehalve – amusant – applaudisseren – attractief – bescheiden – campagne – doorbraak – doubleren – focussen – futuristisch – introduceren – journalist – langdradige – onmiddellijk – relatief – repertoire – uitzinnig – verzadigd – voogdij.*

1. Via een … … maakte de autofabrikant reclame voor zijn nieuwe, … modellen.
2. Ondanks de … voorstelling begon het publiek na afloop enthousiast te …..
3. Jan Smit beschikt met tientallen Nederlandstalige nummers over een uitgebreid ….
4. Na vrijspraak was de van plagiaat beschuldigde … … van vreugde.
5. Als Dieke dit jaar niet opnieuw wil …, zal zij zich beter moeten … op de vakken natuur- en scheikunde.
6. Als je minderjarige kinderen hebt, is het verstandig om na te denken over de ….
7. Naar aanleiding van het toegenomen xtc-gebruik onder jongeren … SIRE een … waarin ze de risico's onder de aandacht brengt.
8. Na haar … ontpopte de … zangeres zich vrijwel … tot een veeleisende artieste.
9. Toen Stefan zijn telefoon kapot liet vallen, moesten zijn vrienden lachen, maar voor hem was het … ….
10. Vanwege de … huizenmarkt hebben de makelaars vorig jaar … weinig woningen verkocht.

Opdracht 7

1. Onderstaande woorden hebben een meervoudsvorm op *-en, -eren, -iën* of *-ieën*. Noteer het juiste meervoud.
2. Welke woorden hebben ook nog een andere meervoudsvorm? Noteer ook deze meervoudsvorm.

a fobie
b kalf
c lelie
d lied
e monopolie
f porie
g rad
h theorie
i tralie
j utopie

Opdracht 8 ✵

1. Woorden met dezelfde spelling als een ander woord, maar met een andere uitspraak, noemen we **homografen**. Maak met elk van de homografen *a* tot en met *d* twee zinnen waaruit het verschil in betekenis blijkt.
2. Noteer nog twee homografen.

a dolfijn
b regent
c overdrijven
d voornaam

Opdracht 9

Noteer de juiste vorm van het bijvoeglijk naamwoord.
Let op: Je schrijft het bijvoeglijk gebruikt voltooid deelwoord zo kort mogelijk, maar als het voltooid deelwoord op een *-n* eindigt, eindigt het bijvoeglijk naamwoord ook op een *-n*.

1. De … (afzetten) president van Benin verblijft in Liberia om asiel aan te vragen.
2. Een aantal … (uitloten) geneeskundestudenten kiest ervoor om psychologie te gaan studeren.
3. De … (afbranden) monumentale boerderij werd weer in oude staat hersteld.
4. Op de afdeling oncologie werken relatief veel … (overbelasten) verplegers.

5 De ... (uitputten) toerist zat op de Dam met een ... (uitvouwen) plattegrond voor zich.
6 Van alle ... (onderzoeken) patiënten bleek niemand helemaal gezond te zijn.

Opdracht 10

Noteer de werkwoordsvormen in de juiste spelling. Let op bij de persoonsvormen: *d* of *dt*. Gebruik indien mogelijk de tegenwoordige tijd.

1 Zodra de dokter ... (worden) ... (informeren) over een patiënt met een hartstilstand, ... (spoeden) hij zich naar de Eerste Hulp.
2 Een groot deel van de bevolking ... (lijden) aan vergeetachtigheid; soms ... (duiden) dit geheugenverlies op dementie.
3 Als je een goede schaapherder bent, ... (behoeden) je de schapen voor gevaar.
4 Omdat Tim nog met zijn vrienden heeft ... (afspreken), ... (afronden) hij zijn krantenwijk zo snel mogelijk ....
5 Heb jij ook ... (constateren) dat dit aanmeldingsformulier foutieve informatie ... (vermelden)?
6 In de toekomst ... (uitzenden) de hulporganisatie alleen nog ... (diplomeren) personeel ....
7 Gewoonlijk ... (kruiden) je het vlees voordat je het ... (braden).
8 Je moet uitkijken dat je niet ... (uitglijden) op het spekgladde ijs.
9 ... (Vinden) je het niet jammer dat de nieuwe voorzitter van Vitesse alweer ... (aftreden)?
10 De politicus … (afschudden) de pers handig ... door een andere uitgang te nemen.

Opdracht 11 ✱

We onderscheiden zwakke en sterke werkwoorden. Veel zwakke werkwoorden waren vroeger sterk. In dialecten wordt deze sterke vervoeging nog wel gebruikt als spreektaal. Weet je de oude spelling nog?
Noteer van de werkwoorden de verleden tijd, zowel de zwakke als de sterke (verouderde) vervoeging. Voorbeeld: *waaien – waaide – woei.*

1 erven
2 ontraden
3 schuilen
4 spugen
5 vrijen

Ik kan/weet

- wanneer ik een meervouds-n moet gebruiken bij bijvoeglijke naamwoorden en zelfstandig gebruikte telwoorden. 2F
- hoe ik werkwoorden moet schrijven die in de tegenwoordige tijd hetzelfde klinken (vind - vindt). 2F

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Het naadje van de kous

Als je er even over nadenkt, zijn er vast en zeker onderwerpen waarover je eigenlijk best wat meer zou willen weten. Wat zijn bijvoorbeeld de risico's van gaswinning, wat heeft de schilder Vermeer zo beroemd gemaakt of wat zijn de ingrediënten van een succesvolle game? Of misschien heb je zelf wel een heel ander thema in gedachten. Dit is je kans eindelijk het naadje van de kous te weten.

Je gaat met twee klasgenoten informatie verzamelen om op basis daarvan bij de praktijkopdracht van hoofdstuk 3 een werkstuk te schrijven.

Bij deze opdracht pas je de volgende theorie uit dit hoofdstuk toe:
- een enquête opstellen en deze afnemen om informatie te verzamelen.

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Lezen	• Ik kan verschillende vaste tekststructuren herkennen. • Ik kan de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden en de functie van deze eenheden benoemen. 3F
Schrijven	• Ik kan de structuur van de tekst aan het doel van de tekst aanpassen. 3F • Ik kan relaties als oorzaak/gevolg, voor- en nadelen etc. duidelijk aangeven met signaalwoorden en structuuraanduidende zinnen. 3F
Kijken en luisteren	• Ik kan me op basis van gesproken bronnen documenteren aan de hand van documentatievragen.
Spreken en gesprekken	• Ik kan informatie verzamelen en verwerken via het houden van een vraaggesprek. 2F
Woordenschat	• Ik kan hyperbolen, understatements en eufemismen herkennen, begrijpen en gebruiken. 3F
Grammatica zinsdelen	• Ik kan verschillende soorten samentrekkingen herkennen en gebruiken.
Grammatica woordsoorten	• Ik kan onbepaalde voornaamwoorden herkennen.
Formuleren	• Ik kan foutieve samentrekkingen in een zin herkennen en verbeteren.
Spelling	• Ik weet wanneer ik een meervouds-n moet gebruiken bij bijvoeglijke naamwoorden en zelfstandig gebruikte telwoorden. 2F • Ik weet hoe ik werkwoorden moet schrijven die in de tegenwoordige tijd hetzelfde klinken (vind - vindt). 2F

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed? Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de video's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Hoofdstuk 3

Smaak

Esperanto

Zou het niet mooi zijn als alle mensen op de wereld dezelfde taal spreken? Dat dacht eind negentiende eeuw ook de Poolse oogarts Ludwik Lejzer Zamenhof (1859-1917). Hij ontwierp een internationale taal, het Esperanto, met een heel simpele grammatica. Wereldwijd spreken zo'n twee miljoen mensen deze taal, naast hun moedertaal. Omdat het Esperanto 'bedacht' is, noemen we het een **kunsttaal**.

Hoe is het Esperanto aan zijn naam gekomen?

Pardonu? Wat zeg je?

Een van de kenmerken van het Esperanto is dat het nogal wat woorden heeft die ons bekend voorkomen. Verder zijn er veel voor- en achtervoegsels, waarmee je nieuwe woorden maakt. Een voorbeeld: *sana* betekent 'gezond'; *malsana* is 'ziek'; -*ulo* duidt op 'iemand met een bepaalde eigenschap'; *malsanulo* is dus een 'zieke' of 'patiënt'.

***Geef en verklaar de betekenis van de woorden* ekster, kolekti, paco, timo *en* vojaĝi.**

Je eigen kunsttaal

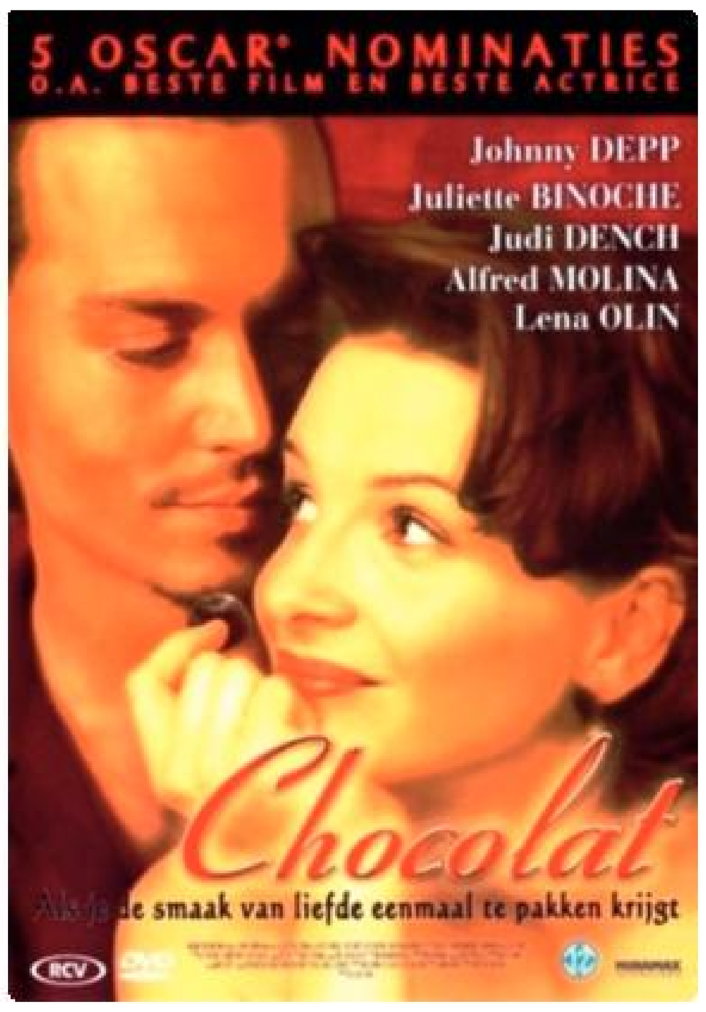
Een natuurlijke taal heeft zich ontwikkeld binnen een cultuur. Een kunsttaal is ontworpen door een of enkele personen. Er bestaan er wel duizend. Soms is een kunsttaal gemaakt om een communicatiemiddel te hebben zonder politieke of culturele lading, zoals het Esperanto. Maar je kunt een kunsttaal ook puur voor je plezier in elkaar knutselen.
Maak een lijstje van woorden die alleen in jouw familie gebruikt worden, dus jouw familiekunsttaal. Bespreek jouw lijst met die van een klasgenoot.

Lezen

Je leert over argumentaties.

Startopdracht

Je klasgenoot is gisteren naar de bioscoop geweest om een film te zien waar jij ook wel naartoe wilt. Vandaag op school vraag je hoe hij de film vond.
'Mooi', laat hij weten.
'Waarom vond je de film zo mooi?', vraag jij vervolgens.
'Nou, gewoon', is de reactie.
Weet je nu genoeg?
Licht je antwoord toe.

Theorie

video-uitleg

Argumentatie (1)

De schrijver van een overtuigende tekst wil de lezer overtuigen van zijn **standpunt** of mening. Hij **onderbouwt** zijn standpunt: hij legt met **argumenten** uit waarom hij dit standpunt heeft.

Er zijn twee soorten argumenten: **feitelijke** en **waarderende** argumenten.
Een feitelijk argument kun je controleren (het is waar of het is niet waar); een waarderend argument kun je niet controleren:
- *Ik bestel liever een pizza bij de pizzakoerier in plaats van er zelf een te bakken, want bestellen is veel minder werk*. (feitelijk argument)
- *Ik bak liever zelf een pizza in plaats van er een bij de pizzakoerier te bestellen, want zelfgemaakte pizza's vind ik lekkerder*. (waarderend argument)

Als een schrijver zijn standpunt met één argument onderbouwt, noemen we dat **enkelvoudige argumentatie**. Meestal gebruikt een schrijver meer argumenten om zijn mening kracht bij te zetten. Dat heet **nevenschikkende argumentatie**.
Voorbeeld:

Ik vind In een donker, donker bos *van Ruth Ware een geweldig boek.*

↑ ↑ ↑

Het is spannend.	*Het zit goed in elkaar.*	*Het gaat over levensechte personages.*

Een schrijver kan een argument onderbouwen met een ondersteunend argument.
Dit heet **onderschikkende argumentatie**.
Voorbeeld:

We zouden in Nederland best meer insectenvlees kunnen eten in plaats van rund- of varkensvlees.

↑

Insectenvlees is heerlijk.

↑

Je kunt er lekkernijen van maken als madenkoekjes, flowerpower sprinkhanensalade en snacks van meelworm.

Een standpunt wordt vaak aangekondigd met signaalwoorden als *Ik vind …, Volgens ons …, Zij denkt dat …, De schrijver is van mening dat …, Onze conclusie is …, Dus …, Daarom …, Kortom …*
Argumenten herken je vaak aan signaalwoorden als *dat blijkt uit, immers, namelijk, omdat, de reden hiervoor is* en *want*.

Opdracht 1

Noteer van elke argumentatie het standpunt (S) en het argument (A). Geef van het argument aan of het een feitelijk of een waarderend argument is.

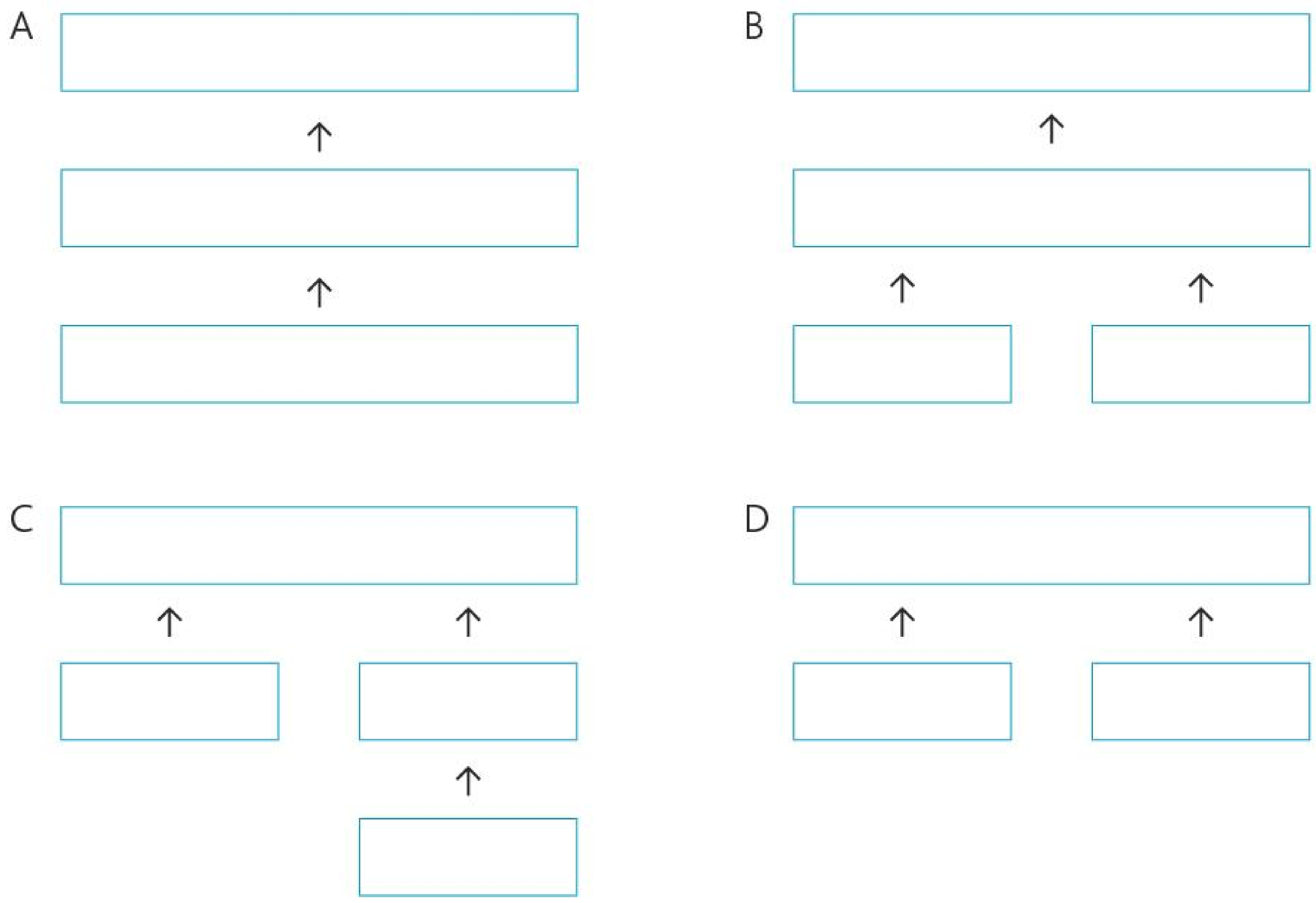
1. Je moet je warm kleden als je de deur uitgaat, want de temperatuur komt vandaag niet boven nul.
2. Amsterdam is een geweldige stad met veel bezienswaardigheden. Het is dus logisch dat er zoveel toeristen op afkomen.
3. Die documentaire over het Amazonegebied lijkt me echt iets voor jou. Jij bent immers dol op natuurfilms.
4. De meeste inzendingen zijn niet om aan te horen; daarom kunnen we beter stoppen met het Eurovisie Songfestival.
5. Omdat jongeren vaak nog niet goed weten wat ze willen, moet de leeftijdsgrens voor het laten plaatsen van tatoeages naar achttien jaar.
6. De gemeente moet hier bomen planten. Daar zou de buurt namelijk enorm van opknappen.

Opdracht 2

Lees de argumentaties 1 tot en met 6 hieronder en kijk naar de blokjesschema's A tot en met D. De pijltjes betekenen 'want'. Bepaal van elke argumentatie welk blokjesschema erbij past.

1. Ik ben voor de maatschappelijke dienstplicht, want jongeren moeten discipline leren. Ook moeten ze leren dingen te doen voor een ander in plaats van voor zichzelf.
2. De kans om met de opleiding tot artiest een baan te krijgen, is klein. Daarom kun je er maar beter mee stoppen. Werkgevers zitten echt niet te wachten op gediplomeerde clowns of goochelaars.
3. Liggend naar een liveconcert luisteren is echt anders dan wanneer je op een stoel zit. Je bent meer ontspannen en met je ogen dicht kun je beter luisteren, want je wordt nergens door afgeleid.
4. Met zwemmen train je elke spier in je lijf. Bovendien belast je je eigen gewicht niet, want je drijft. Daarom is zwemmen de beste work-out voor je lichaam.

5 Ik wil dit jaar in de zomer graag weer naar Frankrijk, want het is een geweldig vakantieland. Het is er altijd mooi weer en de natuur is er werkelijk prachtig.
6 Een (verplicht) energielabel voor reizen en vliegtickets is een goed idee, want dan wordt er vast minder gevlogen. Reizigers weten dan namelijk hoeveel milieuonvriendelijke stoffen vliegtuigen uitstoten.

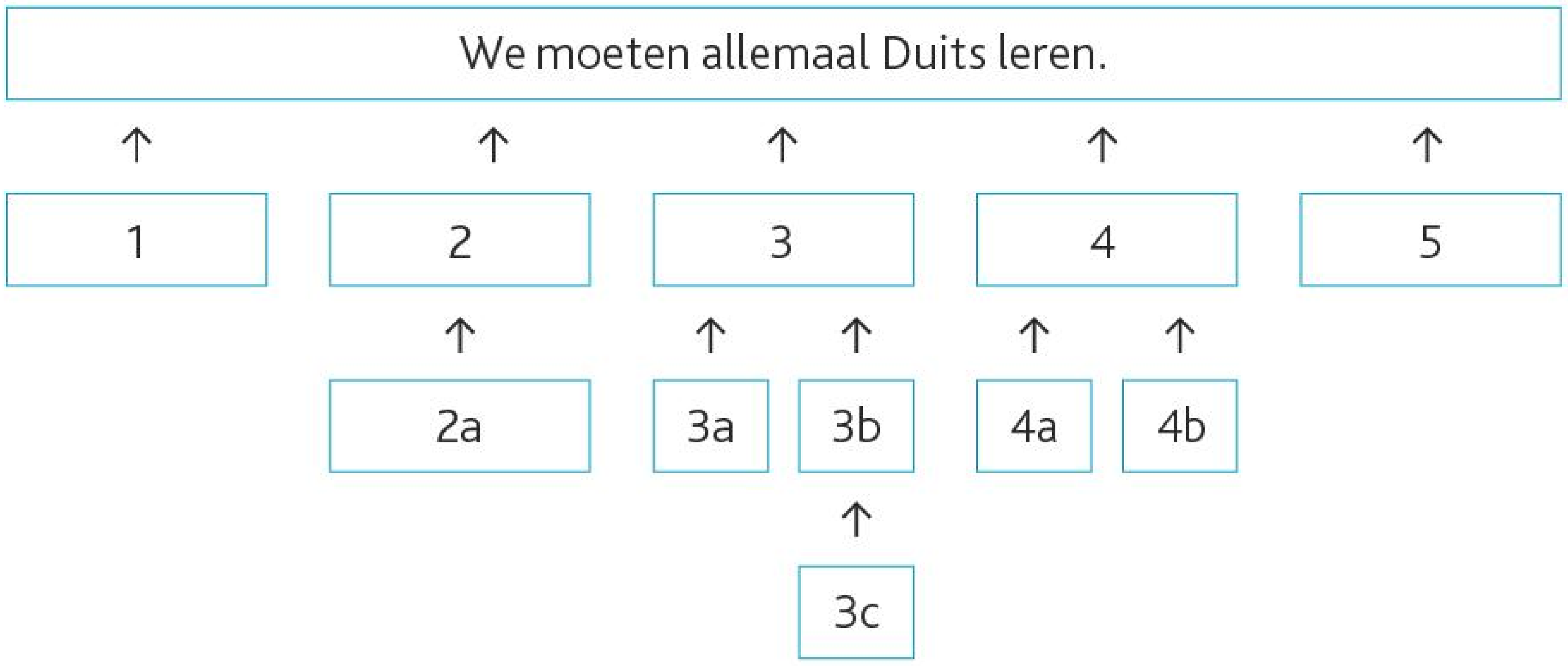
Opdracht 3

Beantwoord de vragen bij tekst 1. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie: oriënterend, globaal, precies of zoekend.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Kies jij Duits in de bovenbouw? Waarom (niet)?
3 De woorden *a* tot en met *k* staan onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek in de rechter rij de betekenis die elk woord in de tekst heeft.

a	er gaat een wereld voor je open (al. 3)	– *beleefdheidsvormen*
b	relatief (al. 3)	– *deel (van het aanbod)*
c	associëren (al. 4)	– *Duitse detectiveseries/-films*
d	nuance (al. 4)	– *een beetje*
e	naamvallen (al. 6)	– *erg; behoorlijk*
f	onder de knie gekregen (al. 6)	– *fijn (subtiel) onderscheid*
g	etiquette (al. 7)	– *geleerd*
h	bijster (al. 7)	– *je ontdekt veel nieuwe dingen*
i	enigszins (al. 8)	– *nogal (vergeleken met iets anders)*
j	krimi's (al. 9)	– *verbinden (in gedachten)*
k	segment (al. 9)	– *woordverbuigingen als 'der' en 'dem'*

4 Lees de zinnen *a* tot en met *j* op bladzijde 77 (gebaseerd op alinea 2 en 3) en noteer op basis daarvan wat er in onderstaand blokjesschema bij 1 tot en met 5 moet worden ingevuld. Noteer alleen de letters.

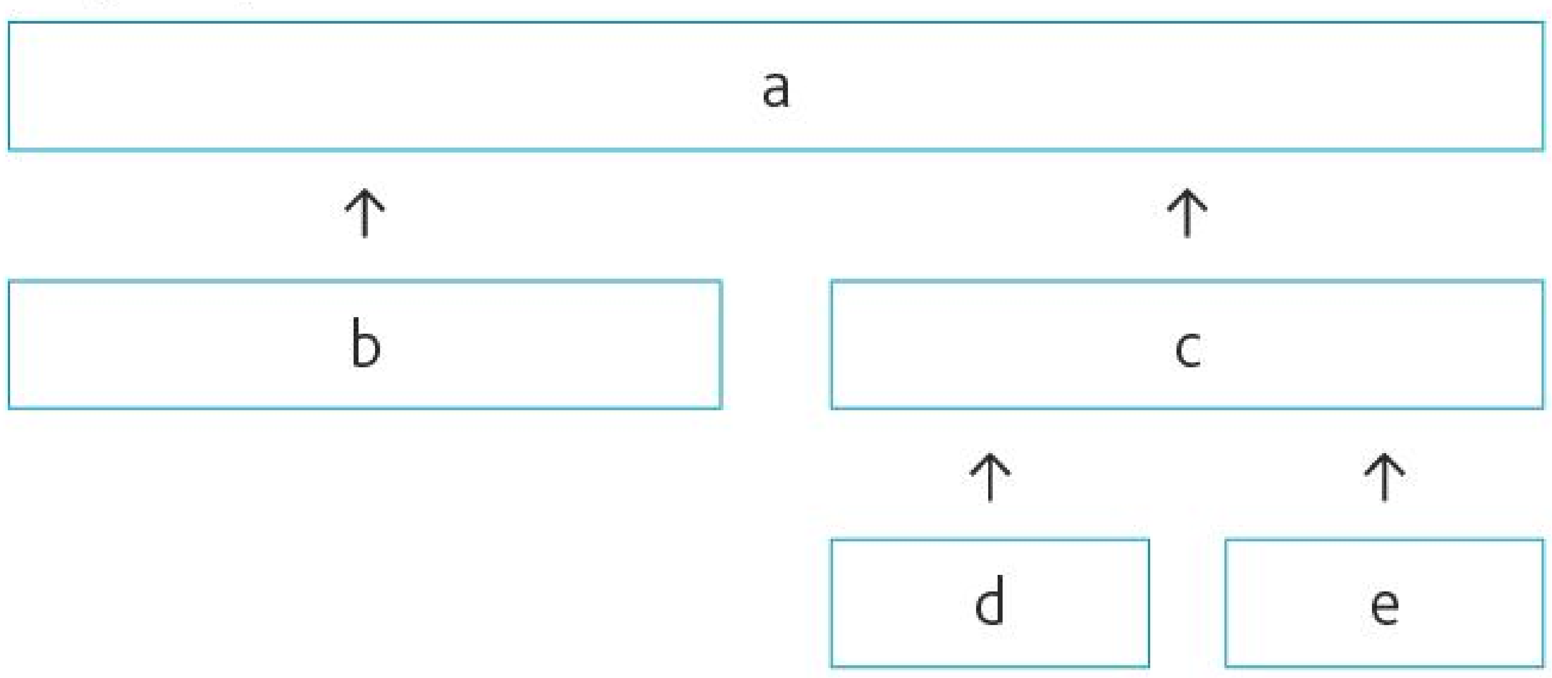

a De arbeidsmarkt in Duitsland is aantrekkelijk voor Nederlanders.
b Denk aan de Duitse films.
c Denk alleen maar aan de Duitse literatuur.
d Duits is een relatief makkelijke taal voor ons.
e Duitsland is echt een filmland.
f Duitsland is een belangrijk vakantieland.
g Er gaat een wereld voor je open als je Duits spreekt.
h Trips naar Duitse steden zijn zeer populair.
i We doen veel zaken met Duitse bedrijven.
j We gaan allemaal naar de kerstmarkten daar.

5 Noteer van de argumenten bij vraag 4 drie argumenten die feitelijk zijn.
6 Margriet Brandsma vindt Duits 'een prachtige taal'. (al. 4) Welke argumenten geeft ze voor haar mening?
7 Waarom is Margriet Brandsma niet bang om fouten met de naamvallen te maken? (al. 6)
8 Waarom vinden Duitsers het volgens Margriet Brandsma belangrijk dat wij hun taal spreken? Noem twee argumenten.
9 Zijn dit feitelijke of waarderende argumenten? Licht je antwoord toe.
10 Welk van die twee argumenten (zie vraag 8) wordt ondersteund met twee andere argumenten?
11 Welke twee ondersteunende argumenten zijn dat?
12 '(…) en bovendien wordt op televisie alles nagesynchroniseerd.' (al. 7) Wat bedoelt Margriet Brandsma met deze zin?
13 Maak op basis van de redenering in alinea 8 een schema van drie blokjes met als standpunt: *Het is zorgelijk dat steeds minder Nederlanders Duits leren*.

Opdracht 4

1 Geef op basis van je antwoorden op de vragen 8 tot en met 11 aan wat er in de vakjes bij a tot en met e moet komen te staan.

2 Maak van het tekstgedeelte van alinea 1 tot en met 4 een artikel (dus zonder de vraag-antwoordstijl, maar wel met citaten van de geïnterviewde). Gebruik 200-250 woorden.

Tekst 1

‘Er gaat een wereld voor je open als je Duits spreekt’

[1] Steeds minder jongeren gaan Duits studeren en er is een tekort aan docenten Duits. Dat is geen goede zaak, vindt journalist en oud-correspondent in Duitsland Margriet Brandsma.

[2] *Waarom moeten we allemaal Duits leren?*
‘Wij Nederlanders doen veel zaken met Duitse bedrijven. Het is een feit dat we miljarden laten liggen doordat we de taal niet goed genoeg spreken. Daarnaast is de Duitse arbeidsmarkt aantrekkelijk voor Nederlanders, want door de vergrijzing liggen er voor Nederlanders absoluut kansen aan de andere kant van de grens.’

[3] *Zijn er alleen economische argumenten?*
‘Er gaat een wereld voor je open als je Duits spreekt. Denk alleen maar aan de Duitse literatuur en zeker ook films. Duitsland is echt een filmland. Daarnaast is Duitsland een belangrijk vakantieland. Trips naar Duitse steden zijn zeer populair en we gaan allemaal naar de kerstmarkten daar. Duits is bovendien een relatief makkelijke taal voor ons.’

[4] *Vind je het ook een mooie taal?*
‘Hoe beter je de taal spreekt, hoe meer je hem leert waarderen, is mijn ervaring. Wij associëren Duits vaak met harde klanken. Maar ik heb tien jaar in Duitsland gewoond en me in de taal verdiept. Als je Duitse literatuur leest en de essays in de kranten, merk je dat Duits een prachtige taal is. Er zit veel nuance in en het kan echt heel mooi klinken.’

[5] *Was je vroeger al goed in Duits?*
‘Nee, dat kan ik niet zeggen. De liefde voor het Duits kwam pas toen ik in Duitsland ging wonen.’

[6] *Al die naamvallen …*
‘Ik heb ze uiteindelijk wel onder de knie gekregen. Maar de Duitsers maken zelf ook wel fouten hoor. Ik heb geleerd niet bang te zijn om fouten met de naamvallen te maken.’

[7] *Waarom vinden de Duitsers het zo belangrijk dat wij hun taal spreken?*
‘Ze hechten erg aan etiquette en beleefdheden. Van een Chinees zullen ze het niet verwachten, maar als ze de keuze hebben uit twee bedrijven waarbij de ene ondernemer wel Duits spreekt en de ander in het Engels zaken wil doen, kiezen ze voor de eerste. Het heeft er natuurlijk ook mee te maken dat ze zelf hun talen niet bijster goed spreken. Ze hebben het lang niet goed geleerd op school en bovendien wordt op televisie alles nagesynchroniseerd.’

[8] *Is het zorgelijk dat steeds minder Nederlanders Duits leren?*
‘Enigszins wel ja. Engels is natuurlijk een wereldtaal, maar omdat Duitsland ons buurland is, zou Duits hier ook veel aandacht moeten krijgen.’

[9] *Hoe trek je de Nederlandse jongeren over de streep?*
‘Ik denk dat het zou helpen als we op tv en in de bioscoop meer Duitse films te zien kregen. Vroeger werden er nog allerlei krimi’s op tv vertoond, maar het Duitse segment is nu helemaal verdwenen.’

Naar: Roel van Leeuwen, De Gooi- en Eemlander, 24 augustus 2017

Opdracht 5

Beantwoord de vragen bij tekst 2. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?

2 Ken jij een van de Tops die in alinea 1 genoemd worden? En maak je weleens gebruik van ranglijstjes? In welke gevallen?

3 De woorden *a* tot en met *k* staan onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek in de rechter rij de betekenis die elk woord in de tekst heeft.

a steevast (al. 1)
b qua (al. 2)
c drastisch (al. 6)
d creativiteit (al. 6)
e mondigheid (al. 6)
f elkaar ontlopen (al. 7)
g doorgaans (al. 8)
h polarisatie (al. 9)
i zeggenschap (al. 9)
j krimp (al. 9)
k tekort te doen (al. 10)

– *afname; teruggang*
– *altijd*
– *macht; invloed*
– *meestal*
– *niet op waarde te schatten*
– *sterk; flink*
– *van elkaar verschillen*
– *verbeeldingskracht; originaliteit*
– *vermogen om voor jezelf op te komen*
– *vorming/ontstaan van tegenstellingen*
– *wat betreft*

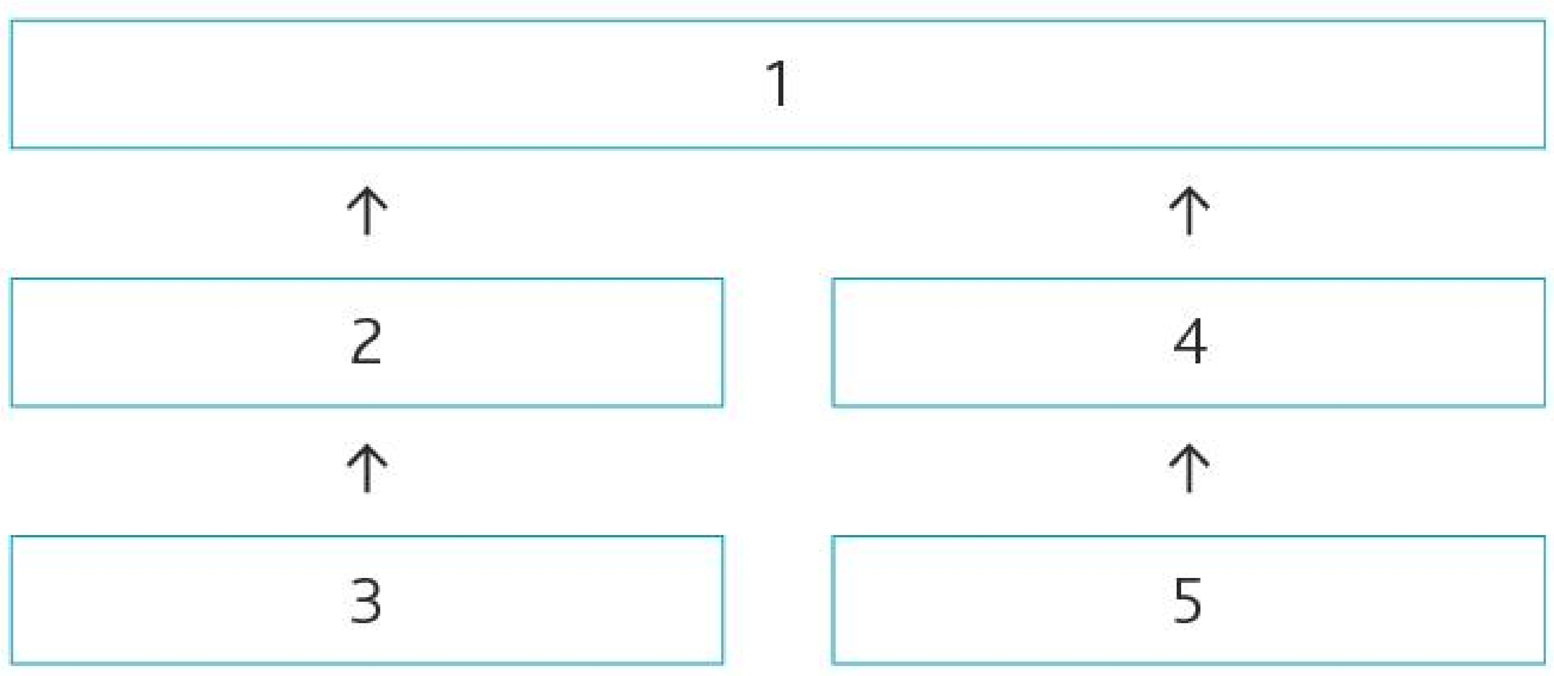
4 Uit welke alinea('s) bestaat de inleiding? Licht je antwoord toe.

5 Wat is het standpunt van de auteur?

6 Met welke drie argumenten onderbouwt de auteur zijn standpunt?

7 Aan welke signaalwoorden herken je die drie argumenten?

8 Lees de zinnen *a* tot en met *e* hieronder (gebaseerd op alinea 4 en 5) en noteer op basis daarvan wat er in onderstaand blokjesschema bij 1 tot en met 5 moet worden ingevuld. Noteer alleen de letters.

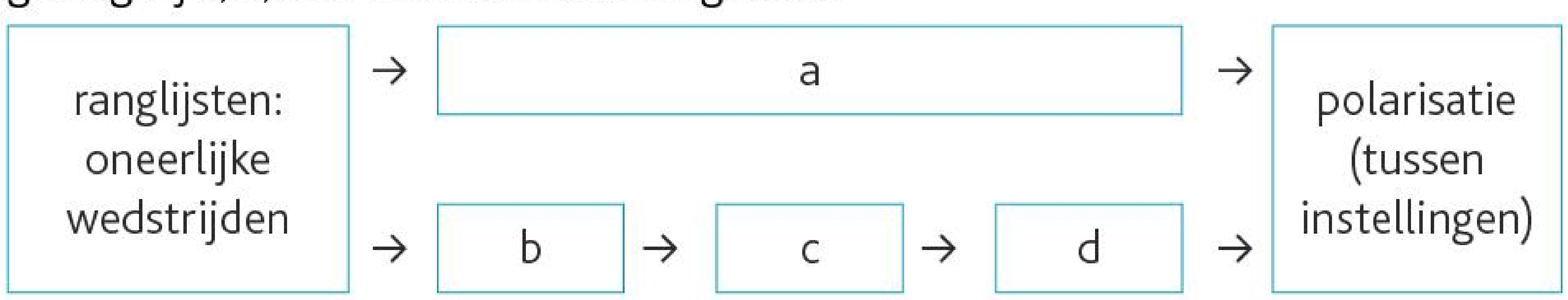

a De betekenis van een plaats op de ranglijst is onduidelijk.
b De lijsten zeggen te weinig.
c Gemiddeld verschuiven ziekenhuizen 25 plaatsen per jaar, omhoog of omlaag.
d Slechte ziekenhuizen scoren nog een voldoende.
e Zo lijkt de Top 100 van ziekenhuizen wel een loterij.

9 Waarom vindt de auteur het niet goed om een school op basis van examencijfers te beoordelen? Geef vijf argumenten.

10 'Het is dus appels met peren vergelijken.' (al. 8) Wat bedoelt de auteur met deze zin?

11 Noteer op basis van alinea 9 wat er in onderstaand schema van oorzaak en gevolg bij a, b, c en d moet worden ingevuld.

12 Wat is het tekstdoel?

Opdracht
6

1 Vul op de puntjes de ontbrekende woorden in:
De argumenten bij het standpunt in de tekst zijn (a) …, die enkele malen worden ondersteund met (b)… en met (c) ….
2 Noem van de begrippen die je bij (b) en (c) hebt ingevuld, elk een voorbeeld uit de tekst.

Tekst 2

Stop met die onzin!

[1] Wij mensen houden ervan om ranglijsten te maken, zeker aan het einde van het jaar. Dan komt Radio NPO 2 steevast met de Top 2000, Veronica met een soortgelijke Top 1000 aller tijden en verschillende stations met een top 100 over het afgelopen jaar. Die ranglijsten zeggen iets over de populariteit van liedjes en artiesten. Niet alles trouwens, want in de Top 2000 stond bijvoorbeeld vorig jaar *Bohemian Rhapsody* van Queen bovenaan, in de Top 1000 *Purple Rain* van Prince. Wie nu echt het populairst was, weten we niet. Wel weten we dat de smaak van het publiek door de tijd heen verandert, want er zijn genoeg artiesten die vroeger nog hoog in de lijsten stonden, maar er nu helemaal uit verdwenen zijn.

[2] Er zijn natuurlijk nog meer onderwerpen om in lijstjes te zetten: de lekkerste oliebollen, de beste politicus, de beste cafés, de beste restaurants, de beste supermarkten, de beste winkelstraten, de beste gemeentes en ga zo maar door. Ook in die lijstjes gebeuren rare dingen: Leiden kwam een paar jaar geleden in veertig verschillende lijstjes voor, van goedkoopste gemeente (qua bouwvergunningen) tot duurste (qua koophuizen). Nederland staat vaak op internationale lijsten met de beste economieën: soms op de derde, soms op de vijftiende plaats. Het is blijkbaar maar net wat je belangrijk vindt. De meeste ranglijsten zijn dan ook vooral leuk om te lezen en goed voor de losse verkoop van kranten en tijdschriften. Kortom, een aardig tijdverdrijf, dat we vooral niet al te serieus moeten nemen.

[3] Maar er zijn ook ranglijsten van de beste ziekenhuizen, scholen en universiteiten. Deze hebben een ander doel. Ze worden opgesteld om patiënten, leerlingen en hun ouders te adviseren waar ze het best af zijn. Het zijn een soort vergelijkende tests, zoals die in de *Consumentengids*. Ik vind dat we met déze lijsten moeten stoppen.

[4] Om te beginnen zeggen de lijsten te weinig. Neem de Top 100 van ziekenhuizen in het *Algemeen Dagblad*. Een ziekenhuis in Rotterdam stond vorig jaar op nummer 6, dit jaar op 56. Het ziekenhuis in Drachten steeg juist van 71 naar plaats 4. Is het ene nu in een jaar zo veel slechter en het andere zo veel beter geworden? Zo snel verandert dat toch niet? Gemiddeld verschuiven ziekenhuizen 25 plaatsen per jaar, omhoog of omlaag. De lijst lijkt dus eerder een loterij.

[5] En wat betekent een plaats op de ranglijst? Is het ziekenhuis op plaats 50 van de 100 slecht? Scoort het een onvoldoende, een vijfje? Nee, zelfs nummer 56 scoort nog een dikke voldoende, een 7-. Dus zelfs slechte ziekenhuizen scoren in deze lijst nog voldoende. Wat heb je aan zo'n ranglijst?

[6] Ten tweede wordt de werkelijkheid door ranglijsten drastisch versimpeld. Neem de keuzelijsten voor middelbare scholen, gebaseerd op examencijfers. Het lijkt zo simpel: je zoekt een school met de hoogste examencijfers en je weet waar je moet zijn. Maar is dat een goede school? Examencijfers zeggen niets over bijvoorbeeld de creativiteit van de leerlingen, de mondigheid en de zelfredzaamheid. Dat zijn zaken waarover je misschien ook wel wat wilt weten.

[7] Eigenlijk zou je – in verband met de examencijfers – ook rekening moeten houden met de sociaaleconomische achtergrond van de leerlingen. Het is immers een stuk moeilijker om leerlingen met een taalachterstand aan een diploma te helpen dan leesgrage bollebozen. Als je met alle andere factoren rekening houdt, blijkt uit gegevens van de onderwijsinspectie overigens dat de meeste scholen elkaar niet zo veel ontlopen. Dat is op zich wel geruststellend – elke keuze is een goede.

[8] Bij universiteiten en hogescholen scoren kleine doorgaans beter dan grote. De studenten vinden die laatste eerder onoverzichtelijk en lopen er vaker verloren rond. De Universiteit Leiden verloor dit jaar punten doordat er veel nieuwe studenten bij kwamen. 'Helaas' waren die gelokt door een goede score vorig jaar. Het hoger onderwijs is hoe dan ook onoverzichtelijk, met onnoemelijk veel opleidingen en opleidinkjes die soms alleen in naam van elkaar lijken te verschillen. Het is dus appels met peren vergelijken. De internationale rankings zeggen al helemaal niets: die zijn gebaseerd op de wetenschappelijke prestaties van de docenten, niet op het onderwijs dat ze geven.

[9] Nog een minpunt van ranglijsten is dat ze van alles een oneerlijke wedstrijd maken, een valse competitie. Het is kennelijk niet meer genoeg om goed of voldoende te zijn, er moet iemand de beste zijn. Het uiteindelijke gevolg van die competitie is een sterke polarisatie, mede doordat alle eer, geld en zeggenschap naar dezelfde gaan: 'the winner takes it all'. De verliezer blijft – onterecht – met lege handen achter. Voor ziekenhuizen, scholen en universiteiten kan een slechte score in de loterij van de ranglijstjes dus vervelend uitpakken. Het kan ertoe leiden dat ze minder patiënten, leerlingen of studenten krijgen. En dat kan krimp, leegstand en ontslagen tot gevolg hebben, zeker als de instelling een paar jaar achter elkaar niet goed 'scoort'.

[10] Al met al blijken lijstjes als 'Ranking the hospital' en 'Ranking the school' de meeste ziekenhuizen en opleidingen ernstig tekort te doen en hebben ze vaak serieuze negatieve consequenties voor de instellingen. Als consument kunnen we er bovendien helemaal niets mee. Stoppen dus met die onzin!

Naar: Eric Kok, Haarlems Dagblad, 21 november 2017

Ik kan/weet

- onderscheid maken tussen standpunt en argument. 3F
- onderscheid maken tussen feitelijke en waarderende argumenten. 4F
- een argumentatie weergeven in een blokjesschema. 4F

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert een werkstuk maken.

Startopdracht

Stel dat je een werkstuk moet maken over een van de hieronder genoemde onderwerpen. Leg uit waarom de onderwerpen *a* en *c* geschikter zijn voor een werkstuk dan de onderwerpen *b* en *d*.

a de Griekse keuken
b Griekenland
c graffiti op treinen
d het openbaar vervoer

Theorie

video-uitleg

Een werkstuk maken

Een **werkstuk** maken bestaat uit verschillende stappen.

Voorbereiden

Stap 1: Kies een onderwerp dat je interesseert.
Stap 2: Formuleer een **hoofdvraag**, een open vraag. Met deze vraag kies je de richting van je onderzoek; hiermee begrens je tegelijkertijd je onderzoeksgebied.
Stap 3: Leid uit de hoofdvraag **deelvragen** af; de antwoorden op die deelvragen moeten samen de hoofdvraag beantwoorden.
Stap 4: Zet de deelvragen in een logische volgorde.
Stap 5: Zoek **documentatie**: bronnen die antwoord geven op de deelvragen. Doe dat volgens de aanwijzingen op bladzijde 265-266.

Als je bijvoorbeeld een werkstuk over *smaak* schrijft, kun je als hoofdvraag stellen: *Waardoor wordt je smaak bepaald?* Uit die hoofdvraag leid je deelvragen af die je in een logische volgorde zet, bijvoorbeeld: *Wat is smaak? Waarbij speelt smaak een rol? Wie hebben invloed op je smaak? Welke andere factoren hebben invloed op je smaak?*

Schrijven

Stap 6: Verwerk het antwoord op elke deelvraag tot een apart **hoofdstuk**. Geef elk hoofdstuk een titel.
Stap 7: Schrijf een **inleiding**. Beargumenteer daarin de keuze voor het onderwerp, stel de hoofdvraag en de deelvragen.
Stap 8: Schrijf het **slot**. Geef daarin antwoord op de hoofdvraag. Dat is vaak een conclusie. Je kunt ook een aanbeveling doen of je eigen mening geven.
Stap 9: Voeg illustraties en de bronvermelding toe. Vermeld de bronnen volgens de aanwijzingen op bladzijde 266.
Stap 10: Geef je werkstuk een titel.

Als je klaar bent met schrijven, controleer je de hele tekst op duidelijkheid, samenhang, formulering en spel- en typefouten.

Opdracht
1

Werk in tweetallen. Stel dat jullie samen een werkstuk gaan maken over *reclame via vlogs*. De hoofdvraag is: *In hoeverre word je beïnvloed door reclame op vlogs*? Jullie hebben de volgende deelvragen bedacht:

- *Wat zijn de regels voor het maken van reclame via vlogs?*
- *Wie zijn de vloggers die reclame maken?*
- *In hoeverre speelt het uiterlijk van de vlogger een rol in jouw koopgedrag?*
- *Voor welke producten wordt reclame gemaakt?*
- *Hoeveel verdienen vloggers met het maken van reclame?*
- *Waarom kiezen producenten voor adverteren via vlogs in plaats van via traditionele media als kranten, tv en radio?*
- *Welke door een vlogger aangeprezen producten koop jij of overweeg je te kopen?*
- *Hoe vaak komt het voor dat jij iets koopt wat een vlogger aanprijst?*
- *Wat is de doelgroep van vloggers?*
- *Wat bepaalt de betrouwbaarheid van vloggers?*
- *Op welke manier(en) wordt in vlogs reclame gemaakt?*
- *Welke door vloggers aanbevolen producten kopen vrienden van jou weleens?*

1 Bepaal welke deelvragen zijn afgeleid van de hoofdvraag. Schrap de andere vragen.
2 Zet deelvragen waarvan jullie één deelvraag kunnen maken, bij elkaar.
3 Zet de deelvragen in een logische volgorde.
4 Formuleer bij de deelvragen hoofdstuktitels.
5 Bedenk een originele titel voor het werkstuk.

Opdracht 2

Als je voor een werkstuk informatie van een ander gebruikt, moet je die bron altijd controleren op deskundigheid, objectiviteit en actualiteit.

1 Bepaal of de bronnen *a* tot en met *f* geschikt zijn voor een werkstuk over *De smaak van chocola*.
2 Maak een top 3 van de bronnen *a* tot en met *f*. Licht je keuze toe.

a O. Groothuis, 'Melk of puur'. *Groninger Dagblad*, 11 januari 1994 (column)
b veerle15/chocolade-is-lekker
c www.consumentenbond.nl
d www.verkade.nl/producten/chocolade
e www.verledentijd.nl/geschiedenis-van-chocolade
f Z. van Buuren, 'Verslag van onafhankelijke chocoladeproeverij in de Meierij op zondag 10 december 2017'. *De Bossche Kroniek*, 13 december 2017

Opdracht 3

Je gaat enkele onderdelen van een werkstuk uitwerken. Kies een onderwerp: *het automerk Ford – het dagelijks leven in de Gouden Eeuw – mode – de Noordzeekust – popmuziek – snackbars – de stad van de toekomst – vlinders*.

1 Bereid je voor volgens stap 1 tot en met 5 van de theorie.
2 Schrijf de eerste alinea van de inleiding.
3 Kies een van je deelvragen en schrijf de eerste alinea van het hoofdstuk waarin je die deelvraag beantwoordt.
4 Schrijf de eerste alinea van het slot.
5 Controleer je werk op duidelijkheid, samenhang, formulering en spel- en typefouten.
6 Wissel je werk uit met dat van een klasgenoot en geef elkaar commentaar aan de hand van het feedbackformulier.
7 Verbeter eventueel je werk.

Ik kan/weet

- hoe ik vanuit een vraagstelling een werkstuk moet schrijven. 3F
- informatie uit verschillende bronnen in één werkstuk verwerken. 3F
- de betrouwbaarheid van bronnen beoordelen en bronnen vermelden. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert over boeiende sprekers.

Startopdracht

Bekijk het fragment waarin Walter Freeman van het Nederlands Debatinstituut een tip geeft voor het gebruik van je handen tijdens een presentatie.

1. Freeman laat twee manieren zien om te reageren als iemand 'Wat weet jij er nou van?' vraagt. Noteer bij elke manier wat hij met zijn handen doet.
2. Freeman zegt zelf dat de tweede manier van reageren beter overkomt. Wat vind jij?

Theorie

video-uitleg

Kijken en luisteren naar een boeiende spreker

Hoe iemand overkomt, heeft uiteraard met de inhoud van zijn verhaal (**verbale communicatie**) te maken. Het hangt echter ook sterk af van de manier waarop hij zich presenteert. Bij een spreker bepalen namelijk de manier van spreken en de lichaamstaal (**non-verbale communicatie**) voor meer dan de helft of de boodschap blijft hangen.

Zo herken je een boeiende spreker

Een boeiende spreker ...

- trekt met een pakkende opening meteen de aandacht van zijn publiek;
- illustreert zijn verhaal met aantrekkelijke voorbeelden en leuke anekdotes;
- heeft een actieve lichaamshouding:
  - toont een opgewekte, vriendelijke gezichtsuitdrukking;
  - ondersteunt zijn verhaal met passende gebaren;
- spreekt enthousiast, maar niet te snel of te luid;
- houdt bij zijn woordkeus en zinsbouw rekening met zijn publiek;
- maakt contact met zijn publiek:
  - kijkt de toehoorders aan;
  - heeft oog voor de reacties van zijn toehoorders en speelt daarop in;
- sluit zijn verhaal af met een originele uitsmijter.

Opdracht 1

Bekijk nogmaals het fragment met de tip van Walter Freeman.

1. Freeman begint met: 'Door goed gebruik te maken van je handen, kun je je presentatie ontzettend versterken.' Is dit een goede opening? Waarom (niet)?
2. Noteer drie gebaren waarmee Freeman zijn uitleg ondersteunt.
3. Past de gezichtsuitdrukking van Freeman bij wat hij zegt? Leg uit.
4. Wat vind je van de manier van spreken van Freeman?
5. Hoe maakt Freeman door zijn manier van presenteren contact met het publiek?
6. Hoe maakt Freeman door de inhoud van zijn verhaal contact met het publiek?
7. Vind je Freeman in dit fragment een boeiende spreker? Waarom (niet)?

Opdracht 2

Je gaat kijken naar de openingsspeech van TEDxFryslân door Edo van Santen, een bekende presentatiecoach. 'TED' staat voor 'Technology, Entertainment and Design'. Onder deze naam worden overal ter wereld evenementen georganiseerd waar inspirerende presentaties worden gehouden. In 2015 werd zo'n evenement georganiseerd in Leeuwarden, dat in 2018 culturele hoofdstad van Europa zou zijn.

1 Van Santen begint met het noemen van een datum. Waarom is deze datum bijzonder?
2 Aan wie is het volgens Van Santen te danken dat hij daar staat? Waarom?
3 Met welk woord koppelt Van Santen zijn persoonlijke verhaal aan het feit dat Leeuwarden culturele hoofdstad van Europa wordt? Let uit hoe hij dat doet.
4 Hoe legt Van Santen de link met de actualiteit?
5 Wat valt heel erg op aan de manier van spreken van Van Santen en wat is het effect hiervan?
6 Noteer twee andere aspecten die ervoor zorgen dat deze presentatie van Van Santen indruk maakt.

Opdracht 3

Je gaat kijken naar een fragment uit *DWDD Summerschool*, waarin Paulien Cornelisse college geeft over taal. In het fragment behandelt ze een bepaalde categorie taalfouten.

1 Over welke categorie taalfouten gaat het fragment?
2 Noteer het voorbeeld waarmee Cornelisse deze categorie verduidelijkt.
3 'Een taal is een dialect met een leger', zegt Cornelisse. Wat wordt daarmee bedoeld?
4 Hoe komt het volgens Cornelisse dat onze standaardtaal het meest lijkt op de taal die gesproken werd in de Randstad?
5 Waarom is het Fries een taal en het Gronings 'maar' een dialect?
6 Wat is voor Cornelisse de overeenkomst tussen het Fries en het Gronings?
7 Wat zou Cornelisse met de vergelijking tussen het Fries en het Gronings duidelijk willen maken?
8 In welke situatie is het volgens Cornelisse toch van belang om standaardtaal te gebruiken en waarom?
9 Vul het feedbackformulier in.
10 Vind je Cornelisse een goede spreker? Waarom (niet)?
11 Paulien Cornelisse is cabaretier en schrijft humoristische boeken en columns over taal. Zie je dat terug in dit fragment? Leg uit.
12 Noteer drie andere fouten uit de categorie die Cornelisse in dit fragment bespreekt. Maak jij zelf deze fouten? Vind je het erg als anderen deze fouten maken? Waarom (niet)?

Ik kan/weet
- een spreker beoordelen op verbale en non-verbale aspecten. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert aantrekkelijk spreken.

Startopdracht

De docent vraagt vier leerlingen voor de klas en vraagt hun twee tweetallen te vormen. Hij geeft elke leerling een kaartje met een instructie. De tweetallen voeren na elkaar hun opdracht uit. Let goed op wat er gebeurt. Is er verschil? Zo ja, hoe zou je dat verschil kunnen verklaren?

Theorie

video-uitleg

Aantrekkelijk spreken

Hoe je als spreker overkomt, heeft uiteraard te maken met de inhoud van je verhaal. Het hangt echter ook sterk af van de wijze waarop je je presenteert. Bij de paragraaf *Kijken en luisteren* in dit hoofdstuk heb je gezien dat je manier van spreken en je lichaamstaal voor meer dan de helft bepalen of je boodschap blijft hangen.

Zo ben je een boeiende spreker
- Je trekt met een pakkende opening meteen de aandacht van je publiek.
- Je illustreert je verhaal met aantrekkelijke voorbeelden en leuke anekdotes.
- Je lichaamshouding is actief:
  – je toont een opgewekte, vriendelijke gezichtsuitdrukking;
  – je ondersteunt je verhaal met passende gebaren.
- Je spreekt enthousiast, maar niet te snel of te luid.
- Je woordkeus en zinsbouw passen bij het publiek.
- Je maakt oogcontact met het publiek:
  – je kijkt je toehoorders aan;
  – je hebt oog voor de reacties van je toehoorders en speelt daarop in.
- Je sluit je verhaal af met een originele uitsmijter.

Opdracht
1

Werk in viertallen. Jullie gaan een korte presentatie houden. Je hoort van je docent waarover je moet presenteren.
1. Bedenk wat je over het onderwerp kunt vertellen.
2. Bedenk een pakkende opening en een originele uitsmijter.
3. Bedenk twee voorbeelden die je kunt gebruiken.
4. Maak een spiekbriefje: noteer in steekwoorden wat je wilt vertellen.
5. Houd om beurten de presentatie. De luisteraars vullen iedere keer een feedbackformulier in.
6. Bespreek de presentaties aan de hand van de ingevulde feedbackformulieren.
7. Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Opdracht
2

Je gaat een presentatie voorbereiden en oefenen. Je begint in deze opdracht met de *inleiding*. Bij opdracht 3 tot en met 5 voeg je steeds andere onderdelen toe.
1. Kies iets wat je mooi vindt. Denk bijvoorbeeld aan een schilderij, een liedje, een boek, een gebouw of een beeld. Noteer je onderwerp.
2. Maak een woordveld bij het onderwerp.
3. Kies drie deelonderwerpen om iets over te vertellen.

4 Bedenk twee verschillende inleidingen voor de presentatie. Zorg bij beide voor een pakkende opening en laat in beide duidelijk blijken wat het onderwerp van je presentatie is.
5 Maak een spiekbriefje met steekwoorden voor beide inleidingen.
6 Presenteer beide inleidingen aan een groepje klasgenoten. Zij geven feedback op de inhoud en je manier van presenteren.
7 Bekijk de feedback die je gekregen hebt. Kies op basis van de feedback een van de inleidingen en pas deze zo nodig aan.

Opdracht 3

Je gaat een *deelonderwerp* van je presentatie uitwerken.

1 Kies een van de drie deelonderwerpen die je bij opdracht 2 hebt uitgekozen.
2 Noteer in steekwoorden wat je over dit deelonderwerp wilt vertellen.
3 Maak een spiekbriefje voor dit deel van je presentatie.
4 Presenteer je deelonderwerp aan een groepje klasgenoten. Zij geven feedback op de inhoud en je manier van presenteren.
5 Bekijk de feedback die je hebt gekregen en pas zo nodig dit deel van je presentatie aan.

Opdracht 4

Je gaat het *slot* van je presentatie voorbereiden.

1 Bedenk een goede manier om je presentatie af te sluiten. Denk vooral goed na over je slotzin.
2 Maak een spiekbriefje voor het slot van je presentatie.
3 Presenteer je slot aan een groepje klasgenoten. Zij geven feedback op de inhoud en je manier van presenteren.
4 Bekijk de feedback die je hebt gekregen en pas zo nodig het slot van je presentatie aan.

Opdracht 5

Je gaat de presentatie houden voor de klas.

1 Bereid de presentatie verder voor: werk de overige twee deelonderwerpen uit, zoals je bij opdracht 3 gedaan hebt.
2 Maak een spiekbriefje (of spiekkaartjes) voor de hele presentatie.
3 Kies minimaal één hulpmiddel om je presentatie te verlevendigen. Van een schilderij, beeld of gebouw kun je bijvoorbeeld een foto laten zien, van een muziekstuk kun je iets laten horen en uit een boek kun je een stukje voorlezen.
4 Oefen de presentatie een paar keer voor publiek. Vraag om feedback.
5 Houd de presentatie voor de klas. Je klasgenoten vullen (eventueel gezamenlijk) een feedbackformulier in.

Ik kan/weet
- een aantrekkelijke presentatie houden met een inleiding, middenstuk en slot. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert over metonymie.

Startopdracht

Lees de zinnen *a, b* en *c*.

1 Wat wordt bedoeld met de onderstreepte woorden?
2 Hoe komt het dat je meteen begrijpt wat er bedoeld wordt?

a *Zullen we vanavond bij de Italiaan gaan eten?*
b *Na de gemene overtreding kreeg de aanvoerder rood.*
c *Hebben jullie op de veiling een echte Rembrandt gekocht?*

Theorie

video-uitleg

Beeldspraak: metonymie

Veel beeldspraak berust op een overeenkomst tussen object en beeld: *zo licht als een veertje, een kwal van een vent* (**vergelijking**) en *een gat in de hand hebben* (**metafoor** voor 'te gemakkelijk geld uitgeven').
Beeldspraak kan ook een ander verband tussen object en beeld beschrijven:

- *De meeste mensen willen meer blauw op straat* – blauw is de kleur van het uniform van de politie.
- *Toen de sterspeler het veld opkwam, juichte het stadion uitbundig* – het stadion is de ruimte waarin de supporters zich bevinden.
- *De Neus stond aan de top van de Amsterdamse misdaadwereld* – zijn grote reukorgaan was een opvallend kenmerk.

Dit soort beeldspraak noemen we **metonymie**. Het beeld dat gebruikt wordt, noemen we een **metoniem**.

Enkele andere voorbeelden van die verbanden:

- Je noemt een deel, maar je bedoelt het geheel: *Neem maar een bloemetje mee.*
- Je noemt het geheel, maar je bedoelt een deel: *Nederland won van Italië.*
- Je noemt de producent, maar je bedoelt het product: *mijn Nikes.*
- Je noemt de eigenschap, maar je bedoelt de persoon: *die lachebek.*
- Je noemt het materiaal, maar je bedoelt het voorwerp: *Hij trapte het leer tussen de doelpalen.*
- Je noemt het voorwerp, maar je bedoelt de inhoud: *Geef mij nog een glaasje.*
- Je noemt een aardrijkskundige naam, maar je bedoelt het product dat daarmee verbonden is: *Hij drinkt altijd Spa.*

Opdracht 1

Lees de zinnen *a* tot en met *f*.

1 Noteer bij elke zin het woord of de woorden die als metoniem gebruikt worden.
2 Schrijf erbij wat het verband is tussen beeld en object.
3 Leg uit wat de schrijver met het metoniem bedoelt.

Voorbeeld: *Hajo vroeg de minister om de hand van zijn dochter.*
Verband: deel in plaats van geheel – Bedoeld is: *de dochter (van de minister) als bruid.*

a Het Witte Huis heeft besloten de belastingen te verlagen.
b Mijn vriendin eet graag toast met roquefort, maar ik houd daar niet van.
c Als ik de betekenis van een woord niet ken, zoek ik die op in Van Dale.

d Op het vorige WK heeft Oranje de derde plaats bereikt.
e Ik wil niet achter die lange zitten, want dan kan ik het bord niet zien.
f Met een baan in de ICT kun je een goede boterham verdienen.

Opdracht
2

Lees de zinnen *a* tot en met *h*. Sommige bevatten metaforen, andere metoniemen.

1 Noteer bij elke zin het woord of de woorden die als metafoor/metoniem gebruikt worden.
2 Benoem de beeldspraak: metafoor of metoniem.
3 Leg uit wat de schrijver met de beeldspraak wil uitdrukken.

a 'Doe mij nog maar een bakkie', zei de tuinman tegen zijn maat.
b Voor mijn verjaardag vraag ik de laatste Dan Brown.
c Tijdens het concert in Ahoy zullen veel sterren op het podium verschijnen.
d Die oude ruïne hebben mijn oom en tante omgetoverd tot een paleis.
e Dokter, heeft u de neuscorrectie op kamer 12 al gesproken?
f Ik heb nog bergen werk op mijn bureau liggen.
g Volkomen onverwacht won de Belgische atleet goud op de 100 meter.
h Een chauffeur bracht de gasten in een slee naar het galadiner.

Opdracht
3

Lees tekst 1.

1 Noteer de woorden 1 tot en met 14 uit de tekst onder elkaar.
2 Van de onderstaande woorden staat de betekenis in het rechter rijtje. Zoek bij elk woord de betekenis die het in de tekst heeft.

3	waarneming	– *aanvankelijk*
6	mechanisme	– *bereid bent tot*
7	openstaat voor	– *herkenning*
8	experimenteren met	– *in aanraking komen met*
10	op termijn	– *na een bepaalde tijd*
11	geregeld	– *steeds weer*
12	worden blootgesteld aan	– *systeem*
13	in eerste instantie	– *testen van; uitproberen van*

3 Gebruik voor de betekenis van de andere woorden de woordraadstrategieën die je hebt geleerd.
4 Zoek in de tekst een metafoor (alinea 1), twee personificaties (alinea 3 en alinea 6) en een metoniem (alinea 4) en noteer die.
5 In de tekst wordt gesproken over *neofobie*. Noteer nog twee woorden die beginnen met *neo*- en twee woorden die eindigen met -*fobie*.
6 In alinea 7 staat de uitdrukking 'onbekend maakt onbemind'. Schrijf een tekstje van ongeveer 50 woorden waaruit de betekenis van deze uitdrukking blijkt.

Tekst 1

Ik lust geen bruine bonen!

[1] Tot een paar jaar terug hield ik niet van avocado's. Nu eet ik ze het liefst iedere dag. Chocolade? Die móést wit zijn. Een tijdje later at ik alleen melkchocolade, en je raadt het al, tegenwoordig is pure chocola mijn grote favoriet. Het is duidelijk: mijn smaakpapillen zijn helemaal de weg kwijt. Of niet? Eén ding is zeker: ik lust beslist geen bruine bonen.

[2] Iedereen zegt weleens: 'Ik lust dat niet.' Maar hoe komt het toch dat de een zoveel meer lust dan de ander? Zeker is dat veel smaakvoorkeuren (1) genetisch bepaald zijn. Als ouders niet van witlof houden, vinden hun kinderen dat ook niet lekker. Uit onderzoek is echter gebleken dat je smaak zich kan ontwikkelen door ervaring.

[3] De smaak van iets verken je via de (2) smaakpapillen in je mond. Dit zijn zenuwuiteinden die zich op je tong bevinden. Ze worden geprikkeld door smaken en sturen hierover informatie naar je hersenen. De hersenen zetten deze signalen om in een (3) smaakwaarneming, oftewel: je hersenen vertellen je wat je proeft. Je kunt vijf verschillende smaken onderscheiden: zoet, zout, bitter, zuur en umami (beter bekend als hartig).

[4] De smaakontwikkeling van een mens begint al in de baarmoeder. De smaak van het (4) vruchtwater wordt bepaald door wat de moeder eet. Elke (5) foetus kent het verschil tussen bitter, zoet en zuur. Na de geboorte krijgt de baby borst- of flesvoeding. De fles smaakt altijd hetzelfde, terwijl de smaak van de moedermelk bepaald wordt door wat de moeder eet. Een baby die borstvoeding krijgt, maakt dus al vroeg kennis met meer verschillende smaken.

[5] Bij de geboorte heb je duizenden smaakpapillen. Hierdoor ben je heel gevoelig voor smaken. Het aantal smaakpapillen neemt echter snel af. Met tien jaar is het aantal afgenomen met vijftig procent en als je dertig bent, heb je nog maar tweehonderdvijftig smaakpapillen over. Daardoor proef je gewoon minder.

[6] Waarom heb je als baby een aangeboren voorkeur voor zoet? Dit heeft twee redenen. Bitter en zuur waarschuwen in de natuur vaak voor giftige stoffen. Daardoor kun je de voorliefde voor zoete smaken zien als een natuurlijk (6) overlevingsmechanisme: 'Je kunt maar beter uit de buurt blijven van bittere en zure dingen, want die zijn schadelijk.' Maar de keus voor zoet komt ook voort uit een sterke behoefte aan koolhydraten (zetmeel en suikers) die nodig zijn voor de groei.

[7] Wat ook een rol speelt in je smaakontwikkeling, is de angst voor onbekende dingen (neofobie) als je klein bent; vooral bij eten komt dit voor (voedselneofobie).

Maar wie op jonge leeftijd vertrouwd raakt met verschillende smaken, lust over het algemeen meer naarmate hij ouder wordt. Op latere leeftijd geldt vaak 'onbekend maakt onbemind': hoe ouder je bent, hoe minder je (7) openstaat voor het (8) experimenteren met nieuwe smaken.

[8] Als je jong bent, heb je dus een voorkeur voor zoet en (9) afkeer van bitter en zuur. Toch kun je wel leren wennen aan verschillende smaken en deze (10) op termijn leren waarderen. Hiervoor moet je (11) geregeld opnieuw (12) worden blootgesteld aan de smaak die je (13) in eerste instantie niet lekker vindt. Je mag gerust iets niet lusten, maar om te wennen aan een nieuwe smaak, moet je die tien tot vijftien keer proeven.

[9] Het goede nieuws is dus dat je je smaakpapillen kunt trainen om te houden van voedsel waarvan je wilt dat je ervan houdt. Voor bijna alle nieuwe voeding is er een bepaalde (14) gewenningstijd. Na deze periode begint je lichaam de voeding te accepteren. Ik weet niet of dat voor mij nu echt 'goed' nieuws is. Moet ik nu echt minstens vijftien keer bruine bonen proeven? Bah!

Naar: bedrock.nl en T. de Vos, opvoedadvies.nl, op 14 november 2017

Opdracht 4

Er zijn nog meer woordcombinaties waarin je niet precies zegt wat je bedoelt, maar gebruikmaakt van een bijzonder verband tussen een bijvoeglijk naamwoord en een zelfstandig naamwoord. Voorbeeld: *de warme bakker*; niet de *bakker* is *warm*, maar zijn brood, omdat hij het zelf bakt.

1 Verbind de woorden *a* tot en met *h* met een woord uit het rechter rijtje, zodat er een logische combinatie ontstaat.

2 Leg uit wat de schrijver met die combinatie wil aanduiden.

a (een) dode	– *buffet*
b (een) gezonde	– *hoek*
c groene	– *huurwoning*
d (een) lopend	– *beslissing*
e (een) luie	– *maaltijd*

f (een) sociale – *receptie*
g (een) staande – *stoel*
h (een) verstandige – *stroom*

Opdracht 5

Lees tekst 2.

1 In de tekst ontbreken woorden op de plaats van de puntjes. Vul ze in. Kies uit: *confronteert – etablissement – falende – geldende – gewapend met – keurmeester – kiemgetallen – liegen er niet om – met lede ogen – misstanden – neemt de proef op de som – onder de maat – schrikbarend – spraakmakende – toko's – uiteenlopende.*

2 Zoek de betekenis op van de woorden die je niet kent.

Tekst 2

De smaakpolitie

[1] Na een afwezigheid van drie jaar trekt de bekendste hygiëne-expert van Nederland opnieuw zijn witte jas aan. Rob Geus is vanaf 11 januari terug met *De Smaakpolitie* bij SBS6. In het (1) … programma inspecteert (2) … Geus wekelijks de keukens van (3) … horecagelegenheden. Hebben ze de boel op orde of juist niet? Geus duikt met een camera de keuken in en gaat na of de hygiëne in de zaak wel oké is, waarna hij het (4) … met een duimpje omhoog of een duimpje omlaag beoordeelt.

[2] Aan het programma is vanaf dit seizoen een aantal nieuwe onderdelen toegevoegd. Zo gaat Geus bijvoorbeeld de Albert Cuypmarkt op om met mensen te praten over de vis die ze net in een krantje hebben laten verpakken. Daarmee doet hij vervolgens allerlei testjes. Als hij (5) ... ontdekt, (6) … hij daar direct de marktkoopman mee. Verder vereert hij diverse wintersportgebieden in Duitsland en Oostenrijk met een bezoek. Niet alleen voor de controle van hotelkamers, maar ook voor de analyse van *apfelstrudel* en *bratwurst*.

[3] In het nieuwe seizoen blijkt dat er in veel eetgelegenheden (7) … wordt gepresteerd. Soms gaat het daarbij veel verder dan alleen viezigheid en komt direct de gezondheid in gevaar. In de eerste aflevering bezoekt Geus het oosten van het land. Daar ontmoet hij een restauranthouder die letterlijk alles aan elkaar plakt met ducttape én ziet hij (8) … aan hoe je met een klopboormachine sauzen kunt mengen. Daar wordt Rob niet bepaald vrolijk van. Daarnaast (9) … hij … door opwarmmaaltijden van verschillende (10) … naar het laboratorium te sturen voor een nadere inspectie. De officiële onderzoeksresultaten (11) …: bij 75% van de geteste nasi rames-maaltijden waren de (12) … van levende bacteriën ver boven de wettelijke norm. (13) … was zelfs de ontdekking van de uiterst gevaarlijke bacterie Listeria, die hersenvliesontsteking en bloedvergiftiging kan veroorzaken bij mensen met een verminderde weerstand.

[4] (14) … zijn inspectiekoffertje stelt Rob alle misstanden aan de kaak. Hij legt de (15) … ondernemers zijn bevindingen voor in de hoop dat zij in de toekomst wel voldoen aan de (16) … eisen.

Naar: F. Teufer op www.sbs.nl en J. Uriot op www.telegraaf.nl, op 14 november 2017

Ik kan/weet
- verschillende vormen van metonymie herkennen, begrijpen en gebruiken. 3F

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Grammatica zinsdelen

Je leert over verwijzen.

Startopdracht

Onderstaande zinnen bevatten elk een fout. Om welke fouten gaat het? Corrigeer de zinnen.

1 Karima vond in haar kookboek een lekker recept en gebruikte deze voor het menu.
2 In de krant stond een paginagrote advertentie van een bedrijf die nieuwe medewerkers zocht.
3 Zodra de brandweer arriveerde, begonnen ze te blussen.

Theorie

video-uitleg

Verwijzen

Met een **verwijswoord** wijs je terug naar een of meer woorden die eerder genoemd zijn, het **antecedent**. Vaak is dit antecedent de **kern van een zinsdeel**. Als je verwijst, houd je rekening met het geslacht en het getal van de kern.

Naar zelfstandige naamwoorden	verwijs je met	en
in het enkelvoud, mannelijk	*hij, hem, zijn*	*deze, die*
in het enkelvoud, vrouwelijk	*zij, ze, haar*	*deze, die*
in het enkelvoud, onzijdig	*het, zijn*	*dit, dat*
in het meervoud	*zij, ze, hen, hun*	*deze, die*

Het-woorden zijn onzijdig. Namen van landen, provincies, steden en clubs en ook verkleinwoorden zijn ook onzijdig.
De-woorden zijn mannelijk of vrouwelijk. De volgende woorden zijn vrouwelijk:
- vrouwelijke personen en dieren: *de bibliothecaresse, de wolvin*
- *de*-woorden op de volgende uitgangen:
  -heid (waarheid)
  -nis (droefenis)
  -ing (viering)
  -schap (vriendschap)
  -st (vondst – ww-vorm + st*)*
  -te (verte)
  -de (methode)
  -ie (televisie)
  -ij (partij)
  -iek (fabriek)
  -theek (mediatheek)
  -teit (kwaliteit)
  -tuur (cultuur)

Als je van een woord niet kunt vaststellen of het mannelijk of vrouwelijk is, mag je het beschouwen als mannelijk.

Let op:
- Het verwijswoord *hen* gebruik je als lijdend voorwerp (lv) en na een voorzetsel (vz). Het verwijswoord *hun* gebruik je als meewerkend voorwerp (mv):
  – ***Anita's ouders** wonen vlakbij en ze bezoekt hen vaak. Ze neemt dan iets lekkers voor hen mee en bezorgt hun een gezellige middag.*

- Met het verwijswoord *wat* verwijs je naar *dat* en *datgene*, naar een onbepaald voornaamwoord (*alles, iets, niets* en *het enige*), naar een overtreffende trap (*het beste*) en naar een hele zin:
  - ***Er stond een lange file voor de brug**, wat behoorlijk tegenviel.*
- Naar dieren en dingen verwijs je met *daar/waar+voorzetsel* (*daarvan, waarover*); naar mensen verwijs je met *voorzetsel+wie* (*van wie, over wie*):
  - ***De SRV-man** bij wie ik wekelijks boodschappen doe, beschikt over **een luxe wagen**, waarmee hij door het dorp rijdt.*

Opdracht 1

Noteer achter de zelfstandige naamwoorden of ze mannelijk (m), vrouwelijk (v) of onzijdig (o) zijn.

1 beleid
2 bok
3 feest
4 hypotheek
5 koe
6 muziek
7 prestatie
8 steward
9 studente
10 team

Opdracht 2

Noteer het juiste verwijswoord op de stippellijnen en noteer de woorden waarnaar het verwijswoord verwijst (het antecedent).

1. De vereniging voor autisme vraagt ... leden om een gift ... gebruikt zal worden voor reclamedoeleinden.
2. De meeste mensen hechten aan ... vrije weekend, omdat ... graag ontspannen na een drukke werkweek.
3. Amin is een ster in scheikunde, dus ik zou ... vragen of ... je kan helpen.
4. Tomatensap is het enige ... ik echt niet graag drink op recepties.
5. Bij ... nieuwe werkgever moet Nora veel overwerken, ... haar slecht bevalt.
6. Hier ligt nog een dvd, ... van Adam en Isis is; ik zou ... maar zo gauw mogelijk aan ... teruggeven.
7. Voor Sigrids verjaardag heb ik een boekenpakket gekocht, want ... stond op ... verlanglijstje.
8. Noud probeert altijd in de buurt van Mila te zijn, ... hij al maanden verliefd is.

Opdracht 3

1. Maak een zin waarin *hun* als meewerkend voorwerp en als bezittelijk voornaamwoord voorkomt.
2. Maak een zin waarin *hen* als lijdend voorwerp voorkomt.
3. Maak een zin waarin zowel *waarmee* als *met wie* voorkomt.

Opdracht 4 *

Verwijswoorden kunnen ook gesplitst worden: *Zet het **daar** maar **op**!* Noteer alle verwijswoorden en de antecedenten.

1. Over enkele weken gaat Cas met zijn vrienden op wintersport en daar ziet hij erg naar uit.
2. Op de markt staat een kraampje, waar ik het felgekleurde armbandje kocht dat ik nu draag.
3. Dit busje is ideaal voor het grote gezin, want hier passen zeven gezinsleden in.
4. Het is fijn dat we binnenkort weer vakantie krijgen, want daar zijn alle leerlingen aan toe!

Ik kan/weet
- de juiste verwijswoorden gebruiken. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Grammatica
woordsoorten

Je leert over het wederkerend en wederkerig voornaamwoord.

Startopdracht

In zin *a* en *c* staat het woordje *zich*. Kun je dit in zin *b* en *d* vervangen door iets of iemand anders? Verklaar het verschil tussen de zinnen *a*/*b* en *c*/*d*.

a Bjorn scheert zich.
b Bjorn scheert ….
c Leonie schaamt zich.
d Leonie schaamt ….

Theorie

video-uitleg

Wederkerend en wederkerig voornaamwoord

Bij wederkerende werkwoorden (*zich verslapen, zich verspreken*) zie je het onderwerp 'wederkeren' (terugkomen) in een **wederkerend voornaamwoord** (wed.vnw). Het hangt dus van het onderwerp af welk wederkerend voornaamwoord je gebruikt:

– ***Ik*** *verslaap me.*
– ***Jij*** *verslaapt je.* / ***U*** *verslaapt zich.*
– ***Hij/Zij/Ze*** *verslaapt zich.*
– ***Wij/We*** *verslapen ons.*
– ***Jullie*** *verslapen je.*
– ***Zij/Ze*** *verslapen zich.*

Verplicht wederkerende werkwoorden hebben altijd een wed.vnw bij zich (*zich vergissen, zich schamen*):
– *Wij vergisten ons in het perron, zodat we in de verkeerde trein stapten.*
– *Ik schaamde me voor die botte opmerking.*

Toevallig wederkerende werkwoorden hebben soms wel, soms niet een wed.vnw bij zich (*zich bezeren, zich amuseren*); alleen toevallig wederkerende werkwoorden kunnen *mezelf, jezelf, zichzelf* en *onszelf* bij zich hebben:
– *Bo bezeerde haar voet. Mika bezeerde zich / zichzelf toen hij van zijn fiets viel.*
– *De spreker amuseert zijn publiek. Wij amuseren ons / onszelf prima samen.*

Het woord *zich* is altijd wederkerend voornaamwoord, maar *me*, *je* en *ons* kunnen ook persoonlijk voornaamwoord zijn. Daarnaast kunnen *je* en *ons* bezittelijk voornaamwoord zijn.
Stel de woordsoort vast door *me*, *je* of *ons* te vervangen door *hij*, *hem*, *zijn* of *zich*.
Als je *me*, *je* of *ons* kunt vervangen
- door *hij* of *hem*, dan is het een persoonlijk voornaamwoord;
- door *zijn*, dan is het een bezittelijk voornaamwoord;
- door *zich*, dan is het een wederkerend voornaamwoord.

Voorbeeld:
– *Bemoei je (1) je (2) altijd met je (3) zusje als je (4) ouders weg zijn?*
– *Bemoeit hij (1) zich (2) altijd met zijn (3) zusje als zijn (4) ouders weg zijn?*

'Je (1)' verandert in 'hij' en is dus persoonlijk voornaamwoord.
'Je (2)' verandert in 'zich' en is dus wederkerend voornaamwoord.
'Je (3)' en 'je (4)' veranderen in 'zijn' en zijn dus bezittelijk voornaamwoord.

Er is in het Nederlands maar één **wederkerig voornaamwoord** (wedig.vnw): *elkaar*. Soms wordt het geschreven als *mekaar*.

Opdracht 1

1 Noteer van elke zin de wederkerende (wed.vnw) en wederkerige voornaamwoorden (wedig.vnw). Let op: ze staan niet in elke zin.
2 Welke werkwoorden uit de zinnen *a* tot en met *f* zijn verplicht wederkerend en welke toevallig?
a Sloof je toch niet zo uit als je op de verjaardag van je vriendin bent.
b Sommige mannen zouden zich eerst moeten scheren voordat ze zich in het openbaar vertonen.
c Dit karweitje moet je niet door een ander laten opknappen, maar zelf doen!
d Met het nieuwe jaar wensen we elkaar veel geluk en nemen we ons weer voor om gezonder te eten en meer te bewegen.
e Nog altijd breidt het verzet zich uit tegen de werkdruk die het onderwijs met zich meebrengt.
f Als ik een onbekende voor het eerst de hand schud, stel ik me natuurlijk voor.

Opdracht 2

Neem de onderstreepte woorden over en zet de woordsoort erachter: zn, blw, olw, bn, hww, zww, kww, aanw.vnw, vr.vnw, pers.vnw, bez.vnw, betr.vnw, onbep. vnw, wed.vnw, wedig.vnw, bep.hoofdtelw, onbep.hoofdtelw, bep.rangtelw, onbep. rangtelw, vz, bw of vgw.

Tekst 1

Vraag: kan je smaak ook achteruitgaan?

(1) Antwoord: ja, als je ouder wordt, gaat ook je smaak achteruit. (2) Dat komt deels doordat je smaakpapillen niet zo goed meer functioneren. (3) De cellen in je papillen gaan, net als andere cellen in je lichaam, steeds slechter werken, waardoor je smaak minder wordt. (4) Maar er doet zich nog iets anders voor. (5) Je verliest ook smaak doordat je reukvermogen afneemt. (6) Smaak en reuk zijn nauw verbonden, waardoor een gebrekkig reukvermogen veel invloed heeft op smaakbeleving. (7) Daar komt bij dat je kauwvermogen achteruitgaat als je ouder wordt, waardoor er minder smaakstoffen vrij kunnen komen in je mond. (8) Zo komt het dat je op oudere leeftijd niet meer zo kunt genieten van voedsel als toen je jong was.

Naar: www.quest.nl, op 5 januari 2018

Opdracht 3 ✱

Sommige werkwoorden hebben een andere betekenis als ze wederkerend zijn, bijvoorbeeld: *Hij stelt zich aan – Hij stelt de medewerker aan.*
1 Maak met elk van de onderstaande werkwoorden een zin waaruit de betekenis van het werkwoord blijkt. Je maakt dus zes zinnen.
2 Bedenk nog enkele van zulke werkwoorden.
a zich aantrekken – aantrekken
b zich begeven – begeven
c zich overgeven – overgeven

Ik kan/weet
- wederkerige en (verplichte en toevallige) wederkerende voornaamwoorden herkennen.

Maak de extra opdrachten online.

Formuleren

Je leert over fouten met verwijswoorden.

Startopdracht

Bekijk zin *a* en *b*. Geef van beide zinnen aan waar het onderstreepte woord naar verwijst en geef de betekenis van beide zinnen.

a Mijn ouders kochten een vakantiehuis in Frankrijk, wat wij erg leuk vonden.
b Mijn ouders kochten een vakantiehuis in Frankrijk, dat wij erg leuk vonden.

Theorie

video-uitleg

Fouten met verwijswoorden

Verwijswoorden wijzen terug naar een woord dat eerder genoemd is. Met verwijswoorden maken mensen veel fouten. Dat kan verschillende oorzaken hebben:

- Iemand weet niet of het woord waarnaar hij verwijst een *de*-woord of een *het*-woord is:
  – **Vorige week verscheen in de krant een artikel die veel stof deed opwaaien.*
  Naar *de*-woorden verwijs je met *die*, naar *het*-woorden met *dat*. *Artikel* is een *het*-woord, dus *die* moet *dat* zijn.

- Iemand weet niet of het *de*-woord waarnaar hij verwijst, mannelijk of vrouwelijk is:
  – **De koninklijke familie dankt zijn status aan Willem van Oranje, de Vader des Vaderlands.*
  Het woord *familie* is vrouwelijk, dus *zijn* moet *haar* zijn.

- Iemand kent niet alle regels die er bestaan voor verwijswoorden:
  – **Veel Amerikanen weten niet dat New York vroeger Nieuw Amsterdam heette, maar daar kun je hen niet de schuld van geven als ze er op school niets over geleerd hebben.*
  Na een voorzetsel en als lijdend voorwerp gebruik je *hen*, maar als meewerkend voorwerp zonder voorzetsel gebruik je *hun*: *hen* moet *hun* zijn.
  – **Finland staat al jaren bekend om haar uitstekende onderwijsresultaten.*
  Namen van landen, provincies, steden en clubs en ook verkleinwoorden zijn *het*-woorden, waarnaar je verwijst met *het* en *zijn*: *haar* moet *zijn* zijn.
  – **Onze zeehelden, waarnaar in veel steden straten zijn vernoemd, waren geen lieverdjes.*
  Naar dieren en dingen verwijs je met *waar+voorzetsel* (*waarover*, *waarvoor enz.*), maar naar mensen met *voorzetsel + wie* (*over wie*, *voor wie enz.*), dus *waarnaar* moet *naar wie* zijn.
  – **Het mooiste dat ik ooit voor mijn verjaardag heb gekregen, is een gouden armband.*
  Het verwijswoord *wat* gebruik je om te verwijzen naar *dat* en *datgene*, naar een onbepaald voornaamwoord, naar een overtreffende trap of naar een hele zin; *mooiste* is een overtreffende trap, dus *dat* moet *wat* zijn.

Opdracht
1

Geef aan waarom de onderstreepte verwijswoorden fout zijn en noteer het juiste verwijswoord.

1 De bibliotheek organiseert vaak leuke activiteiten voor zijn leden.
2 Een hond is voor veel mensen een kameraad met wie ze een hechte band opbouwen.
3 Het boek *Max Havelaar*, wat meer dan 150 jaar geleden voor het eerst gedrukt werd, is nog steeds actueel.
4 Nederland stond vroeger bekend om haar handelsgeest.
5 Uiteindelijk vond mijn broertje in het buurmeisje de tennispartner waarnaar hij al die jaren op zoek was geweest.

Opdracht
2

Geef van de onderstreepte verwijswoorden aan of ze goed of fout zijn. Verbeter de fouten.

1 Heb je iets gehoord van datgene wat ik net vertelde?
2 Bomenliefhebbers streden jarenlang voor het behoud van de troeteleik bij Ulvenhout, maar volgens Rijkswaterstaat moest zij toch gekapt worden.
3 Van onze leraar Duits mag iedereen zelf degene kiezen waarnaast hij wil zitten in het lokaal.
4 Mensen wie Johan Cruijff niet begrepen, deden waarschijnlijk geen moeite echt naar hem te luisteren.
5 In de middeleeuwen liet men kinderen bier drinken, omdat water gevaarlijk voor hun kon zijn.

Opdracht
3

Vul het juiste verwijswoord in.

1 Ons stadsbestuur liet tijdens een persconferentie weten dat … zich genoodzaakt zag de parkeertarieven te verhogen.
2 De muur van de schuur van de buren … mijn broertje met een racket dag in dag uit tennisballen sloeg, vertoonde grote scheuren.
3 Merle mocht van haar ouders niet met haar vriendinnen op vakantie, … ze erg jammer vond.
4 De historische vereniging van ons dorp organiseert vaak interessante lezingen voor … leden.
5 Het spannendste boek … Roos ooit gelezen heeft, is *Boy 7* van Mirjam Mous.

Opdracht
4 ✱

Bekijk de zinnen *a* tot en met *d*.

1 Wat is er fout in deze zinnen? Leg uit hoe de fout ontstaat.
2 Verbeter de zinnen.
   a De burgemeester was trots op de politie omdat ze talloze inbraken hadden opgelost.
   b Als het gaat om social media, zijn ouders altijd bezorgd dat dat je leven overneemt.
   c Tachtig procent van de werkende Nederlanders heeft een eigen auto en gaan het liefst met de auto naar het werk.
   d Hoewel er op school vaak wordt gewaarschuwd voor de gevaren van drugs, zijn er nog steeds jongeren die dat nemen.

Ik kan/weet • fouten met verwijswoorden herkennen en verbeteren. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Spelling

Je leert over de schrijfwijze van getallen.

Startopdracht Na een gezellig etentje met twee vrienden vraag je de rekening. De nota ziet er als volgt uit. Wat valt je op?

TAFEL : 1 Datum :

PRODUCT	AANTAL	TARIEF	BEDRAG
zeven cola			
drie pizza			

TOTAAL:
negenenveertig euro en achtennegentig cent
(inclusief BTW eenentwintig procent).
CONTANT / PIN

BEDANKT EN TOT ZIENS!

Theorie

video-uitleg

Getallen

Getallen schrijf je soms in letters en soms in cijfers.

Je gebruikt letters
- voor hele getallen van één tot en met twintig: *vier, dertien;*
- voor de tientallen tot honderd: *vijftig, zeventig;*
- voor de honderdtallen tot duizend: *achthonderd;*
- voor de duizendtallen tot tienduizend: *zesduizend;*
- voor de getallen honderdduizend, miljoen, miljard en biljoen: *negenhonderdduizend, twee miljoen (los!), vijf miljard (los!);*
- voor de rangtelwoorden van de hierboven genoemde getallen: *twaalfde, zeventigste, vier miljoenste*.

Je gebruikt cijfers
- voor getallen boven de twintig: *88 miljoen, de 34e (34ste) editie, 42 aanwezigen;*
- voor maten, gewichten, data, exacte tijdstippen e.d.: *7 meter, 19 kilo, 30 januari 1965, om 19.00 uur* (*zeven uur* geeft de duur van een periode aan), *44 procent, 31°C.*

Let op
- Schrijf breuken los *(een vierde: 1/4, drie zeven achtste: 3⅞; maar: vijfenhalf)*, behalve in een samenstelling: *tweekwartsmaat, eenderdeminderheid.*
- Cijfers hebben de voorkeur als er anders een rare mix van woorden en cijfers zou ontstaan bij getallen die hetzelfde geval betreffen:
  – *Van de 150 Kamerleden stemden er 11 voor, 137 tegen en 2 blanco. (De getallen 150, 11, 137 en 2 betreffen alle 'Kamerleden'.)*

Maar:

– *Op 1 juli 2016 werden twee voorstellen in stemming gebracht: 11 Kamerleden stemden voor het eerste voorstel, 139 waren tegen. (Het woord 'twee' betreft 'voorstellen'.)*

- Voor grote ronde getallen in een lopende tekst combineer je cijfers en letters: *22 duizend inwoners, 215 miljoen euro, 44 duizend kilometer.*
- Bij klinkerbotsing krijgen getallen in letters een trema, hoewel het samenstellingen zijn: *drieënhalf*.

Opdracht 1

1 Geef aan of het getal op de juiste manier is geschreven.
2 Verbeter de onjuist geschreven getallen.

a 501
b tienduizend
c acht april
d twee-enhalf
e achttien procent
f eenenveertig miljoen
g zes tiende
h negen duizend

Opdracht 2

Kies de juiste schrijfwijze van de getallen.

1 De familie Drost verstuurde op **9 / negen** januari op de valreep nog **19 / negentien** nieuwjaarskaarten.
2 Gistermiddag om **3 / drie / 15.00** uur werd het zusje van Thijn geboren.
3 Bij dat winkeltje op nummer **8 / acht** kun je voor **15 / vijftien** euro **4 / vier** goede flessen wijn kopen.
4 Klopt het dat jij **3 / drie** broertjes en **2 / twee** zusjes hebt?
5 De schaatstocht van **18 / achttien** kilometer duurde wel **5 / vijf** uur, maar alle deelnemers waren enthousiast.
6 Vorig jaar steeg het leerlingaantal van het kleine dorpsschooltje van **15 / vijftien** naar **24 / vierentwintig** leerlingen.

Opdracht 3

Vul in: *ei* of *ij*.

1 Een hevige str...d, die de 'Slag om Berl...n' wordt genoemd, l...dde in 1945 tot het slot van de Tweede Wereldoorlog in Europa.
2 Onder l...ding van k...zer Hadrianus werden heel veel prachtige pal...zen en buitenverbl...ven gebouwd.
3 Het tv-programma met Floortje Dessing, waarin ze naar het ...nde van de wereld r...st, trekt veel bek...ks.
4 Ondanks haar hoge leeft...d draagt Marina lang, st...l haar en koopt ze haar st...lvolle kleding bij een eigent...dse boetiek.
5 Het sch...nt dat de kok van dit Argent...nse restaurant in ...ltempo een voedzame maaltijd kan ber...den.
6 De kustl...n van de Noordel...ke IJszee is ruim 45.000 km lang en is omgeven door diverse ...landen.

Opdracht 4

Noteer de verkleinwoorden van onderstaande woorden.

1 baby
2 bonbon
3 cake
4 colbert
5 horloge
6 karbonade
7 pizza
8 pudding
9 trolley
10 wc

Opdracht
5 ✱

Soms kan de verkleinvorm een andere betekenis aan het woord geven. Maak met elk van onderstaande woorden een zin waarin je dat laat zien. Je maakt dus acht zinnen.

a bloem – bloemetje
b slipper – slippertje
c telefoon – telefoontje
d toet – toetje

Opdracht
6

Woorddictee. Vul op de puntjes het juiste woord of de juiste uitdrukking in. Soms moet je het woord iets aanpassen.
Kies uit: *aan de hand van – afkeer – amper – anekdote – ceremonie – commercie – confronteren – fascinerend – fotografen – hiërarchisch – hygiënisch – jacquet – met lede ogen – misstand – ontwikkelingen – openlijk – recent – schrikbarend – toereikend – toko*.

1 De spreker op het congres over de invloed van social media introduceert het onderwerp ... een leuke ....
2 De laatste jaren is de hygiëne in deze Indische ... aan het Kerkplein ... achteruitgegaan.
3 Op de tentoonstelling waren ... foto's te zien die door relatief onbekende ... waren gemaakt.
4 Tijdens de ... droeg de bruid een romantische, kanten jurk en de bruidegom een stijlvol ....
5 Veel mensen vinden het fijn om op blote voeten te lopen, maar het is niet erg ....
6 Hoewel het budget ... ... is, gaat de Beatrixschool toch een nieuwe gymzaal bouwen.
7 Op internet las ik een ... artikel over de ... op de woningmarkt in Amsterdam.
8 De hulpverleners zien de ... in de Colombiaanse gevangenis ... aan.
9 Gek genoeg verklaart de reclamemaker in dit interview ... dat hij een ... heeft van ....
10 Al snel werd de medewerker ... met het ... karakter van de organisatie: boven zijn chef stond het afdelingshoofd en helemaal boven in de rangorde stond de directeur.

Opdracht
7

Lees onderstaande beweringen en leg uit hoe het zit.

1 Je schrijft *haviken* en *kieviten*, maar *bakblikken* en *autoritten*.
2 Je schrijft *zeeën* en *kopieën*, maar *bacteriën* en *poriën*.
3 Je schrijft *agenda's*, maar niet *data's*.

Opdracht
8 ✱

1 Noteer de meervoudsvorm. Indien er twee meervoudsvormen zijn, noteer ze dan beide.
2 Als er twee meervoudsvormen zijn, zie je soms verschil in betekenis. Noteer deze meervoudsvormen en de verschillende betekenissen.

a abonnee
b apartheid
c blad
d café
e catalogus
f dosis
g geraamte
h hof
i medium
j museum
k portier
l stadium
m timmerman
n vlo

Opdracht 9

Noteer het werkwoord in de juiste spelling. Gebruik indien mogelijk de verleden tijd. Let op *-de(n)* of *-dde(n)* en *-te(n)* of *-tte(n)*.

1 Tot vorige week kon je op school gratis … (printen), maar de schoolleiding heeft hier inmiddels een stokje voor … (steken).
2 Famke … (hechten) erg aan haar oude omafiets, maar … (zwichten) toch voor een scooter toen ze 16 werd.
3 De werkgever … (aanvaarden) het excuus van de werknemer die hem jarenlang … (oplichten), maar … (ontslaan) hem niettemin op staande voet.
4 De eigenaar van de webwinkel … (trachten) alle bestellingen binnen de … (verwachten) levertijd te bezorgen.
5 Vanwege een longontsteking … (hoesten) Cato veel en … (praten) ze weinig.
6 Onze buurman … (storten) het afval in de tuin, wat ons zeer … (verontrusten).
7 De moeder van Pien … (aanraden) haar dochter … om ’s avonds laat het … (verlichten) fietspad te kiezen.
8 Toen Bram zijn betoog na drie uur intensief schrijven eindelijk … (afronden), moest hij diep … (zuchten).
9 Tijdens het eten … (verbranden) Ingela haar tong aan de soep, maar enkele slokjes koud water konden de pijn gelukkig … (verzachten).
10 De brandweer … (inspecteren) het … (verwoesten) appartement om de oorzaak van de brand te achterhalen.

Opdracht 10

Vul het schema in.

hele werkwoord	pvvt enkelvoud	voltooid deelwoord
1 boeien		
2 durven		
3 grenzen		
4 sjansen		
5 slibben		
6 stampen		
7 surfen		
8 tobben		

Opdracht 11 ✱

Bedenk voor de onderstreepte (werk)woorden een leenwoord met dezelfde betekenis. Noteer de juiste spelling. Voorbeeld:
Sinds Joren in Amsterdam werkt, rijdt hij samen met een collega. – carpoolt

1 Nadat Luna het oude nachtkastje leuk had versierd, verkocht ze het.
2 Wist je dat veel artiesten heel gespannen zijn voor een optreden?
3 In de kleedkamer werden de circusartiesten mooi en kleurrijk gegrimeerd.
4 Ondanks de hoge koers van de bitcoin verzilvert lang niet iedereen deze munt.

Ik kan/weet
- wanneer ik getallen in letters of cijfers moet schrijven.
- hoe ik werkwoordsvormen moet schrijven die hetzelfde klinken. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Spijkers met koppen

Voor de praktijkopdracht van hoofdstuk 2 heb je samen met klasgenoten informatie gezocht om een antwoord te vinden op jullie documentatievragen. Nu gaan jullie er een goed gestructureerd en overzichtelijk verhaal van maken.

In deze opdracht schrijven jullie samen een werkstuk op basis van de informatie die jullie in de praktijkopdracht van hoofdstuk 2 verzameld hebben.

Bij deze opdracht pas je de volgende theorie uit dit hoofdstuk toe:
- een werkstuk schrijven aan de hand van een hoofdvraag en deelvragen, gebruikmaken van bronnen en die bronnen correct vermelden.

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Lezen	• Ik kan onderscheid maken tussen standpunt en argument. 3F • Ik kan onderscheid maken tussen feitelijke en waarderende argumenten. 4F • Ik kan een argumentatie weergeven in een blokjesschema. 4F
Schrijven	• Ik weet hoe ik vanuit een vraagstelling een werkstuk moet schrijven. 3F • Ik kan informatie uit verschillende bronnen in één werkstuk verwerken. 3F • Ik kan de betrouwbaarheid van bronnen beoordelen en bronnen vermelden. 3F
Kijken en luisteren	• Ik kan een spreker beoordelen op verbale en non-verbale aspecten. 3F
Spreken en gesprekken	• Ik kan een aantrekkelijke presentatie houden met een inleiding, middenstuk en slot. 3F
Woordenschat	• Ik kan verschillende vormen van metonymie herkennen, begrijpen en gebruiken. 3F
Grammatica zinsdelen	• Ik kan de juiste verwijswoorden gebruiken. 3F
Grammatica woordsoorten	• Ik kan wederkerige en (verplichte en toevallige) wederkerende voornaamwoorden herkennen
Formuleren	• Ik kan fouten met verwijswoorden herkennen en verbeteren. 3F
Spelling	• Ik weet wanneer ik getallen in letters of cijfers moet schrijven. • Ik weet hoe ik werkwoordsvormen moet schrijven die hetzelfde klinken. 3F

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed?
  Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de video's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Hoofdstuk 4

Anders

Taal en muziek

Het lijken verschillende manieren van communicatie: taal en muziek. Met taal kun je ruziemaken of zeggen dat je van iemand houdt. Muziek is directe emotie. Van sommige muziek word je vrolijk, van andere verdrietig. Maar taal kan die gevoelens ook opwekken, bijvoorbeeld via poëzie. Taal en muziek hebben raakvlakken: bij beide spelen tempo, klank, toon en volume een bepalende rol.

→ *Van welke muziek word jij vrolijk, energiek, rustig of verdrietig?*

Wat was er eerder: taal of muziek?

Wetenschappers twisten over de vraag of taal voortkomt uit muziek of andersom. Sommigen stellen dat muziek een nutteloos bijproduct van taal is. Maar volgens anderen is taal uit muziek ontstaan. In de prehistorie is volgens hen muziek, en dan vooral zang, een middel geweest om groepssolidariteit te kweken. Welke situaties ken je waarin muziek en groepen mensen samenkomen? Welke functie heeft de muziek daarbij?

Luisterliedjes

In zogenoemde luisterliedjes smelten taal en muziek samen tot een fraai geheel. Je hebt een vrolijke, fijne of hartverscheurende melodie en daarbij zingt iemand een tekst die past bij de melodie. Bij veel muziek is de tekst ondergeschikt en zelfs nauwelijks te verstaan. Bij luisterliedjes is de tekst wél goed te volgen: taal en muziek zijn daarbij één.

→ *Een lied uit 2009 behoort nog steeds tot de tophits van de Nederlandstalige luisterliedjes. Hoe kun je dat verklaren?*

Lezen

Je leert over tegenargumenten en weerleggingen.

Startopdracht

Lees de zinnen *a* tot en met *k*. Zet ze in de goede volgorde. Let op: de zinnen *a* en *k* (begin en eind) staan al op de juiste plaats.
Leg na afloop uit of je dit een moeilijke opdracht vond en waarom (niet).

a Als het mooi weer wordt, breekt er iedere keer weer een fietsersoorlog uit op de Nederlandse fietspaden.
b Die ingrepen zijn echter helemaal niet nodig.
c Er is een simpele, degelijke oplossing: fietsers moeten zich aan de verkeersregels houden.
d Er zijn mensen die ingewikkelde maatregelen voorstellen om dit fietsprobleem op te lossen, zoals fietspaden aanleggen met gescheiden rijbanen om alle categorieën fietsers uit elkaar te houden.
e Ook dat mag niet: als hinderen al verboden is, mag je natuurlijk helemaal geen gevaar veroorzaken.
f Racers en kalm-aan-fietsers botsen namelijk, letterlijk en figuurlijk.
g Toch is dat niet zo: het mag alleen als dat het verkeer niet hindert.
h Verder zijn er fietsers die vinden dat ze altijd moeten kunnen passeren, zelfs als er geen ruimte is en andere fietsers in de verdrukking raken of bijna vallen.
i Wat die regels betreft, moeten er wel eerst wat misverstanden uit de weg geruimd worden.
j Zo denken veel fietsers dat naast elkaar fietsen een universeel mensenrecht is.
k Dat staat allemaal in de wet!

Naar: Maurits Westerbeek, NRC Handelsblad, 10 augustus 2017

Theorie

video-uitleg

Argumentatie (2)

In een betogende tekst wil de schrijver de lezer overtuigen van zijn standpunt. Hij doet dat door zijn standpunt met argumenten te ondersteunen. Een schrijver kan zijn lezer ook overtuigen door te laten zien dat mogelijke argumenten tégen zijn standpunt niet kloppen. Dat noemen we weerleggen: met een **weerlegging** ontkracht je een argument of een **tegenargument**.

Hieronder vind je een fragment uit een betoog van iemand die vindt dat leerlingen in de les naar muziek zouden moeten kunnen luisteren, als ze dat willen. Het fragment bestaat uit twee alinea's. Elke alinea begint met een argument tegen het standpunt van de auteur. Vervolgens wordt dat argument weerlegd. De weerleggingen zijn in beide alinea's onderstreept. Let ook op de signaalwoorden.
*[1] Van muziek in de klas wordt vaak gezegd dat het slecht is voor de concentratie. Daar heb ik **echter** nog nooit iets van gemerkt. Als wij van een docent weleens naar muziek mogen luisteren in de les, kun je – als je je koptelefoon even afdoet – gewoon een speld horen vallen: iedereen is met zijn werk bezig, ook de leerlingen die niet naar muziek luisteren, want zij worden niet door anderen afgeleid. Aan het einde van de les heeft bijna iedereen zijn huiswerk af.*

*[2] **Een ander** veelgehoord argument tegen muziek in de klas is dat leerlingen er slechter door zouden gaan presteren. **Maar ook** daar blijkt niets van waar te zijn. **Integendeel**: uit veel onderzoeken blijkt dat muziek absoluut een positief effect heeft op je prestaties. Je ervaart minder stress door muziek en krijgt er een beter gevoel van. Hierdoor heb je meer – en langer – energie voor de dingen die je moet doen.*

Opdracht 1

Beantwoord de vragen bij tekst 1. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie.

1. Wat is het onderwerp van de tekst?
2. Maak jij veel fouten in de werkwoordspelling? Hoe komt dat?
3. Deze tekst is een column, een tekst op een vaste plaats in een krant of tijdschrift. Wat was de aanleiding van de auteur om de column te schrijven?
4. Welk excuus geeft de vriend van de auteur voor het feit dat hij een fout in de werkwoordspelling maakte? Vul aan:
   Hij ………………………………………....,
   want ………………………………………..
5. De auteur van de tekst is het niet met de opvatting van haar kennis (en meer mensen) eens. Aan welk signaalwoord kun je zien waar haar weerlegging begint? (al. 2)
6. De weerlegging van de auteur past in onderstaand blokjesschema. Noteer wat er bij a, b en c moet worden ingevuld.

a
↑
b
↑
c

7. Maak op basis van de redenering in alinea 3 een schema van vier blokjes met als standpunt: *Het is geen wonder dat zoveel mensen nog dt-fouten maken.*
8. Een columnist schrijft soms dingen die je niet helemaal serieus moet nemen. Noem daar twee voorbeelden van uit alinea 4.
9. Wat is het belangrijkste doel van de tekst?

Tekst 1

Alleen goed spellen in een dictee?

[1] Of je nu een Facebookcomment leest, een bericht van een vriend of een e-mail van een officiële instantie: de kans is groot dat je een fout in de werkwoordspelling tegenkomt. ‘Oh ja, dat gebeurd vaak’, ontving ik laatst van een kennis. Behulpzaam corrigeerde ik hem. ‘*Gebeurt* is met een t.’ Dat werd me niet in dank afgenomen. Het zal wel, vond hij. Hij had even geen zin om erover na te denken. ‘Het is een whatsapp, geen dictee.’

[2] Deze redenering lijken meer mensen aan te houden wanneer je hen erop wijst dat ze de spellingsregels verkeerd toepassen. Uiteraard is het een irritante gewoonte om mensen continu met de neus op hun eigen slordigheid te drukken en er is inderdaad niemand die de teksten op internet en mail- of appberichtjes gaat nakijken om er vervolgens cijfers voor uit te delen. Toch is het een gek idee dat je fouten in de werkwoordspelling kunt rechtvaardigen, alleen omdat je geen zin hebt om erover na te denken. Als je écht je werkwoordspelling beheerst, hóéf je er niet eens over na te denken of ergens een d, t of dt moet komen te staan en dat je ‘antwoordde’ met twee d’s schrijft in plaats van met één. Dan gaat het vanzelf.

→

[3] Helaas worden de spellingsregels op de basisschool niet altijd even goed uitgelegd, en op de middelbare school verwatert de kennis snel, omdat er bij de meeste vakken behalve Nederlands tegenwoordig niet meer wordt nagekeken op spelling. Het is dus geen wonder dat zoveel mensen nog dt-fouten maken.

[4] De gedachte aan in de vergetelheid geraakte ezelbruggetjes als *'t ex-kofschip* maakt me soms zo weemoedig, dat ik hoop dat er een enge tiran komt die iedereen verplicht weer degelijk te schrijven. Misschien kan wat propaganda geen kwaad. We hebben al de NIX18-overheidscampagne. Kan daar niet ook een campagne werkwoordspelling bij? Ik wil grote billboards langs de snelweg. Totdat die er zijn, ga ik eigenhandig mijn medemens bekeren.

Naar: Lotte Schuengel, 7Days, 26 mei 2017

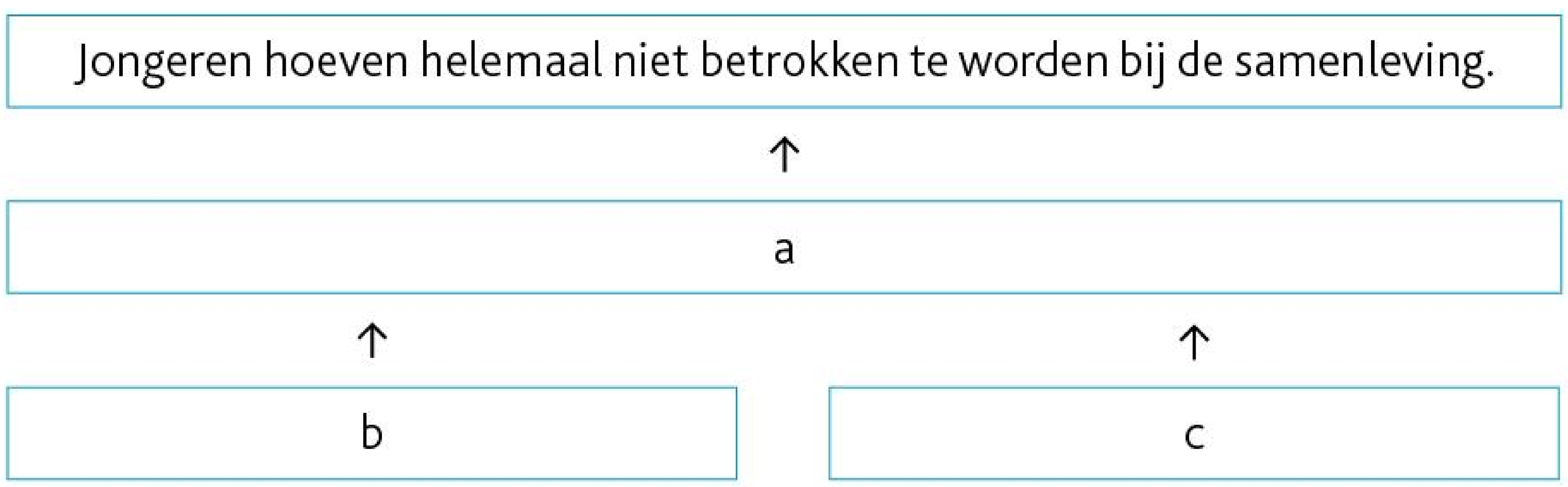
Opdracht 2

Beantwoord de vragen bij tekst 2. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 De auteur heeft een duidelijke mening over het onderwerp. Wat vind jij ervan?
3 De woorden *a* tot en met *j* staan onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek in de rechter rij de betekenis die elk woord in de tekst heeft.

a betrekken (al. 1)	– *belast*
b pleiten voor (al. 1)	– *ernstig*
c stapsgewijs (al. 3)	– *geleidelijk; niet in één keer*
d run (al. 4)	– *grote belangstelling; stormloop*
e opgezadeld (al. 4)	– *in het voordeel spreken van*
f staan te juichen (al. 5)	– *is iets totaal anders dan*
g oog krijgen voor (al. 6)	– *mee laten doen; erbij halen*
h staat haaks op (al. 6)	– *niet hetzelfde doen als daarvoor*
i nijpend (al. 7)	– *steeds meer aandacht hebben voor*
j uit een ander vaatje tappen (al. 7)	– *zijn enthousiast*

4 Wat is het standpunt van de auteur?
5 Aan welk signaalwoord herken je het standpunt?
6 Noteer op basis van alinea 2 wat er in het blokjesschema bij a, b en c moet komen te staan.

7 Wat is het tweede argument waarmee de auteur haar standpunt ondersteunt?
8 Aan welk signaalwoord herken je dit argument?
9 Formuleer in eigen woorden het derde argument waarmee de auteur haar standpunt ondersteunt. (al. 4)

10 Wat is het vierde argument vóór het standpunt van de auteur? (al. 5)
11 'Ten slotte zitten het leger, andere organisaties en zorginstellingen niet echt op hulptroepen in het kader van de sociale dienstplicht te wachten (...).' (al. 5) Waaruit blijkt dat? Noem twee dingen.
12 Wat is het eerste argument tegen het standpunt van de auteur?
13 Waaraan herken je dit argument?
14 Met welke twee argumenten wordt dit argument ondersteund?
15 Citeer de zin waarmee de auteur deze twee argumenten weerlegt.
16 Aan welk signaalwoord herken je de weerlegging?
17 Wat is het verband tussen alinea 6 en alinea 7? Leg uit.
18 Formuleer in eigen woorden het tweede argument tegen het standpunt van de auteur. (al. 7)
19 Citeer de zin waarmee de auteur dit argument weerlegt.
20 Aan welk signaalwoord herken je de weerlegging?
21 Welke kenmerken van een slot herken je in alinea 8?
22 Kijk nog eens naar je antwoord op vraag 2. Denk je er nog hetzelfde over? Waarom (niet)?

Opdracht 3

1 Leg uit dat het ondersteunend argument over vrijwilligerswerk (al. 2) niet zo sterk is.
2 Bedenk zelf nog een of meer argumenten vóór de maatschappelijke dienstplicht.

Tekst 2

Sociale dienstplicht? Weg ermee!

[1] Tussen je 16e en 25e, meteen na de middelbare school, een aantal maanden verplicht werken in bijvoorbeeld het leger, een natuurorganisatie of een zorginstelling. Met enige regelmaat duikt dit plan voor een sociale dienstplicht in ons land op. Volgens sommige politici is deze gedwongen stage een ideale manier om jongeren te betrekken bij de samenleving. Zij pleiten ervoor dat jongeren zich tegen een kleine vergoeding nuttig maken voor de maatschappij. Ik ben het daar absoluut niet mee eens. Naar mijn mening is sociale dienstplicht een slecht idee.

[2] Ten eerste hóéven jongeren helemaal niet betrokken te worden bij de samenleving: ze staan er al middenin. Uit onderzoek van Eurostat[1] blijkt dat maar liefst 93,8 procent van de Nederlandse jongeren tussen 18 en 24 jaar werkt of een opleiding volgt. Dat percentage ligt ver boven het gemiddelde van de EU, dat zo'n 84 procent is. Daarnaast doen de jongeren ook veel vrijwilligerswerk: volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek zet ongeveer de helft van de Nederlanders van 15 jaar en ouder zich in als vrijwilliger voor bijvoorbeeld school, de zorg, een culturele instelling, een kerk of een sportvereniging.

[3] Verder kost de sociale dienstplicht veel geld. De regering wil er dit jaar ongeveer 25 miljoen euro aan besteden. Dit bedrag wordt stapsgewijs opgebouwd, totdat er in 2021 honderd miljoen euro voor is vrijgemaakt. Dat is – zacht uitgedrukt – vrij veel. In 2021 is het zelfs genoeg om er tweeënhalf keer het koningshuis mee te financieren. Dit geld kunnen we beter besteden aan andere zaken, zoals het bevorderen van een duurzame samenleving of het mogelijk maken van kleinere schoolklassen. Daar is veel meer behoefte aan.

→

[4] Doordat jongeren grotendeels zelf mogen kiezen wat ze gaan doen in hun sociale diensttijd, zal er – als het plan doorgaat – een run komen op populaire taken. De kans is dus groot dat de jongeren die daarnaast grijpen, worden opgezadeld met werk dat totaal niet aansluit bij hun interesses. Dat zal hun motivatie geen goed doen.

[5] Ten slotte zitten het leger, andere organisaties en zorginstellingen niet echt op hulptroepen in het kader van de sociale dienstplicht te wachten – en al helemaal niet als die ook nog eens ongemotiveerd zijn. De militaire vakbond en de Vereniging Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk hebben al gezegd dat ze niet staan te juichen. Zorginstellingen geven aan dat er op zijn minst een redelijke opleiding nodig is om bijvoorbeeld in een ziekenhuis enigszins mee te kunnen draaien. Zij vrezen dan ook dat ze meer werk hebben aan de maatschappelijke dienstplicht dan deze oplevert.

[6] Voorstanders van de sociale dienstplicht wijzen op de gunstige effecten ervan. Zij verwachten dat jongeren meer sociale vaardigheden ontwikkelen en meer oog krijgen voor hun directe omgeving. Hier is echter geen bewijs voor: er is geen enkel sociaalwetenschappelijk onderzoek bekend waaruit blijkt dat verplichte arbeid van jongeren bijdraagt aan meer betrokkenheid bij de samenleving. Er is wel een ander effect: doordat jongeren geremd worden in hun toekomstplannen, lopen ze het risico dat ze na hun sociale dienstplicht hun studieritme kwijt zijn en niet meer met een vervolgopleiding starten. Dat staat haaks op het plaatje van 'Nederland kenniseconomie', waar politici het zo graag over hebben.

[7] Een ander argument van voorstanders betreft de krappe personeelsbezetting in bepaalde maatschappelijke sectoren. Zorginstellingen kampen bijvoorbeeld al langere tijd met een nijpend tekort aan arbeidskrachten. Jongeren die hun sociale dienstplicht vervullen, zouden voor dit probleem een mooie en goedkope oplossing zijn. Maar dat is natuurlijk de wereld op zijn kop! De sociale dienstplicht mag nooit tot doel hebben om ergens een personeelstekort op te lossen. Daarvoor moet de overheid echt uit een ander vaatje tappen.

[8] Al met al kleven er aan de invoering van de sociale dienstplicht meer nadelen dan voordelen. Het plan is onnodig, veel te duur, zorgt voor ongemotiveerde deelnemers en levert de betrokken instellingen alleen maar meer werk op. Niet doen dus.

[1] Eurostat is een dienst van de Europese Unie, belast met het opmaken van statistieken.

Naar: Geeske Tint, Hollandsch Dagblad, 3 juli 2018

Opdracht 4

Beantwoord de vragen bij tekst 3. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?

2 Wat merk jij ervan als de klok in maart en oktober een uur verzet wordt? Waar heb je last van?

3 De woorden *a* tot en met *h* staan onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek in de rechter rij de betekenis die elk woord in de tekst heeft.

a sociale jetlag (al. 1)
b obesitas (al. 4)
c mistroostig (al. 4)
d mobiliteit (al. 5)
e permanente (al. 6)
f krieken (al. 6)
g flexibele (al. 7)
h standaardtijd (al. 8)

– *(aan de situatie) aangepaste*
– *aanbreken van de dag*
– *blijvende*
– *normale situatie*
– *periode waarin je lichaam op andere momenten om slaap vraagt dan volgens de klok gebruikelijk is*
– *somber; neerslachtig*
– *verplaatsing van personen en goederen*
– *ziekte waarbij overmatig vet zich in het lichaam opstapelt*

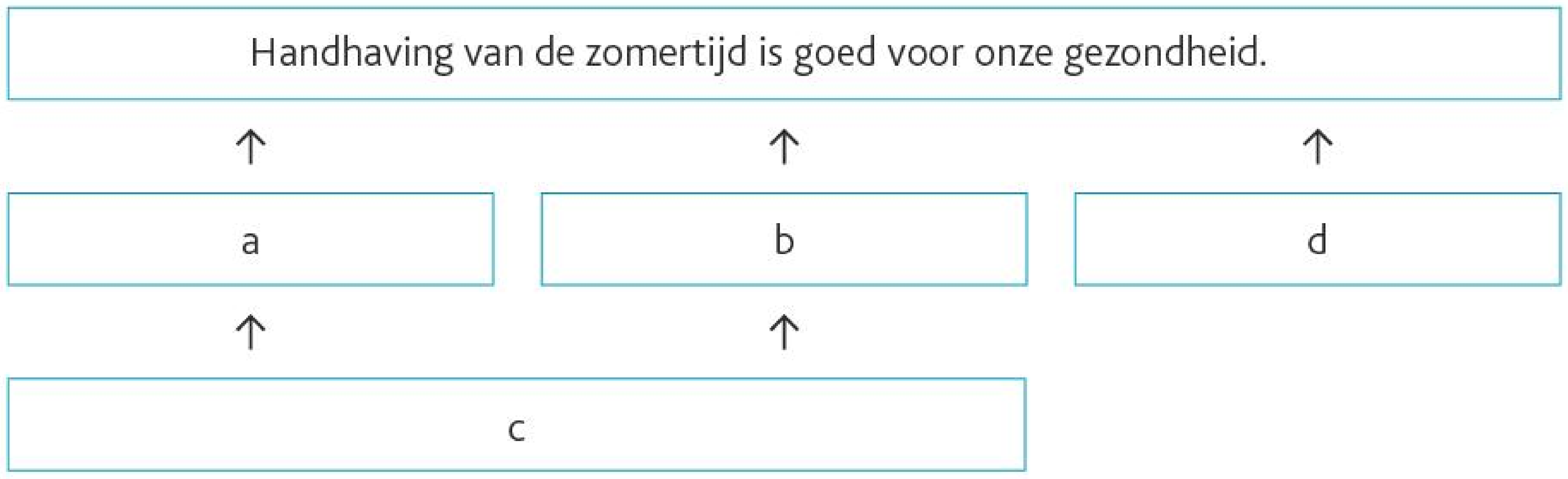
4 Wat is het standpunt van de auteur?

5 Met hoeveel argumenten ondersteunt de auteur zijn standpunt?

6 Aan welke signaalwoorden herken je die argumenten?

7 Formuleer het eerste argument door de zin af te maken:
Het is prettiger om bij daglicht …

8 Noteer op basis van alinea 4 wat er in het blokjesschema bij a tot en met d moet komen te staan.

9 '(…) aldus berekeningen van de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid (SWOV).' (al. 5) Waarom noemt de auteur deze stichting?

10 Maak op basis van de redenering in de tweede helft van alinea 5 een schema van drie blokjes met als standpunt: *Handhaving van de zomertijd is goed voor onze veiligheid.*

11 Hoeveel tegenargumenten noemt de auteur?

12 Waaraan herken je die tegenargumenten?

13 Wat is het eerste tegenargument?

14 De auteur ontkracht dit tegenargument met twee weerleggingen. Citeer de twee zinnen waaruit de eerste weerlegging bestaat. Noteer alleen de eerste twee woorden en de laatste twee.

15 Aan welk signaalwoord herken je de eerste weerlegging?

16 Citeer de tweede weerlegging (één zin).

17 Aan welk signaalwoord herken je de tweede weerlegging?

18 Wat is het tweede tegenargument? Formuleer dit tegenargument in één zin.

19 Citeer de drie zinnen waarmee de auteur dit tegenargument weerlegt.

20 Aan welk signaalwoord herken je deze weerlegging?

21 Waarmee sluit de auteur zijn betoog af?
- A met een aanbeveling
- B met een conclusie
- C met een samenvatting
- D met een toekomstverwachting

22 Lees je antwoorden op de vragen 4 tot en met 21 nog eens door. Wat is op basis daarvan je oordeel over de tekst?
- A Het is een goed betoog, want de auteur heeft sterke argumenten gegeven, die niet makkelijk te weerleggen zijn en hij heeft tegenargumenten goed weerlegd.
- B Het is een redelijk betoog, want de auteur heeft sterke argumenten gegeven, die niet makkelijk te weerleggen zijn, maar hij heeft tegenargumenten niet goed weerlegd.
- C Het is een matig betoog, want de auteur heeft zwakke argumenten gegeven, die makkelijk te weerleggen zijn, en hij heeft tegenargumenten niet goed weerlegd.

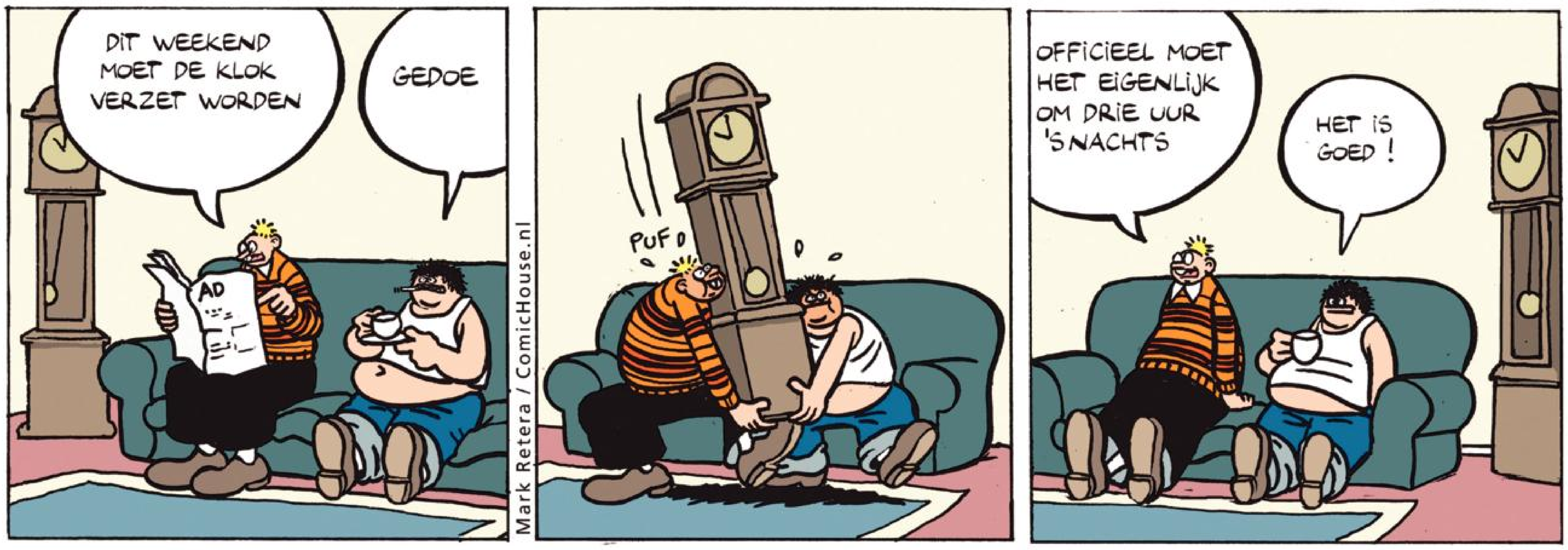
Opdracht 5 ✱

1 Maak op basis van de redenering in de <u>eerste</u> helft van alinea 5 een schema van vier blokjes met als standpunt: *Handhaving van de zomertijd is goed voor onze veiligheid.*

2 Kijk nog eens naar de argumenten waarmee de auteur zijn standpunt ondersteunt en probeer zelf weerleggingen van die argumenten te bedenken.

Tekst 3

Altijd zomertijd!

[1] Aan het eind van de maand maart is het weer zover. Dan wordt de klok een uur vooruitgezet. Eind oktober draaien we de boel dan weer terug. Hoewel we dit al sinds 1977 gewend zijn, gaan er tegenwoordig steeds meer stemmen op om de zomertijd af te schaffen. Qua energieverbruik maakt het namelijk helemaal niet meer uit of het zomer- of wintertijd is. Wel ontregelt al het geschakel met de tijd onze biologische klokken. Volgens onderzoek lijdt 80 procent van de mensen twee keer per jaar aan een sociale jetlag. Vooral bij jonge kinderen is dit merkbaar.
[2] Het lijkt mij op zich een goede zaak als we ophouden met het heen-en-weergeschuif met de klok. Maar ik zou dan graag de wintertijd willen afschaffen in plaats van de zomertijd.
[3] Mijn eerste argument om de zomertijd aan te houden, heeft te maken met onze tijdsbesteding. Mensen zijn in de avonduren actiever dan 's morgens vroeg. Er wordt in Nederland niet voor niets vooral gesport en getuinierd in de namiddag en de avond. Wie in de wintertijd zonder kunstlicht een uurtje wil tennissen, moet al om 16.00 uur beginnen. Een uur fietsen of hardlopen bij daglicht na thuiskomst van school of werk is dan bijna niet meer mogelijk. Verder zijn winkelen en uitgaan minder leuk in het donker. Allemaal redenen die pleiten voor handhaving van de zomertijd.
[4] Ook voor onze gezondheid is handhaving van de zomertijd aan te raden. De zomertijd gaat indirect obesitas tegen en levert meer vitamine D op, doordat mensen bij (zon)licht 's avonds naar huis lopen of fietsen. Bovendien voorkomt het depressies: alleen de gedachte aan de wintertijd maakt een deel van de bevolking al mistroostig; psychologen spreken dan ook van de winterdip. Die is met een permanente zomertijd voor sommige mensen misschien wel voorgoed verleden tijd.
[5] Voor de veiligheid in ons land is het eveneens beter om de zomertijd aan te houden, want de wintertijd leidt tot meer ongelukken. Onder voetgangers is het aantal slachtoffers drie keer en onder fietsers twee keer zo groot als tijdens de zomerperiode, aldus berekeningen van de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid (SWOV). 'De invoering van de zomertijd scheelt slachtoffers, omdat daardoor een groter deel van de mobiliteit bij daglicht plaatsvindt', was de conclusie.
[6] Er zijn ook bezwaren tegen een permanente zomertijd. Dat het in de wintermaanden 's morgens tot na negen uur donker kan blijven, leidt volgens sommigen tot onveiligheid in het verkeer. Maar dat het 's morgens wat later licht is, hoeft geen probleem te zijn. Mensen zijn 's morgens frisser dan 's avonds en daarom is het beter de avondspits juist zo veel mogelijk bij daglicht te laten plaatsvinden. Bovendien moesten we toch al in het donker naar school of werk in de winter; dat doen we nu gewoon iets langer. Daar komt bij dat het in de zomermaanden 's morgens ook wat langer donker is: fijn voor mensen die anders bij het eerste krieken al om halfvier wakker worden.
[7] Een ander argument tegen de zomertijd komt van avondmensen. Zij worden pas laat in de avond slaperig, maar hebben in de vroege ochtend juist moeite om op gang te komen.

Dat wordt er met een permanente zomertijd niet beter op. Maar ook voor dit probleem zijn wel oplossingen te bedenken. Zo kunnen de werktijden van avondmensen aangepast worden. Er zijn al veel maatregelen die dit mogelijk maken; denk aan telewerken, het gebruik van e-mail en internet, teleconferenties, flexibele werktijden en natuurlijk ploegendienst. Een bijkomend voordeel is dat de snelwegen en het openbaar vervoer op deze manier efficiënter gebruikt worden: er is minder piekbelasting in de ochtenduren.

[8] Argumenten genoeg dus om de zomertijd als standaardtijd in te voeren: 'langere' dagen maken ons leven er leuker, gezonder en veiliger op. Dat het in de wintermaanden misschien vervelend is om bij duisternis ons bed uit te komen, weegt niet op tegen de vele voordelen in de zomer. Wat mij betreft, beginnen we er dit jaar nog mee.

Naar: Peter de Waard, de Volkskrant, 27 oktober 2017

Ik kan/weet

- onderscheid maken tussen standpunten, argumenten, tegenargumenten en weerleggingen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert een betoog schrijven.

Startopdracht

Stel dat je een klasgenoot ervan wilt overtuigen dat energiedrankjes verboden moeten worden.

1 Bedenk een argument (feit) waarmee je dat standpunt kunt ondersteunen.
2 Je klasgenoot zou kunnen zeggen: 'Die drankjes helpen mij juist goed om wakker te blijven.' Wat kun jij daartegen inbrengen?

Theorie

video-uitleg

Een betoog schrijven

Een **betoog** schrijf je als je anderen wilt overtuigen: je geeft je **standpunt** en **argumenten** die dat standpunt ondersteunen. De argumenten baseer je op feiten. Na je argumenten noem je **tegenargumenten**, waarvan je vervolgens met een **weerlegging** laat zien dat die niet kloppen. De opbouw van je betoog maak je duidelijk met **signaalwoorden**.

Zo schrijf je een betoog
- Maak een **bouwplan** (zie blz. 115 en 264).
- Schrijf het middenstuk; gebruik voor elk argument een aparte alinea en geef in die alinea de feiten die het argument ondersteunen.
- Noem daarna de tegenargumenten en geef bij elk tegenargument direct de weerlegging; gebruik per tegenargument met weerlegging één alinea.
- Schrijf een inleiding waarin je de aandacht van de lezer trekt en je standpunt geeft.
- Schrijf een slot waarin je je standpunt (= conclusie) herhaalt in iets andere bewoordingen.
- Plaats in je betoog drie witregels: één na de inleiding, één tussen het tekstdeel met argumenten en het tekstdeel met tegenargumenten, één voor het slot.
- Spring in bij een nieuwe alinea, maar niet na een witregel.

Zo gebruik je signaalwoorden in een betoog
- Kondig je standpunt aan met *ik vind* of *ik ben van mening*.
- Introduceer een argument met een signaalwoord voor een opsomming, bijvoorbeeld *om te beginnen*, *ten eerste, daarnaast*, *bovendien*, *verder*, *vervolgens* of *ten slotte*.
- Gebruik bij de onderbouwing signaalwoorden als *omdat*, *want*, *immers* of *namelijk*.
- Kondig je tegenargumenten aan met een structurerende zin: *Er zijn ook mensen die bezwaren hebben tegen deze maatregel*.
- Verbind je tegenargumenten met signaalwoorden voor een opsomming.
- Kondig binnen een alinea met een tegenargument de weerlegging van dit tegenargument aan met een signaalwoord voor een tegenstelling, zoals *toch, maar, echter, daar staat tegenover*, of met een signaalwoord voor een toegeving, zoals *hoewel, ook al, weliswaar … maar, ofschoon*.
- Herhaal in het slot je standpunt met een signaalwoord voor een conclusie, zoals *daarom*, *kortom*, *dus* of *al met al*.

Opdracht
1

Lees de stellingen *a* tot en met *f*.
1. Kies twee stellingen.
2. Bedenk bij elke gekozen stelling twee argumenten en een tegenargument.
3. Bedenk per tegenargument een weerlegging.
   - *a* Van alle Nederlanders moet bij de geboorte DNA afgenomen worden.
   - *b* De Olympische Spelen moeten altijd in Griekenland plaatsvinden.
   - *c* Elke docent moet na maximaal zes jaar lesgeven van school wisselen.
   - *d* In Nederland moet de verkoop van water in flessen verboden worden.
   - *e* Leerlingen die zich nooit ziek melden, moeten recht krijgen op drie vrije dagen.
   - *f* Middelbare scholieren moeten minstens vier uur per maand vrijwilligerswerk doen.

Opdracht
2

Kies een van de twee stellingen waarmee je bij opdracht 1 gewerkt hebt.
1. Werk een van de voorargumenten uit tot een alinea van ongeveer 75 woorden.
2. Werk een van de tegenargumenten met de weerlegging daarvan uit tot een alinea van ongeveer 75 woorden.
3. Bespreek je werk met een klasgenoot.

Opdracht
3

Al jaren wordt er gesproken over dopinggebruik in sport. Er zijn voorstanders van het toestaan van doping (doping is van alle tijden, publiek wil prestaties zien, controle kost veel geld, moeilijk te bepalen wat onder doping valt) en tegenstanders (oneerlijke concurrentie, slecht voor gezondheid).
1. Formuleer jouw standpunt: ben je voor of tegen dopinggebruik in de sport?
2. Bedenk twee argumenten die jouw standpunt ondersteunen.
3. Bedenk een tegenargument en de weerlegging daarvan.
4. Neem onderstaand bouwplan over en vul het in. Zet in kolom D zo veel mogelijk steekwoorden.
5. Schrijf je betoog in ongeveer 400 woorden.
6. Wissel je betoog uit met dat van een klasgenoot en geef elkaar commentaar aan de hand van het feedbackformulier.
7. Verbeter, indien nodig, je betoog.

Onderwerp …
Tekstdoel …
Hoofdgedachte (= standpunt) …

A	B	C	D
Inleiding	1	- aandacht trekken … - onderwerp introduceren (standpunt) …	…
Middenstuk	2	argument 1 …	…
	3	argument 2 …	…
	4	tegenargument + weerlegging	…
Slot	5	- herhaling standpunt (= conclusie) in andere woorden - aanbeveling / toekomstverwachting, uitsmijter	…

Ik kan/weet
- een betoog schrijven met een inleiding, middenstuk en slot. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert een overtuigende presentatie beoordelen.

Startopdracht

1 Noteer drie dingen die een spreker kan doen om zijn publiek te overtuigen.
2 Maak met de klas een top drie.

Theorie

video-uitleg

Een overtuigende presentatie beoordelen

Iemand die een overtuigende presentatie geeft, wil het publiek overtuigen van zijn **standpunt**. Hij probeert dat doel te bereiken met goede **argumenten**, een heldere structuur, zoals de argumentatiestructuur of de voor- en nadelenstructuur, en een zelfverzekerde houding.

Zo beoordeel je een overtuigende presentatie
Vraag je het volgende af:
- Zijn het onderwerp en het standpunt duidelijk?
- Onderbouwt de spreker zijn standpunt met goede argumenten?
- Weerlegt de spreker eventuele **tegenargumenten**?
- Is de presentatie logisch opgebouwd? Herken je een structuur in het verhaal, zoals de argumentatiestructuur of de voor- en nadelenstructuur?
- Laat de spreker een zelfverzekerde houding zien?
- Spreekt hij rustig en duidelijk?
- Maakt hij voldoende gebruik van **non-verbale communicatie**, zoals ondersteunende gebaren, en een opgewekte en vriendelijke gezichtsuitdrukking?

Opdracht 1

Bekijk de pitch die Eline Leijten hield in de finale van het NK Pitchen voor ondernemers. Zij presenteert hierin haar product 'Plugify'. Lees voordat je gaat kijken de vragen, zodat je weet waarop je moet letten.

1 Hoe opent Leijten haar pitch?
2 Noteer twee redenen waarom deze opening past bij de pitch.
3 Welk probleem stelt Leijten aan de orde?
4 Leijten weet dat het een probleem is, omdat ze vaak gebeld werd door familie en vrienden die met het probleem te maken hadden. Waarom belden ze haar?
5 Leijten somt een aantal oorzaken van het probleem op. Noteer minimaal vier oorzaken van het probleem.
6 Noteer twee signaalwoorden waaraan je kunt horen dat ze een opsomming gebruikt.
7 Waaraan kun je zíén dat ze een opsomming gebruikt?
8 Noteer vier dingen die je opvallen aan de verbale en non-verbale communicatie van Leijten tijdens de presentatie van de app 'Plugify'.
9 Aan het einde van de pitch kijkt Leijten steeds even opzij. Waarom doet ze dit?
10 Heeft de pitch een duidelijke tekststructuur? Zo ja, welke?
11 Vind je deze pitch overtuigend? Licht je antwoord toe.
12 Vul voor deze speech van Leijten het feedbackformulier in.

Opdracht 2

Bekijk de pitch die Eline Leijten hield in de voorronde van het NK Pitchen. Je gaat deze pitch vergelijken met de pitch die ze tijdens de finale hield. Bekijk zo nodig het fragment van opdracht 1 nog een keer.

1. Leijten begint deze pitch anders dan de pitch die ze in de finale hield. Noteer twee verschillen.
2. Noteer drie verschillen in de non-verbale communicatie van Leijten tussen deze pitch en de pitch die ze in de finale hield.
3. Noteer de slotzin van deze pitch.
4. Vergelijk het slot van deze pitch met dat van de pitch uit de finale. Welk slot vind je beter? Waarom?
5. Vul voor deze speech van Leijten het feedbackformulier in.
6. Vergelijk de twee feedbackformulieren die je hebt ingevuld. Wat valt je op?
7. Noteer twee tips die Leijten waarschijnlijk heeft gekregen na deze pitch in de voorronde.
8. Welke tip zou je Leijten nog geven na de pitch die ze in de finale hield? Leg uit.

Opdracht 3

Bekijk de speech van Lieve.

1. Wat is het onderwerp van deze speech?
2. Waarom zou Lieve voor dit onderwerp hebben gekozen?
3. ‘Jong geleerd, is oud gedaan’, zegt Lieve. Waarom gebruikt ze deze uitdrukking?
4. In welk opzicht is de situatie van Lieve niet speciaal?
5. In welk opzicht is de situatie van Lieve wel speciaal?
6. Lieve heeft een ‘wisseldag’. Wat bedoelt ze hiermee?
7. Noteer twee voordelen van het hebben van een ‘wisseldag’ die Lieve noemt in haar speech.
8. Lieve stelt voor dat echtparen een document opstellen voordat ze kinderen krijgen. Wat moet er in dat document staan?
9. Waarom moeten echtparen zo’n document opstellen vóórdat ze kinderen krijgen?
10. Bevat de speech van Lieve een duidelijke structuur? Leg uit.
11. Wat vind jij van het voorstel van Lieve?
12. Noteer drie dingen die je opvallen aan de non-verbale communicatie van Lieve.
13. Vul voor deze speech van Lieve het feedbackformulier in.

Ik kan/weet

- de argumentatie in een overtuigende tekst op aanvaardbaarheid beoordelen. 3F
- verbale en non-verbale aspecten van een spreker tijdens een overtuigende presentatie beoordelen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert een overtuigende presentatie houden.

Startopdracht

Drie leerlingen houden voor de klas een presentatie.

1 Wat is het doel van de presentaties? Leg uit.

2 Welke presentatie sluit het best aan bij het doel? Leg uit.

Theorie

video-uitleg

Een overtuigende presentatie houden

Met een overtuigende presentatie wil je het publiek overtuigen van jouw **standpunt**. Om dat te bereiken, moet je goede **argumenten** hebben en zelfverzekerd overkomen. Verder moet de structuur van je presentatie heel duidelijk zijn, want de luisteraar kan niet even 'terugbladeren' als hij iets niet goed kan volgen.

Zo bereid je een overtuigende presentatie voor

- Kies een onderwerp en documenteer je (zie blz. 265-266).
- Bepaal op basis van je documentatie je standpunt en zoek argumenten die je standpunt ondersteunen. Baseer je argumenten zo mogelijk op feiten.
- Bedenk mogelijke **tegenargumenten** en **weerleggingen**.
- Bouw je presentatie op volgens een geschikte structuur, zoals de argumentatiestructuur of de voor- en nadelenstructuur.
- Trek met een pakkende opening de aandacht van je publiek en introduceer in de inleiding je standpunt.
- Geef in het middenstuk eerst de argumenten voor je standpunt. Noem daarna de tegenargumenten en weerleg die. Zorg voor een logische volgorde en gebruik signaalwoorden en structuuraanduidende zinnen.
- Herhaal in het slot kort de argumenten, noem nogmaals je standpunt en sluit af met een originele uitsmijter.
- Maak je presentatie levendig door voorwerpen of afbeeldingen te laten zien, bijvoorbeeld met behulp van PowerPoint of Prezi. Let op: dit zijn hulpmiddelen, geen doelen op zich!
- Maak een spiekbriefje of spiekkaartjes.
- Lees de theorie over 'aantrekkelijk spreken' uit hoofdstuk 3 nog eens door en oefen je presentatie een paar keer hardop.

Zo houd je een overtuigende presentatie

- Laat met je houding zien dat je zeker bent van je zaak:
  - Sta rechtop en maak contact met je publiek.
  - Toon een opgewekt, vriendelijk gezicht.
  - Ondersteun je verhaal met krachtige gebaren.
- Spreek rustig en duidelijk, zodat het publiek je goed kan volgen.
- Zorg voor variatie in je stemgebruik om je woorden krachtiger te maken.
- Gebruik eventueel je spiekbriefje of spiekkaartjes ter ondersteuning.

Opdracht 1

Werk in viertallen.

1 Lees de beweringen *a* tot en met *d*. Kies elk een andere bewering.
- *a* Het is niet goed dat docenten op social media contact hebben met leerlingen.
- *b* Het is beter om jongens en meisjes gescheiden les te geven.
- *c* Nederlandse leerlingen moeten veel te vroeg een vakkenpakket kiezen.
- *d* Het is raar dat de havo maar vijf leerjaren heeft en het vwo zes.

2 Formuleer een krachtig standpunt bij je bewering.

3 Bespreek de standpunten binnen de groep. Let daarbij op het volgende:
- Is het standpunt duidelijk verwoord?
- Is het standpunt zo verwoord dat het maar op één manier is uit te leggen?
- Valt er over het standpunt te discussiëren?

4 Pas je standpunt zo nodig aan.

Opdracht 2

Werk in hetzelfde viertal als bij opdracht 1.

1 Noteer bij het standpunt dat je hebt geformuleerd drie argumenten.

2 Wissel je argumenten uit met die van een klasgenoot. Noteer bij het standpunt van de ander twee tegenargumenten.

3 Noteer bij elk tegenargument een weerlegging.

4 Wissel je werk uit met dat van een andere klasgenoot en controleer elkaars weerleggingen: maakt de ander voldoende duidelijk waarom de tegenargumenten niet opgaan?

Opdracht 3

Werk in viertallen. Zoek drie leerlingen die bij opdracht 1 een andere bewering hebben uitgewerkt. Jullie gaan elkaar proberen te overtuigen.

1 Bereid eerst individueel de presentatie verder voor:
- Kies een passende tekststructuur.
- Bedenk een goede inleiding en een goede afsluiting.
- Maak een spiekbriefje. Noteer voor elke overgang een passend signaalwoord of een structuuraanduidende zin.

2 Presenteer om de beurt. De andere drie vullen een feedbackformulier in.

3 Bespreek de presentaties na aan de hand van de feedbackformulieren. Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Opdracht 4

Je gaat een overtuigende presentatie houden. Bedenk zelf een onderwerp of kies een van de volgende onderwerpen:
- flexibele schooltijden
- de Olympische Spelen
- cyberpesten

1 Bereid je voor.

2 Oefen een paar keer hardop. Vraag iemand anders om feedback te geven op de inhoud en je verbale en non-verbale communicatie.

3 Houd de presentatie voor de klas. De overige leerlingen vullen het feedbackformulier in.

Ik kan/weet
- informatie verzamelen en een presentatie geven met argumenten voor of tegen een bepaald standpunt. 3F
- het publiek de opbouw en structuur duidelijk maken en deze ook volgen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert over stijlfiguren: pleonasme en tautologie.

Startopdracht

Lees de zinnen *a*, *b* en *c*. Welke fouten merk je op?

a Als je je abonneert, krijg je gratis en voor niets een welkomstgeschenk.
b Eventueel kan Vincent uit 3b jou mogelijk helpen met die sommen.
c Het orkest beëindigde het concert uiteindelijk met een daverend slotakkoord.

Theorie

video-uitleg

Stijlfiguren (3): pleonasme en tautologie

Als je een eigenschap van een zaak of persoon nog eens uitdrukkelijk omschrijft door toevoeging van een ander woord, noem je dat een **pleonasme**: *een ronde cirkel* (een cirkel is altijd rond) of *opnieuw herbouwen* ('herbouwen' is al 'opnieuw bouwen'). Let op: soms wordt een pleonasme gebruikt om een tekst te verfraaien, bijvoorbeeld in *verwoestende wapens* of *goudgele boterbloemen en knalrode klaprozen*, maar meestal is een pleonasme een stijlfout.

Een **tautologie** bestaat uit twee woorden van dezelfde woordsoort die hetzelfde betekenen: *bedroefd en verdrietig.* Combinaties als *enkel en alleen, nooit ofte nimmer, schots en scheef* zijn correct, omdat ze bewust gebruikt worden als stijlfiguur om ergens nadruk op te leggen. In 'De *rechtstreekse* uitzending toonde *live*-beelden van de wedstrijd' en '*Natuurlijk* hebben wij daar *vanzelfsprekend* van genoten' zijn de tautologieën stijlfouten.

Opdracht 1

Lees de zinnen *a* tot en met *f*.

1 Noteer van elke zin de woorden die de stijlfout vormen.
2 Noteer per zin of het om een pleonasme (P) of een tautologie (T) gaat.

a Voordat je de vraag beantwoordt, moet je eerst goed nadenken.
b De nerveuze spreker las tijdens zijn voordracht zijn aantekeningen hardop voor.
c Van al die hoge wolkenkrabbers waren wij behoorlijk onder de indruk.
d Ik wil de uitslag van het onderzoek mondeling met de dokter bespreken.
e Direct na de plofkraak nam de filiaalhouder onmiddellijk maatregelen.
f Als je de bonusvraag goed hebt, krijg je er een extra punt bij.

Opdracht 2

Lees tekst 1.
Noteer alle tautologieën en pleonasmen uit de tekst.

Tekst 1

Criminele misdadigers doen steeds vaker pogingen om te proberen mannen en vrouwen aan het schrikken te maken door hen angst aan te jagen, zodat ze bang worden. Zo werd onlangs een bejaarde vrouw op leeftijd met geweld gemolesteerd. In allerijl kwam een ambulance met gillende sirene en veel lawaai

snel aangereden. De vrouw werd daar ter plaatse behandeld, maar moest toch worden opgenomen in het ziekenhuis. De dader die het gedaan had, werd door de agenten van de politie achter tralies in de gevangenis gestopt.
Naar: www.dumpert.nl, op 4 februari 2018

Opdracht 3

Lees tekst 2.

1 Noteer de woorden 1 tot en met 16 uit de tekst onder elkaar.
2 Van de onderstaande woorden staat de betekenis in het rechter rijtje. Zoek bij elk woord de betekenis die het in de tekst heeft.

3	bij tijd en wijle	– *af en toe; soms; zo nu en dan*
4	sedert	– *gezag*
7	boden uitkomst	– *ingezien; beseft*
8	motiveerde	– *losten het probleem op*
9	waren niet gediend van	– *moesten niets hebben van*
10	autoriteit	– *sinds*
11	desondanks	– *soms; zo nu en dan; af en toe*
13	onderkend	– *stimuleerde; maakte enthousiast*
15	incidenteel	– *toch*

3 Gebruik voor de betekenis van de andere woorden de woordraadstrategieën die je hebt geleerd.
4 Zoek in de tekst drie pleonasmen (alinea 1, 3 en 4) en drie tautologieën (één in alinea 3 en twee in alinea 5) en noteer die.
5 Leg de titel uit met behulp van informatie uit de tekst en de woordraadstrategieën die je hebt geleerd.
6 Bedenk samen met een klasgenoot twee soortgelijke namen voor beroepen. Laat de andere klasgenoten raden welke beroepen bedoeld worden.

Tekst 2

De bekkenbeul

[1] Vrijwel iedereen die het zich herinnert, heeft (1) trauma's overgehouden aan de schooltandarts. Een of twee keer per jaar parkeerde zijn (2) gevreesde busje op het schoolplein en moesten alle kinderen verplicht langs ter controle. Hoewel sommige basisscholen, met name in Amsterdam, nog steeds (3) bij tijd en wijle een schooltandarts laten komen, is het beroep (4) sedert de jaren 80 van de twintigste eeuw vrijwel (5) in onbruik geraakt.

[2] In 1904 bezocht de eerste schooltandarts een basisschool in Zaandam. Het was een logisch gevolg van de in de negentiende eeuw groeiende (6) overtuiging dat de overheid verantwoordelijk was voor de volksgezondheid. De regering was van mening dat ze hygiëne onder de bevolking moest stimuleren. Vooral in grote steden als Rotterdam en Amsterdam kwamen veel infectieziekten zoals cholera en tyfus voor en met name kinderen uit achterstandswijken zagen zelden een dokter. De schoolarts en -tandarts (7) boden uitkomst: ze konden gratis controleren of deze jongeren nog gezond waren.

→

[3] In kleine groepjes werden de leerlingen naar de 'bekkenbeul' gestuurd. Die bijnaam kreeg de schooltandarts al snel, omdat hij vaak zonder verdoving in de gaatjes boorde en kiezen trok, en daarbij dikwijls ruw en hardhandig te werk ging. Hoewel die behandeling bepaald geen fijne herinneringen opleverde, (8) motiveerde de angst voor gaatjes kinderen vaak wel om beter hun tanden te poetsen.

[4] De huis- en tandartsen zagen de nieuwe collega's in het begin als indringers in hun werkveld. Ook de onderwijzers (9) waren vaak niet gediend van een nieuwe volwassene die hun (10) autoriteit in het klaslokaal aantastte. (11) Desondanks werd de schooltandarts vooral na de Tweede Wereldoorlog een (12) veelvuldig geziene gast op het speelplein. Doordat er meer suiker gegeten werd en het belang van een sterk en gezond gebit beter (13) onderkend werd, bestond er een noodzakelijke behoefte aan deze vorm van mondzorg.

[5] Tegenwoordig is de schooltandarts grotendeels verdwenen. Uitbreidingen in het (14) zorgstelsel hebben ertoe geleid dat kinderen tot 18 jaar voor de meeste behandelingen de mogelijkheid hebben gratis naar de tandarts te kunnen. In achterstandswijken in grote steden waar dat nog niet gebeurt, komt nog wel (15) incidenteel een schooltandarts om toezicht te houden op het poetsgedrag van de kleintjes. Maar gelukkig voor hen heeft de moderne schooltandarts tegenwoordig echter wél (16) anesthesiemiddelen in de vorm van een spray, vloeistof of zalf bij zich. Nu kan elk kind zelfs zijn favoriete smaakje kiezen en behoort pijn bij de tandarts tot het verleden.

Naar: isgeschiedenis.nl, op 1 februari 2018

Opdracht 4

Er bestaan verschillende uitdrukkingen waarin het woord *tand* voorkomt. Vul de uitdrukkingen 1 tot en met 8 aan en zoek bij elke uitdrukking de juiste betekenis.

1 ergens zijn tanden …
2 … op de tanden hebben
3 iemand aan de tand …
4 met de … vol tanden staan
5 met … tanden
6 op zijn tandvlees …
7 van de … in de tand leven
8 zijn tanden … …

- *een dreigende houding aannemen*
- *met tegenzin*
- *niet bang zijn; goed van zich af durven bijten*
- *niet weten wat je moet zeggen*
- *op een strenge manier ondervragen*
- *totaal uitgeput zijn*
- *verdiend geld meteen uitgeven*
- *zich intensief met iets bezighouden*

Opdracht 5

Lees tekst 3.

1 In de tekst ontbreken woorden op de plaats van de puntjes. Vul ze in. Kies uit: *adviezen – alternatieven – benadrukken – contact – creatief – creëren – effecten – extreem – groter – illusie – kleiner – knieën – meerwaarde – neiging – objectief – optische – perspectief – reisbrochure – subtiele – tot zijn recht komen.*

2 Zoek de betekenis op van de woorden die je niet kent.

3 In alinea 1 wordt gesproken over een *dertien-in-een-dozijnplaatje.* Een *dozijn* betekent 12 stuks (vergelijk het Franse *douze*). Van iets heel gewoons of iets van weinig waarde wordt gezegd: daarvan gaan er wel dertien in een dozijn. Wat wordt bedoeld met een *dertien-in-een-dozijnplaatje*?

4 De getallen 12 en 13 vind je ook in de uitdrukking *twaalf ambachten, dertien ongelukken*. Wat betekent deze uitdrukking?

Tekst 3

Bekijk het eens anders

[1] Onervaren fotografen hebben de (1) … om een onderwerp eenvoudig rechtovereind en recht van voren in beeld te brengen. Dit levert meestal een dertien-in-een-dozijnplaatje op met weinig spanning. Er zijn echter allerlei (2) …. Bedenk bij elke foto die je maakt welk (3) … je kiest. Welke (4) … kun je een foto geven door vanuit een ander perspectief te fotograferen? Welk perspectief versterkt de boodschap of de sfeer die je wilt vastleggen? Hier volgen enkele (5)…!

Fotografeer op ooghoogte

[2] Een van de belangrijkste tips is dat je een onderwerp het best vanaf ooghoogte kunt fotograferen. Dit betekent dat je voor bepaalde onderwerpen door de (6) … moet, bijvoorbeeld bij het fotograferen van kinderen of van een huisdier. Ligt de hond die je wilt fotograferen languit op de grond, dan zul je zijn voorbeeld moeten volgen om een foto te krijgen die indruk maakt. Door vanaf ooghoogte te fotograferen, sta je meer in (7) … met het onderwerp. Je onderwerp zal daarom beter (8) … op de foto.

Creëer ruimte in je foto's

[3] Het is je misschien weleens overkomen dat je op vakantie ging en dat je bij aankomst in het hotel ontdekte dat het zwembad een heel stuk (9) … was dan op de foto's in de (10) … . Dit komt doordat de fotograaf het zwembad van heel laag bij de grond heeft gefotografeerd. Een laag perspectief zorgt ervoor dat liggende objecten veel (11) … lijken dan dat ze in werkelijkheid zijn. Dit perspectief is ook geschikt als je zo veel mogelijk van de omgeving wilt vastleggen.

Creëer lengte in je foto's

[4] Met fotografie kun je proberen om de wereld om je heen zo (12) … mogelijk weer te geven. Maar is dat interessant? Door met het perspectief te spelen, kun je allerlei (13) … (14) … of ergens nadruk op leggen. Zo kun je met het juiste perspectief lengte scheppen in je foto's. Wil je de hoogte van een wolkenkrabber in New York (15) … of hem nog hoger laten lijken dan hij is, fotografeer het gebouw dan van dichtbij en iets van onderaf (kikvorsperspectief). Dit is ook een handige tip voor wanneer je als modefotograaf de benen van de modellen langer wilt laten lijken.

Creëer een (16) …

[5] Door te spelen met perspectief, kun je uiteenlopende foto's krijgen van hetzelfde onderwerp. Heb je weleens gehoord van 'forced perspective' of 'gedwongen perspectief'? Hiermee creëer je een (17) … illusie door een voorwerp groter, kleiner, verder of dichterbij te doen lijken. Hierboven kwam al een aantal (18) … voorbeelden aan de orde. Een (19) … en bekend voorbeeld van een foto met 'forced perspective' is die van iemand die de Toren van Pisa overeind probeert te duwen. Zo zijn er heel veel mogelijkheden om (20) … met perspectief om te gaan.

Naar: opleiding-fotografie.be, op 13 juni 2018

Ik kan/weet
- pleonasmen en tautologieën herkennen, begrijpen en gebruiken. 3F

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Grammatica
zinsdelen

Je leert over de beknopte bijzin.

Startopdracht

Onderstaande zinnen zijn samengesteld; ze bestaan uit een hoofdzin en een bijzin. Hoe zou je de bijzin anders kunnen formuleren? Zin *a* is al voorgedaan.

a Terwijl ze geniet van de opkomende zon, wandelt Lidewij over het strand.
Genietend van de opkomende zon wandelt Lidewij over het strand.

b Emma belooft haar moeder dat zij haar kamer in het weekend opruimt.
Emma belooft haar moeder *haar kamer* ...

c Toen hij nadacht over zijn vakantie, waande Lars zich al op de camping in Frankrijk.
... *over zijn vakantie* waande Lars zich al op de camping in Frankrijk.

d Nadat Teun de BMX-wedstrijd had gewonnen, werd hij gehuldigd.
Na de BMX-wedstrijd ...

Theorie

video-uitleg

Beknopte bijzin

Van een bijzin kun je een **beknopte bijzin** (bekn.bz) maken. Voorbeeld:

1 *($_{bijzin}$ Toen hij (ow) ontsnapte (pv) aan de politie), zocht de inbreker een schuilplaats.*

2 *[$_{bekn.bz}$ Ontsnapt aan de politie,] zocht de inbreker een schuilplaats.*

In zin 1 heeft de bijzin een onderwerp (*hij*) en een persoonsvorm (*ontsnapte*); in zin 2 ontbreken beide. Daarom heet de bijzin in zin 2 een beknopte bijzin. Het **denkbeeldig onderwerp** van een beknopte bijzin (in zin 2 'de inbreker) kun je meestal afleiden uit de hoofdzin.

Hoe herken je een beknopte bijzin? In plaats van de persoonsvorm bevat de beknopte bijzin een voltooid deelwoord, onvoltooid deelwoord of 'te + infinitief':

- voltooid deelwoord:
  - *[$_{bekn.bz}$ Op het station aangekomen], kocht Ole eerst een lekker warm saucijzenbroodje.*
  - *(Toen hij op het station aangekomen was, ...)*
- onvoltooid deelwoord:
  - *[$_{bekn.bz}$ Rillend van de kou] kwam Yrsa aangefietst bij het voetbalveld.*
  - *(Terwijl ze rilde van de kou, ...)*
- te + infinitief:
  - *Amanda deed direct aangifte bij de politie [$_{bekn.bz}$ na de fraude te hebben ontdekt].*
  - *(..., nadat ze de fraude had ontdekt.)*

Net als gewone bijzinnen kunnen beknopte bijzinnen een zinsdeel binnen de hoofdzin zijn: onderwerp, lijdend voorwerp, bijwoordelijke bepaling. Ze kunnen ook bijvoeglijke bepaling zijn. Voorbeelden:

- *Vince beweert [$_{bekn.bz}$ zijn rijbewijs te hebben gehaald (lv)].*
- *Jouw voornemen [$_{bekn.bz}$ onvoorbereid te gaan kamperen (bijv.bep)], lijkt mij geen goed idee.*

Opdracht
1

Bepaal wat de beknopte bijzin is en noteer daarvan het eerste en laatste woord. Maak daarna van de beknopte bijzin een gewone bijzin. Gebruik de volgende voegwoorden: *nadat*, *omdat*, *terwijl*, *toen*.

1 Na een voor- en hoofdgerecht te hebben gegeten, bestelde Lloyd ook nog een flink nagerecht.
2 Aangekomen op de top van de berg namen de toeristen direct een selfie.
3 Stralend van trots lieten de kersverse ouders hun baby'tje aan hun familie en vrienden zien.
4 Onwetend van de situatie nam Sibel de verkeerde beslissing.

Opdracht
2

Lees de zinnen a tot en met *g*.

1 Bepaal wat de beknopte bijzinnen zijn en noteer daarvan het eerste en laatste woord. Let op: een zin kan meer dan één beknopte bijzin bevatten.
2 Wat is de functie van de beknopte bijzin in de hoofdzin? Kies uit: *ow – lv – bwb – bijv.bep*.
3 Ontleed de zinnen en noteer pv, ow, wg/ng, lv, mv, vv en bwb.

a Dansend van vreugde vierde de olympisch kampioen zijn overwinning.
b Alle boodschappen voor het klassenuitje alleen te moeten doen, is voor mij geen optie.
c Zou de oplichter nu eindelijk beloven geen leugens meer te vertellen?
d Verveeld door de lange uitleg pakte Jeroen tijdens de les stiekem zijn telefoon uit zijn tas.
e In de bus constateerde Petra haar tas op het perron te hebben achtergelaten.
f Na met elkaar te hebben overlegd, wisten we precies wat te doen.
g Liggend in hun hangmatten dommelden de vriendinnen langzaam in.

Opdracht
3

Maak onderstaande zinnen compleet door een beknopte bijzin op de stippellijn te noteren. Gebruik in elk geval één keer een *voltooid deelwoord*, een *onvoltooid deelwoord* en *te + infinitief*.

1 ... verraste Safira haar vriend met een dinertje in een knus restaurant.
2 ... verliet de verslagen supporter het stadion.
3 De ambitieuze politicus ontkent ....
4 ... miste de chauffeur een belangrijke afslag.

Opdracht
4 ✱

Een beknopte bijzin kan binnen de hoofdzin ook de functie hebben van een voorzetselvoorwerp. Het vv wordt dan altijd voorafgegaan door 'er+voorzetsel':
– *Wij hopen erop [$_{bekn.bz}$ u op ons vakantiepark te kunnen begroeten (vv)].*
Lees de zinnen *a* tot en met *d*.

1 Noteer het eerste en laatste woord van de (beknopte) bijzinnen en benoem de bijzinnen: ow/ow-zin, lv/lv-zin, mv/mv-zin, vv/vv-zin en bwb/bwb-zin.
2 Ontleed de zinnen nu volledig en noteer pv, ow, wg/ng, lv, mv, vv en bwb.

a Nagenietend van een fijn weekend begon Job met goede moed aan zijn stage.
b De leerlingen twijfelen eraan de toets over de lastige stof goed te zullen maken.
c Wij zien ernaar uit jullie te verrassen bij de eerstvolgende ontmoeting.
d Naar Amerika te gaan, is mijn grote droom.

Ik kan/weet
- beknopte bijzinnen herkennen en gebruiken.

Maak de extra opdrachten online.

Grammatica
woordsoorten

Je leert over tussenwerpsels.

Startopdracht

Lees de zinnen *a* tot en met *d*. Wat is het verschil in betekenis tussen het onderstreepte woord in de *a*/*c*- en de *b*/*d*-zinnen?

a Morgen schijnt er een mooie film in de bioscoop te draaien.
b 'Morgen', mompelde de buurman toen ik hem vanmorgen vroeg tegenkwam.
c Helaas regent het al de hele dag.
d Helaas, we zijn net te laat.

Theorie

video-uitleg

Tussenwerpsel

Uitroepen (*hé, oef, shit*) en klanknabootsingen (*klats, piefpafpoef*) heten **tussenwerpsels** (tw). Naar betekenis kun je de tussenwerpsels indelen in vier groepen woorden:

- van bevestiging en ontkenning: *ja, jawel, nee*;
- van emotie (verbazing, schrik, pijn): *au, ach, hoera, bah, foei, hèhè, oei*;
- van sociaal contact: *hoi, houdoe, goedenavond, halt, pardon*;
- van **klanknabootsing**: *miauw, waf, brr, tok(toktok), plof, tuut(tuut)*.

Sommige woorden kunnen behalve als tussenwerpsel ook als een andere woordsoort voorkomen, zoals een bijwoord (bw) of een zelfstandig naamwoord (zn).
Voorbeelden:

1 Gelukkig (tw), dit karweitje zit er weer op.
2 We hebben vandaag gelukkig (bw) kunnen uitrusten.
3 Top (tw), je hebt de toets foutloos gemaakt!
4 Je kunt niet zomaar de top (zn) van de berg bereiken.

Zo herken je tussenwerpsels

Tussenwerpsels
- zijn uitroepen en klanknabootsingen;
- staan, meestal aan het begin of einde van een zin, vaak van de rest gescheiden door een komma.

Opdracht 1

Noteer de tussenwerpsels.

1 Wat een toestand, zeg!
2 Oké, dit zit erop, wat nu?
3 Nou, ik stop ermee voor vandaag, hoor!
4 Hé Nancy, jij hebt toch wel boodschappen gedaan, hè?
5 Sst, een beetje zachtjes, alsjeblieft!
6 Zeker, dat is een heel goed idee!

Opdracht 2

1 Welke tussenwerpsels uit opdracht 1 kunnen ook gebruikt worden als een andere woordsoort? Maak met elk van deze woorden een zin van minimaal zes woorden waarin je dit laat zien. Geef ook aan welke woordsoort je gebruikt.

2 Bekijk de strip. Maak de strip af door in de lege ballonnetjes een passende zin met een tussenwerpsel te noteren.

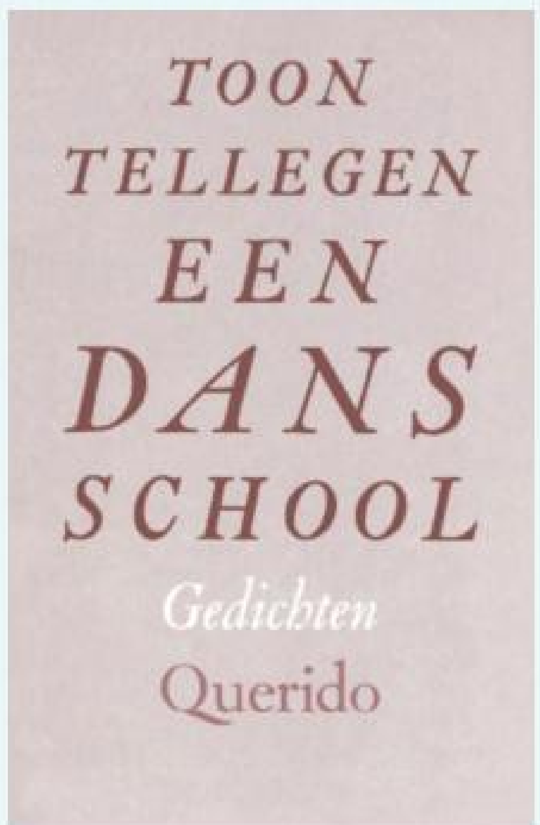
Opdracht
3

Neem de onderstreepte woorden over en zet de woordsoort erachter: zn, blw, olw, bn, hww, zww, kww, aanw.vnw, vr.vnw, pers.vnw, bez.vnw, betr.vnw, onbep.vnw, wed.vnw, wedig.vnw, bep.hoofdtelw, onbep.hoofdtelw, bep.rangtelw en onbep. rangtelw, vz, bw, ns.vgw, os.vgw of tw.

De ontdekking

Een man ontdekte de zin van het bestaan,
holde naar buiten,
klampte iedereen aan, zei: "luister!
Het is heel anders dan u denkt!"
en over zijn woorden struikelend
legde hij het uit
aan iedereen
en iedereen was stomverbaasd-
is dat dus de zin van het bestaan...
ach, hoe is het mogelijk...
schudde zijn hoofd,
sloeg vlammen van zich af,
sprong in sloten, rivieren, riep om hulp
of liep peinzend weg.

Naar: Toon Tellegen, Een dansschool. Querido, Amsterdam 1992

Opdracht
4 ✱

1 De tussenwerpsels *halt, pardon, proost* en *welkom* kunnen ook voorkomen als een andere woordsoort. Maak met elk van deze woorden twee zinnen: een waarin het woord tussenwerpsel is en een waarin het woord een andere woordsoort is. De zinnen moeten minimaal acht woorden bevatten. Geef ook aan welke woordsoort je gebruikt.

2 Noteer nog twee tussenwerpsels die een andere woordsoort kunnen zijn.

Ik kan/weet
- verschillende soorten tussenwerpsels herkennen.
- alle woordsoorten herkennen en benoemen.

Maak de extra opdrachten online.

Formuleren

Je leert over (foutieve) beknopte bijzinnen.

Startopdracht

De zinnen *a* tot en met *d* bevatten een beknopte bijzin. Welke twee zinnen zijn fout en waarom?

a Liggend in het gras genoot ik van de warme zonnestralen.
b Liggend in het gras scheen de zon behoorlijk fel.
c De laatste nieuwtjes gingen proestend en giechelend over de tong.
d De meisjes kwamen proestend en giechelend het klaslokaal binnen.

Theorie

video-uitleg

Beknopte bijzin controleren

In de paragraaf *Grammatica zinsdelen* heb je geleerd dat een **beknopte bijzin** geen persoonsvorm en geen onderwerp heeft. Een beknopte bijzin is alleen correct als het denkbeeldig onderwerp hetzelfde is als het onderwerp in de hoofdzin:

1a *[$_{bekn.bz}$ Na de computer opnieuw opgestart te hebben,] $_{hz}$ kon ik (ow) gelukkig weer verder met mijn verslag.*
Zin 1a is correct, want het onderwerp van de hoofdzin (*ik*) is ook het denkbeeldig onderwerp van de beknopte bijzin: ik heb de computer opnieuw opgestart.

Als het denkbeeldig onderwerp van de beknopte bijzin niet overeenkomt met het onderwerp van de hoofdzin, is de zin ongrammaticaal (*):

1b **[$_{bekn.bz}$ Na de computer opnieuw opgestart te hebben,] $_{hz}$ werkte alles (ow) gelukkig weer.*
Zin 1b is ongrammaticaal, want het onderwerp van de hoofdzin (*alles*) is niet het denkbeeldig onderwerp van de beknopte bijzin.

Zo verbeter je een foutieve beknopte bijzin

- Manier 1: Verander de foutieve beknopte bijzin in een ‘gewone’ bijzin met een persoonsvorm en een onderwerp:
  1c *(Nadat ik (ow) de computer opnieuw opgestart had (pv),) $_{hz}$ werkte alles gelukkig weer.*
- Manier 2: Verander de hoofdzin en vul daarbij het denkbeeldig onderwerp van de foutieve beknopte bijzin in:
  1d *[$_{bekn.bz}$ Na de computer opnieuw opgestart te hebben,] $_{hz}$ **zag** (pv) **ik** (ow) dat alles gelukkig weer werkte.*

Opdracht 1

Bepaal of de beknopte bijzinnen in onderstaande zinnen goed of fout zijn. Ga als volgt te werk:

– Noteer het onderwerp van de hoofdzin.
– Noteer het denkbeeldig onderwerp van de beknopte bijzin.
– Noteer ‘goed’ als beide onderwerpen hetzelfde zijn en ‘fout’ als beide onderwerpen verschillend zijn.

1 Joris koos, na lang te hebben getwijfeld, uiteindelijk toch voor een CM-profiel.
2 Eindelijk bij het pretpark aangekomen, was de kassa gesloten.
3 Wandelend door het bos zagen we drie herten en een ree.
4 De peuter rende snikkend van verdriet naar zijn moeder.
5 De afstand van de camping naar het dorpje bleek, na een enorme omweg gemaakt te hebben, minder dan een kilometer te zijn.
6 Een warme kop snert ging er wel in, na uren gelopen te hebben.

Opdracht 2

Verbeter de foutieve beknopte bijzinnen van opdracht 1.

Opdracht 3

Verbeter de foutieve beknopte bijzinnen. Als de zin goed is, zet je een streepje.

1 Luid joelend en schreeuwend vierden de voetbalsupporters de overwinning van het nationale elftal.
2 Gelukkig viel de schade aan mijn telefoon mee, na op de grond gevallen te zijn.
3 Na op de grond gevallen te zijn, startte mijn telefoon niet meer goed op.
4 Staand op de Euromast was het uitzicht over Rotterdam echt prachtig.
5 Richard, verdiept in zijn boek, hoorde ons niet.
6 Een bekeuring van honderd euro viel op de mat, na veel te hard gereden te hebben.

Opdracht 4

1 Maak de zinnen *a* tot en met *d* af. Maak twee goede en twee foute zinnen.
   a Zich verheugend op de vakantie …
   b Na in het water gegooid te zijn …
   c Volledig gegrepen door het verhaal …
   d Trillend van angst …
2 Wissel je zinnen uit met die van een klasgenoot. Bepaal welke zinnen van de ander fout zijn en verbeter ze.

Opdracht 5 ✱

Maak van de onderstreepte gewone bijzinnen beknopte bijzinnen. Je mag het onderwerp en de persoonsvorm van de hoofdzin veranderen.

1 <u>Terwijl we nog nagenoten van de fijne familiedag,</u> werden er al plannen gemaakt voor een volgend uitje.
2 De bal werd in het eigen doel getrapt, <u>nadat de verdediger een foute inschatting had gemaakt.</u>
3 <u>Toen de leerlingen brainstormden over een ludieke actie op de laatste schooldag,</u> werd al snel geconstateerd dat niet alles uitvoerbaar was.
4 <u>Nadat ze met het hele gezin een dagje naar een pretpark waren geweest,</u> werden de kinderen van Lars en Mirella veel te laat in bed gestopt.

Ik kan/weet • foutieve beknopte bijzinnen herkennen en verbeteren.

Maak de extra opdrachten online.

Spelling

Spel

Je leert over afkortingen en symbolen.

Startopdracht

1 Wat betekenen onderstaande afkortingen?
2 Als je de afkortingen zou verdelen in twee groepen, hoe zou je dat dan doen?
mavo – m.a.w. – PS – soa – vip – wc – zn

Theorie

video-uitleg

Woorden korter schrijven

Er zijn vijf manieren waarop je woord(groep)en korter kunt schrijven: met een afkorting, een letterwoord, een initiaalwoord, een verkorting en een symbool.

- Een **afkorting** is de weergave van een woord(groep) met een beperkt aantal letters; een afkorting spreek je uit als het oorspronkelijke woord.
  Een afkorting schrijf je met een of meer punten. Je gebruikt een hoofdletter als die ook in het oorspronkelijke woord voorkomt:
  – *e.d.* (en dergelijke), *Z.M.* (Zijne Majesteit).
- Een **letterwoord** bestaat uit de eerste letters van een naam of woordgroep. Je spreekt het uit als een woord. Je schrijft een letterwoord zonder punten en je gebruikt een hoofdletter als die ook in het afgekorte woord voorkomt:
  – *pin* (spreek uit: pin, niet pee/ie/en; betekenis: persoonlijk identificatienummer), *Wajong* (spreek uit: waajong; betekenis: Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten).
- Een **initiaalwoord** wordt gevormd volgens dezelfde regels als een letterwoord, maar in tegenstelling tot een letterwoord spreek je het uit als losse letters:
  – *btw* (spreek uit: bee/tee/wee; betekenis: belasting over de toegevoegde waarde), *NS* (spreek uit: en/es; betekenis: Nederlandse Spoorwegen).
- Een **verkorting** is opgebouwd uit een of meer (delen van) lettergrepen. Je spreekt een verkorting uit als een woord:
  – *airco* (airconditioning), *wifi* (wireless fidelity).
- Een **symbool** is een notatie van een wetenschappelijk begrip, een eenheid of een valuta. Je spreekt een symbool uit als het woord waar het voor staat.
  De schrijfwijze is nationaal of internationaal afgesproken. Dit geldt ook voor het gebruik van hoofdletters of kleine letters. Een symbool schrijf je zonder punt:
  – *V* (volt), *ml* (milliliter), *GB* (gigabyte).
  Bij sommige eenheden wordt in technische en wetenschappelijke teksten een symbool gebruikt, zoals gram (g) en seconde (s), en in gewone teksten een afkorting: *50 gr.* (vijftig gram), *10 sec.* (tien seconden).

Opdracht 1

Schrijf de kort geschreven woorden/woordgroepen voluit. Gebruik zo nodig een woordenboek.

1	dj	**6**	jl.
2	havo	**7**	KLM
3	hbo	**8**	m.b.v.
4	hfst	**9**	w.b.
5	IQ	**10**	yup

Opdracht 2

1 Schrijf de woorden/woordgroepen korter volgens de theorie. Gebruik zo nodig een woordenboek.
2 Noteer erachter tot welke categorie ze behoren: afkorting, letterwoord, initiaalwoord, verkorting of symbool.

a afkorting
b alstublieft
c bladzijde
d Centraal Station
e eerste hulp bij ongelukken
f en andere
g exclusief
h hoger algemeen voortgezet onderwijs
i hotel, restaurant, café
j lithium

Opdracht 3

Vul in: *g*, *gg* en *ch*.

1 Omdat de opli...ter jarenlang geld had afgetro...eld, legde de re...ter hem een flinke straf op.
2 Voor de try-out klaagde de goo...elaar bij de te...nicus over het li...t dat sle...t te regelen was.
3 In een klein gehu...t bouwde de ar...itect een gi...antische villa voor hem en zijn e...tgenote.
4 Toen de tweelingzusjes maar bleven gie...elen, voelde de a...terdo...tige lerares zich uitgela...en en stuurde ze het tweetal de klas uit.
5 Tegenover de interviewer sprak de coach van het winnende team over een 'geenszins twijfela...tige ze...e'.
6 In de carnavalsopto...t liep Vincent inco...nito mee; hij droeg een zwarte pruik met lange vle...ten.

Opdracht 4 ✪

1 Vul in: *s* of *z*.
2 De woorden bij *a* en *c* 'rijmen' op elkaar, maar worden toch anders geschreven. Bedenk bij de andere woorden ook een 'rijmwoord' met een andere medeklinker: *s* in plaats van *z* of *z* in plaats van *s*.

a bon...en
b foren...en
c fron...en
d impul...en
e kaar...en
f kapsei...en
g metamorfo...e
h prakki...eren
i prothe...en
j ver...en

Opdracht 5

Schrijf de woorden zo mogelijk aan elkaar. Gebruik koppeltekens en weglatingsstreepjes volgens de regels en laat weg wat je weg mag laten.

1 e mail bericht
2 gala uitvoering
3 interim directeur
4 kant en klaar
5 mini uniform
6 stage periode
7 voorstanders en tegenstanders
8 vwo leerling

Opdracht
6

Woorddictee. Vul op de puntjes het juiste woord in. Soms moet je het woord iets aanpassen.
Kies uit: *aanrader – accommodatie – ambitie – aspect – autoritair – benadrukken – comfortabel – decoratie – desondanks – grimmig – jolig – kostwinner – misvatting – motiveren – objectief – rooskleurig – taboe – trend – tutoyeren – uitkomst*.

1 Dorine komt … over, maar het is een … dat ze nooit serieus is.
2 Onze nieuwe dramaleraar is behoorlijk … en laat zich beslist niet door de leerlingen ….
3 Tegenwoordig lijkt het een … te zijn als slechts een van de ouders … is.
4 Deze camping is niet bijzonder …, maar voor avontuurlijke jongeren is de … zeker een ….
5 Als je dit woonmagazine moet geloven, zijn grote … op de muur een ….
6 Leerlingen met een duidelijke … zien hun toekomst meestal … in.
7 De … van de enquête … de onderzoekers om verder te gaan op de ingeslagen weg.
8 Rond middernacht ontstond een … sfeer in het uitgaansgebied van Eindhoven; … hoefde de politie niet in te grijpen.
9 Op het eerste gezicht lijkt deze tekst …, maar toch geeft de auteur hier en daar zijn mening.
10 In de brochure die ik van de huisarts kreeg, wordt het gezondheids… van voeding ….

Opdracht
7

In tekst 1 staan allerlei fouten. Verbeter ze en vergelijk je werk met dat van een klasgenoot.

Tekst 1

Zwemmen in zand

(1) Bubbellen in een bubbelbad? Boring! (2) Tenminste, dat vind de amerikaanse uitvinder en YouTuber Mark Rober. (3) Een bommetje maken in een bad met zand, dát leek hem een stuk leuker. (4) Na 25 mislukten pogingen dook hij echt kopje-onder in de korrels.

(5) Mark Rober uit San Francisco is een man met een missie. (6) En daarvoor haalt de YouTuber alles uit de kast. (7) Deze keer wilde hij zand vloeibaar maken. (8) Hij had gezien dat ze dat in sommigen bedrijven doen met bijvoorbeeld graankorrels of ander matteriaal. (9) De truk: er presíes genoeg lucht tussen blasen. (10) Rober knutselde luchtbuizen met piepkleine gaatjes en lijmde die vast op de bodem van een plastik bak. (11) Zand erin, blaser aan: klaar. Maar niet heus. (12) De proef ging maar liefst 25 keer mis.
(13) Maar Rober gaf de moed niet op. (14) En de 26ste keer lukte het wél. (15) De zandkorrels begonnen te danzen en te glijden als water druppels. (16) Rober gooide er een bal in en ja hoor: het ding ging écht kopje-onder en spoot daarna weer uit de korrels tevoorschijn. (17) Zand klotste als water over de rand en plastik eendjes dobberden in het zand bad als of het een vijvertje was.
(18) Tijd voor het grote werk. (19) De uitvinder leende een oud bubbelbad van een vriend en maakte presies hetzelfde buizen-met-gaatjes-systeem. (20) Maar dan maatje XL. (21) Het effekt was verbluffendt: Rober kon kopjeduikelen tussen de korrels: missie geslaagt!

Naar: Bouwien Jansen, www.sevendays.nl, op 8 december 2017

Opdracht 8

Noteer het werkwoord in de juiste spelling. Gebruik indien mogelijk de tegenwoordige tijd.

1. Het nieuwe wetsvoorstel werd door de pers ... (bejubelen), maar door de oppositie van alle kanten ... (bekritiseren).
2. Sinds Ellen is ... (verhuizen), ... (pochen) zij over de villa die zij en haar man hebben ... (aanschaffen).
3. De donkere, dreigende lucht ... (voorspellen) weinig goeds.
4. De regeringsleiders hebben ... (verklaren) welke klimaatdoelen door alle Europese landen moeten worden ... (nastreven).
5. Omdat Niek zo nieuwsgierig is, ... (bemoeien) hij zich altijd graag met alles wat er om hem heen ... (gebeuren).
6. Gelukkig is de cooker goed ... (beveiligen), zodat je niet zomaar je handen ... (verbranden) als je een kopje thee wilt.
7. Sandra ... (beschuldigen) haar vriendin ervan dat zij haar heeft … (beledigen), maar deze ... (ontkennen) dit ten stelligste.
8. Sinds mijn neef bij de ING werkt, ... (verdienen) hij uitmuntend, maar hij ... (bezuinigen) nog altijd op zijn uitgaven.
9. Als je dit artikel moet geloven, is het van essentieel belang dat je jezelf steeds weer ... (ontwikkelen).
10. De docent heeft de scriptie zorgvuldig ... (beoordelen) en met een voldoende ... (becijferen).

Opdracht 9 ✱

1. Geef aan waarom de volgende afkortingen onjuist zijn.
   apk-keuring – bommoeder – BSN-nummer – havo-onderwijs
2. Sommige afkortingen hebben meerdere betekenissen. Noteer twee verschillende betekenissen van onderstaande afkortingen. Kies daarna twee van de gegeven afkortingen en maak met beide afkortingen twee zinnen waaruit het betekenisverschil blijkt. Je maakt dus vier zinnen.
   cv – gym – prof – t.a.v. – t.g.v.

Ik kan/weet

- hoe ik afkortingen, letterwoorden, initiaalwoorden, verkortingen en symbolen moet schrijven.
- hoe ik werkwoordsvormen moet schrijven die hetzelfde klinken. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Wie zetten we in het zonnetje?

Jij kent vast wel een geweldige zanger of muzikant die velen enthousiasmeert, een dichter die troost biedt met zijn poëzie of iemand uit je omgeving die altijd voor anderen klaarstaat. Deze persoon mag weleens in het zonnetje gezet worden! En wat is er nou mooier dan een eigen straat?

In deze opdracht ga je in tweetallen een pleidooi houden voor het vernoemen van een straat in jouw stad of dorp naar iemand, die dat volgens jullie dubbel en dwars verdient. Overtuig met goede argumenten en voorbeelden; bedenk ten minste één tegenargument en één weerlegging daarbij.

Bij deze opdracht pas je de volgende theorie uit dit hoofdstuk toe:
- een overtuigende presentatie houden, tegenargumenten bedenken en weerleggingen formuleren.

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Lezen	• Ik kan onderscheid maken tussen standpunten, argumenten, tegenargumenten en weerleggingen. 3F
Schrijven	• Ik kan een betoog schrijven met een inleiding, middenstuk en slot. 3F
Kijken en luisteren	• Ik kan de argumentatie in een overtuigende tekst op aanvaardbaarheid beoordelen. 3F • Ik kan verbale en non-verbale aspecten van een spreker tijdens een overtuigende presentatie beoordelen. 3F
Spreken en gesprekken	• Ik kan informatie verzamelen en een presentatie geven met argumenten voor of tegen een bepaald standpunt. 3F • Ik kan het publiek de opbouw en structuur duidelijk maken en deze ook volgen. 3F
Woordenschat	• Ik kan pleonasmen en tautologieën herkennen, begrijpen en gebruiken. 3F
Grammatica zinsdelen	• Ik kan beknopte bijzinnen herkennen en gebruiken.
Grammatica woordsoorten	• Ik kan verschillende soorten tussenwerpsels herkennen. • Ik kan alle woordsoorten herkennen en benoemen.
Formuleren	• Ik kan foutieve beknopte bijzinnen herkennen en verbeteren.
Spelling	• Ik weet hoe ik afkortingen, letterwoorden, initiaalwoorden, verkortingen en symbolen moet schrijven. • Ik weet hoe ik werkwoordsvormen moet schrijven die hetzelfde klinken. 3F

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed? Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de video's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Hoofdstuk 5

Groen

Nederengels

Shoppen, *saven*, *surfen*: we gebruiken in het Nederlands veel Engelse woorden. Soms hebben we geen goed Nederlands synoniem, zoals *computer*. Een andere keer klinkt het Engels gewoon lekkerder.
We gebruiken ook **Nederengels**: woorden die in het Engels niet bestaan of anders gebruikt worden, zoals *chillen*. De betekenis van *to chill* is *afkoelen*; ons *chillen* noemen Engelsen *to have a chat*.

Zoek tien woorden die in het Engels niet bestaan of anders gebruikt worden dan in het Nederlands.

Turks en Arabisch in het Nederlands

Het Nederlands kent ook Turkse en Arabische woorden. Zo bestaan Turkse woorden als *yoghurt* en *sofa* al heel lang in onze taal. Aan het Arabisch hebben we meer woorden ontleend dan aan het Turks, zoals *suiker*, *koffie*, *schaakmat*. Ook het Engelse *racket* komt oorspronkelijk van het Arabische woord voor 'handpalm': *rāḥ*.

Zoek uit wat de oorsprong is van de woorden **caravan, koffie** ***en*** **piekeren.**

Internationale uitwisseling

Meer dan 18.000 Nederlandse woorden zijn uitgeleend aan andere talen, vaak via andere talen. De bekendste zijn *baas*, *pot* en *pan*. Maar we nemen in het Nederlands ook allerlei woorden uit andere talen op.

Uit welke talen komen de woorden **karaoke, kerk, rotonde** ***en*** **trampoline*?***

Lezen

Je leert over functiewoorden.

Startopdracht

Verdeel de onderstaande woorden in twee groepen. Licht je keuze toe.
bewering – bovendien – daarna – definitie – kortom – omdat – tegenstelling – tenzij – toelichting – vergelijking – verklaring – vervolgens – voorwaarde – zoals

Theorie

video-uitleg

Functiewoorden (1)

Een tekstgedeelte (een of meer zinnen of een of meer alinea's) heeft binnen een tekst een bepaalde functie, die je kunt aanduiden met een **functiewoord** als *argument, conclusie, standpunt* of *voorbeeld.* Andere functiewoorden zijn bijvoorbeeld: *aanbeveling, aanleiding, constatering, gevolg, oorzaak, oplossing, probleemstelling, samenvatting, tegenwerping* en *uitwerking.*

Soms kun je de functie van een tekstgedeelte herkennen aan een signaalwoord, zoals 'zo' bij een voorbeeld of 'dus' bij een conclusie. De functie van onderstaande alinea is *samenvatting*. Dat zie je mede aan het signaal 'Kortom'.

– *Kortom, er blijken biologische en sociale oorzaken te zijn voor het feit dat mensen graag naar muziek luisteren. Ze leren er hun emoties door kennen en als ze samen met anderen naar muziek luisteren, vergroot dat hun gevoel van verbondenheid.*

Opdracht 1

Lees de omschrijvingen A tot en met F: het zijn omschrijvingen van functiewoorden. Lees daarna de teksten 1 tot en met 4; dit zijn allemaal alinea's uit langere teksten. Welk functiewoord hoort bij welke tekst?

A Aanbeveling – Een aanbeveling is een goede raad. De schrijver doet bijvoorbeeld een suggestie voor de oplossing van een probleem. Enkele signaalwoorden voor aanbeveling: *mijn advies is …; een zinvolle maatregel zou kunnen zijn …; het lijkt mij het beste dat …*

B Aanleiding – Een aanleiding is een actuele gebeurtenis die de schrijver gebruikt om zijn tekst aan op te hangen. De aanleiding staat meestal aan het begin van een tekst.

C Constatering – De schrijver stelt een feit of verschijnsel vast, hij doet een bepaalde waarneming. Soms beschrijft hij het verschijnsel ook.

D Probleemstelling – De schrijver geeft aan over welk probleem (een deel van) zijn tekst gaat, hij benoemt en omschrijft dat probleem.

E Uitwerking – De schrijver geeft extra, vaak meer gedetailleerde informatie over iets wat hij eerder heeft genoemd. Het kan ook zijn dat hij een stelling of verschijnsel nauwkeuriger of uitgebreider omschrijft.

F Verklaring – De schrijver legt uit waarom iets is zoals het is. Hij maakt een verschijnsel of situatie begrijpelijk.

Tekst 1

Op Anfield Road, het beroemde stadion van voetbalclub Liverpool, kun je regelmatig een natuurkundige tegenkomen. De Engelse voetbalclub is lang niet de enige topclub die zich laat adviseren door wetenschappers. De tijd dat de kantine het intellectuele hart vormde van een voetbalclub, is voorbij. Gedreven door de almaar stijgende belangen huren clubs tegenwoordig prestatiepsychologen en bewegingswetenschappers in, maar vooral wiskundig geschoolde data-analisten. Starend naar zeeën van cijfers proberen zij het antwoord te vinden op vragen naar bijvoorbeeld de beste opstelling en de meest geschikte tactiek.

Tekst 2

Een paard dat jou gaat vertellen hoe het met je gaat? Inderdaad. Een paard beschikt over bijzondere krachten: het voelt precies aan hoe iemand zich voelt. Door te ‘lezen’ hoe het paard zich gedraagt als iemand hem benadert of hem berijdt, kan een paardencoach vertellen wat er met die persoon aan de hand is. Zo’n coach kijkt naar de reacties van het paard die aan de oppervlakte liggen, maar ook naar de ogen en naar de samentrekking van spieren. Zweverig? Echt niet! Het is gewoon een prachtige methode om anderen te kunnen helpen.

Tekst 3

Het is dus goed je tanden en kiezen op de juiste manier te verzorgen, een fluoridetandpasta te gebruiken en niet te veel en te vaak suiker of zuur te eten. Als je dat doet, kun je tot op hoge leeftijd een goed gebit houden.

Tekst 4

Valt het jou ook op? Minder bijen en vlinders in de tuin, minder motten, spinnen en muggen in huis en minder vaak vliegenlijkjes op de ruit van jullie auto? Dan heb je het goed gezien: in dertig jaar tijd verdween 76 procent van alle insecten. Onderzoeken in Duitsland, Engeland, Frankrijk en Nederland stuitten allemaal op dezelfde trend. Nu zul je de muggen in je slaapkamer misschien niet missen, maar toch is de afname van insecten een ramp. De vermindering van zoveel insectenleven betekent namelijk een aanslag op de kringloop van het leven zelf. Want de kleine beestjes zijn onmisbaar voor de bodem, het opruimen van organisch materiaal en het bestuiven van bloemen en bomen en bovendien dienen ze als voedselbron voor vogels en andere dieren.

Opdracht 2

Beantwoord de vragen bij tekst 5. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie: oriënterend, globaal, precies of zoekend.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?

2 De woorden *a* tot en met h staan onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek in de rechter rij de betekenis die elk woord in de tekst heeft.

a composteerbaar (al. 1)	– *afsluiten; dichtmaken*
b illustreert (al. 2)	– *bezwaren*
c bedenkingen (al. 2)	– *geschikt om te vergaan tot meststof*
d leeuwendeel (al. 6)	– *grootste gedeelte*
e laagwaardige (al. 6)	– *laat zien*
f sealen (al. 8)	– *toestemming*
g inzetten op (al. 9)	– *tot doel hebben*
h vrijbrief (al. 11)	– *van slechte tot zeer slechte kwaliteit*

Alinea's kunnen binnen de tekst een eigen functie hebben, zoals *aanbeveling, aanleiding, argument, conclusie, constatering, gevolg, oorzaak, probleemstelling, tegenwerping* en *uitwerking*.

3 Welk functiewoord is van toepassing op alinea 1? Kies uit de woorden hierboven.
4 Welk functiewoord is van toepassing op alinea 2? Kies uit de woorden hierboven.
5 Welk begrip uit alinea 2 wordt in alinea 3 uitgewerkt met voorbeelden?
6 'Daarom scheiden veel Nederlanders sinds 2009 de plastic verpakkingen van de rest van het afval.' (al. 4) Waarnaar verwijst 'Daarom'?
7 Verwerk de informatie uit alinea 6 in een tabel met twee kolommen. Zet boven elke kolom een passend kopje.
8 Welk tekstverband bestaat er tussen de alinea's 8, 9 en 10? Noteer ook de signaalwoorden waaraan je het tekstverband herkent.
9 Welk functiewoord is van toepassing op de alinea's 8, 9 en 10 samen? Kies uit de functiewoorden die genoemd staan boven vraag 3. Licht je antwoord toe.
10 Waar zijn de rechtopstaande soepverpakkingen een voorbeeld van?
11 Leg uit wat er bedoeld wordt met *Tray2Tray*. (al. 10)
12 Citeer de zin uit alinea 11 die de hoofdgedachte van de tekst bevat.
13 Wat is het tekstdoel?
14 Welke dingen die van plastic gemaakt zijn, gebruik je vaak? Zijn dat er veel?

Opdracht 3

1 In tekst 5 kun je een bijzondere probleem-oplossingstructuur herkennen. Leg uit.
2 Maak op basis van alinea 8 een argumentatieschema van drie blokjes met als standpunt: *Met het oog op het milieu moeten we soep niet in rechtopstaande zakken verpakken.*

Tekst 5

Wat te doen met al dat plastic?

[1] Biologische supermarktketen Ekoplaza opende vorige week een 'plasticvrije' pop-upstore[1] in Amsterdam. Eten wordt hier niet verkocht in plastic, maar in verpakkingen van papier, glas of composteerbaar materiaal. In de tijdelijke winkel liggen bijna 700 producten uitgestald, zo'n 15 procent van het totale assortiment van Ekoplaza. De zaak is een groot succes, want er komen veel klanten.

[2] Het initiatief van Ekoplaza illustreert dat consumenten hun bedenkingen hebben bij plastic. Want hoewel je niet kunt ontkennen dat de uitvinding van het oersterke, vederlichte en spotgoedkope wondermateriaal ons leven een stuk aangenamer heeft gemaakt, hebben de meeste mensen ook steeds meer oog voor de schaduwkanten ervan.

[3] Die nadelen zijn bijvoorbeeld de enorme CO_2-uitstoot van de ovens waarin gebruikt plastic verbrand wordt. Verder zijn rondslingerende flesjes, frietbakjes en andere rommel die straten en bossen ontsieren, een toenemende ergernis, niet alleen in onze eigen omgeving, maar ook in natuurgebieden ver weg. En

dankzij natuurdocumentaires is bekend hoeveel plastic er in zee drijft (plasticsoep), waar dieren in verstrikt raken of aan doodgaan, omdat ze het voor voedsel aanzien.

[4] Daarom scheiden veel Nederlanders sinds 2009 de plastic verpakkingen van de rest van het afval. Die inspanningen zijn niet voor niets. Van afgedankte plastic verpakkingen – die vroeger allemaal de verbrandingsoven in gingen – worden daadwerkelijk nieuwe producten

gemaakt. Zo veranderen oude boterkuipjes, yoghurtbakjes en wasmiddelflessen in korrels, die vervolgens naar bedrijven gaan die er kinderwagens, shampooflessen en gieters van maken. De door hergebruik uitgespaarde CO_2-uitstoot staat jaarlijks gelijk aan het energieverbruik van 100.000 huishoudens, berekende milieuadviesbureau CE Delft enkele jaren geleden.

[5] Maar daar eindigt het goede nieuws. In vergelijking met de al langer bestaande recycling van koper of glas is het hergebruik van plastic namelijk nog ronduit primitief. 'We doen het nu heel slecht', zegt Peter Rem, hoogleraar Resource & Recycling aan de TU Delft. Plastic voldoet aan geen van de eigenschappen van een goed werkend recyclesysteem.

[6] Zo'n systeem moet het leeuwendeel van het geproduceerde materiaal ophalen, hergebruiken zonder veel kwaliteitsverlies en daarbij zichzelf terugbetalen. Maar van het op de markt gebrachte plastic wordt nu slechts 51 procent aangeboden voor recycling. Zo'n 30 procent wordt volgens Rem nuttig hergebruikt, maar vaak voor laagwaardige toepassingen. En dan kost het systeem jaarlijks ook nog 120 miljoen euro. Dat wordt opgebracht door bedrijven, en indirect door de consument.

[7] 'We zijn inderdaad nog ver af van het ideale plaatje, maar we gaan de goede kant op', zegt Hester Klein Lankhorst van het Kennisinstituut Duurzaam Verpakken. Ze wijst erop dat het systeem nog jong is. Elke stap van de plasticrecycling – inzameling, sortering en hergebruik – moet en kan nog slimmer.

[8] Dat begint met het beter nadenken over de verpakkingen zelf. Voorheen moesten die aantrekkelijk zijn en voedsel lang goed houden. Ontwerpers hielden geen rekening met de verwerking van weggegooid plastic. En dus bevatten veel verpakkingen materialen door elkaar die hergebruik verhinderen. Neem de rechtopstaande zakken waarin kant-en-klare soep wordt verkocht. Die bestaan uit drie lagen: een stevige plasticsoort laat de verpakking glanzen en rechtop staan. Dankzij een laag zachte plastic is de zak te sealen, en een aluminium laagje houdt het licht tegen, zodat de soep langer goed blijft. Ontwerpen als deze maken het voor afvalsorteerfabrieken onmogelijk de materialen zuiver te scheiden.

[9] Een ander verbeterpunt is het inzamelingssysteem zelf, dat nog veel meer plastic kan ophalen. De verschillen tussen gemeentes zijn groot. Buiten de Randstad wordt het meeste plastic gescheiden door burgers, maar veel grote steden blijven achter. Ze denken dat plasticscheiding bij hen niet gaat werken, omdat stadsbewoners geen ruimte hebben voor afvalbakken. De steden willen daarom steeds meer inzetten op 'nascheiding': niet de burger, maar een sorteerinstallatie vist plastic uit het afval. Zo willen ze een inhaalslag maken.

[10] Ten slotte moeten recyclebedrijven steeds meer plasticsoorten een – liefst hoogwaardige – bestemming geven. Ook daar is vooruitgang. Zo bouwt het bedrijf 4PET een nieuwe fabriek in Duiven om schaaltjes en bakjes voor bijvoorbeeld vlees, groenten en fruit te verwerken tot een grondstof voor de productie van nieuwe schaaltjes en bakjes: *Tray2Tray*.

[11] Hoewel we in Nederland al goed ons best doen om plastic te scheiden, kan het dus nog beter. Maar het gaat moeizaam. Zeker zonder een prikkel als statiegeld op plastic flessen is het lastig om ons gedrag te veranderen. Een schrale troost is dat ons land internationaal gezien verantwoordelijk is voor maar een klein deel van de vervuiling. Dat geeft ons echter geen vrijbrief om het maar rustig aan te doen. Hoe minder plasticsoep en troep, hoe beter.

[1]pop-upstore: een tijdelijke winkel die opeens verschijnt

Naar: Rob Ramaker, Elsevier, 28 april 2018

Opdracht 4

Beantwoord de vragen bij tekst 6. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?

2 Herken je de voorbeelden uit alinea 1? Heb je zelf ook weleens zo'n gevoel? En wat doe je dan?

3 Noteer de betekenissen van de volgende woord(groep)en. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
mijden (al. 2) – gerelateerde (al. 3) – grootsheid (al. 3) – subtieler (al. 4) – ligt ten grondslag aan (al. 5) – fobie (al. 5) – steekt de kop op (al. 8) – confrontatie (al. 9) – relativeren (al. 9)

Alinea's kunnen binnen de tekst een eigen functie hebben: *aanbeveling, aanleiding, conclusie, constatering, gevolg, oorzaak, oplossing, probleemstelling, tegenwerping* en *uitwerking.*

4 Welk functiewoord is van toepassing op alinea 1? Licht je antwoord toe.

5 In welke drie groepen kun je natuurgerelateerde angsten indelen? Noem bij elke groep een voorbeeld. Gebruik voor je antwoord alinea 1 tot en met 4.
6 Hoe kan een angst ontstaan? Noem drie manieren. Gebruik voor je antwoord alinea 4 tot en met 6.
7 Welk functiewoord is van toepassing op zowel alinea 4 als alinea 5 en 6? Kies uit de functiewoorden die genoemd staan boven vraag 4. Licht je antwoord toe.
8 Welk functiewoord is van toepassing op alinea 7? Kies uit de functiewoorden die genoemd staan boven vraag 4. Licht je antwoord toe.
9 Noteer op basis van alinea 8 wat er in onderstaand blokjesschema bij a, b en c moet worden ingevuld.

Iedereen kan een natuurgerelateerde angst ontwikkelen.
↑
a
↑
b
↑
c

10 Welke twee manieren zijn er om een fobie te laten verdwijnen?
11 Aan welk signaalwoord herkende je de tweede manier?
12 Welk functiewoord is van toepassing op zowel alinea 9 als alinea 10? Kies uit de functiewoorden die genoemd staan boven vraag 4. Licht je antwoord toe.

Opdracht 5 ✪

1 Kijk nog eens naar de functiewoorden die genoemd staan boven vraag 4 van opdracht 4. Welk functiewoord is van toepassing op alinea 11?
2 Leg uit dat alinea 11 eigenlijk niet helemaal past bij de rest van de tekst.

Tekst 6

Bang in het bos

[1] Een bos- of strandwandeling? Sommige mensen slaat de schrik om het hart als ze eraan denken. Omdat ze bang zijn aangevallen te worden door vogels, honden of insecten. Of omdat ze bang zijn overvallen te worden door storm of onweer. Of omdat ze de bomen zelf eng vinden. De gevolgen van zo'n angst kunnen iemands leven beheersen. Waarom zijn sommige mensen bang voor onschuldige zaken zoals vogels of bomen? Zit die angst in ons allemaal? En hoe overwin je hem?
[2] Angst voor nachtvlinders, voor vogels, voor onweer, storm, wespen: je kunt het zo gek niet bedenken of psycholoog Jan van den Berg van IPZO Angstbehandelcentrum heeft mensen meegemaakt die hiermee kampen. Het centrum helpt naar schatting 75 mensen per jaar met een angststoornis

die ervoor zorgt dat ze natuurlijke omgevingen mijden.

[3] 'De meest voorkomende natuurgerelateerde angst is die voor spinnen en muizen', zegt Van den Berg. 'Maar ook uit angst voor honden, komen mensen liever niet meer in een bos of park.' Per seizoen melden mensen andere klachten. 'In de lente zijn veel mensen bang voor kikkers en padden. 's Winters hebben de angsten meer te maken met weersomstandigheden als sneeuw (en dus gladheid) en storm.' Verder zijn er de angsten die te maken hebben met de grootsheid van de natuur, zoals hoge bergen of uitgestrekte vlakten. Ook heeft Van den Berg weleens iemand behandeld die bang was voor bomen. 'Die persoon dacht dat de naalden en bloemen ervan giftig waren.'

[4] 'Een angst wordt vaak door ''besmetting'' overgebracht', legt Van den Berg uit. 'Die komt vaak van de ouders. Als je moeder altijd gilde als ze een muis of vogel zag, is het logisch dat jij later ook iets tegen die beesten krijgt.' Maar de 'angstbesmetting' kan ook subtieler verlopen. 'Als je als kind ziet dat je ouders honden vermijden, kun je gaan denken dat er iets engs is aan die dieren', zegt Van den Berg. 'Daar komen soms ook gevoelens van walging bij: je vindt het dier vies en bent bang om er ziek van te worden.'

[5] Vaak ligt er ook een schrikervaring ten grondslag aan de fobie. 'De angst voor nachtvlinders bijvoorbeeld', zegt Van den Berg. 'Die kan ontstaan doordat zo'n dier plotseling in het donker bij iemand in het gezicht is gevlogen.' Dierenangsten ontstaan meestal in de kindertijd. Angst voor weersomstandigheden kan ook later ontstaan. 'Als er vlak naast je de bliksem in een boom inslaat bijvoorbeeld.'

[6] Maar je hoeft geen heftige ervaring te hebben meegemaakt om fobisch te worden. 'Zo had de persoon met bomenangst iets gelezen over giftige bomen', vertelt Van den Berg. 'Zo'n angst zet zich vast in het hoofd en blijft daar zitten.

[7] Mensen proberen vaak eerst gewoon met hun angsten te leven. Tot de angst hun leven gaat beheersen. 'Iemand die bang is voor dieren, zit steeds de omgeving te scannen. Is er geen vogel in de buurt? Mensen die bang zijn voor bepaald weer, checken continu het weerbericht. Ook gaan ze plekken vermijden: ze durven niet meer naar het bos of het strand. En sociale ontmoetingen worden lastig. Mensen durven niet op een terras te zitten, bijvoorbeeld uit angst voor wespen.'

[8] Volgens hoogleraar natuurbeleving Agnes van den Berg van de Rijksuniversiteit Groningen kan iedereen een natuurgerelateerde angst ontwikkelen. Ze deed onderzoek naar natuurangst. 'Als je in een donker bos verdwaalt, of oog in oog komt te staan met een wild dier, dan steekt angst de kop op.' Dat komt doordat natuurangst bij de mens ingebakken zit. Die was voor onze voorvaderen al van belang. 'Als iemand zei: kijk uit, een wild dier, dan moest je niet denken: hm, heb jij wel gelijk? Dan moest je wegwezen. Je brein reageert dan ook pijlsnel op zo'n dreiging. De ingebouwde menselijke natuurangst-reactie is alleen bij de ene persoon heftiger dan bij de ander.'

[9] Kunnen mensen van hun angst afkomen? 'Een fobie betekent dat iemand bang wordt voor iets wat voor anderen niet eng is. Om die reactie te stoppen, moet je ervoor zorgen dat de ervaring saai wordt', zegt angsttherapeut Jan van den Berg. 'Daarvoor moet je de confrontatie aangaan. Bij stormangst beginnen we de controle van weerberichten af te bouwen. Uiteindelijk spreken we tijdens een storm op het strand af. Iemand is vaak van tevoren al bang: hij denkt dat alles stuk waait tijdens een storm. Maar door er zelf in te gaan staan, kan hij die angst relativeren. Het valt mee! Bij angst voor dieren geldt hetzelfde. Stapsgewijs komt iemand dichter bij het dier. Uiteindelijk moet iemand een spin op zijn hand voelen, of een vogel aaien.'

[10] Naast de confrontatie praat de therapeut veel met de patiënt. 'Iemand gelooft iets over natuurlijke zaken wat niet klopt. Die gedachten moeten verdwijnen door gesprekken. Uiteindelijk kan zo'n fobie verdwijnen. Maar je moet eraan blijven werken', zegt de therapeut. 'Mensen die zijn behandeld voor spinnenfobie bijvoorbeeld, moeten blijven oefenen door af en toe een spin te pakken.'

[11] Ook als je niet bang bent voor iets in de natuur, is het goed om contact te houden met bos, strand of heide, aldus hoogleraar Agnes van den Berg. 'Je bent als mens namelijk onderdeel van de natuur en krijgt er enorm veel energie van.'

Naar: Melanie Metz, Quest Psychologie, nr. 2, 2017

Ik kan/weet
- de betekenis van veelvoorkomende functiewoorden. 3F
- functies van delen van de tekst benoemen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert een zakelijke brief schrijven.

Startopdracht

1 Van welke instanties kun je zakelijke brieven verwachten?
2 Bedenk twee onderwerpen waarover je een zakelijke brief zou kunnen ontvangen.
3 Bedenk twee situaties waarin je een zakelijke brief moet schrijven.

Theorie

video-uitleg

Een zakelijke brief schrijven

Een **zakelijke brief** is een officiële brief met bijvoorbeeld een verzoek, een klacht of een mededeling. Zo'n brief is gericht aan een persoon die je niet (goed) kent of aan een instantie of een bedrijf. Een zakelijke brief is kort; de toon is beleefd en niet emotioneel.
De brief heeft een vaste indeling. Daarvoor bestaan regels of **briefconventies**.
In de inleiding noem je de reden voor het schrijven van de brief. In het middenstuk werk je je verzoek, klacht of mededeling uit. In het slot geef je aan wat je met de brief wilt bereiken.

Zo schrijf je een zakelijke brief

- Bepaal je schrijfdoel: verzoeken, klagen of meedelen.
- Deel de brief als volgt in:
  A eigen naam, adres, eventueel telefoonnummer, e-mailadres
  B naam, functie en adres van de geadresseerde
  C plaats en datum: 'Middelburg, 23 april 2019'
  D onderwerp: 'Betreft: …' (maximaal vijf woorden)
  E aanhef: 'Geachte heer/mevrouw,'
  F je brieftekst, verdeeld in alinea's
  G groet: 'Hoogachtend,' of 'Met vriendelijke groet,'
  H ondertekening: je handtekening, daaronder je naam en eventueel je functie
  I Bijlage(n). Vermeld onderaan de brief welke bijlagen zijn toegevoegd. Als er meer bijlagen zijn, geef ze dan een nummer.
- Plaats een witregel na elk onderdeel (zie A, B, C enz. hierboven) en na de inleiding en voor het slot.
- Houd de brieftekst kort en beleefd (gebruik *u*).
- Schrijf het eerste woord met een hoofdletter.
- Begin de brief niet met 'Ik'.

Voor een brief die je per post verstuurt, geldt daarnaast:
- Print de brief en controleer hem; zet je handtekening met een pen.
- Schrijf op de envelop netjes naam en adres van de geadresseerde.
- Schrijf op de achterkant van de envelop je naam en adres.

Opdracht 1

Lees tekst 1. Je krijgt een kopie van deze tekst van je docent.
1 Wat is het doel van deze brief?
2 Zet de letters A tot en met H (zie theorie) voor de bijbehorende onderdelen.
3 Bedenk alternatieven voor minstens drie woorden/zinnen die jij formeel vindt.

Tekst 1

Reinigingsbedrijf Gemeente Plakpoel
Groendijk 4
7171 PL Plakpoel
rgp@plakpoel.nl

Aan de bewoners van de Gemeente Plakpoel

Plakpoel, 12 mei 2019

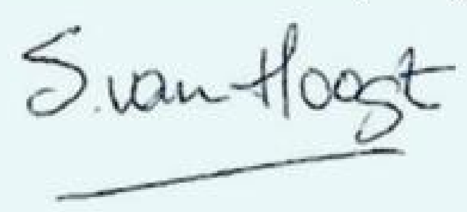
Betreft: gescheiden afvalinzameling

Geachte bewoner,

Met dit schrijven willen wij u informeren over de nieuwe manier van afvalinzameling in onze gemeente. Wij streven ernaar de hoeveelheid restafval te verkleinen van 225 kilo naar 100 kilo per persoon per jaar.

Tot 2021 wordt in de hele gemeente geleidelijk een nieuwe manier van afvalinzameling ingevoerd. Door de nieuwe werkwijze kunt u thuis of vlak bij huis afval scheiden: gft (groente-, fruit- en tuinafval), papier en pmd (plastic, metalen en drinkverpakkingen).
Vrijwel alle huishoudens van laagbouwwoningen krijgen een grijze minicontainer (kliko) met oranje deksel voor pmd. Voor laagbouwhuishoudens die weinig ruimte hebben en huishoudens van hoogbouwwoningen komen er ondergrondse verzamelcontainers.
Deze moderne manier van afvalverwerking kost geen extra geld. De afvalstoffenheffing wordt niet hoger. Als we samen zorgen voor goed gescheiden afval, kan de heffing zelfs worden verlaagd.
De invoering van de nieuwe manier van afvalinzameling geschiedt per wijk. Als uw wijk aan de beurt is, ontvangt u een brief waarin we u uitnodigen voor een bijeenkomst. Hierop leggen wij u de voorgestelde locaties voor ondergrondse containers voor en kunt u vragen stellen.

Hopend u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd,
met vriendelijke groet,

S. van Hoogt
Directeur gemeentereiniging

Opdracht 2

Je gaat een zakelijke brief schrijven.

1. Kies een van de volgende mogelijkheden: verzoek om een interview met iemand met een bijzonder(e) hobby/beroep; klacht over sportschoenen die te snel versleten zijn; informatie geven aan buurtbewoners over een schoolfeest.
2. Schrijf de brief en houd je aan de briefconventies.
3. Wissel je brief uit met die van een klasgenoot en geef elkaar commentaar aan de hand van het feedbackformulier. Verbeter, indien nodig, je brief.

Ik kan/weet

- een zakelijke brief schrijven, rekening houdend met de briefconventies. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert een debat beoordelen.

Startopdracht

Bekijk de afbeelding.

1. Wat denk je dat Loesje met deze uitspraak duidelijk wil maken?
2. Ben je het eens of oneens met deze uitspraak? Licht je antwoord toe.

Theorie

video-uitleg

Kijken en luisteren naar een debat

In een **debat** strijden voorstanders en tegenstanders met elkaar over een stelling. Bijvoorbeeld: *Alle Nederlandse huizen moeten worden voorzien van zonnepanelen.* Een debat is niet hetzelfde als een discussie. Een discussie is een gesprek onder leiding van een voorzitter, waarbij de deelnemers elkaar proberen te overtuigen. Een debat is een strak georganiseerde woordenstrijd, waarbij het erom gaat dat de deelnemers het publiek of een jury overtuigen.

Zo kijk en luister je naar een debat

- Kijk en luister naar de deelnemers:
  – Over welke stelling wordt gedebatteerd?
  – Wie zijn de voorstanders en wie zijn de tegenstanders?
  – Welke argumenten gebruiken de deelnemers?
  – Hoe presenteren ze zich verbaal en non-verbaal in het debat?
- Kijk en luister kritisch:
  – Reageren de deelnemers goed op de standpunten van hun tegenstanders?
  – Weerleggen ze de argumenten van hun tegenstanders voldoende?

Geef na het debat aan welke argumentatie jij het meest overtuigend vond: die van de voorstanders of die van de tegenstanders. Vraag je af:

- Welke partij had de beste argumenten?
- Welke partij weerlegde de argumenten van de andere partij het best?

Leg ook uit waarom.

Opdracht 1

Bekijk het debat over het strafbaar stellen van pesten.

1. Waarom vindt de voorstander dat pesten strafbaar moet worden?
2. De tegenstander voorziet problemen als we pesten strafbaar stellen. Noteer de twee vragen die hij in zijn eerste beurt stelt.
3. Gaat de voorstander in op de vragen van de tegenstander?

4 De tegenstander zegt dat het plan niet uitvoerbaar is. Hoe weerlegt de voorstander dit argument?
5 De tegenstander maakt vervolgens een opmerking over het verschil tussen pesten en plagen. Waarom begint hij hierover?
6 De voorstander vergelijkt handhaving van het strafbaar stellen van pesten met de strafbaarheid van discriminatie. Vind je dit een goede vergelijking? Leg uit.
7 De tegenstander denkt dat een straf niet helpt. Wat is volgens hem een betere oplossing?
8 De debatleider probeert op een gegeven moment de tegenstander met handgebaren duidelijk te maken dat hij de voorstander moet laten uitspreken. Vind je het terecht dat hij dit doet? Waarom (niet)?
9 Vul voor beide debaters het feedbackformulier in. Bekijk zo nodig het debat nog een keer.
10 Wie vind jij de beste debater? Leg uit.

Opdracht 2

Je gaat kijken naar een fragment uit het debatprogramma *Op weg naar Het Lagerhuis*. Er wordt gedebatteerd over de stelling 'Alle ouders zouden alcoholgebruik onder de 18 jaar ten strengste moeten afkeuren en verbieden.'

1 De eerste spreekster (Hella) begint met de zin 'De Nederlanders staan in de top 3 van de grootste comazuipers in Europa'. Waarom begint ze met deze zin?
2 Hella vertelt vervolgens iets over haar eigen ervaring op het gala van haar school. Welk verband legt zij tussen deze ervaring en de uitkomst van het onderzoek waarmee ze begon?
3 Wat is volgens Hella het probleem?
4 Roel reageert op Hella door te zeggen dat pubers juist doen wat ouders verbieden. Is dit een goede weerlegging van het argument van Hella? Waarom (niet)?
5 Vervolgens krijgt Willem het woord. Hij begint met te zeggen dat hij het een mooi gedachte-experiment van Roel vindt en dat hij snapt dat Roel dat zegt. Betekent dit dat hij het met Roel eens is? Leg uit.
6 Hoe weerlegt Willem vervolgens het argument van Roel?
7 Is dit een sterke weerlegging? Waarom (niet)?
8 Willem heeft ook nog een ander argument. Waarvan 'beschuldigt' hij de tegenpartij?
9 Is de beschuldiging van Willem terecht? Waarom (niet)?
10 Willem vergelijkt het gebruik van alcohol met het gebruik van drugs. Wat wil hij hiermee duidelijk maken?
11 Wat vind je van de vergelijking tussen alcohol en drugs?
12 Willem krijgt gelijk van de volgende spreker van de andere partij. Waar heeft Willem volgens deze spreker geen gelijk in en waarom niet?
13 Is dit een sterke weerlegging van het argument van Willem? Waarom (niet)?
14 Welke partij had in dit fragment volgens jou de beste argumenten? Leg uit.
15 Welke partij heeft de argumenten van de andere partij het best weerlegd? Leg uit.
16 Welke partij moet het debat winnen als je afgaat op dit fragment? Leg uit.

Ik kan/weet

- onderscheid maken tussen standpunt en argumenten in een debat. 3F
- de argumentatie in een debat op aanvaardbaarheid beoordelen. 3F
- verbale en non-verbale aspecten van debaters beoordelen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert deelnemen aan een debat.

Startopdracht

Je hebt een uitnodiging gekregen voor een geweldig feest, dat je echt niet wilt missen. Helaas staat er bij je thuis op de dag van het feest al iets anders op de kalender: het jaarlijkse uitje met een bevriend gezin. Je wilt je ouders ervan overtuigen dat jij toch echt te oud wordt om mee te gaan met dat uitje. Ga je met je ouders discussiëren of debatteren? Leg uit.

Theorie

video-uitleg

Debatteren

In een **debat** strijden voor- en tegenstanders met elkaar over een **stelling**. Die bevat een voorstel voor een verandering, bijvoorbeeld: *Scholen moeten duurzamer worden.* De voor- en tegenstanders proberen niet elkaar, maar een **jury** te overtuigen van hun standpunt. De jury beoordeelt het debat en beslist wie er gewonnen heeft.

Er zijn verschillende debatvormen, die elk hun eigen regels hebben. Bepaalde zaken gelden voor alle debatvormen:

– Een **voorzitter** leidt het debat en geeft aan wie mag spreken.
– De spreekbeurten zijn kort en er mag niet door elkaar gepraat worden.
– Een **tijdwaarnemer** bewaakt de tijd van de spreekbeurten.

Opdracht **1**

Jullie gaan een **ballondebat** voeren.
Een ballondebat draait om vijf beroemdheden die samen in een luchtballon zitten. De ballon is lek en kan alleen in de lucht blijven als er slechts één persoon in het mandje zit. Als er niets gedaan wordt, zal de ballon neerstorten en zal niemand het overleven. Vier mensen moeten dus (al dan niet vrijwillig) de ballon verlaten.
Lees eerst de opdracht helemaal door, zodat je weet wat er van je verwacht wordt.

1 Bedenk wie je speelt: kies een beroemd persoon (denk aan iemand uit de politiek, sport, popmuziek, het bedrijfsleven enzovoort) en bedenk waarom juist jij in de ballon moet blijven.
2 Ronde 1: Elke ballonvaarder krijgt 1 minuut de tijd om de luisteraars ervan te overtuigen dat juist hij in de ballon moet blijven. De luisteraars vullen het ballondebatformulier in en als iedereen geweest is, beslissen ze welke twee beroemdheden overboord gezet moeten worden.
3 Ronde 2: De drie overgebleven ballonvaarders krijgen ieder 1 minuut de tijd om de argumenten van de andere twee te ontkrachten en om de luisteraars ervan te overtuigen dat de wereld wel zonder hen kan. De luisteraars vullen het tweede deel van het formulier in en beslissen zo welke beroemdheid er in de ballon mag blijven.
4 Bespreek het debat na aan de hand van de ingevulde formulieren. Vragen die aan de orde kunnen komen, zijn:
– Op grond waarvan hebben de luisteraars hun keuze gemaakt?
– Had de winnaar in beide rondes de beste argumenten?

- In hoeverre speelde de verbale en non-verbale communicatie een rol?
- In hoeverre speelde de keuze voor de beroemdheden een rol?
- Hebben de luisteraars goede keuzes gemaakt? Waarom (niet)?

Opdracht 2

Werk in viertallen. Jullie gaan actuele stellingen formuleren.

1. Je krijgt van de docent een krant. Formuleer op basis van wat er in de krant staat drie stellingen waarover gedebatteerd kan worden.
2. Wissel de stellingen uit met die van een ander viertal en beoordeel de stellingen. Let hierbij op het volgende:
   - Bevat de stelling een voorstel tot verandering?
   - Is precies duidelijk wat er met de stelling bedoeld wordt?
   - Valt er goed over de stelling te debatteren? Maken voorstanders en tegenstanders evenveel kans om een debat over deze stelling te winnen?
3. Pas de stellingen van jullie groepje zo nodig aan. Lever de stellingen in bij de docent.

Opdracht 3

Jullie gaan een **Lagerhuisdebat** voeren.
Het Lagerhuisdebat is een kort debat waarin de argumenten elkaar snel opvolgen. Het debat wordt geleid door een voorzitter, die aangeeft wie mag spreken; ook zorgt hij ervoor dat het debat ordelijk verloopt. Het debat is gebonden aan tijd. Van tevoren wordt aangegeven hoelang het debat zal duren. Er kan dus vrij abrupt een einde aan het debat komen. Een jury bepaalt wie de beste debater is en welke groep het debat wint.
De klas wordt in vier groepen verdeeld. Twee groepen gaan debatteren, de andere twee groepen observeren. Lees eerst de opdracht helemaal door, zodat je weet wat er van je verwacht wordt.

1. De twee groepen die gaan observeren, wijzen een tijdwaarnemer en drie juryleden aan. De overige leerlingen vullen feedbackformulieren in. Ze spreken af wie welke deelnemer observeert.
2. De groepen die gaan debatteren, gaan tegenover elkaar zitten. De docent is voorzitter. Hij introduceert de stelling en geeft aan welke groep voor en welke tegen de stelling is.
3. De deelnemers gaan staan als ze iets willen zeggen. De voorzitter geeft beurten.
4. De tijdwaarnemer roept ‘Stop!’ als de tijd voorbij is.
5. Het debat wordt nabesproken aan de hand van de ingevulde formulieren. De jury beslist wie de beste debater is én welke groep het debat heeft gewonnen.
6. Wissel van rollen: de groepen die geobserveerd hebben, gaan een debat voeren en de groepen die gedebatteerd hebben, gaan observeren.
7. Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Ik kan/weet
- deelnemen aan verschillende debatvormen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert over spreekwoorden en uitdrukkingen.

Startopdracht

1 Lees de spreekwoorden *a* en *b* hieronder. Wat betekenen ze, denk je?
2 Welk spreekwoord staat eerder in het woordenboek: *a* of *b*? Waarom?
3 Maak met de hele klas een alfabetische lijst van spreekwoorden. Verdeel de taken. Zoek zo mogelijk bij elke letter één spreekwoord.
a *De morgenstond heeft goud in de mond.*
b *Wie a zegt, moet ook b zeggen.*

Theorie

video-uitleg

Spreekwoorden en uitdrukkingen

Woorden en zinnen kunnen **letterlijk** en **figuurlijk** bedoeld zijn. In 'Groen is de kleur van gras' is het woord 'groen' letterlijk bedoeld. Maar 'groen' kan ook 'jong en onervaren' betekenen, bijvoorbeeld in 'Op het gebied van de liefde is Thomas nog een groentje.' Dan is het woord figuurlijk bedoeld.
Ook bij spreekwoorden en uitdrukkingen is er sprake van een figuurlijke betekenis:
- Een **spreekwoord** is een wijsheid of opvatting, die geformuleerd is in een hele zin (in de tegenwoordige tijd); je kunt een spreekwoord niet aanpassen of veranderen:
  – *Bij de buren is het gras altijd groener.*

Dit betekent: Een ander lijkt het altijd beter getroffen te hebben dan wijzelf.
- Een **uitdrukking** is een vaste woordgroep met een vaste betekenis; je kunt een uitdrukking wel een beetje aanpassen of veranderen:
  – *groene vingers hebben* → Isa heeft groene vingers.

Dit betekent: goed kunnen omgaan met planten → Isa kan goed met planten omgaan.

Opdracht 1

1 In de zinnen *a* tot en met *h* zijn de woorden *boom, licht, neus* en *spreken* figuurlijk gebruikt. Bepaal welke zin een spreekwoord (S) is en welke een uitdrukking (U).
2 Zoek bij elk spreekwoord/elke uitdrukking de juiste betekenis.

a Hoge bomen vangen veel wind.
b Je kunt me de boom in.
c Vele handen maken licht werk.
d Zijn voorstel krijgt groen licht.
e Hij valt met zijn neus in de boter.
f Hij kijkt niet verder dan zijn neus lang is.
g Dat spreekt voor zich.
h Spreken is zilver, zwijgen is goud.

– *Dat ligt voor de hand; dat behoeft geen toelichting.*
– *Het is soms goed om ergens niet over te praten.*
– *Hij denkt niet goed over de dingen na.*
– *Hij heeft geluk.*
– *Hij krijgt toestemming om zijn plan uit te voeren.*
– *Ik trek me niets van je aan.*
– *Met wat hulp gaat alles gemakkelijker.*
– *Wie opvalt of aanzien heeft, krijgt gemakkelijk kritiek.*

Opdracht 2

Het woord *groen* wordt vaak figuurlijk gebruikt. Zoek bij de betekenissen *a* tot en met *h* het zelfstandig naamwoord dat je kunt invullen in *de/het/een groene ….*
Kies uit: *boekje – golf – haring – hart – kaart – laken – partij – tafel.*

a de biljarttafel
b een gebied waar nog veel groen is, dat nog niet verstedelijkt is
c het internationaal verzekeringsbewijs tegen wettelijke aansprakelijkheid voor motorvoertuigen
d de laatst gevangen, slechts licht gezouten populaire consumptievis
e het meubel waaraan een commissie, bestuur of de regering zit
f een politieke vereniging die milieuzaken belangrijk vindt
g een reeks van achter elkaar op groen springende verkeerslichten
h de Woordenlijst van de Nederlandse Taal

Opdracht 3

Lees tekst 1.

1 Noteer de woorden 1 tot en met 26 uit de tekst onder elkaar.
2 Van de onderstaande woorden staat de betekenis in het rechter rijtje. Zoek bij elk woord de betekenis die het in de tekst heeft.

2	doen een beroep op	– *gebruiken*
3	bij tijd en wijle	– *halen uit*
4	in een mum van tijd	– *hebben gekozen voor*
9	frontaal	– *heel snel*
11	aangezwengeld	– *illusie; droombeeld*
12	conventionele	– *in beweging gebracht*
15	hebben hun oog laten vallen op	– *opvoedkundig*
18	utopie	– *ouderwetse; traditionele*
19	kleven aan	– *soms; zo nu en dan*
20	continuïteit	– *tegen de voorkant*
21	veredeld	– *verbonden zijn met*
22	onttrekken aan	– *verfraaid*
23	educatief	– *voortduring*
24	meesterzet	– *voortreffelijk idee*

3 Gebruik voor de betekenis van de andere woorden de woordraadstrategieën die je hebt geleerd.
4 Zoek in de tekst een hyperbool (alinea 2) en drie pleonasmen (één in alinea 4 en twee in alinea 6) en noteer die.
5 In de tekst staat een aantal metaforen, metoniemen en personificaties. Zoek er van elke soort twee. Zet erbij om welke soort beeldspraak het gaat.

Tekst 1

Bonaire kleurt groen

[1] Bonaire is een eiland in het Caribisch gebied. Het is een van de zogeheten ABC-eilanden (Aruba, Bonaire, Curaçao) en behoort tot de Kleine Antillen oftewel de Benedenwindse Eilanden. Sinds het opheffen van de Nederlandse Antillen als zelfstandig land in 2010 is Bonaire een bijzondere gemeente van Nederland.
[2] Het landschap van Bonaire (1) kent twee gezichten. Tijdens de droge periode ziet het eiland er dor, kleurloos en levenloos uit. Voor planten en

dieren is het dan een kwestie van overleven. Zo (2) doen cactussen een beroep op hun waterreserves, die ze zorgvuldig hebben opgebouwd tijdens de regenperiode. Tijdens de natte periode is het een ander verhaal. Dan zuigen de uitgedroogde planten zich gulzig vol met het water dat (3) bij tijd en wijle met bakken uit de hemel valt: Bonaire kleurt dan (4) in een mum van tijd weelderig groen.

[3] Niet alleen het landschap heeft twee kanten, ook in het energiebeleid zie je een tegenstelling. Enerzijds levert de energieopwekking voor een groot deel nog grijze stroom, anderzijds probeert men voor de productie van de elektriciteit zo veel mogelijk (5) duurzame energiebronnen te gebruiken. Als het aan de beleidsmakers ligt, moet Bonaire in de (6) nabije toekomst zelfs het eerste Caribische eiland worden dat qua energieopwekking voor 100% groen kleurt.

[4] Omstreeks 1850 telde Nederland ongeveer 12.000 wind- en watermolens. Anno 2011 is het grootste deel van deze (7) klassieke molens helaas verdwenen, maar vindt er een voortdenderende bouw van moderne windturbines plaats. De teller in Nederland staat nu op ongeveer 1500 windturbines, waarvan er twaalf op Bonaire staan. Het windmolenpark is (8) opgetrokken aan de noordoostkust, op een locatie die bekendstaat als Morotin. Op deze plaats klapt de noordoostpassaatwind (9) frontaal op de rotorbladen van twaalf immens grote windturbines. Hierdoor worden de 'wieken' (10) dermate (11) aangezwengeld dat de generatoren gezamenlijk 10,8 megawatt aan vermogen uitbraken.

[5] De energiehonger op Bonaire bedraagt op dit moment ongeveer 13 megawatt per maand en zal naar verwachting in de toekomst nog verder oplopen. Het windaandeel van de totale energieproductie schommelt de laatste maanden rond de 35%. De overige 65% van de energievoorziening wordt geleverd door vijf dieselgeneratoren, die gevoed worden met zware stookolie. Maar deze dieselinstallatie, met een totaal vermogen van 12 megawatt, kan behalve op (12) conventionele diesel ook op biodiesel draaien. En deze (13) switch van brandstof wil het Benedenwindse Eiland graag maken.

[6] Voor het grootste deel worden biologische oliën als grondstof voor biodiesel gebruikt, maar ook algen kunnen hiervoor worden (14) aangewend. De beleidsmakers op Bonaire (15) hebben hun oog laten vallen op deze algendiesel. Op dit moment is het produceren hiervan nog een peperdure onderneming. Wellicht zullen ze deze op termijn zelf gaan kweken, of (16) desnoods importeren uit het buitenland. Helaas zijn niet alle algen geschikt voor dieselolie. De Bonairianen zouden het liefst de algen willen opstoken die het koraalrif verstikkend overwoekeren. In dat geval zouden twee problemen worden opgelost.

[7] Naast de verkoelende passaatwind die het eiland duurzame energie schenkt, verrijst iedere ochtend (17) de koperen ploert aan de horizon, die gedurende de rest van de dag heel wat zonnestralen over het Caribische eiland uitstrooit. Deze zonne-energie wordt meer en meer ingezet om het eiland groener te kleuren. Als je alle dakpannen op Bonaire zou vervangen door zonnepanelen, zou waarschijnlijk een groot deel van de energiebehoefte gedekt zijn. Maar dit is wellicht een (18) utopie. Want er (19) kleven links en rechts wel wat stevige nadelen aan zonne-energie, met name als het gaat over de (20) continuïteit van de energielevering.

[8] Desondanks ontwikkelen zich op Bonaire steeds meer kleine en grote projecten rondom zonne-energie. Zo kun je bijvoorbeeld op het eiland vrolijk rondrijden in een (21) veredeld golfkarretje, waarvan het dak is ingelegd met 'state of the art'-zonnepanelen. Recent heeft ook een school besloten om zijn benodigde energie te (22) onttrekken aan de zon middels zonnepanelen. Afgezien van het energievoordeel is dit ook vanuit (23) educatief oogpunt een (24) meesterzet. Het biedt namelijk de mogelijkheid om jonge mensen kennis te laten maken met duurzame energievormen. Wat bovendien heel goed werkt, zijn de zonneboilers voor de warmwatervoorziening. Dit systeem heeft zich al lang bewezen en wordt daarom volop toegepast in de woningen van Bonaire.

[9] Naast de inzet van wind- en zonne-energie zijn er nog veel meer middelen om duurzamer en zuiniger met energie om te gaan. In sommige hotels en resorts kun je bijvoorbeeld slapen in een zogenaamd 'AircoBed', waarbij niet de hele kamer wordt gekoeld, maar alleen het deel waar het bed staat.

[10] Net als de rest van de wereld lijdt Bonaire aan een olieverslaving, waarbij het moment van afkicken in de toekomst geen vrijwillige keuze zal zijn, omdat de oliereserves nu eenmaal (25) eindig zijn. Wat echter niet eindig is, is de bevolkingsgroei op aarde. We leven nu met ruim 6 miljard mensen op deze planeet. De verwachting is dat dit er over 40 jaar 9 miljard zijn. De behoefte aan energie zal dus alleen maar blijven toenemen. Bonaire wacht daar niet op. Het Caribische eiland probeert nu al onafhankelijk van olie te worden en duurzaam met energie om te gaan. Bonaire als (26) rolmodel voor duurzame energie in de Caribische regio? Of in de wereld? Het zou mooi zijn.

Naar: www.beautiful-bonaire.nl, op 15 maart 2018

Opdracht
4

Naast *groen* komen ook andere kleuren voor in uitdrukkingen.
Vul de uitdrukkingen 1 tot en met 10 aan met een kleur (soms moet je het woord een beetje aanpassen) en zoek bij elke uitdrukking de juiste betekenis.

1 een … lopen
2 een … voetje halen
3 … haren van iets krijgen
4 iemand … maken
5 op een … wolk zitten
6 op … zaad zitten
7 over de … gaan
8 … staan

– *afgewezen worden in de liefde*
– *buiten zinnen zijn (meestal van woede)*
– *een negatief saldo hebben*
– *geldgebrek hebben*
– *zo gelukkig zijn dat je de werkelijkheid uit het oog verliest*
– *in de gunst proberen te komen*
– *kwaad over iemand vertellen*
– *zich ergens veel zorgen over maken*

Opdracht
5

Lees tekst 2.

1 In de tekst ontbreken woorden op de plaats van de puntjes. Vul ze in. Kies uit: *achterhoofd – afweerstoffen – communiceren – degelijk – interpreteren – oorschelpen – trillingen – vermoedelijk – wetenschappers – wortels – zintuig – zoogdieren.*
2 Zoek de betekenis op van de woorden die je niet kent.

Tekst 2

Groene oren

[1] Het gehoor is voor veel diersoorten een belangrijk (1) …. Ze horen gevaar naderen, maar het stelt ze ook in staat om op grote afstand met soortgenoten te (2) …. In de dierenwereld is kunnen horen dus van groot belang. Maar hoe zit dat eigenlijk met planten?

[2] Planten hebben geen oren zoals we die bij de meeste (3) … zien. Maar diersoorten als vissen, amfibieën en reptielen hebben ook geen (4) …, terwijl deze dieren toch goed kunnen horen. Er zijn dus verschillende manieren om geluid op te vangen. En dat heeft allemaal te maken met het feit dat geluid eigenlijk niets anders is dan (5) … van de lucht.

[3] Australische (6) … hebben met deze kennis in het (7) … een set geluidsexperimenten uitgevoerd bij planten. Ze lieten erwtenplantjes groeien in een bloempot die eruitziet als een omgekeerde Y. In het ene pootje van de Y was het geluid van stromend water te horen. In het andere pootje bleef het stil. De plantjes konden vervolgens 'kiezen' in welke richting ze hun (8) … lieten groeien. Keer op keer gingen de erwten het geluid van het stromende water achterna.

[4] Ook andere onderzoeken wijzen erop dat er planten zijn die wel (9) … kunnen horen. Zo is bekend dat sommige planten extra (10) … aanmaken als ze worden blootgesteld aan het geluid van aan blaadjes knagende insecten. Ook zijn er bloemen die bij het horen van bijengezoem extra pollen afgeven, zodat de bij deze kan verspreiden.

[5] Planten hebben dus kennelijk een manier waarop ze geluid ontvangen en (11) …. Het gaat (12) … om organen met een heel kleine haarachtige structuur, die de geluidstrillingen waarnemen en een reactie in gang zetten. Hoe het precies werkt, is nog niet helemaal duidelijk, maar blijf voor de zekerheid maar lief tegen je planten praten.

Naar: kijkmagazine.nl, op 25 februari 2018

Ik kan/weet • spreekwoorden en uitdrukkingen herkennen, begrijpen en gebruiken. 2F

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Grammatica zinsdelen

Je leert over de bedrijvende en lijdende vorm.

Startopdracht

Herschrijf onderstaande zinnen: maak van het lijdend voorwerp het onderwerp.
De betekenis van de zinnen mag niet veranderen. Wat verandert er wel?
a Ilse maakt morgen de paasbrunch.
b Op televisie kondigt de nieuwslezer de verjaardag van onze koning aan.

Theorie

video-uitleg

Bedrijvende en lijdende vorm

Zinnen kunnen in de bedrijvende of in de lijdende vorm staan. Het onderwerp van de zin in de bedrijvende vorm is actief (voert de handeling uit), het onderwerp van de zin in de lijdende vorm is passief (ondergaat de handeling).
Bekijk zin 1a en zin 1b:
1a *De hovenier snoeit de leiboom.*
1b *De leiboom wordt door de hovenier gesnoeid.*
In zin 1a staat een werkwoordelijk gezegde (*snoeit*), een onderwerp (*De hovenier*) en een lijdend voorwerp (*de leiboom*). Deze zin staat in de **bedrijvende vorm**.

Van zo'n zin in de bedrijvende vorm kun je een zin in de **lijdende vorm** maken, zie zin 1b. Dan veranderen er drie dingen:
1 het lijdend voorwerp wordt het onderwerp (*de leiboom*);
2 het onderwerp wordt een bijwoordelijke bepaling die met *door* begint (*door de hovenier*), een **door-bepaling**;
3 bij het werkwoordelijk gezegde (*snoeit*) wordt het hulpwerkwoord *worden* of *zijn* gebruikt (*wordt gesnoeid*). Hoe het gezegde precies verandert, kun je zien aan de volgende voorbeelden.

Bedrijvende vorm	Tijd	Lijdende vorm
1 De hovenier *snoeit* de leiboom.	**ott**	**1** De leiboom *wordt* door de hovenier gesnoeid.
2 De hovenier *snoeide* de leiboom.	**ovt**	**2** De leiboom *werd* door de hovenier gesnoeid.
3 De hovenier *heeft* de leiboom gesnoeid.	**vtt**	**3** De leiboom *is* door de hovenier gesnoeid.
4 De hovenier *had* de leiboom gesnoeid. De toekomende tijd wordt dan:	**vvt**	**4** De leiboom *was* door de hovenier gesnoeid.
5 De hovenier *zal* de leiboom snoeien.	**ottt**	**5** De leiboom *zal* door de hovenier gesnoeid worden.
6 De hovenier *zou* de leiboom snoeien.	**ovtt**	**6** De leiboom *zou* door de hovenier gesnoeid worden.
7 De hovenier *zal* de leiboom gesnoeid hebben.	**vttt**	**7** De leiboom *zal* door de hovenier gesnoeid zijn.
8 De hovenier *zou* de leiboom gesnoeid hebben.	**vvtt**	**8** De leiboom *zou* door de hovenier gesnoeid zijn.

Opdracht
1

Bekijk de zinnen *a* tot en met *f*.

1 Noteer het onderwerp van de zinnen.
2 Geef van de zinnen aan of ze in de bedrijvende of de lijdende vorm staan. Kijk hiervoor naar het onderwerp: is dit actief of passief?

a De conciërge berispte de herrieschoppers zo vriendelijk mogelijk.
b Al enkele weken is het oud papier niet meer door de vrijwilligers opgehaald.
c De meeste mensen maken tegenwoordig zelf uitnodigingen via een internetsite.
d Deze herenmodezaak verkoopt overhemden in allerlei kleuren met bijpassende stropdassen.
e De saucijzenbroodjes waren volgens een speciaal recept door leerlingen van de koksopleiding bereid.
f Zaterdagavond zal de politie een extra verkeerscontrole houden in het centrum van Groningen.

Opdracht
2

1 Maak van de zinnen van opdracht 1 die in de bedrijvende vorm staan, zinnen in de lijdende vorm. Let op de werkwoordsvormen: onderstreep het gezegde en controleer of de zin in de juiste tijd staat.
2 Maak van de zinnen van opdracht 1 die in de lijdende vorm staan, zinnen in de bedrijvende vorm. Let op de werkwoordsvormen: onderstreep het gezegde en controleer of de zin in de juiste tijd staat.

Opdracht
3

Er staat niet altijd een door-bepaling in een lijdende zin:
– *Gelukkig is mijn fiets weer gerepareerd.*
Als je van deze zin een zin in de bedrijvende vorm wilt maken, moet je eerst zelf een door-bepaling bedenken, bijvoorbeeld:
– *Gelukkig is mijn fiets weer gerepareerd* ***door mijn broer****.*
→ *Gelukkig heeft* ***mijn broer*** *mijn fiets weer gerepareerd.*
Zet de zinnen in de bedrijvende vorm. Let op de tijd waarin de zin staat.
1 Helaas werd de oude Volvo van André afgekeurd.
2 Het idee voor dit nieuwe televisieprogramma is leuk bedacht.
3 Na de aardbeving wordt het kerkgebouw gecontroleerd op scheuren.
4 Gisteren is de pot pindakaas niet goed dichtgedraaid.

Opdracht
4

1 Ontleed de zinnen van opdracht 1 en noteer pv, ow, wg/ng, lv, mv, vv en bwb. Let op: een door-bepaling is een bwb.
2 Welk zinsdeel staat nooit in een zin in de lijdende vorm?

Opdracht
5 ✱

1 Als een zin ambigu is, kun je deze op meerdere manieren uitleggen. Geef de twee betekenissen van onderstaande zinnen.
a Bas moest de jas van zijn moeder naar de stomerij brengen.
b Dea vertelde haar vriendin dat ze mocht meedoen met de musical.
2 Bedenk zelf nog twee zinnen die ambigu zijn.

Ik kan/weet
• onderscheid maken tussen de bedrijvende en de lijdende vorm. 2F
• zinnen met een lijdende vorm herschrijven in de bedrijvende vorm en omgekeerd.

→ ***Maak de extra opdrachten online.***

Grammatica
woordsoorten

Je leert over lastig te benoemen woorden.

Startopdracht

1 Lees de zinnen *a* en *b*. Kies de juiste woorden.
a Vanavond kijk ik naar **dit / dat** datingprogramma **dit / dat** zo populair is.
b Net voor sluitingstijd kocht Milou **deze / die** schoenen **deze / die** ze in de etalage had zien staan.

2 Soms kun je beide woorden invullen en soms niet. Leg uit.

Theorie

video-uitleg

Lastig te benoemen woorden: *die*, *dat*, *wie*, *wat*

Die, *dat*, *wie* en *wat* kunnen tot verschillende woordsoorten behoren:
- *die* kan aanwijzend en betrekkelijk voornaamwoord zijn;
- *dat* kan aanwijzend en betrekkelijk voornaamwoord zijn en onderschikkend voegwoord;
- *wie* kan vragend en betrekkelijk voornaamwoord zijn;
- *wat* kan vragend, betrekkelijk en onbepaald voornaamwoord zijn, maar ook telwoord.

die/dat
Om de woordsoort van *die* en *dat* vast te stellen, kun je het woord vervangen door *deze* of *dit*. Als dat kan, zijn *die* en *dat* **aanwijzend voornaamwoord**.
Voorbeelden:
a Je kunt <u>die</u> (1) kastanjes <u>die</u> (2) <u>dat</u> (3) jongetje heeft opgeraapt, eten.
b Niet iedereen weet <u>dat</u> (4) <u>die</u> (5) vruchten lekker zijn.
In zin *a* kun je *die (1)* en *dat (3)* vervangen door *deze* en *dit*. Het zijn aanwijzende voornaamwoorden. Je kunt *die (2)* niet vervangen; *die (2)* is een **betrekkelijk voornaamwoord**, want het verwijst naar een antecedent: *die kastanjes*.
In zin *b* kun je *die (5)* vervangen door *deze*, maar *dat (4)* kun je niet vervangen door *dit*. Omdat *dat (4)* aan het begin van een bijzin staat, is *dat (4)* een **onderschikkend voegwoord**.

wie/wat
- Bij *wie* en *wat* kijk je of het woord terugwijst naar een antecedent. In dat geval is het betrekkelijk voornaamwoord:
  – *Je hoeft niet **alles** <u>wat</u> $_{(betr.vnw)}$ je leest, te onthouden.*
- Als *wie* en *wat* niet terugwijzen, is er sprake van een vragend voornaamwoord:
  – *Erin weet allang <u>wie</u> $_{(vr.vnw)}$ ze zal uitnodigen op haar feest.*
- Als *wat* gebruikt wordt in de betekenis *een beetje*, is het een telwoord:
  – *In de koelkast ligt nog <u>wat</u> $_{(telw)}$ fruit voor jullie.*
- Als *wat* gebruikt wordt in de betekenis *iets,* is het een onbepaald voornaamwoord:
  – *Nemen jullie allemaal <u>wat</u> $_{(onbep.vnw)}$ mee voor de jarige?*

Opdracht 1

Neem de onderstreepte woorden over en zet erachter: aanw.vnw of betr.vnw.
1 Als je die advertentie moet geloven, is die laptop supersnel.
2 Ik zou wel willen weten wie dat op zijn geweten heeft.
3 Het telefoonhoesje dat Timon graag wilde hebben, was bij die winkel alweer uitverkocht.
4 In dat glas, dat speciaal bedoeld is voor bier, kun je die wijn niet drinken.

Opdracht 2

Neem de onderstreepte woorden over en zet erachter: betr.vnw, vr.vnw, onbep. vnw of telw.
1 De beroemde acteur, aan wie Daan een brief schreef, liet nooit wat van zich horen.
2 Weet jij wie al wat geregeld heeft voor het buurtfeest?
3 Wie voorbereid is, heeft altijd wat kleingeld bij zich voor een onverwachte uitgave.
4 Het leukste wat Sander ooit gedaan heeft, is de survivaltocht met zijn broer.

Opdracht 3

Noteer alle voornaamwoorden en zet erachter: aanw.vnw, vr.vnw, pers.vnw, bez. vnw, betr.vnw, onbep.vnw, wed.vnw of wedig.vnw.
1 Schaam je je niet voor de leugen die je gisteren vertelde?
2 In dit leuke stadje kun je voor nog geen twee euro hippe schoenveters kopen.
3 Na deze gezellige ontmoeting zullen we elkaar hopelijk vaker zien.
4 Als ik zou weten wie de eerlijke vinder van mijn portemonnee is, zou ik graag wat terugdoen.

Opdracht 4

Maak zinnen met de gegeven woordsoorten in de volgorde zoals die is aangegeven.
a aanw.vnw – bn – zn – hww – pers.vnw – bw – zww
b bez.vnw – zn – hww – wed.vnw – bw – zww
c vr.vnw – zww – aanw.vnw – bn – bn – zn
d vz – lw – zn – hww – onbep.vnw – zww

Opdracht 5 ✱

1 Ook voor de woorden *het, licht, ons* en *zacht* geldt dat de woordsoort afhangt van de zin. Maak met elk van deze woorden twee zinnen van ten minste acht woorden, waarin het woord steeds een andere woordsoort is. Benoem die woordsoort.
2 Kies twee woorden waarmee je nog een derde zin kunt maken, waarin het woord opnieuw een andere woordsoort is. Benoem ook deze woordsoort.
3 Verklaar de grap uit het plaatje.

Ik kan/weet
• de woordsoort vaststellen van woorden die tot meerdere woordsoorten kunnen behoren.

Maak de extra opdrachten online.

Formuleren

Je leert over het (foutieve) gebruik van de lijdende vorm.

Startopdracht

Onderstaande zinnen staan in de lijdende vorm. Welke zin zou beter in de bedrijvende vorm kunnen staan? Waarom?

a Vorige week werden alle leerlingen van de school getrakteerd op een ijsje.
b De ijsjes werden uitgedeeld vanwege de enorme hitte in het schoolgebouw.
c De zonneschermen van een aantal lokalen waren 's nachts vernield.
d Door de schoolleiding werd de actie behoorlijk hoog opgenomen.
e De politie werd ingeschakeld.
f De vandalen zijn helaas nog niet opgespoord.

Theorie

video-uitleg

Het gebruik van de lijdende vorm

Een zin met een werkwoordelijk gezegde kan in de **bedrijvende vorm** staan (actieve zin) of in de **lijdende vorm** (passieve zin, met een vorm van *worden* of *zijn* en al dan niet met een door-bepaling). In het algemeen is het beter om actieve zinnen te gebruiken, omdat passieve zinnen onpersoonlijk overkomen en je tekst minder prettig leesbaar maken.
In de volgende drie gevallen kun je wel de lijdende vorm gebruiken:

1 als het onbekend, onbelangrijk of overduidelijk is wie de handeling uitvoert:
- *Onze buren zijn gisteren op klaarlichte dag beroofd.*
- *Morgen wordt bij ons in de straat de waterleiding gecontroleerd.*

2 als je de handeling of het object van de handeling centraal wilt stellen in plaats van de handelende persoon:
- *Mijn jas is gisteren per ongeluk door iemand anders meegenomen.*

3 als je daarmee onduidelijkheid kunt vermijden. Neem de zin:
- *De jongen die de hond gebeten had, kreeg het vervolgens aan de stok met de baas van het dier.*

In deze zin in de bedrijvende vorm is niet duidelijk wie er gebeten heeft: de jongen of de hond. Dit kun je wel duidelijk maken door de zin in de lijdende vorm te zetten. Er zijn twee mogelijkheden:
- *De jongen die door de hond gebeten was, kreeg het vervolgens aan de stok met de baas van het dier.*
- *De jongen door wie de hond gebeten was, kreeg het vervolgens aan de stok met de baas van het dier.*

Opdracht 1

De zinnen *a* tot en met *f* staan in de bedrijvende vorm. Welke zinnen mag je in de lijdende vorm zetten?

1 Noteer de letters van de zinnen die je in de lijdende vorm mag zetten.
2 Geef per zin aan volgens welke regel je de lijdende vorm mag gebruiken. Noteer achter de letters het nummer van de regel.

3 Zet de zinnen waarvan je de letters genoteerd hebt, in de lijdende vorm.

a Vroeger besteedde men weinig aandacht aan het milieu.
b Binnenkort gaat de gemeente alle zieke bomen kappen.
c Ik ga binnenkort op vakantie naar Griekenland.
d De voetballer die de coach uitgescholden heeft, zit voorlopig op de bank.
e Na lang debatteren verbood de Europese Unie het gebruik van plastic wattenstaafjes.
f Op deze provinciale weg rijden automobilisten altijd veel te hard.

Opdracht 2

Lees tekst 1. In deze tekst staan alle zinnen in de lijdende vorm.
1 Welke zinnen zouden beter in de bedrijvende vorm kunnen staan? Leg uit.
2 Maak van de zinnen die je bij vraag 1 genoteerd hebt, bedrijvende zinnen.

Tekst 1

(1) Op de jaarlijkse vrijmarkt op Koningsdag wordt vaak veel rommel aangeboden. (2) Toch wordt er door mijn vader af en toe wel een juweeltje ontdekt. (3) Vooral dozen met boeken worden gretig geïnspecteerd. (4) Er is weleens een *Kuifje* uit 1953 ontdekt in zo'n doos. (5) Dat stripboek is voor een schijntje op de kop getikt. (6) Het boek is nu te vinden in onze boekenkast.

Opdracht 3

1 Maak met de werkwoorden *geloven – opdrinken – maaien – bereiden* steeds een bedrijvende en een lijdende zin. Varieer in volgorde: begin de ene keer met de bedrijvende en de andere keer met een lijdende zin.
2 Wissel je zinnen uit met die van een klasgenoot. Noteer bij de zinnen van de ander:
– welke zinnen bedrijvend (B) en welke lijdend (L) zijn;
– of de keuze voor een bedrijvende of lijdende zin past bij de inhoud van de zin;
– welke regel is toegepast bij de lijdende zinnen.

Opdracht 4 ✱

Zet de volgende zinnen in de lijdende vorm. Wat maakt deze zinnen lastig?
1 De kapitein van de rondvaartboot verzocht de passagiers vriendelijk hun meegebrachte etenswaren in hun tas te laten zitten.
2 Om de kans op spieken zo veel mogelijk te verkleinen, verbood de school de leerlingen tijdens het tentamen een horloge te dragen.
3 De wedstrijdleiding gaf de schoonspringers een hoog cijfer voor hun duizelingwekkende salto's.
4 De school vraagt leraren en leerlingen tijdens de lessen hun telefoon uit te zetten.

Ik kan/weet • foutief gebruik van de lijdende vorm herkennen en verbeteren.

Maak de extra opdrachten online.

Spelling

Je leert over lastige leestekens.

Startopdracht

1 Wat is het verschil in betekenis tussen de zinnen *1a* en *1b*?
1a Naar buiten gaan met dit weer is echt een goed idee!
1b Naar buiten gaan met dit weer is echt een 'goed' idee!

2 Maak met leestekens van zin *2a* en *2b* twee zinnen met een verschillende betekenis.
2a Onno zei Danine heeft afgezegd voor vanavond.
2b Onno zei Danine heeft afgezegd voor vanavond.

Theorie

video-uitleg

Lastige leestekens

Leestekens (bijvoorbeeld punt, vraagteken en uitroepteken) helpen bij het lezen van een tekst. Hieronder staan de regels voor de moeilijkste gevallen.

Een **komma** geeft een rust in de zin aan. Je gebruikt een komma
- voor of na een aanspreking:
  – *Maud, wil je mij de boter aangeven, alsjeblieft?*
- tussen de delen van een opsomming (maar niet voor *en*):
  – *In de oceaan leven o.a. kreeften, vissen en zoogdieren.*
- tussen twee persoonsvormen:
  – *Omdat de kraan al een tijdje <u>lekt</u>, <u>heb</u> ik de loodgieter gebeld.*
- tussen de hoofdzin en een bijzin, als de delen lang zijn:
  – *Joppe gaat elk jaar naar Frankrijk op vakantie, omdat zijn ouders daar een vakantiehuisje hebben.*
- voor en achter een bijstelling:
  – *Pablo Picasso, de beroemde Spaanse kunstschilder, overleed in 1973.*

Een **dubbele punt** dient om iets aan te kondigen:
- een citaat (directe rede):
  – *De collectant vroeg: 'Heb je iets over voor de Hartstichting?'*
- een gedachte (let op: bij een gedachte gebruik je geen aanhalingstekens):
  – *Toen Luna naar buiten keek, dacht ze: ik wacht wel tot de bui over is.*
- een opsomming:
  – *Alinda leest van alles: romans, thrillers en stripboeken.*

Maar:
  – *Alinda houdt van romans, thrillers en stripboeken.*
- een uitleg of toelichting:
  – *Helaas gaat de picknick morgen niet door: het wordt slecht weer.*

Aanhalingstekens gebruik je
- bij citaten (kijk goed naar de voorbeeldzinnen):
  – *'Ik kan vanavond niet mee', zei Anton. 'Ik moet werken.'*
  – *'Als je meedoet met het toernooi,' vertelde Colin, 'moet je je wel opgeven.'*
  – *'Fiets jij mee?', vroeg Dieke aan Cas.*

Let op: de komma na een citaat met een vraag- of uitroepteken is niet verplicht. Je mag dus ook schrijven: *'Fiets jij mee?' vroeg Dieke aan Cas.*

- als het woord zelf bedoeld wordt en niet de betekenis:
  – *Het woord 'gaarne' klinkt ouderwets.*
- als het woord op een speciale manier (bijvoorbeeld spottend) gebruikt wordt:
  – *De agent zei dat hij die 'lieve' jongen wel zou inrekenen.*

Een **puntkomma** gebruik je

- tussen hoofdzinnen die sterker met elkaar samenhangen dan losse zinnen:
  – *Sep heeft een bijbaantje in het zwembad; hij wil later badmeester worden.*
- als afsluiting van de onderdelen van lange opsommingen die onder elkaar staan. Het laatste onderdeel krijgt als afsluiting een punt. Kijk voor een voorbeeld naar de opsomming in de uitleg bij opdracht 1.

Opdracht 1

De volgende zinnen bevatten verschillende leestekens. Leg van elk leesteken uit waarom het daar gebruikt is.
Voorbeeld: *'Lotte, kom je straks ook naar het sportveld?' vroeg Marieke.*
' – geeft het begin van een citaat aan;
, – staat na een aanspreking (Lotte);
? – sluit een vraag af;
' – sluit een citaat af;
. – sluit de zin af.

1 Onze 'ijverige' collega zal nooit koffie halen: ze is liever lui dan moe.
2 Je hoeft de tuin niet te sproeien, want er wordt regen voorspeld.
3 Noa schept op: 'Ik heb een 9 voor Duits, een 9 voor Frans en een 8 voor gym.'
4 'Als je dat doet, Kris, blijf je de rest van de dag binnen!' riep zijn moeder.

Opdracht 2

Schrijf de zinnen over en plaats de juiste leestekens.

1 Als je naar Amsterdam gaat moet je echt de volgende bezienswaardigheden bezoeken het Rijksmuseum het Scheepvaartmuseum en het Anne Frank Huis
2 Tess zal zeker naar de bijles Duits gaan ze haalt alleen maar onvoldoendes
3 Zullen we in de zomer samen backpacken Kiara vroeg haar vriendin
4 Toen Berend afzegde voor de film zei Dion dat hij wel weer gezellig was
5 Hoewel Willem-Alexander onze koning is trekt vooral Máxima onze koningin de aandacht
6 Als u nog even aan de lijn blijft zei de receptionist dan verbind ik u zo door

Opdracht 3

Vul in: *c*, *cc*, *ck*, *k*, *kk* en *x*.

1 Lucia tra…teerde op zelfgeba…en spe…ulaasjes met …aramel, wat een groot su…es was.
2 Een …enofoob is iemand die angst of af…eer voelt voor vreemde …ulturen.
3 In het dagelijks leven is de getalenteerde …eeper van dit ho…eyelftal een drukbezette ele…tricien.
4 Lekkere Maro…aanse recepten zoals …ous…ous, tajine en kalkoen…urry met bro…oli moet je zeker een keer proberen.
5 Je kunt nu via Altijdgoedweer.nl een …omfortabele a…ommodatie boeken tegen spe…ta…ulaire kortingen.
6 Hoewel de se…retaresse zeer a…uraat is, maakte ze toch een spelfout in het woord 'dommeri…en'.

Opdracht 4 ✱

1 Verander de betekenis van de zinnen *a* tot en met *c* door een komma te plaatsen.
2 De zinnen *d* en *e* hebben een verschillende betekenis. Licht toe.

a Ons buurmeisje is dol op je oma.
b Mevrouw Van Sluis is aardig slim en charmant.
c Mijn broers houden van fietsen repareren en crossen.
d Ragna vroeg Samuel nog eens een foto te maken.
e Ragna vroeg Samuel nog eens, een foto te maken.

Opdracht 5

1 Maak samenstellingen en gebruik zo nodig -(e)n- of -e-.
2 Maak duo's van de samenstellingen waarbij dezelfde regel is toegepast.

a aap + trots
b banaan + boom
c bol + boos
d huil + balk
e linde + boom
f rood + kool
g rug + spraak
h seconde + lijm
i student + pas
j wieg + lied

Opdracht 6

Woorddictee. Vul op de puntjes het juiste woord in. Soms moet je het woord iets aanpassen.
Kies uit: *alternatief – bevindingen – data – degelijk – dermate – domineren – duurzaam – educatief – innovatief – interpreteren – manipuleren – meesterzet – opties – overdadig – regulier – rolmodel – status – vermoedelijk – vooralsnog – wetenschappers*.

1 Het ... gebruik van plastic flesjes, tasjes en verpakkingsmateriaal draagt niet bij aan een ... Nederland.
2 Narcistische mensen hebben soms de neiging om anderen te ... en zelfs te ....
3 In de vakantieperiode past de stadsbibliotheek haar ... openingstijden aan en kun je er alleen 's morgens terecht.
4 Damian hechtte nooit zoveel aan ... en koos na een succesvolle carrière in het bankwezen voor een baan als vrijwilliger.
5 De belangrijkste ... uit het onderzoeksrapport over veiligheid leiden ... niet tot ... maatregelen.
6 Nadat iedereen de beschikbare ... had doorgegeven, bleven er maar twee ... over voor de reünie.
7 Veel gebruikers van Facebook zoeken een ... vanwege de negatieve publiciteit over privacyschending.
8 Een ... is iemand die een voorbeeldfunctie vervult voor een bepaalde groep mensen.
9 Onderzoeksresultaten worden meestal pas gedeeld door ... nadat zij de gegevens zelf nauwkeurig hebben ....
10 De mobiele app van Netflix waarmee je onbeperkt films op je telefoon kunt kijken, is ... populair dat je kunt spreken van een ....
11 Op het kinderdagverblijf beschikken ze over ... en ... speelgoed dat de creativiteit bij kinderen stimuleert.
12 De auto die afgelopen zaterdag in een sloot werd gevonden, is ... gestolen.

Opdracht 7

Noteer het werkwoord in de juiste spelling. Gebruik indien mogelijk de tegenwoordige tijd.
Let op: We vervoegen Engelse werkwoorden net als Nederlandse werkwoorden.

Als het woord in het Engels eindigt op een dubbele medeklinker, schrijven we een enkele medeklinker, tenzij de dubbele medeklinker nodig is voor de uitspraak.

1 Zodra de weersomstandigheden het toelaten, wordt er bij ons in de buurt volop ... (barbecueën).
2 Sinds de tandartsassistente Cindy heeft ... (adviseren) haar tanden beter te verzorgen, ... (flossen) ze iedere avond trouw haar gebit.
3 Bij de familie Verkaart ... (worden) met regelmaat een potje ... (scrabbelen), maar op dinsdagavond ... (bridgen) het echtpaar altijd in de voetbalkantine.
4 Jarenlang ... (hockeyen) Roderick, maar tegenwoordig ... (besteden) hij zijn vrije tijd aan voetbal: hij ... (coachen) het elftal van zijn zoontje.
5 Al na vijf minuten ... (tackelen) de snelle linksbuiten de verdediger en ... (scoren) een mooi doelpunt.
6 Jarenlang ... (promoten) de overheid de inzameling van plastic en tegenwoordig ... (worden) het op grote schaal ... (recylen).
7 Tot grote ergernis van zijn ouders ... (zappen) Jan-Jaap uren achtereen als hij ... (stressen) is.
8 Onze gymdocent heeft als student ... (baseballen), maar nu ... (squashen) hij drie keer per week.
9 Om slim te kunnen ... (googelen), is het belangrijk dat je de juiste zoekterm ... (intypen).
10 Omdat Gino graag in zijn eigen cabriolet ... (rijden), ... (leasen) hij geen auto meer van zijn werkgever.

Opdracht 8

Zet onderstaande werkwoorden in de juiste vorm en maak daarmee een zin van ten minste acht woorden.

1 blowen – vd
2 carpoolen – vd
3 racen – pvtt (enkelvoud)
4 e-mailen – pvvt (meervoud)

Opdracht 9 ✱

Sommige werkwoorden zijn samengesteld (*autorijden*); dat geldt ook voor sommige Engelse werkwoorden. Samengestelde werkwoorden zijn *scheidbaar* of *onscheidbaar*.

1 Noteer onderstaande werkwoorden in een schema (zie voorbeeld).
2 Vergelijk de Nederlandse werkwoorden met de Engelse. Wat valt je op?
3 Wat voor verschil zie je tussen de voltooide deelwoorden van scheidbare en onscheidbare werkwoorden?

ademhalen – afkicken – brainwashen – downloaden – houthakken – mindmappen – proefdraaien – stofzuigen – uitstappen – windsurfen

pvtt	vd	scheidbaar	onscheidbaar
hij haalt adem	*hij heeft ademgehaald*	ja	–

Ik kan/weet
- hoe ik komma's, dubbele punten, aanhalingstekens en puntkomma's moet gebruiken. 3F
- Engelse werkwoorden correct spellen.

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Kleur bekennen

Wat voor type ben jij? Wacht jij eerder af in een discussie als anderen het woord voeren of ben jij altijd haantje-de-voorste en heb jij je mening al klaar, nog voordat je goed over het onderwerp hebt nagedacht? Vandaag komt iedereen met zijn eigen mening aan de beurt!

In deze opdracht ga je in een groep van ongeveer vijf leerlingen met een ander team debatteren over een gezamenlijk bedachte stelling. Niet-debatterende teams zijn jury.

Bij deze opdracht pas je de volgende theorie uit dit hoofdstuk toe:
- debatteren;
- een oordeel geven over de waarde en de betrouwbaarheid van gegeven informatie, over de argumentatie en over de non-verbale middelen die een spreker gebruikt.

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Lezen	• Ik weet de betekenis van veelvoorkomende functiewoorden. 3F • Ik kan functies van delen van de tekst benoemen. 3F
Schrijven	• Ik kan een zakelijke brief schrijven, rekening houdend met de briefconventies. 2F
Kijken en luisteren	• Ik kan onderscheid maken tussen standpunt en argumenten in een debat. 3F • Ik kan de argumentatie in een debat op aanvaardbaarheid beoordelen. 3F • Ik kan verbale en non-verbale aspecten van debaters beoordelen. 3F
Spreken en gesprekken	• Ik kan deelnemen aan verschillende debatvormen. 3F
Woordenschat	• Ik kan spreekwoorden en uitdrukkingen herkennen, begrijpen en gebruiken. 2F
Grammatica zinsdelen	• Ik kan onderscheid maken tussen de bedrijvende en de lijdende vorm. 2F • Ik kan zinnen met een lijdende vorm herschrijven in de bedrijvende vorm en omgekeerd.
Grammatica woordsoorten	• Ik kan de woordsoort vaststellen van woorden die tot meerdere woordsoorten kunnen behoren.
Formuleren	• Ik kan foutief gebruik van de lijdende vorm herkennen en verbeteren.
Spelling	• Ik weet hoe ik komma's, dubbele punten, aanhalingstekens en puntkomma's moet gebruiken. 3F • Ik kan Engelse werkwoorden correct spellen.

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed?
  Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de video's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Hoofdstuk 6

Doelen

Reclametaal

Raadsel: wat is goed en toch misleidend? Antwoord: succesvolle reclame. Als reclame goed z'n werk doet, verleidt die ons tot aankoop van een product.
Beeld doet veel bij reclame, maar de taal is vaak ook cruciaal. Een reclameslogan kan zelfs een bekend zinnetje worden, zoals *Dat zeg ik, GAMMA!* en *Melk, de witte motor*.

→ *Zoek in tweetallen drie bekende Nederlandse reclameslogans en geef aan welke jullie goed of slecht vinden en waarom.*

Hoe werkt reclame?

Kort en krachtig, zo moet reclame volgens de kenners zijn. **Alliteratie** of beginrijm (woorden met dezelfde letter laten beginnen) werkt ook: *Heerlijk, helder Heineken*.
Bijzonder zijn de slogans met een woordspeling. Een voedingsmerk prees zijn producten aan met *Dat zit wel Knorr*. En voor een meubelzaak werd bedacht: *Binnen gewoon mooi, buitengewoon voordelig*.

→ *Zoek uit wat volgens professionals beslist niet werkt in reclame.*

Hou het simpel!

Reclame is vaak simpel: *Ik wil Bolletje!* of *Echt HEMA*. Toch zijn er ook wel doordenkers onder de slogans, zoals die van *De Pers*, ooit een meeneemkrant: *Gratis, maar niet goedkoop*. Of die van een supermarkt: *Kopen bij de Spar is sparen bij de koop*. Een andere pittige is *NRC, slijpsteen voor de geest*, gericht op intellectuele krantenlezers.

→ *Kies met een klasgenoot een product of dienst waarvoor jullie reclame willen maken en bedenk een goede slogan.*

Lezen

Je leert over functiewoorden.

Startopdracht Lees tekst 1, de eerste alinea van een tekst. Wat zou het onderwerp van de tekst kunnen zijn?

Tekst 1

Op een doordeweekse avond nog niet zo lang geleden was het in de trein Amsterdam-Alkmaar van 17.30 uur weer eens reuzedruk: de mensen stonden tot in de gangpaden. Plotseling klonk er wat gekraak uit de speaker. 'Dames en heren, hier spreekt de conducteur. Na enig overleg hebben wij besloten om een stoelendans te organiseren. Iedereen die zit, gaat staan en iedereen die staat, mag gaan zitten. We zijn halverwege, dus dat is wel zo eerlijk.' De 'zitters' keken een beetje beteuterd om zich heen, maar de meesten stonden op om de 'staanders' een plaatsje te verschaffen. Degenen die niet van hun plaats opstonden, kregen minachtende blikken toegeworpen. Zij vormden echter een minderheid, want de meeste treinreizigers konden de creatieve oplossing van de conducteur wel waarderen. De reis werd dan ook door velen met een grote grijns op het gezicht vervolgd.

Naar: www.omroephumor.nl, op 13 mei 2018

Theorie

➜ *video-uitleg*

Functiewoorden (2)

In de paragraaf *Lezen* van hoofdstuk 5 heb je alinea's benoemd met de functiewoorden *aanbeveling, aanleiding, constatering, probleemstelling, uitwerking* en *verklaring*. In dit hoofdstuk ga je oefenen met de functiewoorden *afweging, anekdote, definitie, nuancering, tegenwerping* en *vraagstelling*.

Opdracht 1

Lees de omschrijvingen A tot en met F: omschrijvingen van functiewoorden. Lees daarna de teksten 1 tot en met 4. Welk functiewoord hoort bij welke tekst?

A Afweging – De schrijver heeft bijvoorbeeld voor- en nadelen gegeven of voor- en tegenargumenten. Nu moet hij bepalen wat het belangrijkste is, voordat hij een conclusie trekt. Afwegen is dus zoiets als 'vergelijken'.

B Anekdote – De schrijver vertelt een (waargebeurd en meestal grappig) verhaaltje als illustratie (voorbeeld) bij het onderwerp van een tekst. Anekdotes komen nogal eens voor aan het begin van een tekst (zie tekst 1).

C Definitie – Zeer nauwkeurige omschrijving van een woord of begrip.

D Nuancering – Een nuancering is een verfijning of een kleine aanpassing van een bewering of stelling. De schrijver geeft bijvoorbeeld eerst zijn mening over iets en formuleert die vervolgens iets preciezer of maakt die mening wat minder zwart-wit.

E Tegenwerping – Een tegenwerping is een reactie op een bepaalde mening of stelling. De ene persoon vindt iets, de ander stelt daar een andere opvatting tegenover. Een tegenwerping kan ook een argument zijn tegen een eerder gegeven mening.

F Vraagstelling – De schrijver geeft aan welke vraag in (een deel van) zijn tekst centraal staat.

Tekst 2

Och, ook dat nog. Het weer valt tegen, onze politici denken alleen maar aan zichzelf, de treinen rijden niet, je baas is een eikel, Oranje verliest elke wedstrijd en nu knoei je ook nog een koffie op je shirt. Dit zijn zomaar een paar zeurklassiekers, maar eigenlijk valt over alles wel te mekkeren. Is er dan zo vreselijk veel mis? Niet per se. Het is vooral vreselijk lekker om te zeuren, vooral over kleine dingen. Waarom is dat zo? En kun je ook te veel klagen?

Tekst 3

Ik heb een hekel aan verjaardagen, althans aan van die grote verjaardagsvieringen, met familie, vrienden en bekenden, waarbij allerlei mensen in een kring op een stoel zitten en de hele middag of avond op diezelfde plek blijven zitten, er hapjes worden rondgedeeld en je de jarige bijna niet spreekt.

Tekst 4

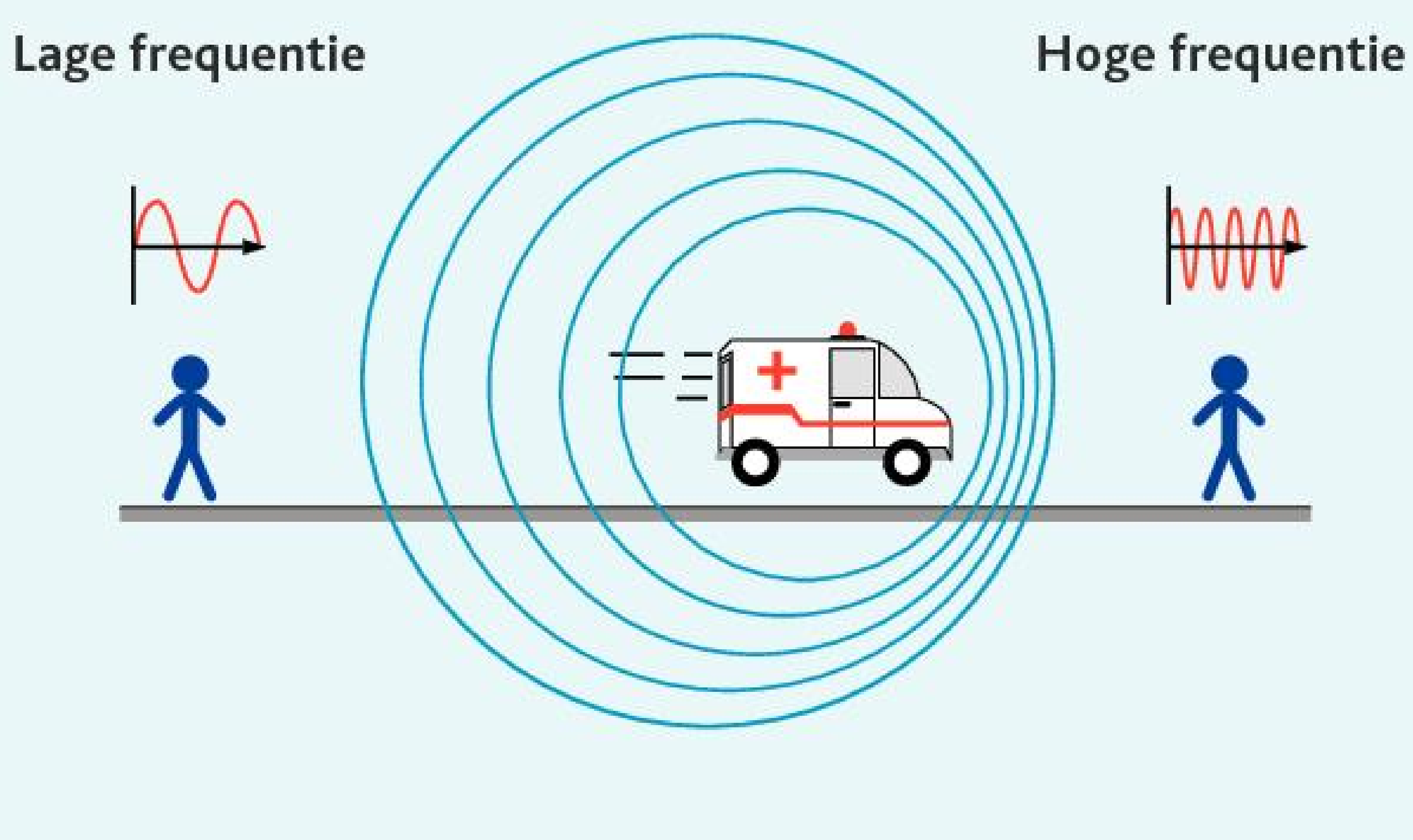

Kinderen die vroeg naar de opvang gaan, zijn daar weliswaar vaker ziek, maar bouwen zoveel immuniteit op dat ze minder vaak ziek zijn wanneer ze naar de basisschool gaan. Bovendien hebben ze op latere leeftijd minder last van allergieën en astma. Kinderen die alleen thuis opgroeien, moeten zich nog leren verweren tegen veel ziekteverwekkers, en missen daardoor uiteindelijk meer school. De jaren op de crèche leveren op de langere termijn dus toch voordeel op.

Tekst 5

Het dopplereffect is de verandering van de golflengte van geluid of licht doordat de afstand tot de bron groter of kleiner wordt. Een geluid dat naar je toe komt, klinkt hoger dan in het echt, totdat het je passeert, want dan wordt het lager. Denk aan de bel van een spoorwegovergang als je in de trein zit of aan het 'wieoem' van auto's op een racebaan. Doordat hoge tonen scheller klinken, ervaren we ze als harder.

Dopplereffect

Opdracht 2

Beantwoord de vragen bij tekst 6. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie: oriënterend, globaal, precies of zoekend.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?

2 Voetbal je zelf of heb je wel gevoetbald? Lijkt het nemen van een strafschop je moeilijk? Waarom (niet)?

3 De woorden *a* tot en met *j* staan onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek in de rechter rij de betekenis die elk woord in de tekst heeft.

a berusting (al. 1)	– *acceptatie*
b simuleren (al. 1)	– *beroemde*
c riskanter (al. 3)	– *bewust nabootsen; nadoen*
d strategie (al. 3)	– *gevaarlijker*
e resulteren (al. 4)	– *indrukwekkende*
f in de grond boren (al. 4)	– *loopt gevaar*
g legendarische (al. 5)	– *op een vervelende manier doen verdwijnen*
h imposante (al. 5)	– *plan om iets te bereiken; tactiek*
i zich fixeren op (al. 7)	– *strak kijken naar*
j staat op het spel (al. 9)	– *tot gevolg hebben*

4 'Niets doet voetbalminnende naties zo balanceren tussen hoop en vrees als een penaltyreeks tijdens een EK of WK.' (al. 1) Parafraseer deze zin, dat wil zeggen: formuleer hem in eigen woorden.
Alinea's kunnen binnen de tekst een eigen functie hebben, zoals *aanbeveling, afweging, anekdote, definitie, nuancering, tegenwerping, uitwerking, verklaring, voorbeeld* en *vraagstelling*.

5 Welk functiewoord is van toepassing op alinea 1?

6 'Volgens bewegingswetenschapper John van der Kamp (...) is het een misverstand dat je niet op penalty's kunt oefenen.' (al. 2) Met welk argument onderbouwt hij deze bewering? Gebruik voor je antwoord maximaal 25 woorden.

7 Wat is een 'knollenveld'? (al. 2)

8 Welke vier dingen zijn het belangrijkste bij het nemen van een strafschop? (al. 3 en 4)

9 'Weifel en twijfel tijdens de aanloop resulteren namelijk in een slechte uitvoering.' (al. 4) Formuleer zelf de bewering waarbij deze zin een argument is.

10 Noteer het belangrijkste (de strekking) van alinea 5 in één zin. Gebruik niet meer dan 10 woorden.

11 Welk functiewoord is van toepassing op alinea 6? Kies uit de functiewoorden die genoemd staan boven vraag 5. Licht je antwoord toe.

12 Welke twee tips kun je aan een keeper geven op basis van de informatie in alinea 7 en 8? Geef bij elke tip een argument.

13 Welke structuur heeft de tekst?

Opdracht 3 ✪

1 Geef op basis van alinea 9 aan wat in onderstaand blokjesschema bij a en b moet worden ingevuld.

a
↑
b
↑
Hun goede naam staat op het spel.

2 'Maar iedereen 'ken' het dus wel leren.' (al. 9) Leg uit waarom 'ken' tussen aanhalingstekens staat.

Tekst 6

Kun je strafschoppen trainen?

[1] Niets doet voetbalminnende naties zo balanceren tussen hoop en vrees als een penaltyreeks tijdens een EK of WK. Toch heerst achteraf, in het kamp van de verliezer, vaak berusting. Maar klopt het wel dat penalty's nemen niets meer is dan een loterij, zoals veel voetbalkenners beweren? Is op strafschoppen trainen inderdaad volstrekt zinloos? En kun je de immense druk die tijdens een finale heerst, echt niet simuleren op het trainingsveld?

[2] Volgens bewegingswetenschapper John van der Kamp van de Vrije Universiteit Amsterdam is het een misverstand dat je niet op penalty's kunt oefenen. 'Dat kan zelfs heel goed op een knollenveld. Trainingen waarbij de spelers een lichte druk krijgen opgelegd, bijvoorbeeld met straf- of beloningselementen, leiden namelijk al tot betere resultaten in situaties waarin ze onder sterk verhoogde druk een prestatie moeten leveren.'

[3] Goed om te weten. Maar waar moet je die bal nou schieten? Links, rechts, boven, onder? Over die vraag hebben meer wetenschappers zich gebogen dan over welke voetbalvraag dan ook. Het antwoord is dat het weinig uitmaakt. Links is, op zijn best, een paar procentpuntjes effectiever dan rechts, en een hoge bal is moeilijker voor de keeper dan een lage bal, maar ook riskanter voor de schutter: de bal kan over de lat vliegen. Zelfs door het midden schieten is een prima strategie, omdat keepers zelden blijven staan.

[4] 'Maar veel belangrijker dan boven, onder of in het midden schieten,' stelt penaltyonderzoeker Mark Williams van Brunel University London, 'is dat je ruim van tevoren überhaupt een hoek uitkiest en daar niet van afwijkt. Weifel en twijfel tijdens de aanloop resulteren namelijk in een slechte uitvoering.' Daarnaast is het volgens Williams belangrijk om alle tijd te nemen, de doelman van tevoren strak aan te kijken en zeer luidruchtig te juichen als je scoort. Met dergelijke handelingen kun je het zelfvertrouwen van de tegenstander in de grond boren.

[5] 'Het enige wat een keeper bij een penalty kan doen, is gokken', stelde de legendarische Deense doelman Peter Schmeichel, die in zijn imposante voetbalcarrière acht seizoenen bij Manchester United onder de lat stond. 'Je moet een hoek kiezen en dan hopen dat je opeens de bal in je handen hebt. Een keeper is nu eenmaal altijd in het nadeel. Wie iets anders beweert, heeft het mis.'

[6] 'Daar klopt niets van', zegt Van der Kamp. 'Ook voor de doelman is de penalty een trainbare vaardigheid. Kijk maar naar de Belgische keeper Jean-Marie Pfaff, jarenlang de doelman van Bayern München, die door te oefenen wel 40 procent van zijn strafschoppen keerde. En naar Jasper Cillessen, die in het begin van zijn carrière weinig penalty's stopte, maar er de laatste jaren steeds meer pakt. Reken maar dat hij er keihard op traint.'

[7] Kijkrichtingonderzoek heeft uitgewezen dat 'penaltykillers' zich fixeren op de heupen en het standbeen van de schutter. Die verraden een fractie van een seconde voor de trap de richting van het geplande schot.

[8] Ook kunnen keepers een truc toepassen. Door een klein beetje, onzichtbaar voor het blote oog, uit het midden te gaan staan, kunnen ze de schutter, zonder dat die het doorheeft, verleiden om in de 'open' hoek te schieten. Oud-Ajax-doelman Piet Schrijvers: 'Ik nam altijd een klein stapje naar links om de rechterhoek iets groter te maken en dook steevast in die hoek. Als ze dan toch niet ver genoeg mikten, had ik 'm. Maar ze schoten ook weleens door het midden, waarbij ik die bal dan met de punt van mijn schoen raakte.'

[9] Een oude voetbalwijsheid luidt dat een speler die in het strafschopgebied wordt neergehaald, nooit zelf de penalty moet nemen. Is dit onzin? Ja, zeggen de cijfers. Wel is het zo dat verdedigers, oudere spelers en vermoeide spelers beter geen penalty kunnen nemen. Hetzelfde geldt voor sterspelers. Zij ervaren vermoedelijk meer negatieve druk, want hun goede naam staat op het spel. Misschien is dat ook de reden dat Johan Cruijff vrijwel nooit penalty's nam. 'Penalty's zijn een specialiteit die niet iedereen ken', stelde hij zelf. Maar iedereen 'ken' het dus wel leren.

Naar: Sebastiaan van de Water, New Scientist, juni 2016

Opdracht
4

Beantwoord de vragen bij tekst 7. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Wat ga jij later doen? Is de brandweer een optie? Waarom (niet)?
3 Noteer de betekenissen van de volgende woord(groep)en. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
aspirant (al. 3) – assessments (al. 4) – engte (al. 4) – machocultuur (al. 5) – uitwassen (al. 5) – monocultuur (al. 5) – geworven (al. 7) – corpulente (al. 8) – weerbaar (al. 10) – op handen gedragen (al. 11)

Alinea's kunnen binnen de tekst een eigen functie hebben, zoals *aanbeveling, afweging, anekdote, definitie, nuancering, tegenwerping, uitwerking, verklaring, voorbeeld* en *vraagstelling*.

4 Welke drie verschillende functiewoorden zijn van toepassing op respectievelijk alinea 1, 2 en 3?
5 'Met vrouwen aan tafel krijg je ideeën vanuit een bredere achtergrond, andere inzichten en een andere manier van met elkaar omgaan.' (al. 5) Bij welke bewering is deze zin een argument?
6 Bedenk een kopje boven alinea 5 en 6 samen.
7 Geef de redenering aan het einde van alinea 8 weer in een blokjesschema met twee blokjes. Begin het standpunt met 'Het is niet goed als'.
8 Leid uit de rest van alinea 9 af wat een no-nonsensementaliteit is.
9 '(...) want dit is een uitvoeringsorganisatie met een rauw randje.' (al. 10) Wat bedoelt commandant Schaap daarmee?
10 Op welke manier heeft de auteur de tekst mooi 'rond' gemaakt?

Opdracht
5

1 De auteur heeft de tekst op een bepaalde manier opgebouwd. Welke twee kanten van het verhaal wisselen elkaar af?
2 Wat is de tekstsoort van tekst 7? Tip: denk er beeld bij.

Tekst 7

Apenkooien voor gevorderden

[1] Soepel springt Lianne over twee kasten in de gymzaal van een Amsterdamse brandweerkazerne. Met een geconcentreerde blik rent ze naar een houten muur van anderhalve meter hoog. Ze zet zich af tegen de muur en grijpt naar de ijzeren stang die er 30 centimeter boven hangt. Schijnbaar moeiteloos drukt ze zichzelf omhoog totdat haar heupen tegen de stang rusten. Ze brengt haar rechtervoet naar de stang en springt gecontroleerd naar beneden. Daar staat instructeur fysieke vaardigheden Pascal Kuhlman klaar voor een *high five*. Lianne traint voor de sporttest die ze moet afleggen om een baan bij de brandweer te krijgen.

[2] Ze is niet de enige. Er willen steeds meer vrouwen bij de brandweer. In 2017 is het aantal vrouwen dat bij de operationele brandweer werkzaam is als beroeps of vrijwilliger met ongeveer 6 procent gegroeid. Daarmee stijgt het aantal vrouwen harder dan het aantal mannen, dat 1 procent is toegenomen. Op 1 januari 2018 waren 1365 vrouwen werkzaam in operationele dienst van de brandweer: 273 als beroeps en 1092 als vrijwillige kracht. Dat is ongeveer 6 procent van het totale aantal brandweerlieden.

[3] Lianne werkt als analist in het laboratorium van een ziekenhuis. Bij de brandweer gaan was altijd haar grote droom. 'Ik wil graag mensen helpen. In het ziekenhuis vind ik dat niet helemaal terug, omdat

ik toch wat verder van de patiënt af sta.' Iedere dinsdagavond traint ze nu met twaalf andere aspirant-brandweervrouwen voor dat ene doel: slagen voor de gevreesde sporttest. Ze sporten in het krachthonk en het zwembad en oefenen het parcours dat ze ook daadwerkelijk moeten afleggen als toelatingstest voor de baan. Na deze grondige voorbereiding is brandweervrouw worden vast een eitje.

[4] Dat lijkt echter maar zo, want met alleen de zware sporttest zijn de vrouwen er nog niet. Er volgen nog een 24 uurskamp, assessments, psychologische keuringen en een hoogte- en engtetest. En daarna een fulltime opleiding van een jaar eventueel spatie toeveogen tussen 'jaar' en 'tot' tot manschap.

[5] Bij het brandweerkorps Amsterdam-Amstelland werken momenteel 511 mannen en 12 vrouwen en die verhouding moet, als het aan commandant Leen Schaap ligt, nodig veranderen. De voormalige politiecommissaris werd in 2016 aangesteld om de machocultuur, waarvan racisme en discriminatie de ergste uitwassen waren, aan te pakken. Hij ondervond veel weerstand, maar tekende onlangs bij tot 2022. 'Het is goed om de monocultuur te doorbreken. Met vrouwen aan tafel krijg je ideeën vanuit een bredere achtergrond, andere inzichten en een andere manier van met elkaar omgaan.'

[6] Om binnen te komen, moeten de vrouwen echter wel slagen voor de sporttest en dat blijkt nogal een struikelblok: slechts een kwart haalt de test, terwijl twee derde van de mannen het parcours succesvol aflegt. De fysiek en mentaal zware test schrikt vrouwen sowieso af. Om ze toch binnen te halen, organiseert de brandweer nu dus speciale trainingen.

[7] In de gymzaal is een indrukwekkend parcours uitgezet. Het lijkt op apenkooien voor gevorderden, met banken die schuin omhoog staan, een brug met ongelijke leggers waarover de vrouwen springen en een dikke blauwe mat waarop ze zweefrollen maken. De vrouwen zijn geworven bij sportscholen die gespecialiseerd zijn in crossfit[1] en boksen. Terwijl de rest van Amsterdam lekker op een terras zit, springen de vrouwen van banken en over de muur.

[8] Lianne en Esmee trainen al zes weken mee. Ze sporten zo'n vijf à zes keer per week. Lianne doet daarnaast aan *mud runs*. Esmee, voormalig beroepsmilitair, is een hardloper. Ze is tevreden over de trainingen. 'Mannen zijn nu eenmaal sterker dan vrouwen. Wij trainen er specifiek op om dat verschil op te heffen, want hoewel dat weleens gedacht wordt, zijn de eisen niet naar beneden bijgesteld om vrouwen binnen te halen.' Dat zou ze ook niet willen. 'Ik moet diezelfde trap omhoog met dezelfde spullen om dezelfde corpulente mensen uit een flat tillen.'

[9] Beide vrouwen werken liever met mannen dan met vrouwen. 'Vanwege hun no-nonsensementaliteit', zegt Esmee. 'Ze gaan gewoon aan het werk en zeuren niet. De communicatie is directer en er zit geen gevoel bij. Met vrouwen is dat altijd wel een dingetje.'

[10] Het is dus aan Schaap om het brandweerkorps te moderniseren. 'In het verleden hebben we te weinig laten zien dat dit vak ook geschikt is voor vrouwen. Dat doen we nu door ze voldoende te trainen en te begeleiden voor de sporttest.' Evenveel vrouwen als mannen bij de brandweer ziet Schaap echter niet gebeuren. Hij is allang blij met de stijging van 12 naar 24: allemaal sportieve vrouwen, die weerbaar zijn en tegen een stootje kunnen, aldus de commandant. 'Dat moet ook wel, want dit is een uitvoeringsorganisatie met een rauw randje.'

[11] Het brandweerkorps mag dan een 'stoere mannenorganisatie' zijn, de trainende vrouwen zeggen goed te zijn ontvangen op de kazerne. 'Ze worden op handen gedragen door de mannen', zegt trainer Pascal, terwijl Esmee een zweefrol maakt. Natuurlijk moeten ze laten zien dat ze 'one of the guys zijn', maar dat geldt ook voor de mannelijke nieuwelingen. Hij vertelt over die keer dat hij mee mocht naar een brand. 'Het is niet uit te leggen wat voor gevoel dat geeft. Je komt ter plaatse en er is een echte noodsituatie: vlammen uit de ramen, gillende mensen. Die gasten stappen uit en gaan aan het werk. Terwijl iedereen "help" roepend naar buiten rent, gaan zij naar binnen. De vrouwen doen dat natuurlijk ook. Daarom is onze selectie zo zwaar.'

[1]crossfit: een manier van fitness die gewichtheffen, atletiek en gymnastiek combineert in één trainingsvorm

Naar: Maaike Vos, www.volkskrant.nl, op 8 mei 2018

Ik kan/weet
- de betekenis van veelvoorkomende functiewoorden. 3F
- functies van delen van de tekst benoemen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert een sollicitatiebrief schrijven.

Startopdracht

Stel dat je per brief wilt solliciteren naar een baan als vakkenvuller bij de plaatselijke supermarkt.

1 Noem vijf dingen die je in elk geval in je brief moet vermelden.
2 Wat moet je opzoeken om de brief bij de juiste persoon terecht te laten komen?

Theorie

video-uitleg

Een sollicitatiebrief schrijven

Een **sollicitatiebrief** is een zakelijke brief. Daarin geef je aan dat je de baan wilt die een werkgever aanbiedt. Je schrijft ook waarom je de baan graag wilt hebben. Dat is je motivatie. Verder maak je duidelijk waarom jij geschikt bent voor de baan. Daarbij houd je rekening met de functie-eisen. De brief moet ertoe leiden dat je wordt uitgenodigd voor een gesprek.
Bij een sollicitatiebrief voeg je als bijlage op een apart blad een **curriculum vitae** toe, meestal afgekort als **cv**.

Zo schrijf je een sollicitatiebrief

- Deel de brief in volgens de conventies van de zakelijke brief.
- Schrijf in de eerste zin de aanleiding voor de brief, bijvoorbeeld: *Naar aanleiding van uw advertentie in …*
- Vermeld de vacature waarop je solliciteert, bijvoorbeeld: *Hierbij solliciteer ik naar de functie van …*
- Geef relevante informatie; dat is informatie over jou die voor de werkgever van belang is. Voor een baan als hondenuitlater bijvoorbeeld: *Ik ben dol op honden en zorg altijd goed voor onze twee collies*.
- Geef een positieve motivatie, zo mogelijk met argumenten: *Van dit soort werk word ik vrolijk, omdat …*
- Sluit af met een zin waarin je een verwachting uitspreekt of een verzoek doet: *Ik hoop snel van u te horen*.
- Vermeld helemaal onderaan *Bijlage: curriculum vitae* (zonder punt).

Zo schrijf je een cv (curriculum vitae)

Een curriculum vitae (letterlijk: levensloop) bestaat uit een overzicht van:

- persoonlijke gegevens: voor- en achternaam, adres (straatnaam, postcode, woonplaats), telefoonnummer(s), e-mailadres, geboortedatum, geslacht (M/V), nationaliteit, burgerlijke staat (gehuwd/ongehuwd);
- opleiding: schoolopleiding en eventuele cursussen die van belang zijn voor het vervullen van de vacature;
- werkervaring: kort overzicht van de baantjes die je tot nu toe gehad hebt, met de periode (maanden en jaren); vrijwilligerswerk hoort hier ook bij. De meest recente ervaring zet je bovenaan.

Een cv kan daarnaast een persoonlijk profiel bevatten. Hierin geef je kort aan wat voor soort persoon je bent, voor zover dat van belang is voor de functie, bijvoorbeeld: *Ik ben erg geduldig*. Hobby's en vrijetijdsbesteding kun je noemen, zeker als die relevant zijn voor de functie.

Opdracht 1

Lees tekst 1, een sollicitatiebrief.
1 Wat is het doel van de brief?
2 Denk je dat Zahra met deze brief haar doel zal bereiken? Waarom (niet)?
3 Wat vind jij van deze brief? Leg je antwoord uit.
4 Wat voor informatie staat er waarschijnlijk in de bijlage?

Tekst 1

Zahra den Oudsten
Steenweg 488
0281 QP Rosmalen
z.denoudsten@post.nl
06-543212

Bossche Courant
Afdeling Personeelszaken
T.a.v. Mieke Winters
Postbus 101
1118 VV 's-Hertogenbosch

Rosmalen, 12 oktober 2019

Betreft: vacature krantenbezorger

Geachte mevrouw Winters,

Van een vriendin van mij hoorde ik dat u op zoek bent naar bezorgers van de *Bossche Courant* in de wijk Hintham. Graag zou ik die taak op mij nemen.

Al een paar keer heb ik mijn vriendin geholpen bij het rondbrengen van de krant. Ik vond het leuk om te doen: lekker buiten zijn en proberen de route zo logisch mogelijk in te delen. Zowel op woensdag- als op zaterdagmiddag heb ik tijd over. Het krantje verschijnt juist op die dagen, dus dat komt goed uit. Ik ben 15 jaar en heel erg precies; daarom denk ik dat u over mij geen klachten zult krijgen.

Ik hoop dat ik snel uw positieve reactie op deze brief ontvang.

Zahra
Zahra den Oudsten

Bijlage: curriculum vitae

Opdracht 2

Je krijgt van je docent een leeg en een ingevuld cv-formulier. Bekijk het ingevulde formulier en maak je eigen cv door het lege formulier in te vullen.

Opdracht 3

Je gaat een sollicitatiebrief schrijven.
1 Kies een van de volgende vacatures: acteur in een reclamespotje; dierenverzorger op een kinderboerderij; hulp van een hovenier; kantinemedewerker in een speeltuin; magazijnmedewerker bij een bouwmarkt; oppas bij een oppascentrale.
2 Bedenk de ontbrekende gegevens.
3 Schrijf de brief en houd je aan de briefconventies.
4 Wissel je brief uit met die van een klasgenoot en geef elkaar commentaar aan de hand van het feedbackformulier. Verbeter je brief indien nodig.

Ik kan/weet
- een sollicitatiebrief met curriculum vitae schrijven. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert een sollicitatiegesprek beoordelen.

Startopdracht

Bekijk het fragment.
1 Noteer drie verschillen tussen het eerste en het tweede deel van het fragment.
2 In welke situatie zal de sollicitant zich meer op haar gemak voelen? Leg uit.

Theorie

video-uitleg

Een sollicitatiegesprek beoordelen

Een **sollicitatiegesprek** is een gesprek tussen een werkgever en een sollicitant. De werkgever heeft een vacature en de sollicitant wil die vacature graag invullen. Op basis van het sollicitatiegesprek beslist de werkgever of hij de sollicitant gaat aannemen.
Meestal geeft de werkgever eerst wat informatie over de baan en het bedrijf. Dan stelt hij verschillende vragen. Vervolgens krijgt de sollicitant gelegenheid vragen te stellen. De werkgever sluit het gesprek af door te vertellen hoe de sollicitatieprocedure verdergaat.

Zo beoordeel je een sollicitatiegesprek
Let op de werkgever:
- Stelt hij de sollicitant op zijn gemak?
- Geeft hij goede informatie over de baan en het bedrijf?
- Stelt hij relevante vragen?
- Geeft hij duidelijke antwoorden op de vragen van de sollicitant?

Let op de sollicitant:
- Is hij ontspannen?
- Heeft hij zich goed voorbereid?
- Beantwoordt hij de vragen op een rustige manier?
- Kijkt hij de werkgever aan?
- Is hij enthousiast?
- Stelt hij zelf nog vragen?

Opdracht 1

Je gaat kijken naar mevrouw Mulder, die vier sollicitanten voor de functie van receptioniste in een groot hotel ontvangt: Janneke, Angel, Tara en Milou.
1 Noteer per sollicitant:
   – welke drie dingen opvallen aan het gedrag van de sollicitant;
   – welk effect het gedrag van de sollicitant zal hebben op mevrouw Mulder.
2 Welke sollicitant heeft de beste eerste indruk gemaakt? Leg uit.

Opdracht 2

Bekijk het fragment waarin mevrouw Mulder een sollicitatiegesprek voert met Milou.
1 Hoe stelt mevrouw Mulder Milou op haar gemak?
2 Noteer twee dingen die je opvallen aan de non-verbale communicatie van Milou.

3 Wat is de eerste vraag die mevrouw Mulder aan Milou stelt?
4 Wat vind je van het antwoord dat Milou op deze vraag geeft?
5 Noteer twee vragen waarmee mevrouw Mulder doorvraagt.
6 Mevrouw Mulder vraagt naar een voorbeeld waaruit blijkt dat Milou goed kan samenwerken. Wat vind je van het antwoord dat Milou op deze vraag geeft?
7 Hoe laat mevrouw Mulder merken dat ze naar Milou luistert? Noteer een verbaal en een non-verbaal aspect.
8 Aan het eind van het fragment voelt Milou zich duidelijk meer op haar gemak. Noteer twee dingen waaraan je dat kunt merken.
9 Heeft Milou zich goed voorbereid op het gesprek? Leg je antwoord uit.
10 Denk je dat Milou een goede receptioniste zou zijn? Waarom (niet)?

Opdracht 3

Bekijk het fragment waarin mevrouw Mulder een sollicitatiegesprek voert met Tara.

1 Waaraan kun je meteen zien dat Tara zich goed heeft voorbereid op het gesprek?
2 Noteer de eerste vraag die mevrouw Mulder aan Tara stelt.
3 Heeft Tara deze vraag verwacht? Leg je antwoord uit.
4 Voldoet Tara zelf aan het beeld dat ze schetst in haar antwoord op de eerste vraag? Leg je antwoord uit.
5 Mevrouw Mulder schetst een situatie waarin twee verschillende soorten klanten tegelijk aan de balie staan. Ze wil weten hoe Tara in zo'n situatie zou reageren. Had Tara deze vraag kunnen verwachten? Leg je antwoord uit.
6 Wat vind je van het antwoord dat Tara geeft op de vraag naar aanleiding van de geschetste situatie?
7 Mevrouw Mulder vraagt naar een voorbeeld waaruit blijkt dat Tara goed kan plannen en organiseren. Wat vind je van het antwoord dat Tara op deze vraag geeft?
8 Mevrouw Mulder vat het voorbeeld dat Tara geeft samen en stelt daarna een vervolgvraag. Wat wil ze weten?
9 Waarom stelt mevrouw Mulder die vervolgvraag?
10 Noteer twee dingen die je opvallen aan de verbale en non-verbale communicatie van Tara.
11 Denk je dat Tara een goede receptioniste zou zijn? Leg je antwoord uit.

Opdracht 4

Bekijk de fragmenten waarin mevrouw Mulder de sollicitatiegesprekken met Milou en Tara afrondt. Ze vraagt aan beide sollicitanten of ze nog vragen hebben.

1 Noteer de vraag die Milou stelt.
2 Noteer de vraag die Tara stelt.
3 Welke vraag denk je dat mevrouw Mulder beter vindt? Leg uit waarom je dat denkt.
4 Wie van deze twee sollicitanten zou jij laten doorgaan naar de volgende ronde? Leg uit.

Ik kan/weet

- conclusies trekken naar aanleiding van een (deel van een) tekst. 3F
- de verbale en non-verbale communicatie tijdens een sollicitatiegesprek beoordelen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert een sollicitatiegesprek voeren.

Startopdracht

1 Kies een eigenschap die bij jou past.
betrouwbaar – creatief – geduldig – leergierig – muzikaal – sociaal – sportief

2 Wissel met een klasgenoot uit welke eigenschap je gekozen hebt en waarom. De ander vraagt door als dat nodig is.

Theorie

video-uitleg

Een sollicitatiegesprek voeren

Als je een bijbaantje of een stageplaats zoekt (of later na je opleiding aan het werk wilt), voer je een **sollicitatiegesprek**. Tijdens dit gesprek kun je laten zien wie je bent en vertellen wat je kunt. Zo kan de werkgever beslissen of jij geschikt bent voor de baan.
Bij de paragraaf *Kijken en luisteren* in dit hoofdstuk heb je al kunnen zien hoe een sollicitatiegesprek in zijn werk gaat.

Zo bereid je een sollicitatiegesprek voor
- Zoek op internet informatie over het bedrijf.
- Bedenk alvast antwoorden op de volgende vragen:
  - Waarom ben je geïnteresseerd in deze baan?
  - Waarom ben je geschikt voor deze baan?
  - Wat is je werkervaring?
  - Waar ben je goed in? En waarin ben je minder goed?
- Bedenk wat je nog graag wilt vragen/weten, zoals werktijden, taakomschrijving, vakantiedagen en salaris. Schrijf de vragen op een briefje en neem dit mee naar het gesprek.
- Zorg ervoor dat je er netjes uitziet tijdens het gesprek.
- Lees voor het gesprek je sollicitatiebrief of sollicitatieformulier nog eens, omdat je daar vragen over kunt krijgen.

Zo gedraag je je als sollicitant
- Zit ontspannen op je stoel.
- Luister goed naar de vragen en neem rustig de tijd om ze te beantwoorden.
- Houd oogcontact met je gesprekspartner.
- Wees enthousiast: laat merken dat je de baan graag wilt hebben.
- Vergeet niet om je eigen vragen te stellen, voor zover die tijdens het gesprek nog niet beantwoord zijn.

Opdracht 1

Bekijk tekst 1, 2 en 3. Beantwoord voor elke tekst de vragen.

1 Noteer twee eigenschappen die een geschikte kandidaat moet hebben.

2 Noteer twee dingen waarin een geschikte kandidaat ervaring moet hebben.

3 Welke vaardigheden zouden verder nog een pluspunt kunnen zijn?

Tekst 1

Krantenbezorger

Voor verschillende wijken in de stad zoeken we krantenbezorgers voor de ochtend. We zoeken vroege vogels, die elke ochtend om halfzes paraat staan. Onze klanten verwachten hun ochtendkrant voor het ontbijt in de bus, ook in de winter of als het stortregent. Ben jij die bikkel die niet van suiker is en graag een leuk bedrag per maand wil verdienen? Zoek dan niet verder, maar word krantenbezorger!

Tekst 2

Manusje-van-alles

Voor onze zorgboerderij zoeken we een scholier die op zaterdag kan helpen met allerlei kleine klusjes. Denk daarbij aan dieren voeren, het terrein vegen, onkruid wieden en af en toe kleine reparaties uitvoeren. De zorgboerderij biedt dagbesteding aan mensen met een verstandelijke beperking. Zij werken onder andere in onze boerderijwinkel. Als het druk is, zou je ook ingezet kunnen worden in deze winkel, om het personeel bij te staan.

Tekst 3

Huiswerkhulp

Wij zoeken voor onze dochter iemand die haar kan helpen met haar huiswerk. Ze zit in de brugklas en heeft vooral moeite met wiskunde, aardrijkskunde en geschiedenis. Zit jij op havo of vwo, ben je goed in deze vakken, kun je goed uitleggen en ben je één middag in de week beschikbaar? Dan zijn we op zoek naar jou! Natuurlijk krijg je ervoor betaald.

Opdracht 2

Werk in tweetallen.

1 Kies samen een van de vacatures uit opdracht 1. De een gaat solliciteren op het bijbaantje, de ander is de werkgever.
2 Bereid je individueel voor op het gesprek. De werkgever bedenkt vijf vragen die hij de sollicitant wil stellen. De sollicitant bedenkt wat hij aantrekkelijk vindt aan het bijbaantje en waarom hij een geschikte kandidaat is.
3 Voer het gesprek. Vraag een ander tweetal om het gesprek te observeren en een feedbackformulier in te vullen.
4 Bespreek het gesprek na. Eerst mogen de gesprekspartners vertellen hoe ze het gesprek ervaren hebben. Vervolgens geven de observanten feedback aan de hand van de ingevulde formulieren.
5 Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Ik kan/weet • een sollicitatiegesprek voorbereiden en voeren. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert over vaste combinaties.

Startopdracht

Gebruik de woordgroepen bij *a*, *b* en *c* elk in een zin van minimaal tien woorden. Je maakt dus zes zinnen. Wat valt je op?

a *op de kast jagen – op de kast zetten*
b *zijn snor drukken – zijn snor bijknippen*
c *de plank misslaan – de plank zagen*

Theorie

video-uitleg

Vaste combinaties

Sommige woorden komen heel vaak in combinatie met andere woorden voor. Voorbeelden van zulke combinaties zijn:

- een zelfstandig naamwoord met een vast werkwoord: *een oordeel vellen;*
- uitdrukkingen met een werkwoord: *de kluts kwijtraken, de knoop doorhakken;*
- uitdrukkingen zonder werkwoord: *de volle laag*, *een bittere pil;*
- uitdrukking met een woordpaar: *stank voor dank, willens en wetens;*
- uitdrukking met een woordpaar en een vast werkwoord: *kant noch wal raken*, *de tering naar de nering zetten, hutje bij mutje leggen*.

Opdracht 1

1 Maak de uitdrukkingen *a* tot en met *h* compleet door er een werkwoord aan toe te voegen. Kies uit: *geven – kiezen – lopen – slaan – slepen – staan – trekken – zitten*.

2 Zoek bij elke uitdrukking de juiste betekenis.

a	de pijp aan Maarten …	–	*dezelfde mening hebben*
b	een flater …	–	*door inspanning krijgen*
c	één lijn …	–	*een domme fout begaan*
d	het hazenpad …	–	*het opgeven*
e	in de wacht …	–	*niets te vertellen hebben*
f	onder de plak …	–	*vluchten*
g	op eigen benen …	–	*voorzichtig te werk gaan*
h	spitsroeden …	–	*zelfstandig zijn*

Opdracht 2

1 Met het woord *doel* kun je samenstellingen maken. Vul in de tabel een woord in met behulp van de omschrijvingen *a* tot en met *h*, zodat er samenstellingen met *doel* ontstaan. In elk leeg vakje komt een letter.

Voorbeeld: *stevig stuk hout*

d	o	e	l	*p*	*a*	*a*	*l*

a	d	o	e	l								
b	d	o	e	l								
c	d	o	e	l								
d	d	o	e	l								
e	d	o	e	l								
f	d	o	e	l								
g	d	o	e	l								
h	d	o	e	l								

a aantal bij elkaar behorende mensen of dieren
b leesteken aan het eind van een gewone zin
c onvoltooid deelwoord van een synoniem van *raken*
d opzettelijk; moedwillig
e plaats of moment waar iets ophoudt
f standpunt of staand rek om iets in te leggen
g tegengestelde van zwart
h verschil tussen uitgaven en inkomsten

2 Noteer de betekenissen van de woorden *a* tot en met *h*. Gebruik eventueel een woordenboek.
3 Bedenk zelf nog vier samenstellingen met *doel*; twee waarin *doel* vooraan staat en twee met *doel* achteraan.

Opdracht 3

Lees tekst 1.
1 Noteer de woorden 1 tot en met 15 uit de tekst onder elkaar.
2 Van de onderstaande woorden staat de betekenis in het rechter rijtje. Zoek bij elk woord de betekenis die het in de tekst heeft.

1	ontroert	– *aangrijpt; emotioneel raakt*
3	status	– *diepgaande; grondige*
4	marketing	– *plechtigheid*
8	had zijn zinnen gezet op	– *positie*
9	in aanloop naar	– *streefde naar*
10	intensieve	– *uiteindelijke*
12	ceremonie	– *verkoopondersteunende activiteiten*
14	ultieme	– *voorafgaand aan*

3 Gebruik voor de betekenis van de andere woorden de woordraadstrategieën die je hebt geleerd.
4 Welke vorm van beeldspraak herken je in *dromen najagen* (al. 1)? Wat wordt ermee bedoeld?
5 Welke stijlfiguur herken je in *moest hij wel een traantje wegpinken* (al. 4)?
6 Noteer het pleonasme uit alinea 6.
7 Zoek vier vaste combinaties uit de tekst. Noteer ze en geef de betekenis.

Tekst 1

Doel bereikt!?

[1] Het verhaal van de 31-jarige Akwasi Frimpong, dat zoveel mensen (1) ontroert, gaat over dromen najagen en een enorm doorzettingsvermogen hebben. Het begon toen hij in 1995 als zevenjarig jongetje met zijn moeder vanuit Ghana in de Bijlmermeer terechtkwam. Dertien jaar lang bleef hij een (2) illegale vreemdeling, totdat hij in 2008 eindelijk een Nederlands paspoort kreeg. ‘Ik voel me heel Amsterdams. Ik praat ook Amsterdams’, zei Frimpong. Ondanks zijn illegale (3) status kreeg hij de kans om

aan het Johan Cruijff College een opleiding te volgen en atletiek te beoefenen. Net zo fanatiek als hij trainde, studeerde hij, met als resultaat het diploma communicatie en (4) marketing. Als beste student won hij zelfs de International Johan Cruijff Award.

[2] Toen hij in 2002 geblesseerd raakte, was hij als illegaal (5) vanzelfsprekend niet verzekerd. Hij had geen geld voor behandelingen en kon nergens terecht. De Amsterdamse fysiotherapeut Michael Davidson (6) had met hem te doen en behandelde hem uit medelijden voor één euro per keer. Frimpong beloofde hem te zijner tijd een (7) tegenprestatie.

[3] Frimpong (8) had zijn zinnen gezet op deelname aan de Olympische Spelen. Eens zou het hem lukken. In 2012 probeerde hij het als sprinter in de Nederlandse atletiekselectie, maar toen gooide opnieuw een blessure roet in het eten. Twee jaar later hoopte hij zich voor de Winterspelen in Sotsji te plaatsen in het Nederlandse bobsleeteam. Ook dat ging mis. Vervolgens vatte hij het plan op om de eerste Afrikaanse skeletonner te worden. Skeleton is racen op een sleetje met het hoofd vooruit, de kin 7 cm boven het ijs, met een snelheid van 140 km per uur. Hij fabriceerde een plank op wieltjes, waarmee hij in de Bijlmer oefende.

[4] Enige tijd later verhuisde hij samen met zijn Amerikaanse vrouw naar Amerika, ging studeren aan de Utah Valley University en verdiende de kost met de verkoop van stofzuigers. Ondertussen werkte hij aan zijn droom. Daarvoor moest hij wel eerst zelf in Ghana een skeletonbond oprichten. (9) In aanloop naar de Spelen eiste het Ghanees olympisch comité dat hij een plek bij de eerste 60 op de wereldranglijst zou verwerven. Door (10) intensieve trainingen met de Amerikaanse skeletonbond lukte het hem in januari 2018 aan de (11) kwalificatie-eisen van de Ghanese bond te voldoen. Frimpong kwam na zijn twee laatste runs in Lake Placid terecht op positie 55. Toen moest hij wel een traantje wegpinken. 'Wat een opluchting, na 15 jaar. Mijn dochter zal nu weten dat je met hard werken, doorzettingsvermogen en geloof in jezelf je dromen kunt laten uitkomen.'

[5] Op vrijdag 29 februari 2018 was het zover: dansend en met een brede lach op het gezicht kwam Frimpong met zijn teamgenoten het stadion binnen bij de (12) openingsceremonie, zwaaiend met de Ghanese vlag. Ook zijn voormalige fysiotherapeut maakte deel uit van de kleine Ghanese (13) delegatie. Frimpong was zijn belofte nagekomen en had Davidson uitgenodigd om als zijn verzorger mee te gaan naar de Olympische Spelen in Pyeongchang.

[6] Deelnemen was zijn doel en dat is gelukt. De Nederlandse Ghanees zette op de olympische baan van Pyeongchang een tijd neer van 53,69 seconden. Daarmee werd hij dertigste van de dertig deelnemers. Toch was hij trots op zijn prestatie: 'Ik vertegenwoordigde Ghana, Nederland en de Bijlmer bij de Olympische Spelen van 2018. Mijn persoonlijke doel is om ooit, bijvoorbeeld in Peking 2022, de eerste Afrikaan te worden die een medaille wint op de Winterspelen. Maar bovenal wil ik een voorbeeld zijn voor jongeren die in de put zitten, die het niet meer zien zitten, niet alleen die uit Ghana, maar over de hele wereld. Mijn (14) ultieme doel is hen te laten durven dromen. Ik heb aangetoond dat je met (15) wilskracht en doorzettingsvermogen veel kunt bereiken.'

Naar: Thomas Sijtsma, www.ad.nl, op 15 januari 2018

Opdracht 4

Dagelijks gebruiken we veel Engelse woorden. Sommige daarvan zijn anglicismen: rechtstreeks uit het Engels vertaalde woordcombinaties, die door taalkundigen als foutief worden gezien.
Lees de woordgroepen *a* tot met *h* en kies de juiste formulering.

a een actie **nemen / ondernemen**
b een belofte **doen / maken**
c een beslissing **maken / nemen**
d de **controle / macht** over het stuur verliezen
e **koffie maken / koffiezetten**
f **een punt / enigszins gelijk** hebben
g een toespraak **geven / houden**
h stappen **nemen / zetten**

Opdracht

5

1 Vul de uitdrukkingen *a* tot en met *t* aan met een werkwoord, zodat er een vaste combinatie ontstaat.

a aan het kortste eind …
b appels met peren …
c beren op de weg …
d de balans …
e de daad bij het woord …
f de draad …
g de kat uit de boom …
h iemand aansprakelijk …
i iemand de les …
j iemand in de arm …
k iets in goede banen …
l iets op de lange baan …
m ijzer met handen …
n in goede aarde …
o lief en leed …
p met iemand in aanvaring …
q spijkers op laag water …
r steen en been …
s te hard van stapel …
t zich met hand en tand …

2 Noteer de betekenissen van de uitdrukkingen *a* tot en met *t*.
Kies uit:

– *bang zijn voor iets wat niet bestaat*
– *dingen met elkaar vergelijken die niets met elkaar te maken hebben*
– *duidelijk zeggen dat iemand iets verkeerds gedaan heeft*
– *een afwachtende houding aannemen*
– *ervoor zorgen dat iets goed verloopt*
– *goed ontvangen worden*
– *hulp van iemand vragen*
– *iemand zeggen dat hij verantwoordelijk is voor de schade*
– *iets onmogelijks doen*
– *iets te snel aanpakken*
– *iets uitstellen*
– *iets zeggen en het dan ook meteen doen*
– *kijken hoe iets verlopen is*
– *kritiek hebben op onbenulligheden*
– *luid en heftig klagen*
– *met alle kracht tegenstand bieden*
– *plezierige en droevige dingen delen*
– *ruzie met iemand krijgen*
– *verdergaan waar je gebleven was*
– *verliezen*

Ik kan/weet • vaste combinaties van woorden herkennen, begrijpen en gebruiken.

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Grammatica
zinsdelen

Je leert over ambiguïteit.

Startopdracht

De leerlingen moeten zinnen maken met de woorden die ze hebben geleerd. De docent vraagt aan Abisha welke zin zij heeft bedacht. Abisha zegt: '*Ik heb geen zin.*' De klas begint te lachen. Waarom, denk je?

Theorie

video-uitleg

Ambiguïteit

Er zijn zinnen die je op meerdere manieren kunt uitleggen: ze zijn ambigu. *Ambigu* komt van het verouderde werkwoord *ambigeren*, dat *twijfelen* betekent. Dichters, cabaretiers en reclamemakers werken soms opzettelijk met **ambiguïteit**:

– *Er gaat niets boven Groningen*

In deze zin kan 'gaat boven' betekenen dat er niets mooier is dan Groningen. Ook kan de zin betekenen dat er letterlijk niets boven Groningen gaat: Groningen is de noordelijkste provincie van ons land.

– *Ja, in de bergen kan het levensgevaarlijk zijn. Alleen vorig jaar al heeft de Vaalserberg 30 doden geëist. Gelukkig is men niet op de eis ingegaan, maar je schrikt wel even als je het hoort. (Herman Finkers)*

Het woord 'eisen' kan betekenen dat je iets dwingend verlangt, maar 'eisen' kan ook betekenen 'kosten, met zich meebrengen': De Vaalserberg kostte 30 mensen het leven.

In zakelijke teksten kun je ambigue zinnen beter vermijden, want ze roepen misverstanden op.

Ambiguïteit kan verschillende oorzaken hebben:

- De zin bevat een **woord dat meerdere betekenissen heeft** (een **homoniem**):
  – *Scapino, je loopt gewoon binnen.*
  Binnenlopen kan betekenen 'betreden' of 'financieel succes boeken'.

- In de zin staat een **woordgroep die meerdere betekenissen heeft**:
  – *In de gang hangt een foto van Janet.*
  Dat kan betekenen:
  – de foto die Janet heeft gemaakt;
  – de foto waarop Janet is afgebeeld;
  – de foto waarvan Janet de eigenaar is.
  Meestal blijkt uit het zinsverband welke betekenis wordt bedoeld.

- Je kunt de zin **op twee manieren ontleden** en daar horen twee verschillende betekenissen bij:
  – *Pepijn geeft Alysa een cadeau.*
  Twee mogelijkheden:
  a Pepijn = onderwerp
  Alysa = meewerkend voorwerp
  Anders gezegd: *Pepijn geeft aan Alysa een cadeau.*

b Alysa = onderwerp
Pepijn = meewerkend voorwerp
Anders gezegd: *Aan Pepijn geeft Alysa een cadeau.*

- De zin bevat een **onduidelijke verwijzing**:
  – *Dylan vroeg Igor en zijn vriendin mee naar het zwembad.*
  Het woord *zijn* verwijst onduidelijk: om wiens vriendin gaat het?

Opdracht **1**

Geef van de zinnen aan waarom ze ambigu zijn. Maak gebruik van de theorie.
1 Waar heb je de tekening van mijn zusje gelaten?
2 Gideon laat de docent weten dat zijn handschrift onleesbaar is.
3 Het slot was echt prachtig!
4 Carin vertelt Shanne dat zij vanavond vroeg naar bed moet.
5 ME slaat man met knuppel neer (krantenkop)
6 Wij hebben gisteren naar een stomme film gekeken.

Opdracht **2**

Verander de zinnen van opdracht 1 en zorg ervoor dat de zinnen maar één betekenis hebben.

Opdracht **3**

Werk in tweetallen. Maak vier zinnen die ambigu zijn. Geef aan waarom de zinnen ambigu zijn en noteer de verschillende betekenissen.

Opdracht **4**

Ook tekeningen kunnen ambigu zijn.
Kijk goed naar de afbeelding. Wat zie je? Overleg met een klasgenoot.

Opdracht **5** ✱

1 Sommige samengestelde werkwoorden hebben twee betekenissen. Maak met elk van de volgende werkwoorden twee zinnen waaruit het verschil in betekenis blijkt.
doordringen – ondergaan – overdrijven – overleggen – voorkomen
2 Het betekenisverschil kun je herkennen aan de uitspraak van het werkwoord. Welk verschil hoor je?

Ik kan/weet
- ambiguïteit herkennen en verklaren.
- ambigue zinnen verbeteren.

Maak de extra opdrachten online.

Grammatica
woordsoorten

Je leert oefenen met alle woordsoorten.

Startopdracht

1 Bedenk in tweetallen zo veel mogelijk woorden die minimaal drie woordsoorten kunnen zijn. Noteer ook om welke woordsoorten het gaat.
2 Welk tweetal heeft de meeste woorden bedacht?

Opdracht
1

Zandloper

Vul het diagram in aan de hand van onderstaande omschrijvingen. Ieder in te vullen woord bestaat uit de letters van het vorige woord, plus of min een letter.

2 bepaald rangtelwoord
3 onbepaald voornaamwoord
4 bepaald hoofdtelwoord
5 aanwijzend voornaamwoord
6 bepaald lidwoord

8 nevenschikkend voegwoord
9 onbepaald lidwoord
10 bepaald hoofdtelwoord
11 voorzetsel
12 bijvoeglijk naamwoord

1	v	e	r	d	i	e	n
2							
3							
4							
5							
6							
7	e						
8							
9							
10							
11							
12							
13	g	r	o	e	t	e	n

Opdracht
2

Waar of niet waar?

Geef aan of de beweringen *waar* of *niet waar* zijn.

1 Het betrekkelijk voornaamwoord *wie* kan zowel met als zonder ingesloten antecedent voorkomen.
2 Als je wilt verwijzen naar een hele zin, gebruik je het betrekkelijk voornaamwoord *dat*.
3 Samentrekkingen komen alleen op zinsniveau voor.
4 Het woordje *je* is altijd een persoonlijk voornaamwoord.
5 Het wederkerend voornaamwoord hoort bij het werkwoordelijk gezegde.
6 Toevallig wederkerende werkwoorden hebben soms wel en soms niet een wederkerend voornaamwoord bij zich.
7 Sommige tussenwerpsels kunnen ook als een andere woordsoort voorkomen.
8 *Die* en *dat* kunnen aanwijzend en betrekkelijk voornaamwoord zijn.
9 Het woord *binnen* is altijd een voorzetsel.
10 Het woord *wat* kan als drie verschillende voornaamwoorden voorkomen.

Opdracht
3

Toevoegpuzzel

1 Vul bij elk van de woorden hieronder aan de voorkant een letter toe, zodat er een woord ontstaat dat voldoet aan de omschrijving.

2 Achter elkaar vormen de nieuwe beginletters de verleden tijd meervoud van een synoniem van *krijgen*. Welk woord is dit?

1 voorzetsel	– ver
2 onbepaald voornaamwoord	– iemand
3 onderschikkend voegwoord	– oen
4 zelfstandig naamwoord	– eer
5 onbepaald voornaamwoord	– ets
6 bijwoord	– ergens
7 stoffelijk bijvoeglijk naamwoord	– ouden
8 bepaald hoofdtelwoord	– en
9 voorzetsel	– aar

Opdracht
4

Kruiswoordpuzzel

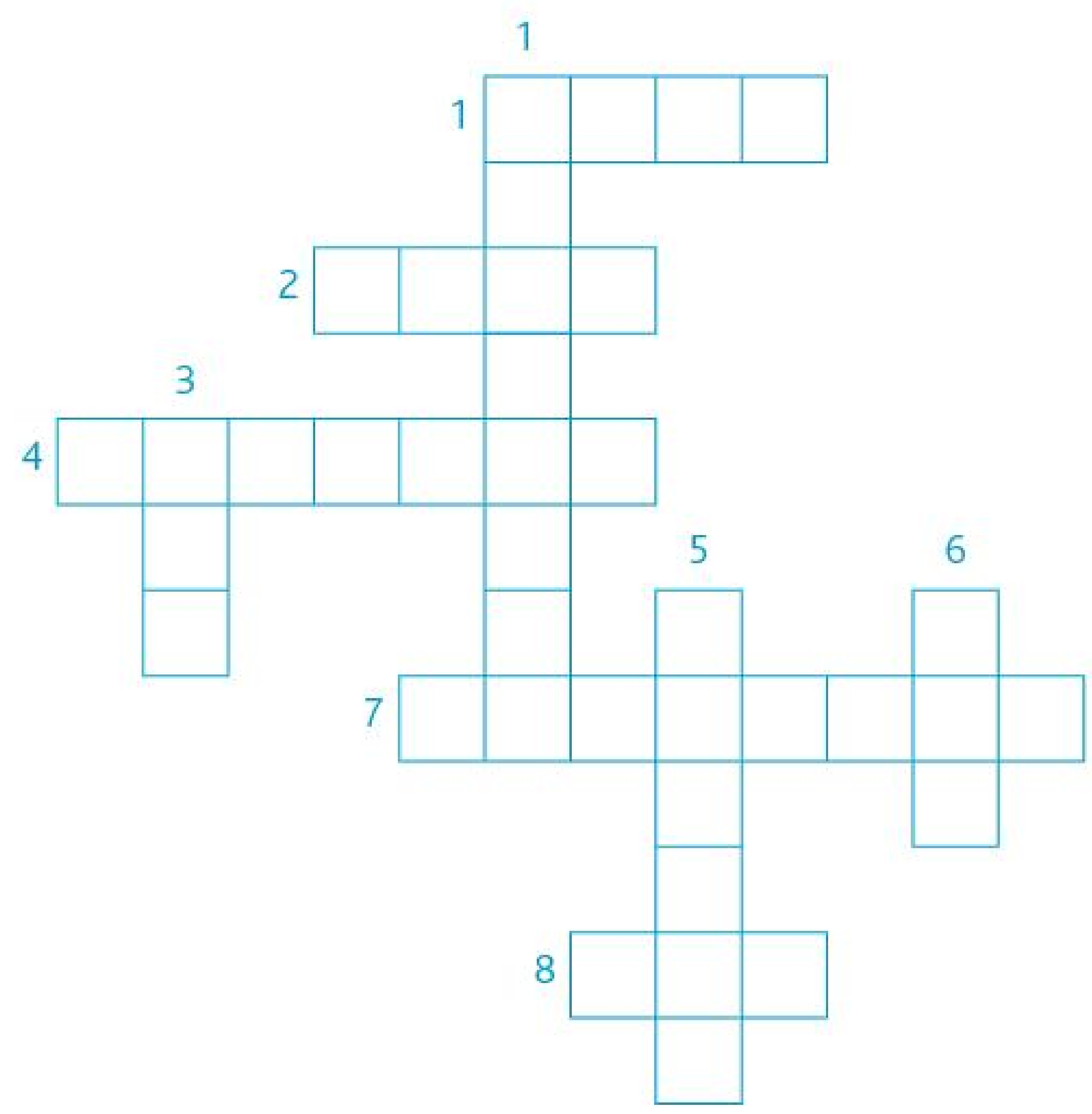
Vul de gevraagde woorden in.

Horizontaal

1 2e vz – zin *b*
2 bw – zin *d*
4 1e zn – zin *a*
7 kww – zin *a*
8 1e pers.vnw – zin *d*

Verticaal

1 2e zn – zin *c*
3 bn – zin *a*
5 2e zn – zin *b*
6 telw – zin *c*

a Door de botsing is mijn scooter plotseling een oud wrak geworden.
b Tijdens de survivaltocht werd de jongen door de groepsleden aangemoedigd.
c Er hopen zes meisjes op deelname aan de modellenwedstrijd.
d Geef het niet op, want je krijgt nog een herkansing voor deze toets!

Ik kan/weet • alle woordsoorten herkennen en benoemen.

Maak de extra opdrachten online.

Formuleren

Je leert over incongruentie.

Startopdracht

Bekijk onderstaande woorden.
media – aantal – iedereen – overheid – rijst – hersenen – soortgenoten

1 Geef van elk woord aan of het enkelvoud of meervoud is.
2 Noteer van de woorden in het enkelvoud zo mogelijk het meervoud.
3 Noteer van de woorden in het meervoud zo mogelijk het enkelvoud.

Theorie

video-uitleg

Incongruentie

Bij een enkelvoudig *onderwerp* hoort een enkelvoudige *persoonsvorm* en bij een meervoudig onderwerp een meervoudige persoonsvorm. Dat heet **congruentie**.
Als het **getal** (= enkelvoud of meervoud) van onderwerp en persoonsvorm ongelijk is, heet dat **incongruentie**.
Incongruentie is een taalfout, die de volgende oorzaken kan hebben (* betekent ongrammaticaal):

- Het onderwerp is meervoud, maar wordt voor enkelvoud aangezien:
  - **In Nederland wordt **softdrugs** (ow) al heel lang gedoogd.*

- Het onderwerp (ow) lijkt meervoud, maar is enkelvoud, omdat de kern enkelvoud is:
  - **Een **aantal** (kern v.h. ow; enkelvoud) bezoekers (meervoud) van het pretpark vonden (meervoud) het heel vervelend dat de wachtrijen zo lang waren.*
  - **Minder dan de **helft** (kern v.h. ow; enkelvoud) van de aanwezigen (meervoud) stemden (meervoud) voor het voorstel.*

- De persoonsvorm en het onderwerp staan ver uit elkaar en daartussen staan andere zinsdelen met een ander getal dan het onderwerp:
  - **Uit de gegevens van het waterleidingbedrijf bleek dat de heer (kern v.h. ow; enkelvoud) Jansen, net als zijn buren en veel andere inwoners van de stad, veel minder water hadden (pv; meervoud) verbruikt dan in de jaren ervoor.*

- Het meewerkend voorwerp wordt ten onrechte voor het onderwerp aangezien:
  - **Omdat de hulpverleners nauwelijks ruimte kregen om hun werk te doen, werden de omstanders (meewerkend voorwerp) verzocht <allemaal een stapje achteruit te doen (onderwerp)>.*
    (Aan de omstanders (meewerkend voorwerp) wordt <dat> verzocht.)

Opdracht 1

In onderstaande zinnen is er sprake van incongruentie. Verbeter de zinnen.

1 Oudere mensen beweren vaak dat de jeugd van tegenwoordig geen enkel respect meer voor hen hebben.
2 Uit onderzoek blijkt dat dertien procent van de Nederlanders niet goed kunnen lezen en schrijven.

3 Een paar echte designerschoenen van een bekende ontwerper brengen op een veiling zo duizenden euro's op.
4 De bezoekers van het filmhuis werden vriendelijk verzocht het geluid van hun mobieltjes uit te zetten.
5 Ik las in de krant dat de Verenigde Staten het klimaatverdrag niet langer wil steunen.
6 Hoewel de pianist aan het publiek had gevraagd of ze hun mobieltjes wilden uitzetten, schalde er halverwege het concert een irritante ringtone door de zaal.

Opdracht 2

Verbeter de incongruenties in onderstaande zinnen. Let op: niet alle zinnen zijn fout.

1 De directeur meldde dat de meerderheid van de leerlingen voor het plan om snipperuren in te voeren had gestemd.
2 De ouderwetse media moet het tegenwoordig steeds vaker afleggen tegen de nieuwe vormen van communicatie.
3 Iedereen weet dat drugs gebruiken gevaarlijk is.
4 Zowel Erinn als Souffian kon geen bevredigend antwoord geven op de vraag waarom ze te laat waren.
5 Nederlanders die in het buitenland op vakantie zijn, wordt vaak verweten dat ze onbeschoft en gierig zijn.
6 Veel mensen denken dat de brandweer alleen branden blust, maar ze doen natuurlijk nog heel veel andere dingen.

Opdracht 3

1 Schrijf een tekst van 200 woorden over je plannen voor de zomervakantie. Maak in je tekst expres zeven verschillende formuleringsfouten.
2 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot. Zoek de zeven fouten in de tekst van de ander. Geef bij elke fout de soort fout aan en verbeter de zinnen die fout zijn.
3 Controleer of de ander alle fouten goed verbeterd heeft.

Opdracht 4 ✱

Onderstaande zinnen bevatten allemaal een formuleringsfout die nog niet aan de orde is geweest. Geef aan wat er fout is en verbeter de zinnen.

1 Gevangenisstraffen worden opgelegd als vergelding voor de misdaad en om herhaling te voorkomen.
2 De gymdocent vroeg de leerlingen zich snel om te kleden en of ze daarna naar het sportveld wilden komen voor de coopertest.
3 Volgens de officier van justitie moet de arrestatie, insluiting en het berechten van topcriminelen meer prioriteit krijgen.
4 Natuurlijk weet je vooraf nooit wat er allemaal kan gebeuren, maar op een wereldreis komt men de gekste dingen tegen.
5 Als je wilt slagen op de havo, zijn er drie dingen belangrijk: hard werken, goed naar je docenten luisteren en soms een beetje mazzel.

Ik kan/weet
- incongruentie herkennen en verbeteren.

Maak de extra opdrachten online.

Spelling

Je leert spelling controleren.

Startopdracht

1 De volgende woorden zijn niet allemaal correct geschreven. Verbeter de foute woorden.
begravenis – cowboys – groentensoep – herkent – onmiddelijk – verbrande

2 Sommige van deze woorden kunnen zowel goed als fout geschreven zijn. De spelling hangt af van de context. Om welke woorden gaat dit? Licht toe hoe het zit.

Theorie

video-uitleg

Spelling controleren

Als je een tekst geschreven hebt, moet je die altijd controleren op spelfouten. Doe dat achteraf in een aparte controleronde en maak daarbij gebruik van (digitale) hulpmiddelen:

- de **spelling- en grammaticacontrole van Word**. In je tekst worden spelfouten rood onderlijnd. Let op: fouten in werkwoordsvormen worden niet altijd herkend.
- de **Woordenlijst Nederlandse Taal.** In de Woordenlijst Nederlandse Taal kun je de spelling (dus niet de betekenis) van alle basiswoorden van het Nederlands opzoeken. Deze woordenlijst bestaat gedrukt (*Het Groene Boekje*) en digitaal (http://woordenlijst.org). Je kunt hier bijvoorbeeld vinden of je *'schoonmaken'* moet schrijven of *'schoon maken'*. Ook vind je er de werkwoordsvormen:
  – *rugbyen [rug·by·en], ww., rugbyde, gerugbyd, rugby, rugbyt.*
  Verder vind je het meervoud en soms het verkleinwoord van zelfstandige naamwoorden:
  – *kopie – kopieën; lelie – lelies, leliën; baby – baby's, baby'tje.*
- een **(online) woordenboek.** Sommige woorden lijken op elkaar, maar hebben een andere betekenis, bijvoorbeeld *peil* en *pijl*. Je kunt de betekenis van een woord opzoeken in een (online) woordenboek:
  – *peil (het; o; meervoud: peilen) 1 aangenomen maatstaf voor hoogtestanden, m.n. van waterstanden 2 hoogte;*
  – *pijl (de; m; meervoud: pijlen) 1 langwerpig, puntig voorwerp om met een boog naar een doel geschoten te worden 2 aanwijzing in de vorm van een pijl.*
  Soms geeft een website naast de betekenis ook de belangrijke vormen van een woord:
  – *rug·by·en (rugbyde, heeft gerugbyd, rugbyer) rugby spelen;*
  – *ko·pie (de; v; meervoud: kopieën) aan het origineel volkomen identiek, tweede exemplaar.*

Opdracht 1

Kies de juiste spelling. Gebruik eventueel de Woordenlijst Nederlandse Taal.

1 hilarisch / hillarisch
2 huiveringwekkend / huiveringswekkend
3 inkjetprinter / inktjetprinter
4 kameleons / kameleonnen

5 lineaal / liniaal
6 mutaties / mutatie's
7 omkosten / onkosten
8 opticien / opticiën
9 papagaai / papegaai
10 product / produkt
11 vacuum / vacuüm
12 zeeärend / zeearend / zee-arend

Opdracht
2

Kies de juiste spelling. Gebruik eventueel de Woordenlijst Nederlandse Taal of een woordenboek.

1 Dit luxe vakantiehuis in Portugal is gebouwd op een **steile** / **stijle** helling.
2 In het algemeen **geld** / **geldt** dat klanten liever geld / geldt terugkrijgen dan een tegoedbon.
3 Het kookboek vermeldt nadrukkelijk dat het deeg beter zal **reizen** / **rijzen** als je het goed kneedt.
4 Hoewel deze man **leidt** / **lijdt** aan een ernstige ziekte, **leidt** / **lijdt** hij toch een aangenaam leven.
5 De **pont** / **pond** is eigenlijk een perfect vervoermiddel: hij brengt je veilig en snel naar de overkant.
6 Vorige week **zei** / **zij zei** / **zij noch** / **nog** dat ze meeging, maar nu laat ze het plotseling afweten.

Opdracht
3

Vul de juiste letters in. Gebruik eventueel de Woordenlijst Nederlandse Taal.

1 De prijs van een ele...trische fiets wordt onder andere bepaald door de ...apaciteit van de a...u.
2 Gelukkig is de rage van tuinkab...ters voorb..., hoewel je soms nog een laaf tegenkomt bij de b...wmarkt.
3 In de 19e eeuw werd ons land bij t...d en w...le get...sterd door een pokkenepidemie die veel slachtoffers ...ste.
4 De professionele en spe...ta...ulaire goochelshow leverde veel enth...siaste rea...ties op.
5 Bij het re...ionaal ar...ief kun je tere...t met vragen over bijvoorbeeld bouw- en milieuvergunningen.
6 Perzi...en sch...nen na de pluk n...welijks meer te r...pen, dus je kunt beter geen onr...pe kopen.

Opdracht
4

Schrijf waar nodig de woorden aan elkaar. Gebruik eventueel de Woordenlijst Nederlandse Taal.

1 Toen de boek houder de onder nemer aan sprak op on regel matig heden in zijn administratie, reageerde de man met een schuld bewuste blik.
2 Voor een minimum inkomen maken hoge school studenten in het drie sterren hotel lange werk dagen zonder rust tijden.
3 Dit terras van beton stenen met daar onder een laag zand is onder houd vrij.
4 Op deze boeren hoeve maken de voor malige agrariërs tegen woordig vijftien duizend liter ijs per jaar.
5 Regel matig hard lopen helpt soms beter tegen vermoeidheids klachten en somber heid dan een anti depressivum.
6 Er is een te kort aan passende confectie broeken voor lange mensen: de meeste lange broeken zijn te kort.

Opdracht 5

Woorddictee. Vul op de puntjes het juiste woord in. Soms moet je het woord of de uitdrukking iets aanpassen.
Kies uit: *chronisch – consequent – doelgroep – doubleren – hectisch – herkomst – illegaal – importeren – intensief – letsel – onbekommerd – onderschatten – ontroeren – op adem komen – routine – steevast – symptomen – trotseren – wilskracht – zijn snor drukken.*

1 Hoewel Catharina een ... leven leidt, gaat ze vrolijk en ... door het leven.
2 Een ... aandoening moet je niet ...; je hebt er je hele leven mee te maken.
3 Verkopers zijn dikwijls niet goed op de hoogte van de ... van de producten die zijn ....
4 De mentor raadt Anita aan een jaartje te ... in 3 havo; dan kan ze volgend jaar ....
5 Een van de ... van een ... aan de kruisbanden is instabiliteit van de knie, waardoor sporten tijdelijk een probleem kan zijn.
6 Toen haar kleinkinderen de vrieskou ... om oma een bezoekje te brengen, was zij zichtbaar ....
7 In ons land is het kweken van hennep nog altijd ..., maar coffeeshops mogen deze drug onder strenge voorwaarden toch verkopen.
8 Het ontbreekt Nino niet aan ...; hij traint al maanden ... voor de marathon van Rotterdam.
9 Sommige docenten zijn heel ... en controleren ... het huiswerk aan het begin van de les.
10 Reclamemakers houden rekening met de kenmerken van een bepaalde ....
11 Wist je dat het meestal dezelfde mensen zijn die op het allerlaatste moment ...?
12 Soms weet ik niet meer of ik de voordeur heb dichtgedraaid, juist omdat het een ... is.

Opdracht 6

Noteer het werkwoord in de juiste spelling. Gebruik indien mogelijk de tegenwoordige tijd.

1 Wat ... (gebeuren) er eigenlijk in je lichaam als je ... (stressen) bent?
2 De ... (duperen) winkelier ... (verwachten) al dat de ... (lijden) schade door de verzekering ... (dekken) zou worden.
3 De enthousiaste instructeur ... (zorgen) ervoor dat je ... geen moment ... (zich vervelen) tijdens de bootcamptraining.
4 Zoals ... (voorspellen) is het uiteindelijk ook ... (gebeuren).
5 ... (Stralen) ... (showen) de mannequin de nieuwe najaarscollectie, terwijl ze ... (worden) ... (verblinden) door alle spotlights.
6 Zou het zo zijn dat je ... (verroesten) voorwerpen kunt ... (ontroesten) met cola?
7 Je ... (kunnen) je hond leren ... (gehoorzamen) als je goed bedrag ... (belonen) en slecht gedrag ... (bestraffen).
8 ... (Houden) je het nu al voor ... (zien)? Je bent pas net ... (arriveren).
9 ... (Begeleiden) je vader je jongste zusje tijdens de avondvierdaagse of ... (begeleiden) jij haar?
10 Als de verdachte zijn wapen ... (trekken), ... (optreden) de politie direct ... en ... (verijdelen) daarmee een overval.
11 Met deze nieuwe baan die hem steeds weer ... (uitdagen), heeft Ramon erg ... (boffen).
12 Op de antiekbeurs ... (worden) fanatiek ... (onderhandelen) over de ... (aanbieden) objecten.

Opdracht
7

Bestudeer de ingevulde werkwoorden bij opdracht 6. Een aantal werkwoorden kan in een andere zin anders gespeld worden (*Wat gebeurt er? Er is niets gebeurd*). Het kan dus zijn dat de spellingcontrole de foute spelling van deze werkwoordsvormen niet herkent. Noteer per zin de ww-vormen waarbij dit van toepassing is.

Opdracht
8

In tekst 1 staan veel woorden fout gespeld. Verbeter ze. Je moet soms ook woorden aan elkaar schrijven.

Tekst 1

Heeft geld geven aan het goede doel nog wel zin?

(1) Ongeveer een op de zes nederlanders wantrouwdt goede doelen. (2) Om eerlijk te zijn geef ik zelf ook niets meer aan goede doelen, omdat ik er geen fijn gevoel bij heb dat een of andere corupte regering in afrika mijn gedonneerde geld zomaar opstrijkt. (3) Ik denk dat ik niet de enige ben die van wege deze rede niets meer geeft, maar zijn deze zorgen wel terecht? (4) Er viel mij direct iets op toen ik me een beetje in dit onderwerp ging inlezen. (5) In 2013 hebben de goede doelen gezamelijk 4,4 miljard euro opgehaalt. (6) Best raar als je nagaat dat 1 op de zes nederlanders goede doelen wantrouwdt, toch? (7) Het werd duidelijker toen ik las dat 'maar' 45% van de giften van huishoudens zelf komt en de rest gedonneerd word door bedrijven, loterijen en andere fondsen. (8) Bedrijven mogen de giften aftrekken van de belasting, maken reklame voor hun bedrijf en komen positief in het nieuws door het steunen van een goed doel. (9) Of ze de goede doelen op recht steunen, is nog maar de vraag. (10) In sommigen gevallen word het dus meer om financiele redenen gedaan.

(11) Bij stichtingen zoals het KiKafonds geloof ik echt wel dat dit goed terecht komt, dus daar gaat dit articel niet zo zeer over. (12) Mijn zorgen zijn vooral gericht op de grote hulporganisaties die zich bezig houden met het bestrijden van armoede. (13) In derde wereldlanden is er vaak sprake van (overheids) coruptie en is het dus ook niet raar dat het geld in de portemmonnee van de overheid verdwijnd in plaats van dat het bij de mensen terecht komt die het echt nodig hebben.

(14) Toch is boven staande geen rede om niets meer te donneren. (15) Ook als er maar twintig procent naar het goede doel zou gaan, moet je blijven geven. (16) Twintig procent van vijf miljoen is ten slotte meer dan 20 procent van een miljoen. (17) Ik kies er zelf voor om de kleinere goede doelen te steunen.

Naar: Max van Hasenbroek (17), www.ondertussen.nl, op 1 juni 2018

Ik kan/weet
- digitale hulpmiddelen gebruiken om de spelling van mijn teksten te controleren. 2F
- alle werkwoordsvormen correct spellen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Wereldverbeteraar of rijke ondernemer?

Iedereen denkt weleens na over hoe het leven er over 20 jaar uitziet: wie ben je geworden, met wie leef je samen? Misschien vraag je je ook wel af wat je hebt bereikt, voor jezelf of wellicht ook voor anderen. Ben je bijvoorbeeld verschrikkelijk rijk geworden met een slimme start-up of red je liever bedreigde diersoorten in Afrika en doet een goed salaris er niet toe? Alles is mogelijk, het zijn je eigen keuzes die het pad plaveien dat naar jouw toekomst leidt.

Voor deze opdracht ga je bedenken wat jouw droombaan is en waarom deze zo goed bij jou past. Een klasgenoot ontwerpt de vacature waarin de baan precies omschreven wordt, jij schrijft een sollicitatiebrief en samen nemen jullie een sollicitatiefilmpje van 1 minuut op.

Bij deze opdracht pas je de volgende theorie uit dit hoofdstuk toe:
- een sollicitatiebrief schrijven;
- een sollicitatiegesprek beoordelen.

→ ***Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.***

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Lezen	• Ik weet de betekenis van veelvoorkomende functiewoorden. 3F • Ik kan functies van delen van de tekst benoemen. 3F
Schrijven	• Ik kan een sollicitatiebrief met curriculum vitae schrijven. 2F
Kijken en luisteren	• Ik kan conclusies trekken naar aanleiding van een (deel van een) tekst. 3F • Ik kan de verbale en non-verbale communicatie tijdens een sollicitatiegesprek beoordelen. 3F
Spreken en gesprekken	• Ik kan een sollicitatiegesprek voorbereiden en voeren. 3F
Woordenschat	• Ik kan vaste combinaties van woorden herkennen, begrijpen en gebruiken.
Grammatica zinsdelen	• Ik kan ambiguïteit herkennen en verklaren. • Ik kan ambigue zinnen verbeteren.
Grammatica woordsoorten	• Ik kan alle woordsoorten herkennen en benoemen.
Formuleren	• Ik kan incongruentie herkennen en verbeteren.
Spelling	• Ik kan digitale hulpmiddelen gebruiken om de spelling van mijn teksten te controleren. 2F • Ik kan alle werkwoordsvormen correct spellen. 3F

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed?
  Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de video's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Poëzie en

fictie

Inhoud

A De wereld van vandaag

Opdracht 1

1. Over welke van de volgende onderwerpen heb je wel eens een boek gelezen of een film gezien? Leg je antwoord uit. Kies uit: *kindsoldaten – onderdrukking – racisme – schietpartij op een school – terrorisme – vluchtelingen*.
2. Wat hebben de onderwerpen uit vraag 1 met elkaar gemeenschappelijk?

Opdracht 2

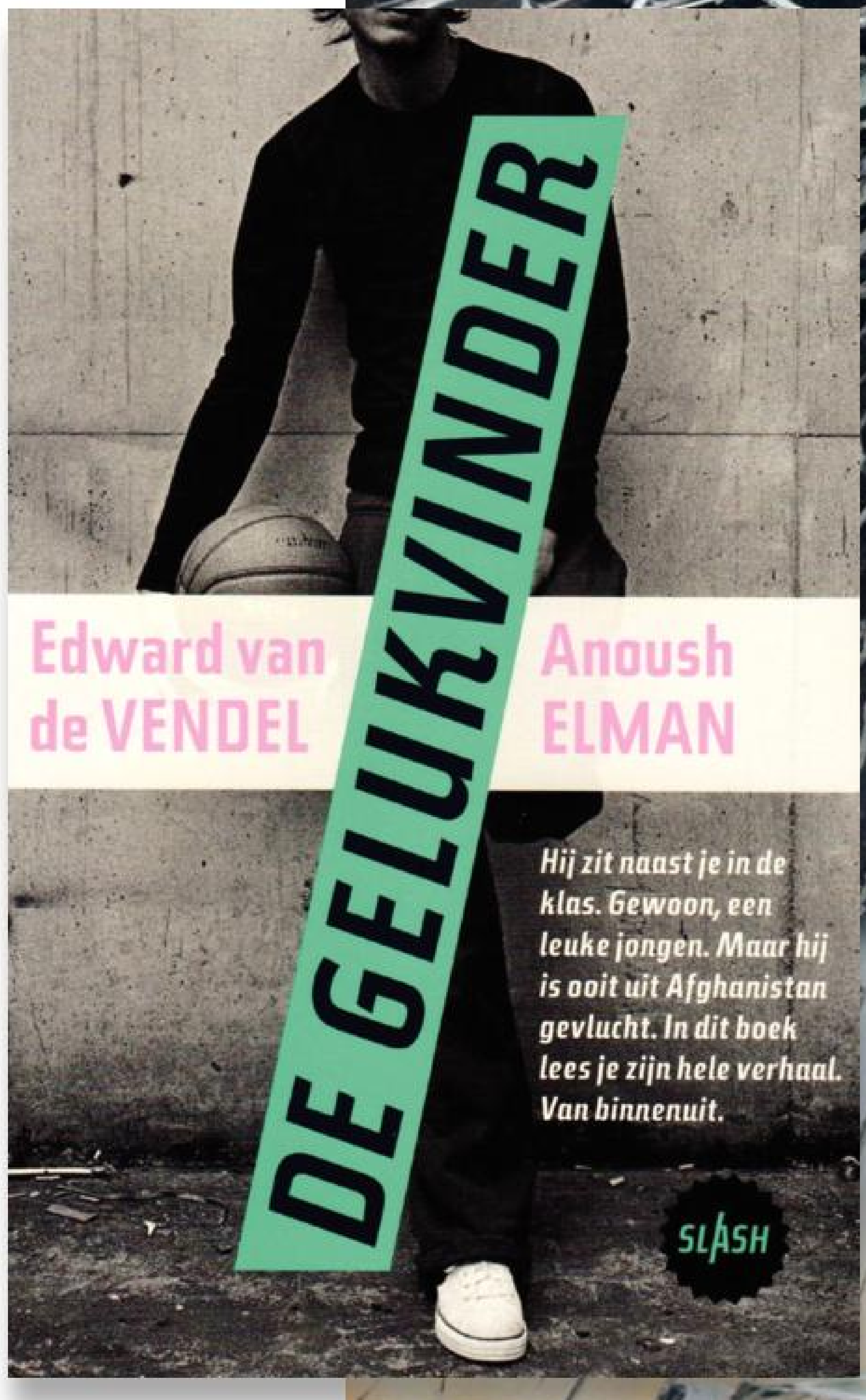
Lees tekst 1. Het is een fragment uit *De gelukvinder* van Edward van de Vendel en Anoush Elman. Anoush heeft zijn levensverhaal aan Edward van de Vendel verteld en die heeft er een boek van gemaakt.

1. De vaders van Hamayun en Faisal ‘denken vrij’. Wat houdt dat in, denk je?
2. Bedenk een voorbeeld van mensen in Nederland die ‘vrij denken’. Wat gebeurt er in Nederland met ‘vrijdenkers’?
3. ‘Madar heeft me al zo vaak gezegd dat het een vergissing is, dat de Taliban iets verkeerd hebben begrepen.’ Geloof jij dat? Leg uit.
4. ‘Terreur zaaien’ betekent: macht uitoefenen door mensen angst aan te jagen. Welke voorbeelden van terreur zie je in de tekst?

Tekst 1 (niveau 2)

De gelukvinder

De vader van de Afghaanse Hamayun (10) is opgepakt door de Taliban. Samen met zijn moeder en zijn vriend Faisal bezoekt Hamayun hem in de gevangenis.

We zijn er. Eindelijk.
Faisal en ik hebben de laatste uren van de busrit liggen slapen, en nu kijken we knipperend naar de grote grijze gevangenispoort. Overal staan soldaten. Ze dragen kalasjnikovs en ze staren voor zich uit alsof er helemaal geen bus met bezoekers is komen aanrijden.
‘Kom,’ zegt Madar, en we volgen alle anderen die zijn uitgestapt.
Bij de ingang worden de mannen en de vrouwen van elkaar gescheiden. Als Faisal en ik geschrokken naar Madar kijken, bromt een van de bewakers: ‘Je ziet haar zo terug.’
We worden gefouilleerd. Een jonge soldaat schuift zijn kalasjnikov naar achteren en voelt over onze buik, onze rug, onze dijen, en zelfs tussen onze benen. Het kriebelt.
Mijn pet wordt opgetild, want ook hier willen ze weten hoe kort mijn haren zijn. Ik kijk naar Faisal. Faisal kijkt terug.
Daarna brengen ze ons naar een smerige, hol klinkende ruimte.
Daar zijn ook de vrouwen weer. Ik ben blij als ik de bruin-met-zwarte schoenen van Madar ontdek. ‘Madar, Madar, bent u door vrouwensoldaten gefouilleerd?’
‘Natuurlijk,’ zegt Madar. ‘En nu wachten we tot het bezoektijd is.’

De gang waar we doorheen lopen is donker en lawaaiig. Overal horen we mannengeschreeuw en vrouwengehuil. Ik denk: moet ik Padar nu een kus geven of niet?

We moeten bij de laatste dikke houten deur zijn. Er zit een raampje in, maar dat is veel te hoog voor mij. De bewaker die ons erheen heeft gebracht bonkt op de celdeur en roept Padars naam. Hij steekt zijn grote sleutels in het slot.
En dan is daar Padar.
Ik doe een stapje achteruit. Padar lijkt niet op de Padar die ik ken. Zijn baard is veel te lang en zijn gezicht is wit. Hij draagt kleren die ik nog nooit heb gezien. Alleen zijn ogen zijn hetzelfde. Hij steekt zijn armen uit naar ons, naar Madar en mij, maar de bewaker geeft er een klap op. ‘Buiten,’ gromt hij. ‘Meekomen.’
Op de binnenplaats staan bankjes. Daar gaan we zitten. ‘Een kwartier,’ zegt de soldaat.
Een kus geven, of omhelzen, mag helemaal niet. Maar Padar houdt mijn hand wel drie minuten vast.
Madar heeft de sluier voor haar gezicht omhoog gedaan. Ze kijkt de hele tijd naar Padar. Ze houdt haar hoofd een beetje schuin.
Faisal zit het verst van Padar vandaan. Hij zegt niks. Misschien is hij verlegen.
‘Hamayun,’ zegt Padar, ‘sterke jongen van me. Hoe gaat het met je?’
‘Goed, Padar,’ zeg ik. Opeens is hij weer helemaal de Padar die ik ken.
‘Padar,’ zeg ik, ‘wat doet u hier de hele dag?’
Ik wil niet vragen wanneer hij thuiskomt, want Madar heeft me al zo vaak gezegd dat het een vergissing is, dat de Taliban iets verkeerd hebben begrepen, en dat Noorahmed alles aan het rechtzetten is. Bovendien wordt ze verdrietig als ik ernaar vraag. En als Madar er al verdrietig van wordt, dan zal Padar er waarschijnlijk helemáál verdrietig van worden.
‘Ik doe niet veel, *batsjem*,’ zegt Padar. ‘Praten, denken, bidden natuurlijk. En soms mogen we op het plein. We gaan vroeg slapen, en we staan ook vroeg weer op. Maar jongen, zul je voorzichtig zijn? Doe je goed je best op school?’
Hij draait zich om naar Faisal. ‘Zijn jullie vrienden? Heet jij Faisal? Doet Hamayun een beetje zijn best in de klas? En helpen jullie elkaar?’
Padar en Madar willen nog even samen praten, dus Faisal en ik leunen een stukje verder tegen de muur. De bewakers kijken naar ons en dan weer naar Padar. Ze zeggen niks, en wij zeggen ook niks.
Dan is het alweer voorbij.
We lopen nog even mee naar de cel van Padar. Madar neemt Padars vuile kleren mee. Ze heeft zijn schone kleren aan de soldaten af moeten geven, samen met wat gebak en ander eten.
‘Wees voorzichtig,’ zegt Padar wanneer we afscheid moeten nemen.
We kunnen niet meer praten, want de andere mannen uit Padars cel komen ook terug. ‘Dag zoon,’ zegt Padar, ‘tot snel. *Insjallah*.’
Ik huil niet.
Padar kijkt me aan alsof hij denkt dat ik moet huilen.
Maar ik huil niet.

Edward van de Vendel en Anoush Elman, De gelukvinder. Uitgeverij Querido, Amsterdam/Antwerpen 2008

Opdracht 3

Lees tekst 2. Hier lees je hoe *De gelukvinder* verdergaat.

1. Oom Aaron zegt: 'Als ik terugga naar Kabul dan pakken ze me. Dat laat Nederland heus niet gebeuren.' Denk je dat hij gelijk heeft? Leg je antwoord uit.
2. Waarom zijn de ouders van Hamayun uit Afghanistan gevlucht, denk je?
3. Hoe is het voor Hamayun om zijn vaderland te moeten verlaten?
4. Om welke twee redenen laat Padar Hamayun het dossier vertalen?
5. Edward van de Vendel heeft niet gekozen voor de titel 'De gelukzoeker', maar voor 'De gelukvinder'. Vind je dat een goede keuze?
6. Vind je *De gelukvinder* een geëngageerd boek? Leg je antwoord uit.
7. Door het lezen van een boek kun je anders gaan denken over een bepaalde problematiek. Geldt dat ook voor jou bij *De gelukvinder*?

Begrippen

Engagement Letterlijk: betrokkenheid. Uit het verhaal blijkt betrokkenheid bij een bepaalde problematiek (bijvoorbeeld kindsoldaten of vluchtelingen).

Tekst 2 (niveau 2)

De gelukvinder

Hamayun is met zijn ouders, broertje Navid en zusje Roya gevlucht. Na een lange, zware tocht zijn ze in een azc in Nederland beland. Hamayuns oudere broer Bashir en oom Aaron zijn al eerder in Nederland aangekomen.

Oom Aaron mag niet blijven. Hij heeft een voornemen gehad, een afwijzing, en het beroep dat dr. Stark, zijn advocaat, op de rechtbank heeft gedaan is ook negatief. Maar oom Aaron is niet in paniek. 'We vragen het nog een keer aan. Als ik terugga naar Kabul dan pakken ze me. Dat laat Nederland heus niet gebeuren.' En verder wil hij er niet over praten.
'Hamu,' zegt hij, 'hoe is het met de meisjes? Dat wil ik wel eens weten. Mijn dochter is toch te jong, ik moet het toegeven. Dus je zult zelf iemand moeten vinden.'
Tot nu toe vroeg hij dat steeds aan Bashir. Maar Bashir begon dan altijd te grommen. Nu vraagt hij het aan mij. Ik ben ouder geworden, ik ben gegroeid.
'Mwah,' zeg ik, 'in het hele azc loopt niemand rond.'
'Wél!' roept Navid. 'Jij wilde met Ouaffa!'
Ik probeer hem met mijn blikken neer te sabelen.
'Ouaffa?' vraagt oom Aaron.
'Navid is gestoord,' zeg ik, 'ik trouw niet met een hardcore hoofddoekje.'
Madar kijkt op. Ze ziet er geschrokken uit. Ik stotter: 'Ik... ik bedoel...'
Oom Aaron begint te lachen. 'Heel verstandig,' zegt hij.
Ik gluur naar Padar. Die kijkt me aan. Die kijkt me heel rustig aan.
'Eh...' zeg ik, 'Ouaffa, dat was vroeger.'
'Hamayun-jaan,' zegt Madar, 'er zijn genoeg andere meisjes, buiten Ouaffa.'
'Ja,' zeg ik, 'en ik zoek de leukste uit.'
Padar schiet in de lach. Madar kijkt van hem naar mij naar oom Aaron, en dan schudt ze lachend haar hoofd.

Die avond komt Padar naar mijn kamer. Hij klopt aan, ik lig al in bed.
'*Batsjem*,' zegt hij, 'het is nog vroeg. Slaap je al?'
'Nee,' zeg ik, 'nee, hoor.'
'Ik wil ons dossier nog eens bekijken. Je weet wel, alle kopieën van de verhoren van de IND. Denk jij dat je dat al kunt lezen? Dat je ze vertalen kunt?'

Mijn gezicht begint te gloeien. Ik schuif rechtop. 'Natuurlijk, Padar, natuurlijk! Maar wordt Bashir dan niet kwaad?'
'Bashir…' zegt Padar. 'Bashir is een goede jongen. Hij heeft veel aan zijn hoofd.'
Dat begrijp ik niet helemaal, maar ik durf niet te vragen wat Padar bedoelt. Hij komt op mijn bedrand zitten en legt een enorme stapel papier op mijn knieën.

De uren erna laat Padar me zomaar onze hele geschiedenis lezen. De IND heeft alles gevraagd, en alles staat opgeschreven. Onze vlucht, uiteraard, maar ook de feiten over hoe Padar is bedreigd in Mazar en in Kabul. We zitten naast elkaar en we gaan de zinnen langs.
Ik doe alsof ik Hamayun niet ben, de kleine Hamayun die tijdens de eerste inval van de Taliban zijn gezicht moest vasthouden omdat het anders uit elkaar zou trillen, de kleine Hamayun die dagenlang niet meer kon praten, de kleine Hamayun die niet wist wat hij tegen zijn vader moest zeggen, toen hij hem eindelijk op mocht zoeken.
Ik doe alsof ik ouder ben, en sterker, en als we eindelijk aan de laatste bladzijde gekomen zijn, ben ik dat ook. Ik hoef niet te huilen. Ik ben niet bang. Ik heb alle zinnen rustig, één voor één, vertaald.
Ik vraag: 'Padar, hebben ze u echt zo vaak geslagen als hier staat?'
'Ach,' zegt Padar, 'ik wist niet dat ze dat ook opgeschreven hadden. Het viel wel mee.'
'Padar,' zeg ik, 'hebben ze dan niks kapot gemaakt? In uw bovenbenen? Bij uw schouder? Hoe kon u al die tassen dan dragen onderweg? En Roya? En Navid? Ik wist het helemaal niet.'
'*Batsjem*,' zegt Padar, en hij klopt op mijn knieën, 'het valt wel mee.'
Ik hoor het en lig er de rest van de nacht nog wakker van. Ik haat de Taliban. Ik haat de Taliban echt. Maar ik huil niet. Het valt wel mee.

Edward van de Vendel en Anoush Elman, De gelukvinder. Uitgeverij Querido, Amsterdam/Antwerpen 2008

Opdracht 4

Lees tekst 3. Het is een fragment uit *Als de olifanten vechten* van Dirk Bracke.

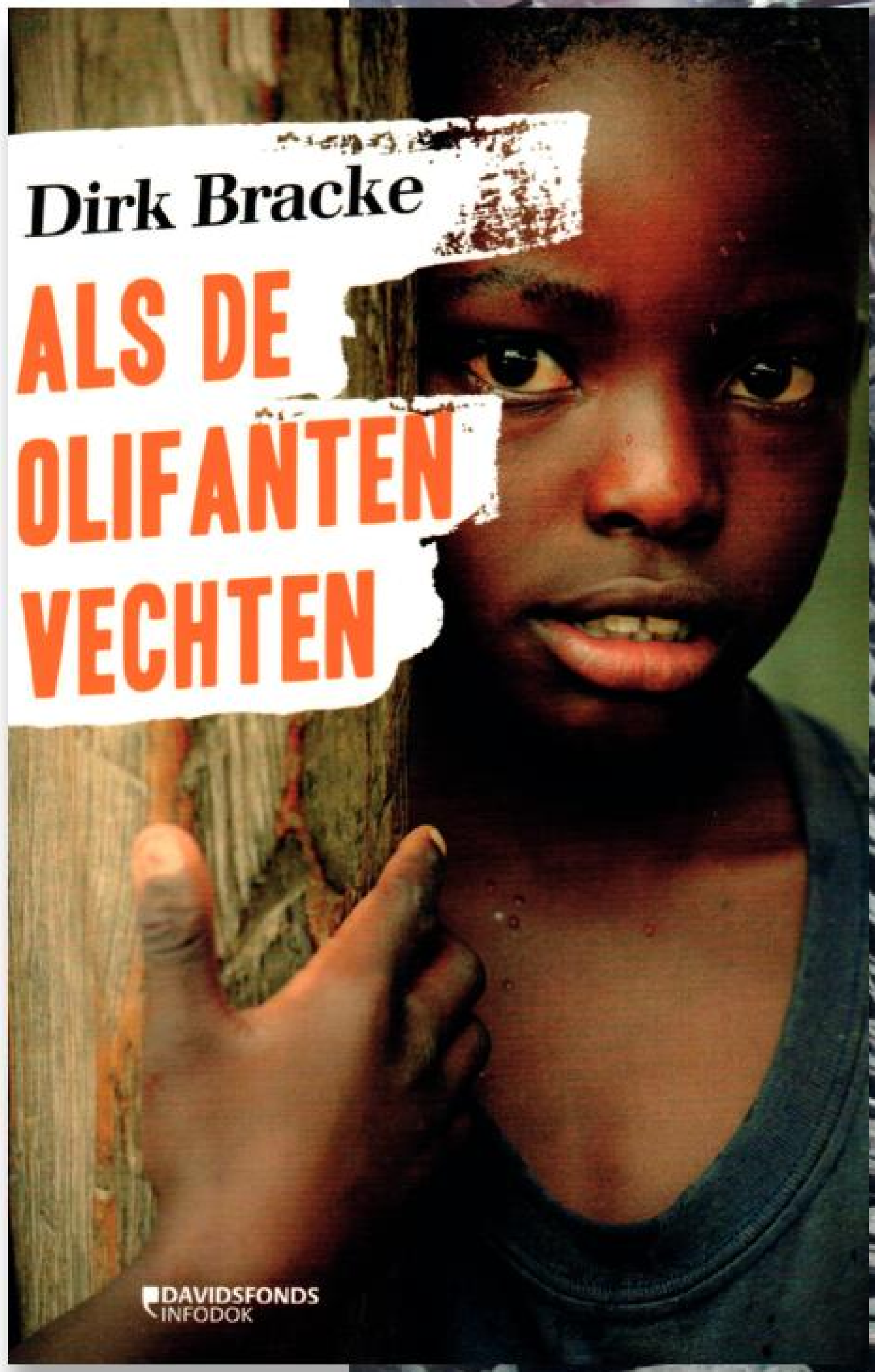
1. Kun je je voorstellen dat Richard zich vrijwillig heeft aangemeld? Waarom?
2. Wat vind je van Scars vergelijking van Kony met Jezus? Leg je antwoord uit.
3. Wat bedoelt Scar met: 'Misschien moet ik je helpen om bij ons te blijven'?
4. 'Waarschuw me als je merkt dat Isaac wil vluchten.' Zal Richard dat echt doen, denk je?
5. Hoe houden Scar, Tomothy en Colin de kindsoldaten onder de duim?
6. Zijn Isaac en Richard echte vrienden? Leg je antwoord uit.

Tekst 3 (niveau 2)

Als de olifanten vechten

De 15-jarige Isaac is ontvoerd uit het dorp waar hij met zijn ouders en zijn broertje Dick en zijn zusje Angela woonde. Hij moet als kindsoldaat met het LRA (Lord Resistance Army) van Joseph Kony vechten tegen het regeringsleger van Oeganda. De 13-jarige Richard heeft zich vrijwillig gemeld bij het LRA.

De zon brandde ongenadig op het kamp dat er schijnbaar verlaten bij lag. In de schaduw van een hut keken een paar kippen en een geit slaperig naar Isaac. Toen hij balorig zijn spade in hun richting slingerde, stoven de kippen luid kakelend weg. Alleen de geit keerde hem hautain haar achterste toe.
'Ze zijn van Tomothy', grinnikte Richard. 'Pas maar op, als hij ziet dat je zijn kippen opjaagt dan snijdt hij je neus eraf.'
Isaac rilde. Tomothy was een kapitein. Samen met twee meisjes woonde hij in de hut waarin de kippen gevlucht waren.
'Je maakt een grapje', zei Isaac, maar hij wist dat Richard misschien gelijk had.
Hij vertrouwde Tomothy nog minder dan Scar. Hij had iets gluiperigs in zijn ogen.
Met beide handen sloeg Isaac in een ongelijke strijd de vliegen weg. Tijdens het scheppen waren de ontelbare vliegen uit de oude latrine verdreven en nu zochten ze een nieuwe plek in het zoute zweet dat op Isaacs lijf kleefde.
'Hé hé, dat was werken', zei Richard. Hij zoog zijn wangen bol en blies met getuite lippen de lucht weer weg. Tevreden keek hij naar de sleuf. 'Scar verwacht vast nog niet dat we al klaar zijn', zei hij samenzweerderig. 'Anders had hij Colin wel gestuurd om ons samen met de anderen hout te laten zoeken.'
Isaac knikte en gebaarde nog eens wanhopig naar de vliegen op zijn borst.
'We kunnen best wat rust gebruiken', meende hij. 'Straks moeten we weer voor de rest van de dag marcheren.'

'Nee', kreunde Richard en aangeslagen liet hij zich ruggelings in het opgehoopte zand naast de latrine vallen en spreidde zijn armen wijdopen als een gekruisigde. Zo bleef hij bewegingloos liggen, terwijl hij af en toe lui de vliegen rond zijn hoofd wegsloeg.
Nadenkend keek Isaac op hem neer. Eigenlijk wist hij niet of Richard een vriend was. Het was vreemd. Ze waren zo verschillend. Hij gruwde van het soldatenleven, van de harde discipline, van de angst om te moeten vechten, terwijl Richard op al die dingen leek te kicken. En toch klikte het.
Twintig dagen geleden was Richard met niks dan een vod rond zijn middel in het kamp aangekomen. Hondsmoe, hongerig, half uitgedroogd en met kapotgelopen voeten.
'Ik wil soldaat worden', had hij gezegd en meteen had hij Scar voor zich gewonnen.
Die had hem een kaki short en een camouflagehemd gegeven en sindsdien liep hij trots als een aap door het kamp. Zelfs Scar stond versteld hoe handig die jongen met een AK-47 omging.
Het toeval en een lege slaapplaats hadden Isaac en Richard bij elkaar gebracht.
'Ik dacht dat jij gek was op die trainingen', jende Isaac.
'Zo gek ben ik nu ook weer niet. Schietoefeningen, *close combat*…' Dollend priemde hij zijn wijs- en middelvinger voor zich uit alsof hij iemands ogen wilde wegdrukken. Daarna greep hij met beide handen zijn keel beet en duwde met zijn duimen tegen zijn strottenhoofd en rochelde alsof hij stikte. Toen werd hij weer ernstig. 'Maar die dagmarsen…'
Zijn lichtroze tong bungelde uit zijn mond en hij deed alsof hij kotste.
'Och, ik dacht maar…' zei Isaac.
Richard sprong overeind en legde zijn arm om Isaacs schouder.
'Weet je,' zei hij weemoedig, 'ik ben naar hier gekomen omdat ik het niet meer kon uithouden in het vluchtelingenkamp. Ik wilde niet dat mijn zusje stierf

van de honger, ik wilde haar rantsoen niet meer opeten, ik wilde niet meer dat mijn moeder die keuze moest maken, ik wilde haar niet meer zien lijden om ons.' Hij keek met wazige ogen naar de nieuwe sleuf. 'Vroeger betekende ik niks,' vervolgde hij nauwelijks hoorbaar, 'ik was een nietsnut, niet meer dan een van die ontelbare vliegen die in de stront leven. Maar met een AK-47 in mijn handen zal iedereen bang van mij zijn. Dan ben ik sterker dan een olifant.'

'Ik zou liever gewoon thuis zijn', zei Isaac met een zucht. 'Zelfs al leven we dag en nacht in angst dat Kony's rebellen ons dorp overvallen.' Er kwam een trieste glimlach op zijn lippen. 'En nu zijn we zelf Kony's rebellen.'

Toen dwaalden zijn gedachten af naar Angela en Dick. Naar de vervloekte ochtend toen ze steentjes naar het gedeukte colablikje wierpen.

Richard liet hem los.

'Ik zal de eerste zijn', grijnsde hij.

Hij sprong in de sleuf, duwde zijn kaki short naar beneden en hurkte neer.

Isaac draaide zich om zodat de zon pal in zijn gezicht scheen. Daar was het zuiden. Daar, ver over de verbrande aarde, tussen de plukjes struiken en bomen, daar lag Oeganda. Daar was zijn thuis. Hij schermde zijn ogen van de zon af en tuurde naar het troosteloze landschap, alsof hij zijn dorp kon zien.

'Wil je naar huis?'

Geschrokken draaide Isaac zich om en keek in de strenge ogen van Scar.

'Nee, nee', hakkelde hij angstig, maar hij merkte dat Scar zijn leugen doorzag.

'Jezus ontvoerde zijn leerlingen, het staat in de Bijbel. Net zoals Jezus hebben we je meegenomen om een leerling van manti Kony te worden', zei Scar.

Zijn stem klonk zacht, maar ze was scherp als de snede van een panga.

'Ja', zei Isaac.

Het klonk niet overtuigd.

'Misschien moet ik je helpen om bij ons te blijven', zei Scar raadselachtig.

Hij knikte naar Richard, die intussen zijn short had opgetrokken. 'Spijtig genoeg kan ik je geen water bezorgen om je kont af te spoelen', zei hij opeens goedgemutst.

Richard grijnsde en sprong uit de latrine…

Scar boog zich naar hem toe.

'Waarschuw me als je merkt dat Isaac wil vluchten', fluisterde hij in Richards oor.

'Ja', zei Richard en hij keek de andere kant op.

Dirk Bracke, *Als de olifanten vechten*. Davidsfonds Infodok, Antwerpen 2016

Opdracht 5

Lees tekst 4. Hier lees je hoe *Als de olifanten vechten* verdergaat.

1. Hoe wil Scar de soldaten van het regeringsleger verjagen?
2. Op welke drie manieren zorgt Scar ervoor dat de kinderen doen wat hij wil?
3. Kun jij uit de fragmenten opmaken wat Brackes mening is over de gebeurtenissen die hij beschrijft? Leg je antwoord uit.
4. Dirk Bracke zegt in een interview: 'Ik wil dat mijn verhalen lezers een idee geven van de werkelijkheid'. Vind jij het belangrijk dat hij *Als de olifanten vechten* geschreven heeft? Leg je antwoord uit.

Tekst 4 (niveau 2)

Als de olifanten vechten

De eenheid van Scar heeft een internaat overvallen en de meisjes ontvoerd. Ook hebben ze een dorp overvallen en acht kinderen ontvoerd. Dan stuiten ze op een vrachtwagen van het regeringsleger (het UPDF) van Museveni, de president van Oeganda.

Een kakigroene vrachtwagen van het UPDF baande zich moeizaam hobbelend een weg door het olifantengras en de struiken.
Monica was de eerste die hem opmerkte.
‘Een truck!’
Meteen bleef iedereen staan. Ze keken bezorgd naar de vrachtwagen die langzaam maar zeker naar hen toereed.
‘Het gunship[1] heeft hen natuurlijk gewaarschuwd’, mompelde Scar voor zich uit.
‘Trekken we ons terug in het bosje?’ vroeg Colin. ‘Daar hebben we dekking.’
Terwijl hij nadacht, schudde Scar zijn hoofd.
‘Nee’, zei hij. ‘Ze zullen aan ons vel kleven. Het is beter om hen te verjagen. Hoeveel soldaten kunnen er in die truck zitten? Twaalf? Vijftien? We zijn met zesendertig en acht kinderen uit het dorp.’
Colin beet piekerend op zijn duimnagel.
‘Goed.’
De vrachtwagen bleef staan. Een zeil werd weggeslagen en geüniformeerde soldaten sprongen uit de bak. Meteen vormden ze een front en wachtten af.
‘Ik ben bang’, piepte een ventje van een jaar of acht. ‘Dat zijn echte soldaten. Ze zullen me doodschieten.’
Maar Scar schudde zijn hoofd.
‘Tipu Maleng[2] zal ons helpen. Hij maakt ons onkwetsbaar. Als je in hem gelooft, zal geen kogel je raken.’
Uit het borstzakje van zijn hemd trok hij een rozenkrans tevoorschijn en voorovergebogen zoals een moslim liet hij de kralen door zijn vingers glijden.
Met gesloten ogen prevelde hij onverstaanbare gebeden.
Zelfs Monica was onder de indruk.
Scar opende weer zijn ogen.
‘Een malaika[3] heeft me verteld dat we zullen winnen. Met zijn hulp zullen we de soldaten van Museveni doden.’ Hij liet zijn ogen rollen alsof hij nog steeds in trance was. ‘De malaika vertelde me ook dat jullie in de handen moeten klappen als jullie aanvallen. Dan zullen de kogels op je huid afketsen.’
Het bleef stil. De kinderen keken Scar bewonderend aan. Hij moest vast een belangrijke tovenaar zijn als de malaika hem dat allemaal vertelde.
‘Maar die kinderen hebben zelfs geen mes’, fluisterde Monica. ‘Ze kunnen toch niet met blote handen tegen machinegeweren vechten.’
Betty klemde haar panga in haar vuist en ze vroeg zich af of ze echt onkwetsbaar was. Het was bijgeloof, had zuster Mary gezegd. Hoewel, je wist maar nooit.
Colin en Tomothy joegen de ontvoerde kinderen in de richting van de soldaten.
‘Niet omkijken. Recht naar de vijand lopen. Tipu Maleng houdt je leven in zijn hand en als jullie in je handen klappen zullen jullie blijven leven.’
Aarzelend liepen de kinderen vooruit terwijl ze schuchter hun handen tegen elkaar sloegen.
‘Nu is het jullie beurt!’ beval Colin. ‘Verjaag die Museveni-luizen.’
Meteen trok Richard zijn AK-47 voor zijn borst en hij nam handenklappend de anderen op sleeptouw. Een schot rolde over de bush. Doodsbang bleven de ongewapende kinderen staan.

'Verder lopen! En in de handen klappen!' schreeuwde Tomothy hen na. Langzaam liepen ze weer verder, gevolgd door het groepje van Richard. Treuzelend bleef Monica staan. Scar liep op haar af en zwaaide dreigend met zijn revolver.
'Waar wacht je op? Val aan!'
'We zullen afgeslacht worden', zei Monica brutaal.
Het litteken werd vuurrood. Hij plaatste de loop van de revolver tegen Monica's slaap.
'De malaika vertelde me dat we hen zullen verjagen. Als je niet aanvalt, schiet ik je als een hyena neer!'
Zijn ogen puilden bijna uit hun kassen van woede. Monica klemde de panga vast en ging langzaam achter de anderen aan.

[1]gunship: helikopter

[2]Tipu Maleng: Heilige Geest

[3]malaika: engel

Dirk Bracke, *Als de olifanten vechten*. Davidsfonds Infodok, Antwerpen 2016

Opdracht 6

Deze opdracht gaat over alle teksten in deze paragraaf.

1 Welk boek uit deze paragraaf spreekt je het meest aan? Hoe komt dat?

2 *De gelukvinder* en *Als de olifanten vechten* zijn geëngageerde boeken. Voor de auteurs was het belangrijk om over deze onderwerpen te schrijven. Vind jij het ook belangrijk om over deze onderwerpen te lezen? Leg je antwoord uit.

Opdracht 7 – Creatief schrijven

Maak de online-opdracht 'De dag dat alles anders werd'. Je schrijft een verhaal over een actueel onderwerp.

Opdracht 8 – Voor je fictiedossier (niveau 2)

Lees een boek over een actueel onderwerp. Je kunt een van de boeken kiezen die in deze paragraaf zijn behandeld of een boek kiezen uit de Leestips hieronder. Je kunt ook je docent om hulp vragen bij het kiezen van een boek. Maak de online-opdracht 'Engagement'.

Leestips

Marieke Nijkamp, *54 minuten*

De Amerikaanse tieners Autumn, Claire, Sylvia en Tomas worden gevolgd tijdens een schietpartij op hun highschool in Alabama. ***(niveau 2)***

Lydia Rood, *De ogen van de condor*

De zus van Ramiro wordt uit hun dorp in Colombia geroofd door paramilitairen. Ramiro sluit zich bij hen aan om haar te redden. ***(niveau 2)***

Tahmina Akefi, *Geen van ons keek om*

Tiba en Setara wonen in Kaboel. Dan rukken de moedjahedien op naar Kaboel. Het eerste bombardement verandert alles in één klap. ***(niveau 2)***

Angie Thomas, *The Hate U Give*

Starr Carter (16) is getuige van een schietincident waarbij haar jeugdvriend Khalil door een agent wordt gedood. Ze is niet alleen verdrietig, maar ook boos. ***(niveau 3)***

Kijk ook op Lezenvoordelijst.nl voor meer boeken op je eigen niveau.

B Eropuit

Opdracht 1

1 Maak samen met een klasgenoot een woordslang van tien woorden die te maken hebben met 'eropuit gaan'. Je mag geen werkwoorden gebruiken. In een woordslang begint elk woord met de laatste letter van het vorige woord: *eropui**t** – **t**ra**m** – **m**…*

2 Hebben jullie ook woorden gebruikt die assoneren? Welke?

Begrippen

Assonantie Klankrijm: meerdere woorden die bij elkaar in de buurt staan, hebben dezelfde klinkers of klank. Bijvoorbeeld: *dwingend ritme* of *beat* en *wielen* (tekst 1).

Opdracht 2

Lees tekst 1.

1 Welke soorten rijm herken je in tekst 1? Kies uit: *assonantie – alliteratie – eindrijm*. Geef voorbeelden.

2 In tekst 1 worden zeven stadsgeluiden beschreven. Neem het schema over. Noteer in kolom 2 de volgende woorden: *brommers – trambellen – tramwielen – sirenes – straatmuzikant*. Noteer in kolom 3 de 'geluidseffecten' die in het gedicht worden gebruikt.

	geluid van …	'geluidseffect'
1	heimachine	dreunt, dreunt, dreunt
2	…	triangeltringtingtinggetinkel
3	…	…
4	…	…
5	taxigetoeter	…
6	…	…
7	…	…

3 Welk geluid past niet bij de andere geluiden? Waarom niet?

4 Zoek de juiste betekenis bij de volgende woorden uit tekst 1.

Doppleriaans	– *apparaatje dat een aantal tikken per minuut geeft om de maat aan te geven*
kakofonie	– *klankenbrij*
metronoom	– *muziekstuk voor één instrument*
partita	– *regelmaat waarmee geluid zich herhaalt*
ritme	– *waarbij een toon hoger of lager klinkt als hij dichterbij of juist verder weg is*

5 Welk van de woorden uit vraag 4 past het best bij het *hele* gedicht?

6 Wat vindt de ik-persoon van Amsterdam? Hoe weet je dat?

Begrippen

Alliteratie Beginrijm: meerdere woorden die bij elkaar in de buurt staan, beginnen met dezelfde letter of klank. Bijvoorbeeld: *weerbarstig wentelende wielen* (tekst 1).

Tekst 1

Amsterdam

Nabij gehei dreunt, dreunt, dreunt,
in een dwingend ritme
als van een metronoom.

Op die doffe beat houden trams
met hun triangeltringtingtinggetinkel
en ssschurend sssnerpen
van weerbarstig wentelende wielen
helemaal geen maat.

Opgevoerde brommers overstemmen
met knalpijphard geknetterrrr
en passant moeiteloos
nerveuze claclaxons van schildpadtrage taxi's.

Doppleriaans nadert met steeds meer nadruk
de viertonige ta-ti-ta-ti sirene
van een slalomambulance.

Te midden van deze ongeorkestreerde kakofonie
staat een straatmuzikant op zijn viool
een ti-ta-ti-ta partita van Bach te spelen,
alsof die helse herrie om hem heen niet bestaat.

En warempel,
ik denk dat ook,
één hemels ogenblik.

Lowie Gilissen, in: Gerard Beense (samenst.), Stadsgeluiden. Uitgeverij Kontrast, Oosterbeek 2012

Opdracht 3

Lees tekst 2.

1 Bekijk de afbeeldingen in het gedicht. Wat hebben die met de tekst te maken?

2 'Ontpoppen' betekent dat een rups verandert in een vlinder. Vind je de titel goed bij het gedicht passen? Leg je antwoord uit.

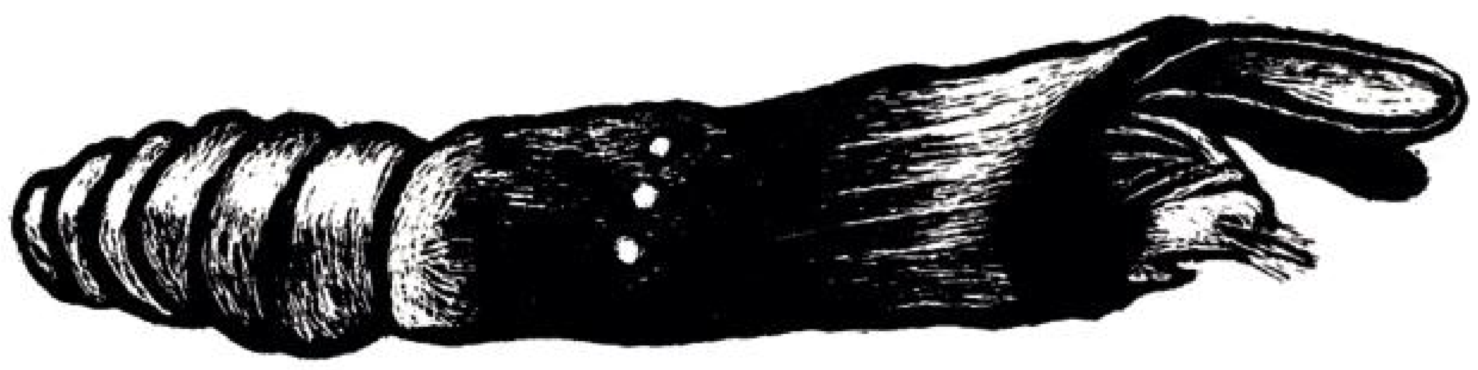
3 De verandering verloopt in dit gedicht in heel kleine stapjes. Per stap kunnen er vier dingen veranderen: 1 een letter wordt vervangen; 2 een letter wordt weggelaten; 3 een letter wordt toegevoegd; 4 de volgorde van de letters verandert.
Welke stappen worden in de eerste en tweede regel gebruikt? Noteer de nummers. Bijvoorbeeld*: rups rusp → 4* (de volgorde van de letters verandert).

4 Maak een schema van drie kolommen. In de linker kolom noteer je alle woorden uit tekst 2 die allitereren, in de middelste kolom noteer je de woorden die assoneren en in de rechter kolom de woorden die 'eindrijmen'.

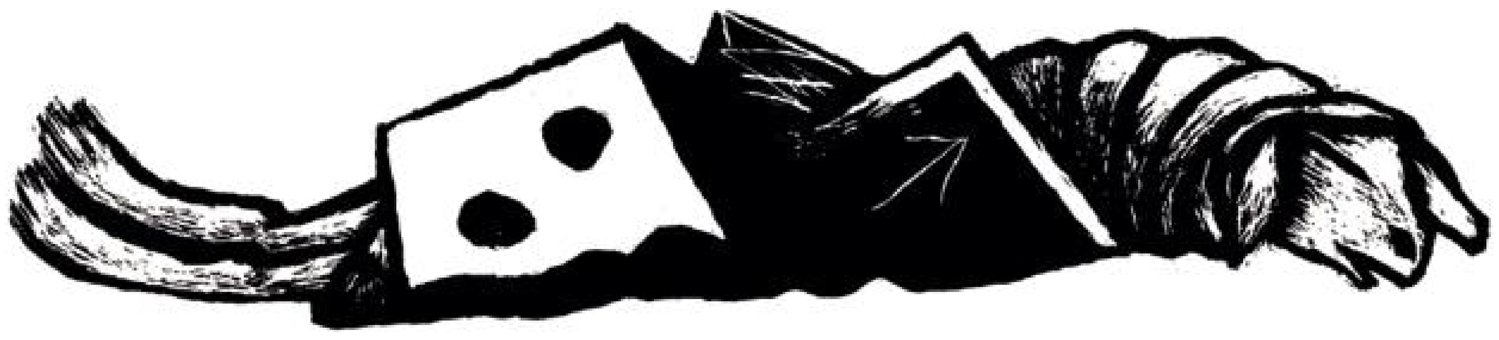
5 Bij welke woorden twijfelde je? Hoe komt dat?
6 Maak samen met een klasgenoot een 'ontpopping'. Begin met 'kip' en eindig met 'ei' (of andersom).

Tekst 2

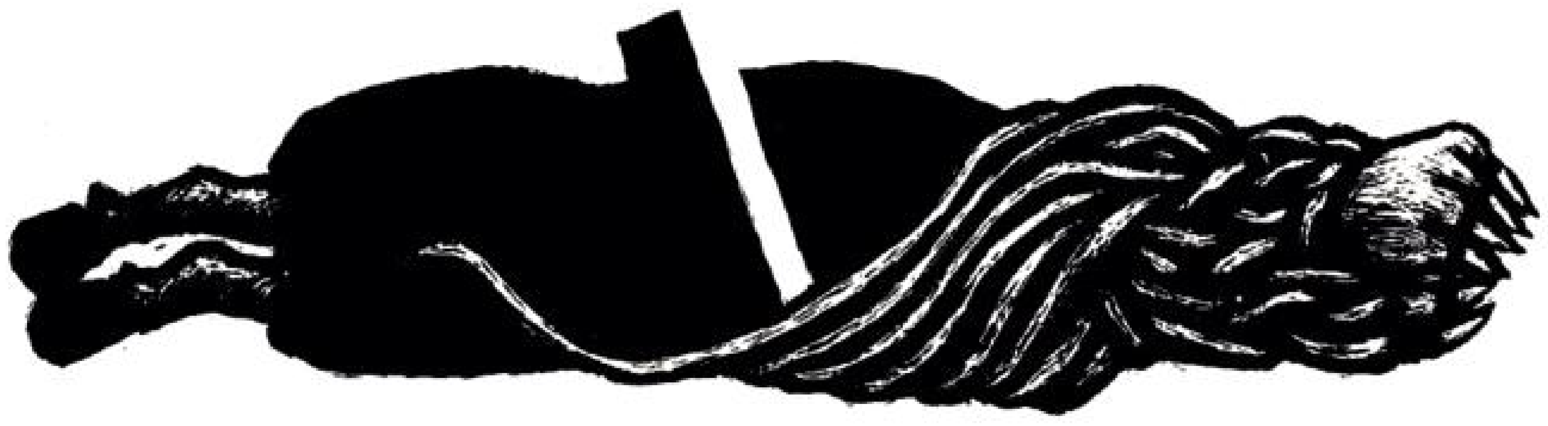
ONTPOPPING

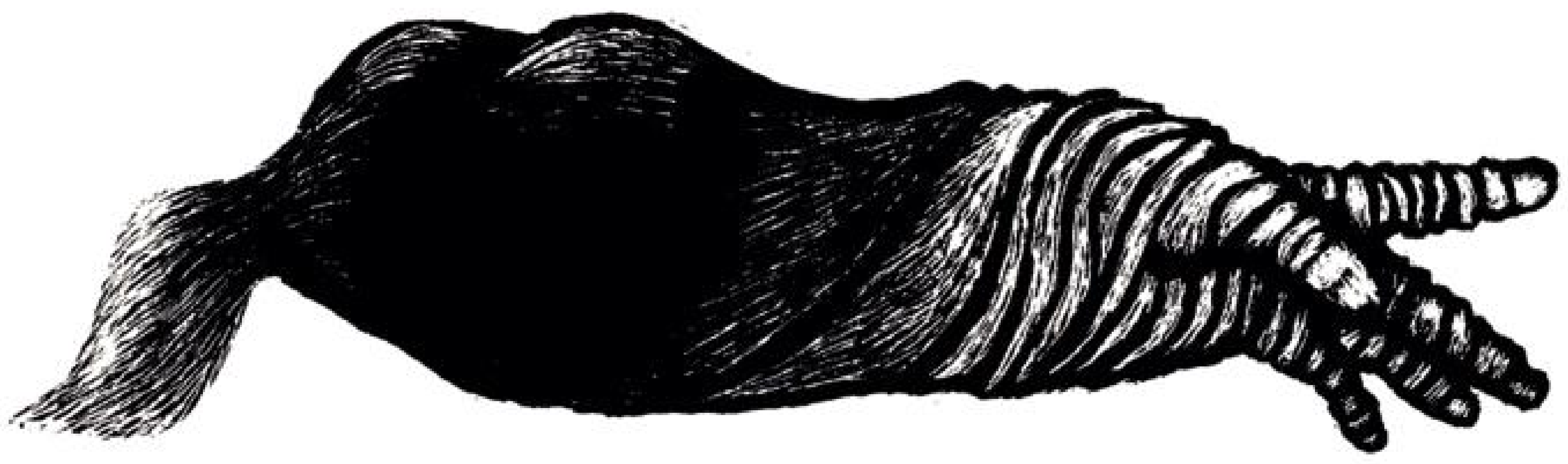
rups rusp rasp raap raas haas

haas kaas kras klas klam lam

lam dam dom dol wol wolf

wolf wolk welk wenk wens mens

Joke van Leeuwen, *Wuif de mussen uit*. Uitgeverij Querido, Amsterdam/Antwerpen 2007

Opdracht 4

Lees tekst 3. Het is een fragment uit het gedicht 'Kind in Brussel' van Joke van Leeuwen.

1 Noteer twee voorbeelden van binnenrijm in tekst 3.
2 Van welke andere vormen van rijm is sprake in tekst 3? Geef voorbeelden.
3 Welke woorden in tekst 3 passen bij 'reizen'?
4 Hoe kun je een weg vergeten 'die je niet hebt geleerd'?

Begrippen

Binnenrijm Woorden die binnen de regels op elkaar rijmen, in plaats van aan het einde van de regels. Bijvoorbeeld: *onderbroeken – zoeken* (tekst 3).

5 Waarom staat er ‘vrouw gerimpeld van bestaan’ en niet gewoon ‘een oude vrouw’, denk je?
6 ‘Ik droeg haar oude botten.’ Is dat letterlijk of figuurlijk bedoeld, denk je?
7 Leg uit dat je ‘Zij wist de weg’ ook figuurlijk op kunt vatten.

Tekst 3

Ik was veel kleiner dan de stad
en schrok nog van bedelaars
waar altijd iets niet meer aan zat.
De winkels waren hemelhoog met
witte bergen onderbroeken, waarin
gegraaid werd van het zoeken tot
handen hadden. Ik vergat de weg
die ik niet had geleerd en
liep verkeerd. Een vrouw gerimpeld
van bestaan, vroeg of ik met haar op
wou gaan, want anders viel zij om.
We liepen samen krom,
als een gezinnetje van zotten.
Zij wist de weg, ik droeg haar oude botten.

Joke van Leeuwen, Vier manieren om op iemand te wachten. Uitgeverij Querido, Amsterdam / Antwerpen 2001

Opdracht 5

Lees ‘Dichters aan het woord’.
1 Zet tekst 1, 2 en 3 in de goede volgorde: van weinig rijm naar veel rijm.
2 Welk gedicht vind jij het mooist? Heeft dat te maken met de mate waarin en/of de manier waarop het gedicht rijmt? Leg je antwoord uit.

Opdracht 6 – Creatief schrijven

Maak de online-opdracht ‘Ontpopping’.

Dichters aan het woord

Hoe belangrijk is rijm?

Diet Groothuis:
Goed rijmen is moeilijk. Je kunt beter niet rijmen dan slecht rijmen. Slecht rijmen is een flauw woord gebruiken, dat eigenlijk niet op die plaats thuishoort.

BKJunior, september 2017

Jurrian van Dongen:
Mijn teksten rijmen omdat ik erg van rijm houd. Rijm helpt om losse zinnen van een verhaal bij elkaar te houden. En het geeft een rijk of feestelijk gevoel als ineens toevallig twee zinnen bij elkaar horen omdat ze op elkaar rijmen.

Ted van Lieshout (red.), Kwam dat zien! Kwam dat zien! Uitgeverij Querido, Amsterdam 2008

C Liefde

Opdracht 1

Hieronder staan enkele uitspraken over de liefde. Kies er drie en leg uit waarom die je wel, of juist niet, aanspreken.
Liefde is blind – Waar liefde is, is leven – Van liefde alleen kan de schoorsteen niet roken – Oude liefde roest niet – Als de liefde dun is, zie je de fouten dik – Je hebt de liefde … en dan nog haar vijand, het leven.

Opdracht 2

Lees tekst 1. Het is een fragment uit *Candy* van de Engelse schrijver Kevin Brooks.

1. Is wat Joe voor Candy voelt alleen maar fijn? Leg je antwoord uit.
2. ‘Zo had het moeten zijn.’ Hoe *had* het moeten zijn?
3. Hoe *is* het in plaats daarvan?
4. Het fragment eindigt met de vooruitwijzing: ‘En dat was nog maar het begin.’ Welke aanwijzing geeft dit zinnetje over hoe het verhaal verdergaat?

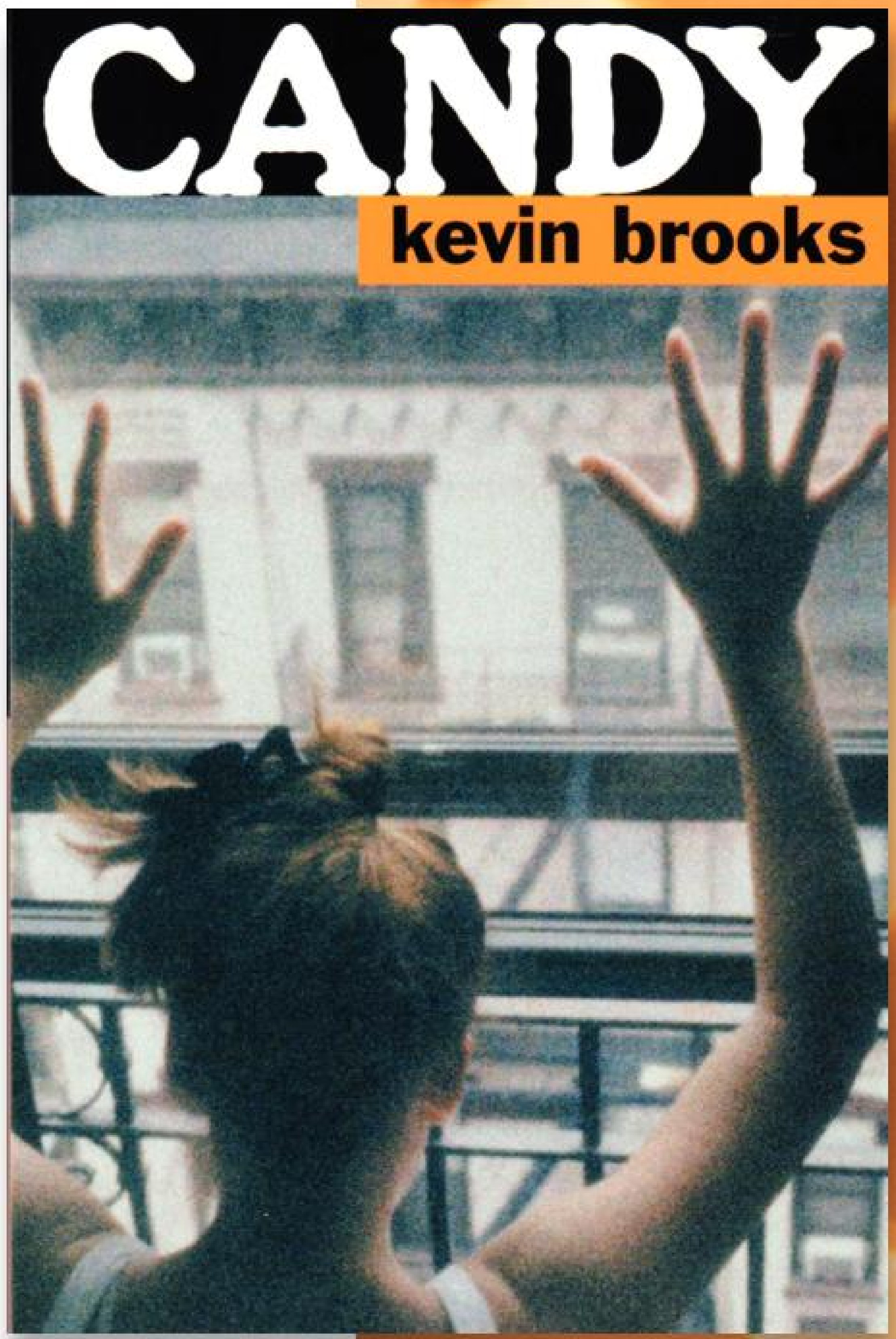
Begrippen

Vooruitwijzing Aanwijzing in een verhaal *dat* er iets gaat gebeuren, vaak zonder dat je precies weet *wat* er gaat gebeuren.

Tekst 1 (niveau 2)

Candy

Op het station in Londen leert Joe de aantrekkelijke Candy kennen. Als ze even later samen in de McDonald’s zitten, wordt hun samenzijn ruw verstoord door Iggy. Hij blijkt de pooier van Candy te zijn en wil Joe in elkaar slaan. Er zit voor Joe niets anders op dan te maken dat hij wegkomt.

Slangen van angst kronkelden door mijn buik, mijn kaken deden pijn omdat ik zo verwoed met mijn tanden geknarst had en mijn hart bonsde, maar het ergste was het irritante, zeurderige stemmetje in mijn achterhoofd, dat me er steeds aan herinnerde hoe het *ook* had kunnen aflopen, wat er had kunnen gebeuren, wat er bijna gebeurd was. *In feite heb je geluk gehad*, zei het stemmetje. *Dat weet je toch? Je hebt geluk gehad. Het had veel erger kunnen aflopen…*
Ja, dat wist ik.
Ik wist een boel dingen.
Ik wist nu dat Candy een prostituee was en Iggy haar pooier. Ik wist dat ze haar lichaam verkocht, dat ze de hele dag dingen deed die ik me niet eens kon voorstellen, dat ze waarschijnlijk niet eens Candy *heette*. Ik wist dat ze me had beetgenomen, een spelletje met me had gespeeld, me stiekem had uitgelachen. Dat wist ik allemaal. Ik wílde het niet weten; ik wilde geloven dat ze gewoon een meisje was… een meisje dat ik op het station ontmoet had… een meisje dat me aardig vond…
Maar zó naïef was ik nou ook weer niet.
Nee, er viel niet aan te ontkomen: Candy was een prostituee en Iggy haar pooier en dat had eigenlijk einde verhaal moeten zijn. Het einde van een kort en uiterst gênant liefdesverhaal: jongen ontmoet meisje, meisje lacht tegen

jongen, hij trakteert haar op een donut, zij streelt zijn vingers en hij valt als een blok voor haar, maar dan verschijnt haar pooier en druipt de jongen doodsbang af, met het gevoel dat hij ongelooflijk voor paal staat.
Het sprookje is uit.
Zo had het moeten zijn.
En zo was het ook, tot op zekere hoogte.
Ik was inderdaad doodsbang.
Ik voelde me inderdaad ongelooflijk voor paal staan.
Ik was inderdaad afgedropen.
Maar er speelde nog iets mee… iets wat me niet wilde loslaten. Het had te maken met de aanraking van haar vingers.
Ik voelde die aanraking nog steeds.
Candy's aanraking. Hij was diep in het geheugen van mijn huid geprent: warm, koud, opzwepend, eeuwig, de aanraking van een ander. Het gevoel was opwindend, tintelend, bedwelmend. Terwijl ik liep, keek ik onwillekeurig steeds naar mijn vingertoppen, naar de lussen en contouren, op zoek naar de plaats waar ze me precies had aangeraakt. Ik wilde alsmaar aan mijn hand voelen, om de herinnering te betasten, maar ik was bang dat ik het gevoel dan misschien zou uitwissen…
En dat was nog maar het begin.

Kevin Brooks, *Candy*. De Harmonie, Amsterdam 2005

Opdracht 3

Lees tekst 2 en 3. Hier lees je hoe *Candy* verdergaat.

1. 'Ik was ook verslaafd.' Joe bedoelt daarmee dat hij hopeloos verliefd is op Candy. Welke overeenkomsten zie je tussen een drugsverslaving en deze verliefdheid?
2. 'Ondanks alle gevaren, twijfels en angsten, ondanks alle waarschuwingen van het rationele gedeelte van mijn geest (…) kon ik er geen weerstand aan bieden.' Welke 'gevaren' denk je dat Joe bedoelt?
3. Wat zou er met Candy kunnen gebeuren als Joe haar niet zou helpen?
4. Wat zou jij doen als je Joe was?
5. Denk je dat *Candy* goed afloopt? Waarom (niet)?

Tekst 2 (niveau 2)

Candy

Joe en Candy zijn elkaar blijven zien. Candy blijkt verslaafd te zijn aan heroïne. Als Joe met zijn band in Londen speelt, komt Candy kijken, net als Joe's zus Gina en haar vriend Mike. Het optreden is een groot succes. Joe heeft Candy zien dansen, maar is haar daarna uit het oog verloren.

Ik bleef rondkijken in de zaal vol gezichten.
Kom op, Candy… waar ben je?
Op dat moment laaide het vechtpartijtje bij de uitgang weer op en keek ik in de richting van het geluid. De omstanders weken uiteen en nu zag ik wie er knokten. Ik herkende eerst een van de zwarte jongens die ik eerder in de pub had gezien. Ik werd steeds ongeruster toen ik er nog een zag en nog een… en

nog een. Ze waren er allemaal. Ze vormden een halve cirkel, met hun rug naar de deur en staarden uitdagend naar een andere zwarte jongen. Die stond met zijn rug naar me toe, maar desondanks herkende ik hem.
Het was Mike.
Ik liep naar de rand van het podium.
'Joe!' riep Jason. 'Kom op, man, wat doe je toch?'
Ik negeerde hem en begon sneller te lopen.
Nu zag ik Gina ook. Ze stond een paar meter van Mike af en schreeuwde iets tegen iemand achter de zes zwarte jongens, maar ik kon niet zien wie. Een van de jongens stapte naar haar toe, maar Mike sneed hem de pas af en gaf hem een beuk. Hij viel op de grond en twee van zijn maats begonnen Mike te schoppen. Ik sprong van het podium en wrong me door de menigte.
Dat was niet eenvoudig. Iedereen was nog opgewonden na ons optreden en ik werd steeds vastgepakt door mensen die zeiden dat we zo fantastisch waren geweest en die wilden weten wanneer ons volgende optreden was.
'Sorry,' riep ik. 'Neem me niet kwalijk, sorry, sorry…'
Het lawaai bij de uitgang was opgehouden en daar schrok ik van. Het was té stil. Ik wurmde me tussen de mensen door en sprong op een stoel, om te kunnen zien wat er gebeurde…
Mijn knieën knikten.
Wat er gebeurde was Iggy.
Hij liep achteruit naar de uitgang en sleurde Candy met zich mee, terwijl zijn emotieloze ogen als twee geladen pistolen door de zaal gleden. Hij leek niets en ook juist alles. Niets – geen leven, geen gevoelens, geen angst. Alles – kracht, dreiging, de macht van het geweld. Zijn maatjes dekten hem en loodsten hem naar de uitgang, maar in feite had hij hen niet nodig. Hij had helemaal niets nodig.
Vanuit mijn ooghoek zag ik Mike op de grond liggen. Gina boog zich over hem heen, met tranen in haar ogen. Eigenlijk had ik nergens anders aandacht voor moeten hebben, maar toen Iggy op de drempel bleef staan en me doorboorde met zijn dodelijke blik, was het alsof de rest van de wereld verdween.
Ik stond eenzaam in het donker en het enige wat ik kon zien was het steriele vuur van Iggy's ogen.
Het verschroeide me.
Zoog me leeg.
Maakte me hulpeloos.
Hij had Candy nog steeds bij haar arm. Ze stribbelde niet tegen, maar hing aan zijn hand als een levenloze trofee die wachtte om afgevoerd te worden. Iggy's lippen bewogen toen hij iets in haar oor fluisterde. Langzaam draaide ze haar hoofd om en keek me aan.

Kevin Brooks, Candy. De Harmonie, Amsterdam 2005

Tekst 3 (niveau 2)

Candy

Na de avond van het optreden hebben Joe en Candy elkaar lange tijd niet gezien. Uiteindelijk heeft Joe haar opgespoord in Londen, waar ze min of meer gevangen wordt gehouden door Iggy. Candy en Joe slaan Iggy neer en vluchten. Ze halen wat spullen op bij Joe thuis om zich te gaan verstoppen in het vakantiehuisje van Joe's vader. Mike en Gina brengen hen naar het station.

De trein kwam al aanrijden toen Mike op de parkeerplaats bij het station stopte. Ik pakte onze tassen, Candy deed het portier open en we sprongen de auto uit.
‘Bel ons als jullie er zijn,’ riep Gina door het raampje.
‘Doen we,’ riep ik terug.
‘En wees voorzichtig, doe kalm aan…’
Terwijl we haastig naar de ingang liepen, keek ik nog even om en zwaaide ik, om te laten merken dat ik haar gehoord had. Gina zwaaide terug. Ze probeerde zo nonchalant mogelijk te doen, maar zelfs van die afstand zag ik de spanning op haar gezicht. Mike legde zijn hand op haar schouder, terwijl zij haar ogen afveegde en heel even overwoog ik serieus om terug te gaan. Ze was tenslotte mijn zus. Ze was bang en van streek. Ik wilde bij haar zijn…
Maar op dat moment hoorde ik de stem van Candy.
‘Vooruit, Joe. Schiet op. Dadelijk missen we de trein nog…’
En die stem kon ik niet weerstaan. Ondanks alle gevaren, twijfels en angsten, ondanks alle waarschuwingen van het rationele gedeelte van mijn geest – en dat waren er een hoop – kon ik er geen weerstand aan bieden.
Ik was ook verslaafd.
De rest van de wereld was niet belangrijk.

Kevin Brooks, Candy. De Harmonie, Amsterdam 2005

Opdracht 4

Lees tekst 4. Het is een fragment uit *Eleanor en Park* van de Amerikaanse schrijfster Rainbow Rowell.

1 ‘Alsof hij een vlinder vasthield, zo voelde Eleanors hand.’ Wat maakt deze vergelijking duidelijk?
2 ‘Toen hij Eleanors hand aanraakte, herkende hij haar meteen.’ Wat herkent Park in Eleanor?
3 ‘Eleanor ging aan gruzelementen.’ Leg uit dat dat zowel fijn als beangstigend kan zijn.
4 Neem drie zinnen over uit tekst 4 die je opvallend vindt wat stijl betreft. Wat vind je van de stijl in deze zinnen? Kies en leg uit: *bijzonder – moeilijk – mooi – vreemd – iets anders, namelijk …*

Begrippen

Stijl De manier waarop de schrijver schrijft. Bijvoorbeeld: korte of lange zinnen, veel of weinig beeldspraak, wel of geen ironie, maar ook bijvoorbeeld: grappig, stoer of zakelijk.

Tekst 4 (niveau 3)

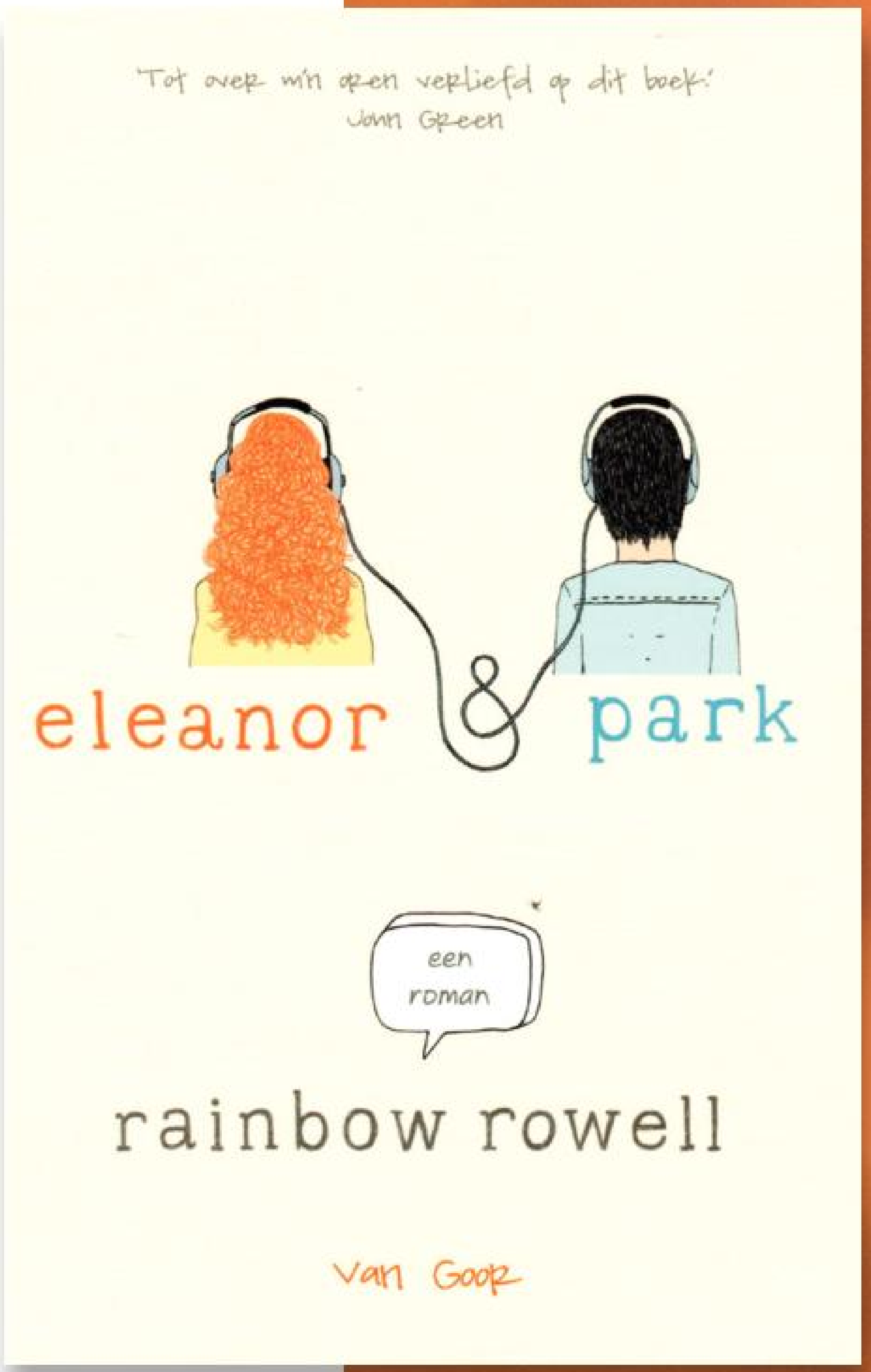
Eleanor en Park

Het is 1986. Wanneer Eleanor voor het eerst in de schoolbus stapt, kijkt iedereen op. Ze heeft knalrode krullen, is mollig en draagt mannenkleren. Toch schuift Park een stukje op. Ze zeggen geen woord tegen elkaar, maar na een tijdje merkt Park dat Eleanor meeleest in zijn stripboeken. Gaandeweg wordt de busrit het hoogtepunt van hun dag.

Park
Alsof hij een vlinder vasthield, zo voelde Eleanors hand. Of een hartslag. Alsof hij iets vasthield wat volmaakt was en volmaakt leefde.

Hij had haar nog niet aangeraakt of hij vroeg zich af hoe hij zo lang zonder haar had gekund. Hij wreef met zijn duim over haar handpalm en haar vingers

en was zich bewust van elke keer dat ze ademhaalde.
Park had wel eerder de hand van een meisje vastgehouden. Van meisjes bij Skateland. Vorig jaar nog, van een meisje op het derdeklasbal. (Ze hadden gezoend terwijl ze op haar vader wachtten, die hen zou ophalen.) Hij had zelfs Tina's hand vastgehouden toen ze in de zesde 'verkering' hadden.
En het was altijd oké geweest. Niet veel anders dan vroeger, toen ze klein waren en hij Josh' hand vasthield wanneer ze de straat overstaken. Of als hij oma's hand vasthield wanneer ze hem meenam naar de kerk. Misschien iets zweteriger, iets stunteliger.
Vorig jaar, toen Park dat meisje zoende, met droge mond en zijn ogen vrijwel de hele tijd open, had hij zich afgevraagd of er iets met hem aan de hand was.
Hij had zich zelfs afgevraagd – ongelogen, nog terwijl ze stonden te zoenen had hij zich dat afgevraagd – of hij misschien homo was.
Alleen had hij ook geen zin om met jongens te zoenen. En als hij aan She-Hulk of Storm dacht (in plaats van aan dat meisje, Dawn) ging het zoenen al stukken beter.
Misschien voel ik me niet echt tot meisjes aangetrokken, had hij destijds gedacht. Misschien ben ik een soort perverse stripverhalenseksueel.
Of misschien, dacht hij nu, herkende hij al die meisjes gewoonweg niet. Zoals een computerdrive een schijf uitspuugt als hij het format niet herkent.
Toen hij Eleanors hand aanraakte, herkende hij haar meteen. Hij wist het.

Eleanor
Eleanor ging aan gruzelementen.
Alsof er iets fout was gegaan bij het opstralen naar het ruimteschip Enterprise. Als je je ooit hebt afgevraagd hoe dat voelt: het heeft erg veel weg van smelten, maar dan met meer geweld.
In al haar duizenden gruzelementen voelde Eleanor nog steeds dat Park haar hand vasthield. Ze voelde nog steeds zijn duim die haar handpalm verkende. Ze verroerde zich niet, omdat ze geen keus had. Ze probeerde zich te herinneren welke dieren hun prooi verlamden voor ze die opaten…
Misschien had Park haar verlamd met zijn ninjamagie, met zijn Vulcanachtige greep, en nu ging hij haar verslinden.
Dat zou nog eens gaaf zijn.

Rainbow Rowell, Eleanor en Park. Uitgeverij Van Goor, Houten 2014

Opdracht 5

Lees tekst 5 en 6. Hier lees je hoe *Eleanor en Park* verdergaat.

1. Eleanor zegt 'Ik kan dit niet.' Wat bedoelt ze daarmee? En waarom denkt ze dat ze het niet kan, denk je?
2. Eleanor en Park vinden elkaar niet 'leuk'. Wat bindt hen wel?
3. In tekst 6 wordt, net als in tekst 4, het beeld van een vlinder gebruikt. Wat maakt dit motief duidelijk over de relatie tussen Eleanor en Park?

Begrippen

Motief Element dat vaker voorkomt in een verhaal. Motieven vestigen de aandacht op iets wat belangrijk is in het verhaal.
Thema Antwoord op de vraag waarover het verhaal nog meer gaat, afgezien van de personages en de gebeurtenissen.

4 Waarom denkt Park dat hij alles verpest heeft?
5 De recensent Bas Maliepaard schrijft: 'Het is een schrijnend en tegelijk hoopgevend verhaal over [...] pesten, over durven zijn wie je bent, over erkenning en de overgave aan een ander.' Vind je dat Maliepaard het thema van *Eleanor en Park* goed verwoordt? Leg uit.

Tekst 5 (niveau 3)

Eleanor en Park

Eleanor en Park kunnen elkaar buiten school nauwelijks zien. Park komt uit een keurig gezin, terwijl Eleanor met haar moeder en broertjes en zusje in een krot bij Richie, de vriend van haar moeder, woont. Als Eleanor een nacht bij haar echte vader logeert, kunnen Park en Eleanor bellen. Eleanor heeft aan Park gevraagd waarom hij haar leuk vindt. Park vindt haar niet leuk, zegt hij, maar hij kan niet zonder haar. Hij is bang dat Eleanor daar niet goed op gaat reageren.

'Vraag maar waarom ik niet zonder je kan,' fluisterde hij. Hij hoefde niet eens te fluisteren. Zo in het donker voor de telefoon hoefde hij alleen zijn lippen maar te bewegen en te ademen. 'Maar ik weet het niet. Ik weet alleen dat het zo is... Ik mis je, Eleanor. Ik wil altijd bij je zijn. Je bent de slimste meid die ik ooit heb ontmoet, en ook de grappigste, en ik verbaas me over alles wat je doet. En kon ik maar zeggen dat ik je daarom leuk vind, want dan klonk het alsof ik een buitengewoon geëvolueerd mens ben...'
Hij moest even op adem komen. 'Maar volgens mij komt het ook doordat je rood haar hebt en zachte handen, en doordat je naar zelfgebakken verjaardagstaart ruikt.'
Hij wachtte op haar reactie. Maar die bleef uit.
Er werd zachtjes op zijn deur geklopt.
'Momentje,' fluisterde hij door de telefoon. 'Ja?' zei hij.
Zijn moeder deed de deur open, net ver genoeg om haar hoofd door de kier te kunnen steken. 'Niet te laat,' zei ze.
'Niet te laat,' beaamde hij. Ze glimlachte en sloot de deur.
'Ik ben er weer,' zei hij. 'Ben je er nog?'
'Ja hoor, ik ben er nog,' zei Eleanor.
'Zeg eens iets.'
'Ik weet niet wat ik moet zeggen.'
'Zeg maar gewoon iets, zodat ik me niet zo stom voel.'
'Je moet je niet zo stom voelen, Park,' zei ze.
'Lief van je.'
Ze zwegen allebei.
'Vraag eens waarom ik jou leuk vind,' zei ze ten slotte.
Hij voelde een glimlach opkomen. Het was alsof zijn borst overstroomde van warmte.
'Eleanor,' zei hij, gewoon omdat het prettig was om haar naam te zeggen, 'waarom vind je me leuk?'
'Ik vind je niet leuk.'
Hij wachtte. En wachtte...
Toen begon hij te lachen. 'Eigenlijk best gemeen,' zei hij.
'Niet lachen. Dat moedigt me alleen maar aan.'
Hij hoorde haar glimlachen. Hij zag haar voor zich. Met een lach op haar gezicht.

'Ik vind je niet leuk, Park,' zei ze opnieuw. 'Ik...' Ze zweeg. 'Ik kan dit niet.'
'Waarom niet?'
'Het is gênant.'
'Tot nu toe alleen voor mij.'
'Ik ben bang dat ik te veel ga zeggen,' zei ze.
'Dat kan niet.'
'Ik ben bang dat ik je de waarheid vertel.'
'Eleanor...'
'Park.'
'Je vindt me niet leuk...' zei hij bij wijze van aanzet, en hij drukte de telefoonhouder tegen zijn onderste rib.
'Ik vind je niet leuk, Park,' zei ze, en nu klonk het heel even alsof ze het nog meende ook. 'Ik...' Haar stem verdween bijna. '... soms denk ik dat ik voor je leef.'
Hij sloot zijn ogen en boog zijn hoofd achterover in het kussen.
'Volgens mij adem ik niet als we niet bij elkaar zijn,' fluisterde ze. 'Dus als ik je op maandagochtend weer zie, heb ik al ongeveer zestig uur niet geademd. Daarom zal ik wel zo chagrijnig zijn en tegen je snauwen. Als we niet bij elkaar zijn denk ik de hele tijd aan jou, en als we dan bij elkaar zijn, zit ik alleen maar te panieken. Want elke seconde voelt heel belangrijk. En omdat ik totaal de kluts kwijt ben, kan ik er niets aan doen. Ik ben niet eens meer van mezelf, ik ben van jou, en stel dat je me niet langer hoeft? Het kan toch niet dat jij mij net zo hard nodig hebt als ik jou nodig heb?'
Hij zei niets. Was alles wat ze zonet had gezegd maar het laatste wat hij hoorde. Kon hij maar in slaap vallen met dat 'als ik jou nodig heb' in zijn oren.

Rainbow Rowell, Eleanor en Park. Uitgeverij Van Goor, Houten 2014

Tekst 6 (niveau 3)

Eleanor en Park

Eleanor wordt gepest om hoe ze eruitziet. Park heeft gevochten met de grootste pester en heeft een pak slaag gekregen. Eleanor gaat bij hem langs.

'Heb ik nou alles verpest?' vroeg hij.
'Alles... wat?' fluisterde ze, alsof luisteren ook al pijn deed.
'Alles... van ons.'
Ze schudde haar hoofd, ook al kon hij haar waarschijnlijk niet zien. 'On. Mogelijk,' zei ze.
Hij streek met zijn handpalm over haar arm en kneep in haar hand. Ze zag hoe zijn spieren zich spanden in zijn onderarm en vlak onder de mouw van zijn T-shirt.
'Volgens mij is je hele gezicht naar de mallemoer,' zei ze.
Hij kreunde.
'Maar dat geeft niet,' zei ze, 'want je was toch veel te knap voor mij.'
'Vind je me knap?' zei hij schor, en hij trok aan haar hand.
Ze was blij dat hij haar gezicht niet kon zien. 'Ik vind je...'
Beeldschoon. Adembenemend. Als iemand uit een Griekse mythe die de goden doet vergeten dat ze goden zijn.
Het leek wel of Park door al die zwellingen en blauwe plekken nog mooier was. Het was alsof zijn gezicht elk moment als een vlinder uit zijn omhulsel kon barsten.
'Ze blijven me toch wel pesten,' liet ze zich ontglippen. 'Daar verandert die knokpartij niets aan. Je kunt niet telkens om je heen schoppen als ik weer eens

voor raar of lelijk word uitgemaakt… Beloof dat je dat niet zult doen. Beloof dat je je er niets van zult aantrekken.'
Hij gaf weer een rukje aan haar hand en schudde heel voorzichtig zijn hoofd.
'Want het kan me niet schelen, Park. Als jij me leuk vindt,' zei ze, 'dan kan al het andere me niet schelen, eerlijk waar niet.'
Hij leunde weer tegen het hoofdeind en trok haar hand naar zijn borst.
'Eleanor, hoe vaak moet ik nog zeggen,' zei hij met opeengeklemde kiezen, 'dat ik je niet léúk vind…'

Rainbow Rowell, Eleanor en Park. Uitgeverij Van Goor, Houten 2014

Opdracht 6

Deze vragen gaan over alle teksten in deze paragraaf.

1 Hollywoodfilms over liefde lopen bijna altijd goed af. Denk je dat dit bij de verhalen uit deze paragraaf ook het geval is? Leg je antwoord uit.
2 Welk verhaal spreekt je het meest aan? *Candy* of *Eleanor en Park*? Waarom?
3 Welke schrijfstijl spreekt je het meest aan? De stijl van Kevin Brooks of van Rainbow Rowell? Leg uit.
4 Welk boek zou je het liefst willen lezen? *Candy*, *Eleanor en Park* of een van de Leestips? Leg je antwoord uit.

Opdracht 7 – Creatief schrijven

Maak de online-opdracht 'Flardgedicht'.

Opdracht 8 – Voor je fictiedossier (niveau 2)

Lees een boek over liefde. Je kunt een van de boeken kiezen die in deze paragraaf zijn behandeld of een boek kiezen uit de Leestips hieronder. Je kunt ook je docent om hulp vragen bij het kiezen van een boek.
Maak de online-opdracht 'Liefdesverhaal'.

Leestips

Edward van de Vendel, *De dagen van de bluegrassliefde*

De 18-jarige Tycho en de Noorse Oliver raken hopeloos verliefd. Maar dan blijkt Oliver er toch moeite mee te hebben om openlijk voor zijn homoseksualiteit uit te komen. ***(niveau 2)***

Katarina von Bredow, *Niet zonder jou*

Emma is net twintig. Ze heeft een hechte vriendengroep, een knus appartement en een leuk baantje. Alles lijkt in orde, maar dan wordt ze verliefd op de vriend van haar beste vriendin. ***(niveau 2)***

Iris Boter, *Zwaartekracht*

Maren voelt zich een buitenstaander. Ze raakt geobsedeerd door haar leraar filosofie en verandert haar uiterlijk en identiteit in de hoop dat hij haar ziet staan. ***(niveau 3)***

Marita de Sterck, *Niet zonder liefde*

Arjun en Juma gaan al negen maanden met elkaar. Ze houden hun relatie geheim. Arjun wil dat ze het aan hun ouders vertellen, maar Juma schrikt en slaat op de vlucht. ***(niveau 3)***

Kijk ook op Lezenvoordelijst.nl voor meer boeken op je eigen niveau.

D Identiteit

Opdracht 1

1 Buitenshuis zijn de meeste mensen anders dan thuis. Waarom zou dat zo zijn?
2 Ben je, naarmate je ouder wordt, buitenshuis *meer* of juist *minder* jezelf? Leg je antwoord uit aan de hand van voorbeelden.
3 Wie kent jou het best? Waarom vind je dat die persoon jou het best kent?
4 Is er iemand op wie je zou willen lijken? Waarom?

Opdracht 2

Lees tekst 1. Het is een fragment uit *Het grote misschien*, een Young Adult-boek van de Amerikaanse schrijver John Green.

1 Waarom wil Miles weg?
2 Waarom kan Miles het 'Grote Misschien' niet bij mensen als Will en Marie vinden?
3 Welke verwachtingen heeft Miles van het 'Grote Misschien', denk je? Neem de letters over. Je mag meerdere antwoorden kiezen.
- a Avonturen worden onderdeel van het leven.
- b Bepaalde levensvragen worden beantwoord.
- c Emoties worden heftiger.
- d Het leven wordt interessanter.
- e Het leven wordt leuker.
- f Je leert jezelf kennen.
- g Vriendschappen worden hechter.
- h Anders, namelijk …

4 Vergelijk je antwoord op vraag 3 met dat van een klasgenoot. Leg elkaar uit waarom je voor een bepaald antwoord hebt gekozen.

Begrippen

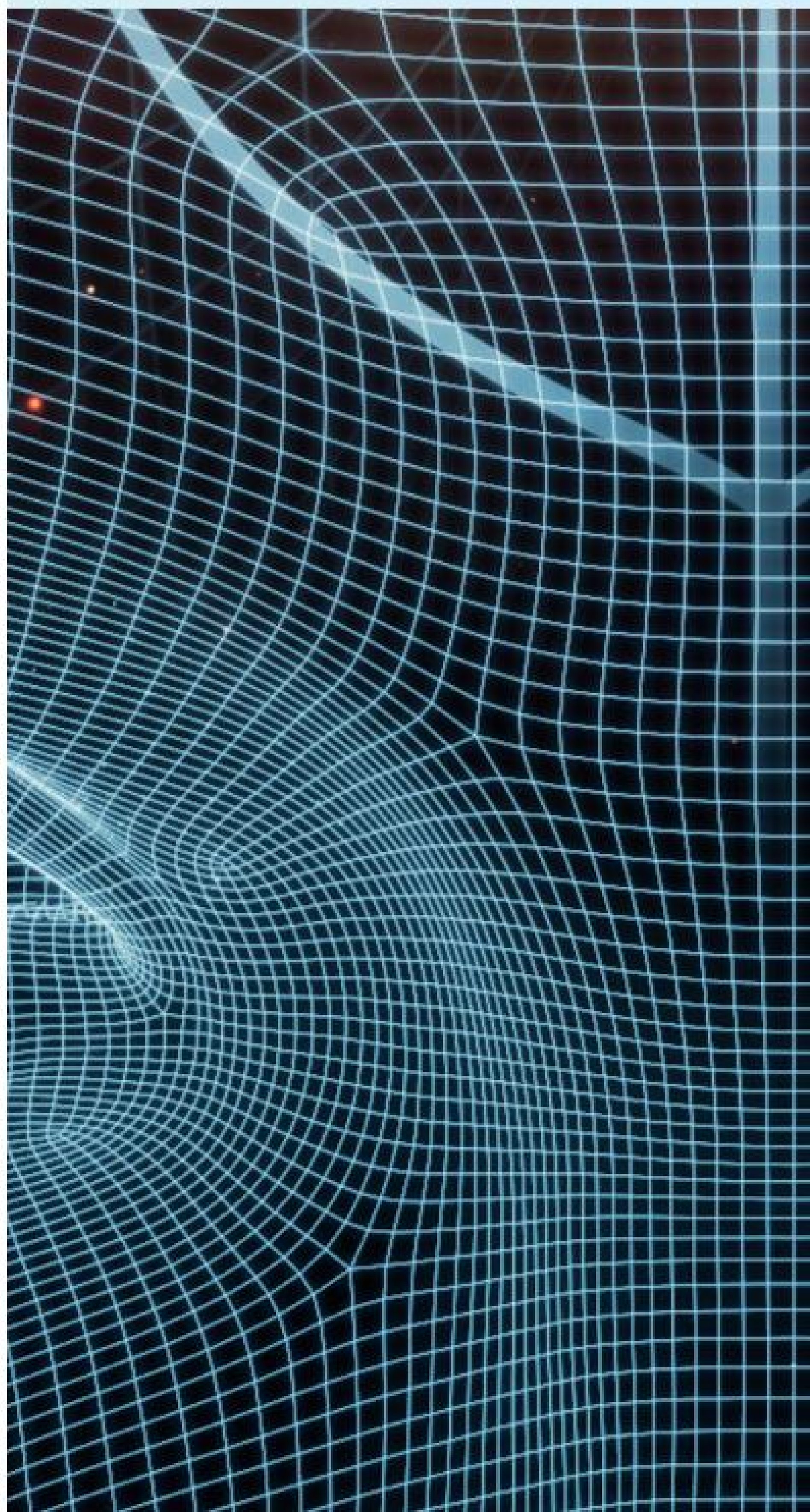
Young Adult Letterlijk: jonge volwassene. Verzamelnaam voor boeken *over* jongeren *voor* jongeren. In de meeste YA-verhalen is identiteit (wie ben je en wie wil je zijn) een belangrijk thema. De hoofdpersoon leert zichzelf beter kennen doordat hij voor een belangrijke keuze komt te staan. Andere woorden voor dit genre zijn **bildungsroman** en **coming of age**.

Tekst 1 (niveau 3)

Het grote misschien

De zestienjarige Miles Halter wil een nieuwe start maken op Culver Creek, een kostschool in Alabama. Zijn moeder heeft tegen zijn zin een afscheidsfeestje voor hem georganiseerd.

En toen het die laatste vrijdag was, toen ik bijna klaar was met pakken, toen ging ze om vier minuten voor vijf geduldig met mijn vader en mij in de kamer op de bank zitten wachten op de Invasie voor het Afscheid van Miles. Die invasie bestond uit precies twee personen: Marie Lawson, een klein blond meisje met een vierkante bril, en haar stevige (om het vriendelijk uit te drukken) vriend Will.
'Hoi, Miles,' zei Marie terwijl ze ging zitten.
'Hoi,' zei ik.
'Leuke zomer gehad?' vroeg Will.
'Best. En jij?'

‘Prima, We hebben *Jesus Christ Superstar* gedaan. Ik heb met de decors geholpen. En Marie heeft de belichting gedaan.’
‘Cool.’ Ik knikte veelzeggend, en daarmee was onze gespreksstof wel min of meer uitgeput. Ik had misschien iets over *Jesus Christ Superstar* kunnen vragen, alleen 1) wist ik niet wat dat was, 2) kon het me ook niets schelen en 3) ben ik nooit erg goed in zomaar wat kletsen. In tegenstelling tot mijn moeder, die uren door kan kletsen, en die de ongemakkelijke situatie dus rekte door naar hun repetitieschema te informeren, en hoe de voorstelling was gegaan, en of het een succes was.
‘Best wel,’ zei Marie. ‘Er kwamen best wel veel mensen kijken.’ Marie was zo iemand die alles ‘best wel’ vond.
Eindelijk zei Will: ‘Nou, we kwamen alleen even afscheid nemen. Ik moet Marie voor zes uur thuisbrengen. Veel plezier op kostschool, Miles.’
‘Bedankt,’ zei ik opgelucht. Het enige dat nog erger is dan een feestje geven waar niemand naartoe komt, is een feestje geven waar alleen maar twee ontzettend, vreselijk saaie mensen naartoe komen.
Ze gingen weg, en daar zat ik weer met mijn ouders naar het lege scherm van de tv te staren. Ik had zin om de tv aan te zetten, maar ik wist dat ik dat maar niet moest doen. Ik kon voelen dat ze allebei naar me zaten te kijken, dat ze zaten te wachten tot ik in tranen uit zou barsten of zo, alsof ik niet allang had geweten, dat het zo zou gaan. Dat had ik wél. Ik kon hun medelijden voelen terwijl ze artisjokkendipsaus opschepten met chips die voor mijn denkbeeldige vrienden bedoeld waren, maar zij hadden eerder medelijden nodig dan ik: ík was niet teleurgesteld. Aan mijn verwachtingen was voldaan.
‘Wil je daarom weg, Miles?’ vroeg mijn moeder.
Ik dacht even na en paste er wel voor op haar aan te kijken. ‘Eh, nee,’ zei ik.
‘Maar waarom dan?’ vroeg ze. Het was niet de eerste keer dat ze die vraag stelde. Mijn moeder voelde er niet erg veel voor mij naar kostschool te laten gaan, en daar maakte ze geen geheim van.
‘Vanwege mij?’ vroeg mijn vader. Hij had op Culver Creek gezeten, de kostschool waar ik ook heen ging, net als zijn twee broers en al hun kinderen. Ik geloof dat hij het wel een fijn idee vond dat ik in zijn voetsporen trad. Van mijn ooms had ik verhalen gehoord over hoe beroemd mijn vader op de campus was geweest, omdat hij altijd de boel op stelten zette en tegelijkertijd in alle vakken uitblonk. Dat klonk als een beter leven dan het mijne in Florida. Maar nee, het was niet vanwege mijn vader, niet precies.
‘Wacht even,’ zei ik. Ik liep naar mijn vaders studeerkamer om zijn biografie van François Rabelais te halen. Ik las graag biografieën van schrijvers, zelfs als ik (wat bij Monsieur Rabelais het geval was) nooit iets had gelezen dat door henzelf was geschreven. Ik bladerde naar achteren en zocht het gemarkeerde citaat op. (‘NOOIT EEN MARKEERSTIFT IN MIJN BOEKEN GEBRUIKEN,’ had mijn vader wel duizend keer tegen me gezegd. Maar hoe moet je anders vinden wat je zoekt?)
‘Deze man,’ zei ik. Ik bleef in de deuropening van de woonkamer staan. ‘François Rabelais. Hij was dichter. En zijn laatste woorden waren: “Ik ga op zoek naar een Groot Misschien.” Daarom ga ik. Dan hoef ik niet te wachten tot ik doodga voor ik het Grote Misschien ga zoeken.’
Daar waren ze wel even stil van. Ik was op zoek naar een Groot Misschien, en ze wisten net zo goed als ik dat ik dat niet bij mensen als Will en Marie zou vinden. Ik ging weer op de bank zitten, tussen mijn vader en mijn moeder in, en mijn

vader sloeg zijn armen om mij heen, en zo bleven we een hele poos zitten, rustig met z'n drieën op de bank, tot het wel in orde leek om de televisie aan te zetten, en toen aten we artisjokkendip als avondeten en keken we naar het History Channel, en voor een afscheidsfeestje kon het er eigenlijk best mee door.

John Green, Het grote misschien. Uitgeverij Gottmer, Haarlem 2017

Opdracht 3

Lees tekst 2. Hier lees je hoe *Het grote misschien* verdergaat.

1. Wat vind je van de stijl in tekst 2? Kies en leg je antwoord uit: *moeilijk – overdreven – past bij de personages – iets anders, namelijk …*
2. Waarom vindt Miles het 'Grote Misschien' niet bij Will en Marie en wel bij mensen als de Kolonel, Alaska, Takumi en Lara?
3. Chip wordt 'de Kolonel' genoemd en het hoofd van de school 'de Adelaar'. Wat hebben bijnamen met identiteit te maken?
4. Geef zo precies mogelijk aan wat het 'Grote Misschien' is volgens dit fragment.
5. Heeft Miles een goede keuze gemaakt door naar kostschool te vertrekken, vind je? Leg je antwoord uit.
6. Als je ervan uitgaat dat elk mens een 'Groot Misschien' in zijn leven heeft, wat moeten mensen dan doen om het te kunnen vinden?
7. Vind jij de gedachte aan een 'Groot Misschien' in jouw leven prettig of juist helemaal niet? Leg je antwoord uit.

Tekst 2 (niveau 3)

Het grote misschien

Op Culver Creek sluit Miles vriendschap met Chip, alias 'de Kolonel', Alaska, Takumi en Lara. Er is rivaliteit met de 'doordeweekse divisie', de leerlingen die in het weekend naar huis gaan. Daarom bereiden de vijf vrienden in een oude hooischuur op het terrein van de school een stunt voor. Takumi en Miles moeten het hoofd van de school, die 'de Adelaar' wordt genoemd, afleiden.

Iedereen zat op slaapzakken; Alaska zat met flagrante onverschilligheid voor de immense brandgevoeligheid van het bouwsel te roken, terwijl de Kolonel een vel computerpapier tevoorschijn haalde en begon voor te lezen.
'Het doel van de festiviteiten van vanavond is eens en voor al te bewijzen dat wij even goed in stunts zijn als de doordeweekse divisie in misselijke streken. Maar we krijgen ook de kans om de Adelaar het leven zuur te maken, wat altijd een groot genoegen is. En dus,' zei hij, waarna hij pauzeerde als voor tromgeroffel, 'vechten we vanavond een strijd op drie fronten:
Front een: de voorstunt: we gaan als het ware een vuurtje onder de Adelaar stoken.
Front twee: operatie kaalkop: waarin Lara solo vliegt in een zo elegante en gemene vergeldingsmissie dat hij alleen maar aan, eh, mijn brein ontsproten kan zijn.'
'Hé!' onderbrak Alaska. 'Ik heb het bedacht.'
'Oké, Alaska heeft het bedacht.' Hij lachte. 'En ten slotte front drie: de tussenrapporten. We gaan in het computernetwerk van de docenten inbreken en hun cijferdatabase gebruiken om brieven aan de ouders van

Kevin en compagnons te sturen om te melden dat ze een stel onvoldoendes hebben.'
'We worden beslist van school gestuurd,' zei ik.
'Ik hoop niet dat jullie die Aziatische jongen hebben meegenomen omdat jullie hem voor een computergenie hielden. Want dat ben ik niet,' zei Takumi.
'We worden niet van school gestuurd en ík ben het computergenie. De rest van jullie is spierkracht en afleiding. Zelfs al worden we betrapt, dan worden we nog niet van school gestuurd omdat we geen overtredingen begaan waar verwijdering op staat, nou ja, behalve die vijf flessen Strawberry Hill in Alaska's rugzak, en die blijven goed verstopt. We gaan alleen eens een lekkere puinhoop aanrichten, weet je wel.'
Het plan werd uitgelegd en het liet geen ruimte voor vergissingen. De Kolonel leunde zo zwaar op volmaakte synchroniciteit dat de hele onderneming in elkaar zou klappen als een van ons ook maar het kleinste foutje maakte.
Hij had voor ieder van ons een eigen routeschema uitgeprint, met de tijden tot op de seconde precies erbij. Met onze horloges allemaal gelijkgezet, onze zwarte kleren aan, onze rugzak om, onze adem zichtbaar in de kou, ons hoofd vol met de kleinste details van het plan, ons hart aan het racen, kwamen we om een uur of acht, toen het helemaal donker was, gezamenlijk de schuur uit. We liepen daar met z'n vijven zelfverzekerd naast elkaar, en ik had me nog nooit zo stoer gevoeld. Het Grote Misschien was hier en nu, en we waren onoverwinnelijk. Het plan had zwakke plekken, maar wij niet.
Na vijf minuten gingen we uiteen, elk naar zijn eigen bestemming. Ik bleef bij Takumi. Wij waren de afleiding.

John Green, *Het grote misschien*. Uitgeverij Gottmer, Haarlem 2017

Opdracht 4

Lees tekst 3 en 4. Het zijn fragmenten uit *Auerhaus* van de Duitse schrijver Bov Bjerg.

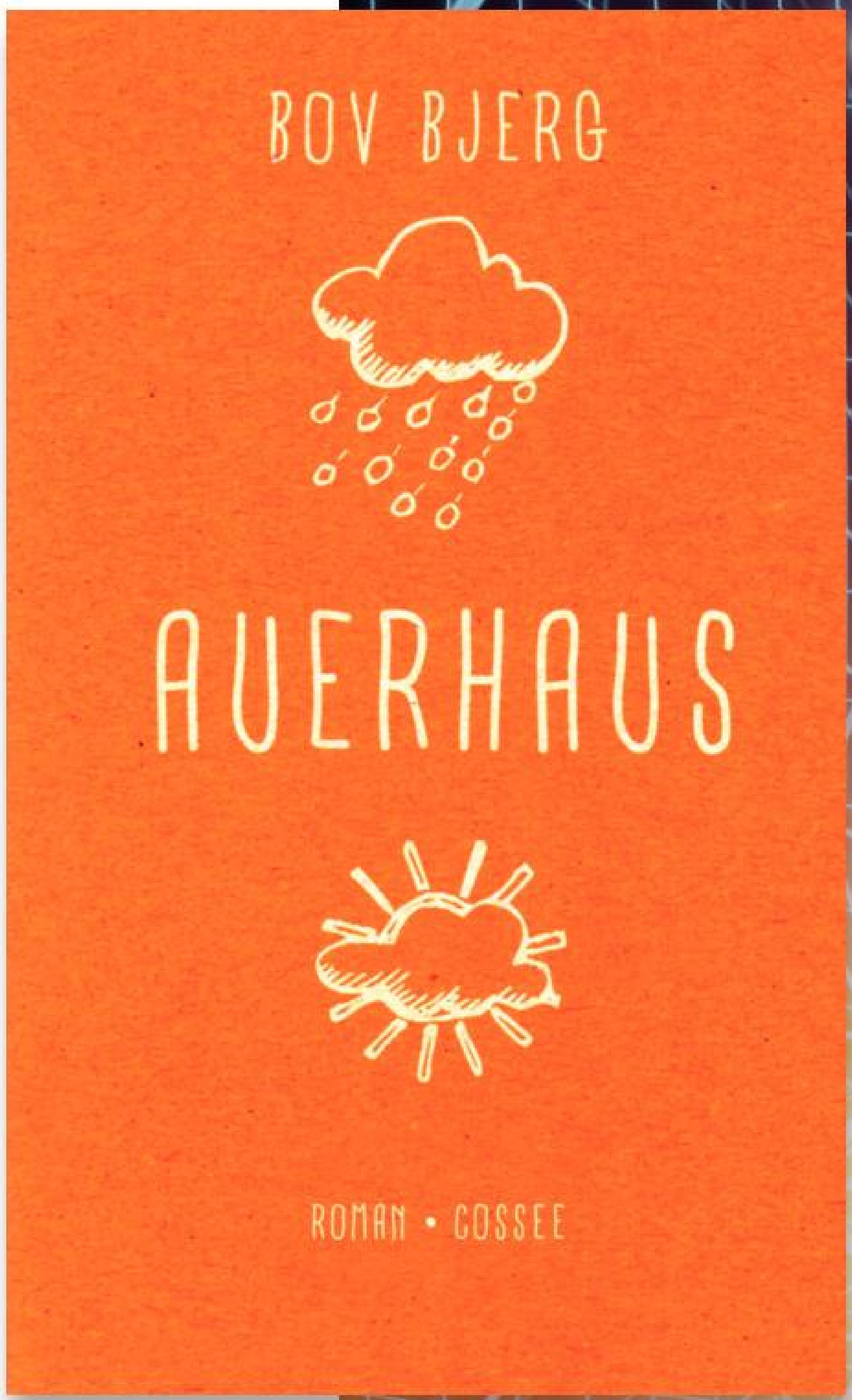
1 Vind je dat Höppner goede redenen heeft om niet meer thuis te willen wonen? Leg uit.
2 'Het zou niet zo erg zijn als Frieder in het gesticht zou blijven wonen.' Waarom zou dat niet erg zijn?
3 'Frieder wilde het gesticht uit en iedereen wist dat hij eruit moest.' Waarom moet Frieder uit het gesticht?
4 Vind jij het een goed idee dat Frieder met vrienden in een woongroep gaat wonen? Leg je antwoord uit.
5 'Dat kon ik onmogelijk afslaan.' Ben je dat met Höppner eens?
6 Vera zegt: 'Het is jouw schuld!' (als Frieder een einde aan zijn leven zou maken). Höppner antwoordt: 'Is het niet.' Wat vind jij?

Tekst 3 (niveau 3)

Auerhaus

Frieder en Höppner (ik-persoon, bijnaam Hoenderknecht) zijn vrienden. Ze zitten in de examenklas. Frieder heeft een zelfmoordpoging gedaan. Hij vraagt Höppner om met hem te gaan wonen in het leegstaande huis van zijn grootouders.

Op de begane grond was een grote kamer met tegels op de vloer en de muren. Ooit waren de voegen waarschijnlijk wit geweest, nu waren ze roodbruin. Het was de was- en slachtkeuken.
Naast de trap was een doorgang naar een kleine koestal, er waren twee gemetselde boxen met daarboven een hooizolder.
Vera trok me in het hooi en kuste me.
Ze zei: ‘En als hij zich nu eens van kant maakt in de kamer naast je?’
‘Doet hij niet.’
Ze duwde me opzij en klom de ladder weer af.
‘Dat zegt hij nu, met medicijnen achter zijn kiezen! En als hij die nou opeens niet meer slikt?’
Frieder had me helemaal niet beloofd dat hij zichzelf niet meer van kant wilde maken. Maar dat kon ik Vera niet zeggen.
Ik zei: ‘Dat doet hij heus niet.’
‘Stel je voor dat hij ’s ochtends niet komt ontbijten. Je laat hem uitslapen, misschien heeft hij het eerste uur vrij. ’s Middags kom je terug en hij is nog steeds in z’n kamer. Jij denkt: Nou ja, misschien heeft hij vannacht slecht geslapen. ’s Avonds klop je, maar hij reageert niet. Je klopt nog eens, heel hard, dan doe je de deur open. In de kamer is het donker. Je doet het licht aan. Hij ligt in bed. Je loopt naar hem toe. Hij is koud. De dokter zegt dat je hem had kunnen redden als je die ochtend bij hem was gaan kijken. Het is jouw schuld!’
‘Is het niet.’
‘Aha, hou je er rekening mee?’

Door te gaan samenwonen met Frieder kon ik aan Mijn Moeders Vreselijke Vriend ontkomen. Ik hoefde hem niet meer te helpen met het bestraten van de oprit, het schilderen van de voorgevel en het wegwerken van de plafonds achter de foeilelijke schrootjes.
Ik hoefde zijn gezeik niet meer te verdragen. Dat ik het waarschijnlijk hoog in de bol had omdat ik niet antwoordde op zijn eindeloze gelul. ‘Meneer gaat naar het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs, meneer praat niet met Jan en alleman!’
Als mijn moeder af en toe meer dan vijf minuten met me praatte was M2V2 al op zijn teentjes getrapt en zweeg hij drie dagen lang – bij wijze van straf. Daarna sloeg hij dan zes, acht biertjes achterover en ontplofte hij.
Maar mijn zussen mochten hem. Nog wel. De oudste begon net te puberen. Zodra ze merkte hoe hij naar haar staarde, zou ze een pesthekel aan hem krijgen. Mijn kleine zusje kreeg steeds popjes en zoete troep van hem. Bij mijn zusje zouden zijn gestaar en haar pesthekel nog een paar jaar op zich laten wachten. Mijn moeder was niet gek, maar haar vriend was het des te meer.

Bov Bjerg, Auerhaus. Uitgeverij Cossee, Amsterdam 2017

Tekst 4 (niveau 3)

Auerhaus

Ik kon zonder al te veel gedonder het huis uit. Het was voor een goed doel. Ik zou uit huis gaan om te zorgen dat Frieder geen zelfmoord pleegde. En ik hoefde niet eens huur te betalen. Aan de ene kant.
Aan de andere kant had Vera wel gelijk. Ik zou nooit meer ’s avonds weg kunnen, omdat ik altijd bang zou moeten zijn thuis op een lijk te stuiten. Ik

zou nooit meer 's nachts bij Vera kunnen blijven.
Het zou niet zo erg zijn als Frieder in het gesticht zou blijven wonen. Hij kon elke dag op de fiets naar school. Huiswerk maken en leren voor proefwerken kon in de schoolbibliotheek. En als hij 's middags terugkwam in het gesticht waren daar kundige artsen en verplegers die ervoor konden zorgen dat hij er geen einde aan maakte. Zijn dagindeling zou veel regelmatiger zijn dan in een woongroep. Regelmaat was belangrijk als je gek was. Die gaf houvast. Een bezigheid en regelmaat. Bezigheidstherapie en drie maaltijden per dag op vaste tijden. Bovendien was Pauline nu op de afdeling, het mooiste meisje van de wereld. Na Vera dan.
Höppner Hoenderknecht, je bent een laffe zak, dacht ik. Jij zou je vriend ook laten brommen om lekker te kunnen slapen.
Frieder wilde het gesticht uit en iedereen wist dat hij eruit moest. Als hij erin bleef, zouden de medicamenten en de zachte stemmen van de verpleegsters en het gevoel van de kunstleren bank tegen je onderarm en de walm van sigaretten en schoonmaakmiddelen en angstzweet hem langzaam maar zeker in een zich houterig voortbewegende broccoli veranderen of in een andere gelijkmoedige groente met een geregelde dagindeling.
Frieder had me voorgesteld bij hem in te trekken. Dat kon ik onmogelijk afslaan.
Ik deed de voordeur achter me dicht. Hij knarste. Vera stond bij de mesthoop, die vol brandnetels stond. Voor elk huis was een plekje voor een mesthoop. Een gebetonneerde kuip, die niet meer werd gebruikt. De mesthoop was of overwoekerd met brandnetels of de kuip was geleegd, opnieuw gevuld met tuinaarde, tot vlak aan de rand, en beplant met geraniums.
Als een dorp het voor elkaar kreeg echt elke brandnetelheuvel af te graven en al die kuipen met geraniums te beplanten en met zonnebloemen en zo, dan kreeg het de derde prijs bij de verkiezing 'Ons dorp moet mooier worden'. Of de vierde.
Nou ja.
En wat als ik niet in mijn eentje bij Frieder introk? Als we met z'n tweetjes op hem zouden passen? Dan zou de verantwoordelijkheid minder groot zijn.
Vera keek naar me op. Toen stapte ze op het muurtje van de mesthoop en keek op me neer. Ze zei: 'Goed. Ik doe mee.'

Bov Bjerg, Auerhaus. Uitgeverij Cossee, Amsterdam 2017

Opdracht 5

Lees tekst 5. Hier lees je hoe *Auerhaus* verdergaat.

1 Wat is de eerste reactie van Frieder en Höppner op het idee van Frieder om fietsenmaker te worden?

2 Begrijp jij hun reactie? Leg je antwoord uit.

3 Höppner heeft het gevoel dat de zin van het leven hun onthuld is. Wat is de zin van het leven volgens Höppner? Kies en leg uit: *je hoeft niet ambitieus te zijn – je bepaalt zelf wat je belangrijk vindt in het leven – iets anders, namelijk …*

4 Vind jij het een goed idee van Frieder om fietsenmaker te worden, terwijl hij een gymnasiumdiploma heeft? Leg uit.

Tekst 5 (niveau 3)

Auerhaus

Inmiddels vormen Frieder en Höppner samen met Vera, Pauline en Harry een woongroep in het huis van Frieders grootouders.

We zaten even voor ons uit te staren. Ieder voor zich. Ik had Frieder nog nooit gevraagd wat hij na zijn eindexamen van plan was. Bij mij stond nog helemaal niet vast dat ik het dit jaar wel zou halen, maar Frieder had zijn diploma een halfjaar van tevoren al praktisch op zak.
Frieder zei: ‘Ik weet het niet. Misschien word ik fietsenmaker.’
Frieder zei: ‘Wat zit je nou te kijken?’
Ik moest grinniken.
‘Wat zit je nou te lachen?’
Maar toen grinnikte hij zelf. En ik bleef maar grinniken tot de tranen van het lachen ons over de wangen biggelden.
Fietsenmaker, dat was ongeveer zo ingewikkeld als straatveger. Daar had Frieder geen middelbareschooldiploma voor hoeven hebben. Fietsenmaker was voor iemand die zijn eindexamen met een fantastisch gemiddelde van één komma nog wat[1] haalde – hoewel hij kort daarvoor nog in het gesticht had gezeten en wel wat anders aan zijn hoofd had dan schoolgedoe, en die zonder enige moeite hoogleraar in de wiskunde of atoomfysicus of zoiets had kunnen worden – fietsenmaker was voor zo iemand wel een heel bizar beroep.
En tegelijk lag het erg voor de hand.
Het was of het idee hem quasi was gesmeerd en een keer om de hele aarde was gewandeld. We waren het allang vergeten, maar nu, op dit moment, vanavond in deze keuken, tikte het opeens totaal onverwachts van achteren op onze schouder.
We schrokken ons dood.
En meteen daarna bescheurden we ons van opluchting.
Fietsenmaker, dat was zo logisch, zo honderd procent goed, dat wij, Frieder en ik, allebei het gevoel hadden dat ons precies op dat moment de zin des levens was onthuld.
En toen de zin des levens ons eenmaal duidelijk was geworden, vonden we het een meesterlijke grap.

[1]In Duitsland is een 1 het hoogste cijfer, een 6 het laagste.

Bov Bjerg, Auerhaus. Cossee, Amsterdam 2017

Opdracht 6

Deze opdracht gaat over alle teksten in deze paragraaf.

1. Op Tzum.info staat over *Auerhaus*: ‘Het goede voornemen van elke nieuwe generatie: we gaan alles anders doen dan onze ouders. (Lees: beter.) Voorwaar een nobel streven, iets dat ook beslist moet worden nageleefd, alvorens bijna altijd te sneven[2].’
   Zie je dit thema ook terug in *Het grote misschien*? Leg je antwoord uit.
2. Vind je het belangrijk dat Young Adult-boeken geschreven worden? Leg je antwoord uit.
3. Wat zou (voor jou) een reden kunnen zijn om YA-boeken te lezen?
4. Welk boek uit deze paragraaf spreekt je het meest aan? Hoe komt dat?

[2]sneven: sneuvelen, mislukken

Opdracht 7 – Creatief schrijven

Schrijf een brief aan je 20 jaar oudere ik. Doe het zo:
- Maak eerst een woordweb. Noteer daarin de plannen die je op dit moment hebt. Hoe wil je dat je leven er over 20 jaar uitziet? Denk aan werk, relaties, maatschappelijke omstandigheden etc.
- Noteer ook wat je 20 jaar oudere ik beslist moet onthouden van je huidige ik.
- Je kunt je brief zo beginnen: 'Hoi [eigen naam], Deze brief schrijf ik je omdat ik wil dat je je herinnert welke dromen je had toen je vijftien was. Herinner jij je die dromen nog? Je wilde ...'

Opdracht 8 – Voor je fictiedossier (niveau 2)

Lees een Young Adult-boek. Je kunt een van de boeken kiezen die in deze paragraaf zijn behandeld of een boek kiezen uit de Leestips hieronder. Je kunt ook je docent om hulp vragen bij het kiezen van een boek.

1 Voor welke keuzes komt de hoofdpersoon te staan?
2 Hoe gaat de hoofdpersoon met de keuzes om, vind je? Leg uit.
3 In hoeverre gaat het boek ook over jouw leven en de keuzes die jij maakt?
4 Fictie kan behalve amuseren ook andere doelen hebben. Welk doel zie je naast amuseren terug in het boek dat jij gelezen hebt? Kies en leg uit: *aan het denken zetten – leren – gevoelens onder woorden brengen.*

Leestips

Erna Sassen,
Dit is geen dagboek

Een 16-jarige jongen treurt over de zelfmoord van zijn moeder en de ruzie met zijn vriendin. Omdat hij zijn bed niet meer uit komt, moet hij van zijn vader een dagboek bijhouden. ***(niveau 2)***

Jowi Schmitz,
Weg

Vlak na een heftige gebeurtenis in Anna's leven vlucht ze uit het opvanghuis dat haar ouders runnen. Op zoek naar vrijheid vertrekt ze liftend naar Spanje. ***(niveau 2)***

Andrew Smith,
Winger

Ryan Dean West (14 jaar) is naar het strafgebouw van zijn internaat verbannen. Hij vindt zichzelf een loser, maar redt het prima tussen zijn oudere klasgenoten. Dan slaat het noodlot keihard toe. ***(niveau 2)***

Jennifer Niven,
Waar het licht is

Violet en Finch (allebei 17 jaar) ontmoeten elkaar boven op de klokkentoren van school. Allebei overwegen ze ervanaf te springen. Finch leert Violet opnieuw van het leven te genieten. Maar lukt hem dat zelf ook? ***(niveau 3)***

Kijk ook op Lezenvoordelijst.nl voor meer boeken op je eigen niveau.

E Verrassend

Opdracht 1

Werk samen met een klasgenoot.

1 Vertel elkaar een mop.

2 Hoe werken de moppen die jullie elkaar verteld hebben? Kies uit: *er gebeurt iets onverwachts – er zit een taalgrapje in – het is grof*.

3 Over welke onderwerpen moet je volgens jullie geen grappen maken? Kies uit: *bejaarden – Belgen – concentratiekampen – de Amerikaanse president – domme blondjes – kanker – kindermishandeling – leraren – politieke partijen – religies – terreuraanslagen – zelfmoord*.

Opdracht 2

Lees tekst 1.

1 Vanaf welke regel heb je door dat het niet helemaal gaat zoals de ik-persoon verwacht had?

2 Wat moet er staan achter ‘en jij –’?

3 Waarom staat dat er niet?

4 Leg uit dat tekst 1 zowel tragisch als komisch is.

Tekst 1

Uit het leven een greep

Dat ik ’s nachts naar huis toe fiets
en dat mijn stuur een omweg maakt

en ik onder je venster sta
en aanbel tot het licht aan gaat

en jij naar buiten komt in een peignoir
(die droeg je vroeger nooit en staat ook raar)

en dat ik snotter dat het me zo spijhijt
en jij zegt van het komt allemaal wel goehoed

en ik op dat moment pas zie het huis
is niet jouw huis de straat is niet je straat en jij –

en dat ik voor de zekerheid nog vraag
terwijl de taxi al rijdt: ‘Betekent dit nu ook
dat het allemaal *niet* goed komt?’

Ingmar Heytze, Het ging over rozen. Uitgeverij Podium, Amsterdam 2002

Opdracht 3

Lees tekst 2. Het is een limerick waarin de dichter expres ‘fouten’ heeft gemaakt.

1. Aan welke twee dingen kun je zien dat tekst 2 een limerick is?
2. Laat zien dat het rijmschema niet klopt.
3. Verander drie woorden, zodat het rijmschema wel klopt. Kies uit: *aantrekkelijk – afwijking – centen – de Achterhoek – euro’s – krenten – pukkels – stikte – trek*.
4. Welke limerick heeft een beter metrum? Tekst 2 of de veranderde versie?
5. Welke limerick vind je beter of leuker? Waarom?

Begrippen

Limerick Een (meestal als grappig bedoeld) vijfregelig gedicht met rijmschema a a b b a. In de eerste regel worden meestal het personage en een plaatsnaam genoemd.

Rijmschema De manier waarop de regels van een gedicht op elkaar rijmen. Je stelt het rijmschema van een gedicht vast door alle regels die op elkaar rijmen dezelfde letter te geven, bijvoorbeeld: a a b b (gepaard rijm), a b a b (gekruist rijm), a b b a (omarmend rijm) of a b c d (gebroken rijm).

Metrum De maat in muziek of in een gedicht die ontstaat door de regelmatige afwisseling van beklemtoonde en onbeklemtoonde lettergrepen.

Tekst 2

Een tanige tante in Twente
met sproeten ter grootte van rozijnen
was met haar gebrek
toch hevig in tel
maar ze barstte dan ook van de kwartjes

John O’Mill, *Light verse in Dutch and Double Dutch*. Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam 2012

Opdracht 4

Lees tekst 3. Het is een sonnet van Lévi Weemoedt.

1. Waarom is de ik-persoon elke wedstrijd ‘de droefste van het veld’?
2. Noteer wat de ik-persoon op het voetbalveld doet.
3. Hoe reageren de andere spelers daarop? Noteer drie dingen.
4. Waardoor ontstaat de ironie in dit gedicht *voornamelijk*? Kies uit: *overdrijving – understatement – omkering – niet-passend woordgebruik*. Leg je antwoord uit aan de hand van voorbeelden uit de tekst.
5. Werk in tweetallen. Je krijgt de tekst van je docent. Je oefent met het voordragen (voorlezen terwijl je zo min mogelijk of helemaal niet naar de tekst kijkt) van tekst 6. Bespreek samen:
   - welke woorden extra nadruk moeten krijgen als je de tekst voordraagt;
   - waar je even pauzeert (bijvoorbeeld om adem te halen of voor een dramatisch effect);

Begrippen

Sonnet Gedicht dat bestaat uit veertien regels: de eerste en de tweede strofe bestaan elk uit vier regels. De laatste zes regels zijn verdeeld over twee strofen van elk drie regels óf een strofe van vier en een strofe van twee regels. Sonnetten hebben een strak rijmschema.

Ironie (Milde) spot. Het (humoristische) effect wordt bereikt door iets anders te zeggen dan je bedoelt, bijvoorbeeld door middel van:
- **overdrijving** (iets erger maken dan het is);
- **understatement** (iets minder erg maken dan het is);
- **omkering** (het tegenovergestelde zeggen van wat je bedoelt);
- **niet-passend woordgebruik** (bijvoorbeeld plechtig taalgebruik in een informele situatie).

– hoe je met gezichtsuitdrukkingen en gebaren je voordracht kunt versterken.

Noteer aanwijzingen in de tekst. Oefen samen en geef elkaar feedback.

6 Je docent vraagt een paar leerlingen om het gedicht voor te dragen.

Tekst 3

Lullopertje

’k Was ied’re wedstrijd weer de droefste van het veld
en liep neerslachtig wat van achteren naar voren.
Er was geen grasspriet of ik had hem al geteld,
En ’k wist bij god niet of we wonnen of verloren.

Alleen bij toeval raakte ’k in het spel betrokken:
Soms kreeg een tegenstander plots de slappe lach
Als hij mijn broek zag, tot de schouders opgetrokken;
Ik liep intussen snikkend naar de cornervlag.

Daar gaf ’k wanhopig zó een trieste draaibal voor
(die met een laatste zucht in ’t struikgewas bleef hangen)
dat ied’reen weghinkte, zich kermend liet vervangen.
Ook van de tegenstander bleek ineens geen spoor.

Dan blies de scheidsrechter met zó veel doodsverlangen
de wedstrijd af. Alleen mijn tranen speelden door.

Lévi Weemoedt, Van harte beterschap. Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam 1998

Opdracht 5

Lees tekst 4. Het is een ollekebolleke van Drs. P.

1 Welke regels gelden blijkbaar voor het aantal lettergrepen per regel?
2 Een ‘anser erythropus’ is een gans. Waarom staat dat er niet?
3 Wat verwacht je na de eerste strofe?
4 Leg uit wat de pointe van dit gedicht is.

Begrippen

Ollekebolleke Achtregelig gedicht met een groot aantal vormkenmerken:
- Regel 1 bevat een uitroep.
- Regel 2 bevat het onderwerp.
- Regel 4 rijmt op regel 8.
- Regel 6 bestaat uit één woord van zes lettergrepen, met hoofdklemtoon op de vierde lettergreep.
- Het gedicht eindigt met een **pointe** (een soort clou, net zoals in een mop).

Opdracht 6

Lees ‘Dichters aan het woord’.

1 In welk gedicht uit deze paragraaf speelt de dichter met woorden? Leg uit.
2 Leg uit dat de dichters in deze paragraaf niet alleen spelen met woorden, maar ook met de vorm en de inhoud van hun gedichten.
3 In veel gedichten in deze paragraaf zit een soort ‘verrassing’: de lezer wordt op het verkeerde been gezet. Bij welke gedichten gebeurt dat? Leg uit.
4 Welk gedicht uit deze paragraaf spreekt jou het meest aan? Leg uit.

Tekst 4

Gedicht: Drs. P / beeld: Dientje Winters

Opdracht 7 – Creatief schrijven

Maak de online-opdracht 'Verrassend'.

Dichters aan het woord

Hoe maak je een gedicht?

Hans Hagen:
Poëzie is spelen met taal. Bijna alle dichters hebben wel iets geschreven over hun zoektocht naar de juiste woorden en het plezier dat ze daaraan beleven. Als je eenmaal begint te spelen met woorden, wordt het steeds leuker.

www.hanshagen.nl, op 5 februari 2018

F Schrijnend

Opdracht 1

Hoe oud denk je dat de hoofdpersoon in de volgende citaten is? Leg je keuze uit.

1 'Er wordt wat gevallen in dit huis. Zoals ik, over kleedjes, maar ook zonder enige aanleiding, gewoon omvallen.'
2 'Kon je jezelf ooit zien zoals een ander je zag? Zelfs voor de spiegel lukte dat niet. Vanuit de binnenkant van jezelf keek je naar je buitenkant. Niemand kon vanuit jouw binnenkant kijken.'
3 'Mijn vader nam mij mee naar zijn kantoor. Mijn moeder had op mijn jas een gele ster genaaid. Ze zei: ''Kijk eens, nu heb jij net zo'n mooie ster als pappie.'' Ik vond het wel mooi, maar ik had toch liever geen ster gehad.'

Opdracht 2

Lees tekst 1. Het is het begin van *Pogingen iets van het leven te maken* van Hendrik Groen.

1 'Ik, Hendrikus Gerardus Groen, ben namelijk altijd correct, innemend, vriendelijk, beleefd en behulpzaam.' Geef een voorbeeld waaruit dit blijkt.
2 Hendrik Groen heeft ook een andere kant. Geef daarvan twee voorbeelden.
3 Wat vind je van Hendrik Groen? Kies een van de volgende mogelijkheden en leg uit: *grappig – stoer – typische bejaarde – zeurpiet – iets anders, namelijk …*

Tekst 1 (niveau 2)

Pogingen iets van het leven te maken

Dinsdag 1 januari 2013
Ik hou ook het komende jaar niet van bejaarden. Dat geschuifel achter die rollators, dat misplaatste ongeduld, dat eeuwige klagen, die koekjes bij de thee, dat zuchten en steunen.

Ik ben zelf 83 1/4 jaar.

Woensdag 2 januari
Er was royaal poedersuiker gemorst. Om de tafel beter af te kunnen nemen met een vaatdoekje zette mevrouw Smit de schaal met appelflappen even op een stoel.
Mevrouw Voorthuizen kwam aanlopen en ging met haar enorme reet midden in de schaal met flappen zitten zonder het zelfs maar te merken.
Pas toen mevrouw Smit de schaal ging zoeken om hem terug te zetten kwam iemand op het idee om onder mevrouw Voorthuizen te kijken. Toen die opstond plakten er drie appelflappen aan haar bloemetjesjurk.
'Ze passen mooi bij het motiefje,' zei Evert. Ik stikte haast van het lachen.
Dit prachtige begin van het nieuwe jaar had moeten leiden tot algemene hilariteit maar gaf, in plaats daarvan, aanleiding tot drie kwartier gezemel over

de schuldvraag. Ik werd van verschillende kanten boos aangekeken vanwege het feit dat ik het blijkbaar grappig had gevonden. En ik, ik mompelde excuses. In plaats van nog harder te lachen, mompelde ik excuses.
Ik, Hendrikus Gerardus Groen, ben namelijk altijd correct, innemend, vriendelijk, beleefd en behulpzaam. Niet omdat ik dat ook allemaal ben maar omdat ik niets anders durf te zijn. Zelden zeg ik wat ik zeggen wil. Altijd kies ik voor de veilige weg. Mijn specialiteit: het sparen van kool én geit. Mijn ouders hadden een vooruitziende blik toen ze mij Hendrik noemden: veel braver zul je ze niet snel tegenkomen. ‘Kent gij Hendrik niet, die altijd zoo beleefd zijnen hoed afneemt als hij voorbij gaat?’ Dat ben ik.
Ik word nog depressief van mezelf, dacht ik. Toen heb ik het besluit genomen om ook iets van de ware Hendrik Groen te laten horen: precies één jaar lang zal ik mijn ongecensureerde kijk geven op het leven in een bejaardentehuis in Amsterdam-Noord.
Als ik voor het einde van het jaar doodga is dat overmacht. In dat geval zal ik mijn vriend Evert Duiker vragen om op mijn begrafenis een kleine bloemlezing te houden uit mijn dagboek. Als ik opgebaard lig in de kleine zaal van crematorium ‘De Einder’, netjes gewassen en gestreken, zal de ongemakkelijke stilte doorbroken worden door de raspende stem van Evert die enkele aardige passages zal voorlezen aan het onthutste publiek.
Over één ding maak ik me zorgen: stel dat Evert eerder doodgaat dan ik? Dat zou niet netjes zijn van hem, vooral omdat ik nóg meer ziektes en gezwellen heb dan hij. Op je beste vriend moet je kunnen rekenen. Ik zal het er met hem over hebben.

Hendrik Groen, Pogingen iets van het leven te maken. Uitgeverij Meulenhoff, Amsterdam 2018

Opdracht 3

Lees tekst 2. Hier lees je hoe *Pogingen iets van het leven te maken* verdergaat.

1 Heet het tehuis echt Huize De Ondergang, denk je? Leg je antwoord uit.

2 Hendrik Groen is vaak ironisch: hij bedoelt vaak iets anders dan er letterlijk in de tekst staat. Neem het schema over. Zoek zelf een passend citaat over ‘medebewoners’. Vul in de derde kolom in wat jij denkt dat Hendrik eigenlijk vindt van bepaalde regels of onderwerpen.

	Citaat	**Wat bedoelt Hendrik eigenlijk?**
Regels over huisdieren	‘Om te voorkomen dat we haaien en zeearenden gaan houden.’	
Directrice	‘De directrice vond het beter een en ander voor mevrouw Brinkman te verzwijgen.’	
Medebewoners		

3 Stel dat Hendrik inderdaad voor het einde van het jaar overlijdt. Wat moet Evert dan uit tekst 1 en 2 vooral wel en wat niet voorlezen op de begrafe-nis? Waarom vind je dat?

4 Stel dat je wilt weten hoe het is om in een verzorgingshuis te wonen. Is het dan een aanrader om *Pogingen iets van het leven te maken* te lezen? Leg je antwoord uit.

5 Roept Hendrik sympathie bij je op? Leg uit.
6 Vind je Hendrik een *literair* personage?
7 Wat vind je van de stijl van *Pogingen iets van het leven te maken*? Kies een van de volgende mogelijkheden en leg uit: *grappig – heel duidelijk – je moet goed lezen om het te begrijpen – moeilijk – onduidelijk – iets anders, namelijk …*
8 In hoeverre heeft *Pogingen iets van het leven te maken* je aan het denken gezet over het leven in een verzorgingshuis of over bejaarden in het algemeen?

Begrippen

Literatuur Verzamelnaam voor fictionele teksten die een 'diepere laag' hebben. Een belangrijk kenmerk van literatuur is originaliteit, zowel in de stijl als in de inhoud van het verhaal. 'Literaire' personages zijn vaak complex en ze ontwikkelen zich op een onvoorspelbare manier. Door die onvoorspelbaarheid en originaliteit kan literatuur je op een andere manier naar de werkelijkheid laten kijken en je aan het denken zetten.

Tekst 2 (niveau 2)

Pogingen iets van het leven te maken

Hendrik is tegen zijn zin thee gaan drinken bij mevrouw Visser. Hij was van plan haar cake te weigeren, maar dat is niet gelukt.

Maandag 7 januari
Er blijkt gisteren een onderzoek te zijn gestart naar de plotselinge dood van de vissen op de derde verdieping. Er dreef nogal veel cake in het water.
Het was niet slim van me om de cake van mevrouw Visser in het aquarium te gooien. Als haar ter ore komt dat de vissen overleden zijn aan een overdosis natte cake, zal het spoor regelrecht naar mij leiden. Ik moet mijn verdediging gaan voorbereiden en zal straks langsgaan bij advocaat Duiker voor goede raad. Evert is een expert in de leugen om bestwil.
In dit tehuis zijn huisdieren niet toegestaan met uitzondering van vissen en vogels, 'mits niet groter dan respectievelijk 10 en 20 centimeter', zo staat er in het huishoudelijk reglement van orde. Om te voorkomen dat we haaien en zeearenden gaan houden.
Er is heel wat geleden door baasjes die zonder genade van hun honden en poezen gescheiden werden toen ze hun intrek namen in Huize De Ondergang. Hoe rustig en bedaard, oud en gebrekkig de viervoeters ook waren, regels zijn regels: naar het asiel.
'Nee mevrouw, het maakt niet uit of Rakker de enige ter wereld is om wie u geeft; we kunnen nou eenmaal geen uitzondering maken.'
'Inderdaad, uw poes ligt alleen maar de hele dag op de vensterbank maar als we een poes toestaan wil er straks iemand drie Deense doggen op zijn vensterbank. Of een paarse krokodil.'
Mevrouw Brinkman is recordhouder hier; zij is erin geslaagd zeven weken lang een oude teckel te verstoppen in het gootsteenkastje, voordat hij werd ontdekt. Vermoedelijk was er verraad in het spel. Allemaal de oorlog meegemaakt en toch een oud hondje aangeven bij de directrice. En in plaats van dat de directrice de NSB'er die dit op zijn geweten heeft met pek en veren afvoert, deporteert ze liever een hondje naar het asiel. Dat hondje heeft daar nog twee dagen gejankt en ging toen van ellende dood. En waar was de dierenpolitie?
De directrice vond het beter een en ander voor mevrouw Brinkman te verzwijgen. Toen die na drie dagen de juiste tram naar het asiel had gevonden lag haar hondje al onder de grond.

Mevrouw Brinkman heeft gevraagd of haar hondje als zij zelf doodgaat naast haar herbegraven mag worden. 'Dat is niet conform de regels,' is haar inmiddels meegedeeld.
Morgenochtend moet ik naar de dokter.

Hendrik Groen, Pogingen iets van het leven te maken. Uitgeverij Meulenhoff, Amsterdam 2018

Opdracht 4

Lees tekst 3. Het is een fragment uit *Bezoekjaren* dat Joke van Leeuwen op basis van de ervaringen van Malika Blain heeft geschreven.

1 Lijkt het je fijn om op te groeien in het gezin van Zima? Leg uit.
2 Waar is Amrar mee bezig? Denk je dat Zima dat begrijpt? Waarom (niet)?
3 Leg de mop van Mehdi uit. Hoe weet je dat Zima de mop niet begrijpt?
4 Wat denk je dat er met Amrar is gebeurd?
5 'Eén meisje zei, dat als mijn broer was opgepakt, hij dan toch wel iets verkeerds moest hebben gedaan, anders werd je niet opgepakt.' Ben jij het met dit meisje eens? Leg uit.
6 Zima fantaseert over de terugkomst van Amrar. Denk jij dat Zima's moeder dezelfde gedachten heeft? Waarom (niet)?
7 Wat is het effect van het naïeve perspectief? Leg je antwoord uit.
A Je moet zelf meer moeite doen om het verhaal te snappen.
B Het verhaal wordt er spannender door.
C Zo kun je je beter inleven.
8 Wat vind je van de stijl van *Bezoekjaren*? Kies en leg uit: *bijzonder – grappig – lijkt op poëzie – moeilijk – mooi – iets anders, namelijk …*
9 Wat is het verschil tussen een nieuwsbericht over repressie in Marokko en een literair werk als *Bezoekjaren* over dat onderwerp?

Begrippen

Naïef (kinderlijk) perspectief De lezer weet beter dan het personage wat er in het verhaal gebeurt, doordat de verteller te jong is om te begrijpen wat er precies aan de hand is.

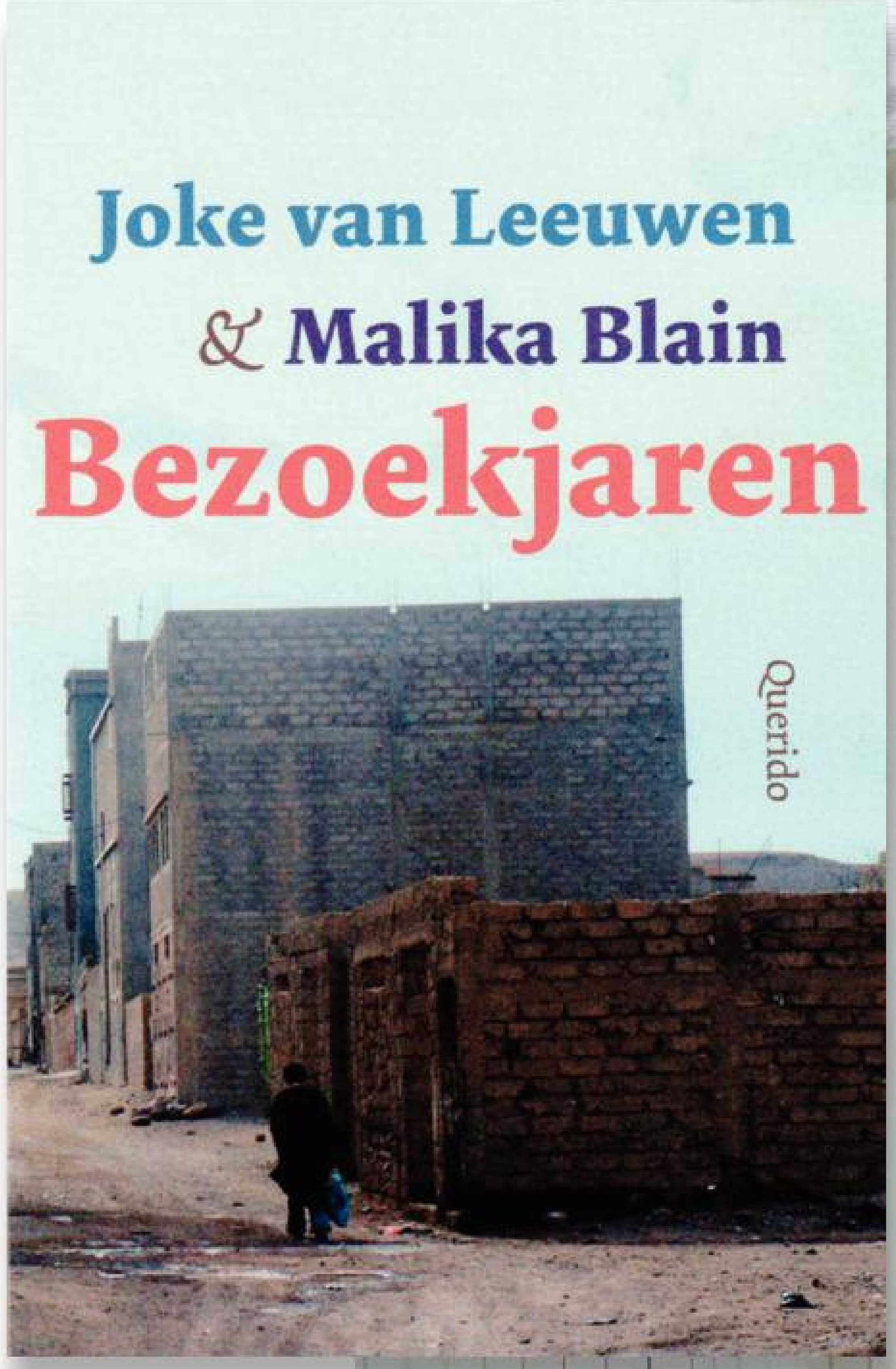
Tekst 3 (niveau 2)

Bezoekjaren

Zima (ik-persoon) woont met haar ouders, oudere broers Amrar en Mehdi, haar oudere zus Kenza, zusje Amima en broertje Brahim in een arme wijk van Casablanca. In de jaren 70 was er veel verzet, vooral van jongeren, tegen het regime van koning Hassan II van Marokko.

Elf was ik. Elf jaar, vier maanden en twaalf dagen. Het was op een zaterdag. Februari was het, en het gras bij de vijver achter de muur zou weer gauw zijn mooiste groene kleur gaan krijgen en zo proberen te blijven, maar het verloor na een poos altijd van de zon en werd dan droog en bruin en kaal.
Buiten hing Amrars enige mooie broek aan de lijn. Het was een moderne met wijd uitlopende pijpen.
Amrar was weggegaan in een ouderwetse broek van mijn vader, met een tas vol pamfletten om te proberen de massa's te bereiken en weer thuis te zijn voor het middageten. Wat erin stond hadden ze een poosje eerder bij ons zitten bespreken en opschrijven. Mehdi had meegeholpen. Mijn moeder had eten en drinken verzorgd en het was gezellig geweest om erbij te zijn, hoewel ik steeds

mijn mond moest houden, anders zouden ze fouten maken. Maar ik wou alleen maar weten wat ze aan het schrijven waren.
Amrar was belangrijk, had ik besloten. Hij had een vriendin, die kwam uit een rijke wijk, Nadia heette ze, en je kon zien dat ze er trots op was Amrars vriendin te zijn. Dat kon niet liggen aan ons huis of aan zijn kleren, dus lag het zeker aan zijn belangrijkheid.
De broek van mijn vader was te kort voor Amrar. Hij zag er nogal onbelangrijk uit in die broek. Misschien was dat ook maar beter als je met pamfletten rondliep die je eigenlijk niet bij je mocht hebben.
Amrar had tegen Kenza gezegd dat zij zijn mooie broek maar even moest wassen. Hij had de broek in haar handen geduwd en daar was ze kwaad om geworden. Ze zei dat ze zijn knechtje niet was en dat ze de vorige dag al genoeg had staan wassen, hij had haar die broek een dag eerder moeten geven, dan had ze hem wel gewassen, maar ze bleef niet aan de gang en hij moest haar niet zo commanderen ook. En toen werd Amrar kwaad. Hij zei dat hij wel wat anders aan zijn hoofd had en dat hij al hard genoeg werkte voor iedereen en dat het heus niet zoveel werk was, even een broek wassen, dat het meer werk was om ruzie te maken dan om even een broek te wassen omdat je broer het vroeg. En Kenza zei dat hij het helemáál niet had gevraagd, hij had de broek in haar handen geduwd en dat was heel wat anders dan vragen of het misschien uitkwam dat ze die broek waste, terwijl ze misschien net zo goed als hij wat belangrijkers te doen had, wat dacht hij wel. Op het laatst riep Kenza tegen Amrar dat hij naar de hel kon lopen en Amrar draaide zich om en liep weg. Naar de stad.

We hebben het huis schoongemaakt en ik ben water gaan halen, met Brahim en Amima achter me aan. En ik ben met ze naar de vijver geweest in de tuin met de bananenbomen, om er een plankje in te laten varen als de boot naar Europa. Mehdi zat bij vrienden.
Toen mijn moeder het middageten klaar had zijn we allemaal weer thuisgekomen, behalve Amrar. Zijn broek hing buiten modern te zijn, maar hijzelf was er niet. Mijn moeder had couscous gemaakt. We hadden honger en begonnen meteen aan het vlees en de stukken wortel te trekken. Mijn moeder at langzaam en zwijgend. Haar glimlach was naar beneden gezakt en onder haar ogen kreeg ze kleine zakjes, zag ik, alsof ze te veel dacht en te weinig sliep. Ik kon ook niet goed slapen als ik te veel dacht. 's Nachts konden mijn gedachten zo raar worden, veel groter en schever dan overdag. 's Morgens kropen ze weer in elkaar en dan was het jammer dat die onnozele dikke gedachten mijn ogen open hadden gehouden. Misschien krompen de gedachten bij mijn moeder 's morgens niet genoeg in elkaar. Ze probeerde volgens mij wat van die scheve gedachten in de couscous te persen, want haar vingers waren veel te lang bezig de balletjes te kneden, voordat ze die in haar mond schoof.
Amim en Brahim letten alleen op elkaar. Ze giechelden om iets wat niemand verstond.
Mehdi zei dat de couscous lekkerder was dan ooit en dat hij er weer een had gehoord: de koning zat in de bioscoop, helemaal onherkenbaar, en toen zag hij zichzelf op het doek verschijnen. Meteen begon de hele zaal te klappen, behalve de koning zelf. Hij werd aangestoten door zijn buurman. 'Je moet klappen,' zei de buurman, 'dat is verplicht. Wij doen het ook niet voor onze lol.' Dat was 'm.
Op de schaal bleef een flinke driehoek couscous over. Voor Amrar, als hij thuis zou komen, maar hij kwam niet. Hij zou wel meer te doen hebben dan hij had

gedacht. Hij zou wel naar zijn vriendin Nadia zijn. Hij zou wel vergeten zijn dat hij beloofd had met het eten thuis te zijn. Hij zou wel iets. Hij zou wel ergens.
Het werd avond en donker, mijn vader kwam terug. Het werd tijd voor het avondeten en nog steeds stond de al twee keer opgewarmde couscous op Amrar te wachten. De driehoek was een bergje geworden. De couscous plakte aan de groenten en het schapenvlees alsof er bederfbeestjes op zaten. Het werd zo'n moedeloos bordje eten.
'Ze zullen hem toch niet…' zei mijn moeder, 'zouden ze hem…'
Mehdi had willen gaan zoeken en mijn vader ook, maar mijn moeder wilde niet dat ze weggingen. Kenza had de broek met moderne pijpen van de lijn gehaald.
De nacht kwam en we legden onze slaapmatten neer. Het werd een nacht om te stikken van het donker en van de eindeloosheid. Ik hoorde zuchten en zacht gehuil en ik wist niet wie van ons het was, we lagen zo dicht bij elkaar, misschien was ik het zelf vanbinnen. Alleen Amima en Brahim sliepen.
We hoorden het kleinste geluid en wilden dat het klonk als zijn voetstappen, maar het klonk als druppelend water, als een man die aan de overkant een teil wegzet op een balkon, als een zwerfhond die naar eten zoekt tussen het vuilnis, als een verre brommer die niet wil starten.
Telkens wanneer Kenza voetstappen hoorde naderen, kroop ze uit bed en liep ze op de tast naar buiten. Altijd was het iemand anders die naar een ander huis liep.
Achttien uren wachtten we al. Achttien keer zestig minuten. Meer dan duizend minuten.
Ik wilde denken dat ik naar buiten liep in de nacht. Niemand zag mij, want ik was onzichtbaar. Ik ging onzichtbaar zoeken en ik vond hem in de handen van de politie. Ik fluisterde tegen Amrar dat ik hem kwam bevrijden en ik bevrijdde hem en werd een eindje verderop weer zichtbaar. En Amrar was verbaasd dat ik mij onzichtbaar kon maken, want hij vond dat ik het altijd zo moest laten merken dat ik er was, als ik ergens was. En ik zei dat ik misschien wel altijd op een onzichtbare manier bij hem was, bij alles wat hij met zijn vrienden deed, en dat ik mee wilde doen en dat ik altijd bij hem zou blijven, onzichtbaar, of aan zijn voeteneind als hij sliep. En in mijn gedachten deed ik de voordeur open en liet ik hem binnenkomen en iedereen sprong overeind, behalve Amima en Brahim, want die sliepen. En we riepen naar Amrar waar hij toch gebleven was. 'Ben je daar weer!' riepen we en hij zei dat het op het nippertje was geweest, dat hij ontsnapt was uit de handen van de politie. 'Is er nog couscous?' zou hij zeggen, 'ik heb zo'n zin in couscous.' 'Ja natuurlijk is er nog couscous, we hebben wat voor jou bewaard, natuurlijk hebben we couscous voor jou bewaard, het is alleen een beetje koud geworden van het wachten.'
Kenza kwam terug. Ze schoof onder de deken, woelde wat en ging weer rechtop zitten. Buiten in de vroege ochtend galmde het van de minaretten dat God groot was. Kenza begon opeens oorverdovend te janken.
Zij had het gedaan, snikte ze, het was háár schuld, zij had hem naar de hel gewenst, en nu was hij daar, met de verkeerde broek aan…

De volgende dag kwam er gewoon een volgende dag, wat helemaal niet mocht van mij. De winkels gingen gewoon open en auto's en ezelkarren en bussen en vrachtwagens bleven niet stilstaan. De mensen gingen door met rondhangen en schreeuwen en lachen en eten kopen en kleden laten luchten over de balkonrand. Alleen sommigen, zoals de buurvrouw en de schrobvrouw en wat mensen uit de wijk en een stelletje vrienden, die waren naar ons toegekomen toen ze hadden gehoord dat Amrar was verdwenen, die probeerden de lege plek in de kamer te vullen.

De vrienden bleven niet zo lang, ze vonden het gevaarlijk geworden bij ons, maar ze kwamen tenminste. Niemand wist iets zeker, maar als Amrar de deur uit was gegaan met pamfletten, ja dan zou het kunnen dat, want er waren ook al anderen, hoewel, misschien hield hij zich ergens verstopt.
Ik moest ook weer gewoon naar school en ik was daar wel, maar ik was er niet. Ik wilde helemaal het verschil niet meer weten tussen een tropisch en een subtropisch klimaat, ik had het koud. En mijn letters lukten niet. De za leek steeds meer op een kogel die wegschoot.
De kinderen om me heen wisten inmiddels wel waarom ik er zo bij zat, maar wat er met mijn broer was gebeurd, dat was te ver van hen vandaan om te begrijpen, daar werden ze verlegen van en onhandig, juist te stil of juist te lawaaierig. Eén meisje zei, dat als mijn broer was opgepakt, hij dan toch wel iets verkeerds moest hebben gedaan, anders werd je niet opgepakt. Ik zei dat ze dom was en kinderachtig, want dat mijn broer juist voor het volk was, en ik zei de grote woorden die zij nooit gebruikte, maar die ik thuis had horen zeggen en die me trots maakten op Amrar, alsof hij in mijn buurt was, al was hij er niet. Ze zei dat dat dan weinig had geholpen als hij was opgepakt. En toen zei Soraya dat ze haar mond moest houden. Soraya legde haar ene arm zo helemaal mogelijk om mij heen alsof ze alles wel begreep, maar ze begreep het ook niet.

Soraya wilde met me mee naar huis lopen en over mijn haar aaien, maar ik wilde alleen zijn. Ik nam een langere weg en voor elke hoek dacht ik, als ik nu de hoek omliep, dan zou Amrar daar staan en dan nam ik hem mee naar huis en dan waren ze allemaal zo gelukkig en opgelucht en dan zei ik dat ik hem helemaal zelf had gevonden en dan gingen we onze mooiste kleren aandoen en onze sieraden en dan gingen we zingen en dansen en heerlijke dingen koken om te vieren dat hij terug was.
Maar hij stond er niet. Er was geen enkele hoek waar hij achter stond.
Ik bestudeerde alle auto's die langsreden en bedacht dat er misschien een langskwam waar hij inzat, op weg naar een gevangenis. Die auto zou stoppen, want er was een opstopping, en dan rende ik ernaartoe en sleurde ik Amrar van de achterbank zo de auto uit, en net als ze op de voorbank merkten wat er gebeurde ging iedereen toeteren dat ze door moesten rijden. En ik trok hem een huis in en vluchtte met hem naar het platte dak en van het ene dak naar het andere tot ik bij het badhuis was, en daar liet de schrobvrouw ons weer naar beneden gaan en we holden naar huis, dat was dan nog maar een klein eindje. En mijn moeder zou haar ene arm om Amrar heen slaan, al moest ze ervoor op haar tenen staan, en haar andere arm zou voor mij zijn en ze zou zeggen dat ze trots was op haar kinderen, dat ze de beste kinderen had van de hele wereld.
Maar ik kende niemand in die auto's.
Toen ik bijna thuis was, bedacht ik dat hij gewoon weer thuis zou zitten, dat alles een vergissing was en een misverstand. Hij zat daar gewoon weer te zeggen dat het een mooi boek was dat hij las, dat ik ook eens zou moeten proberen of ik dat boek kon lezen. Het was misschien een boek van die Rus met die Russische naam of van die beroemde Egyptische vrouw. Of misschien was hij weer naar een bandje aan het luisteren van die Belg die in het Frans zong. Die heette Jacques Brel, dat kon ik onthouden. En ik kon goed Frans verstaan. Ne me quitte pas. Voilà que l'on se cache, quand se lève le vent.
Maar Amrar was niet thuis.

Joke van Leeuwen & Malika Blain, Bezoekjaren. Uitgeverij Querido, Amsterdam/Antwerpen 2011

Opdracht 5

Deze vragen gaan over alle teksten in deze paragraaf.

1 Wat vind je ervan om te lezen over personages die veel ouder of jonger zijn dan jijzelf? Leg uit.

2 In de bovenbouw moet je literatuur gaan lezen. Ben je daaraan toe? Leg je antwoord uit.

Opdracht 6 – Creatief schrijven

Maak de online-opdracht 'Herinnering'. Je beschrijft een herinnering vanuit naïef perspectief.

Opdracht 7 – Voor je fictiedossier (niveau 3)

Lees een boek. Je kunt ervoor kiezen een van de boeken te lezen die in deze paragraaf zijn behandeld of een boek kiezen uit de Leestips hieronder. Je kunt literatuur voor volwassenen lezen, maar dat hoeft niet. Maak in ieder geval een bewuste keuze. Je kunt ook je docent om hulp vragen bij het kiezen van een boek.

1 Wat vond je van het boek dat je gelezen hebt? Leg uit.

2 Welke kenmerken van literatuur zie je terug in het boek? Kies uit: *bijzondere stijl – diepere laag – originaliteit – complexe en onvoorspelbare personages.* Leg je antwoord uit aan de hand van voorbeelden uit je boek.

Leestips

Jona Oberski,
Kinderjaren

Een joods jongetje beschrijft wat hij meemaakt in het concentratiekamp tijdens de Tweede Wereldoorlog en in de periode vlak erna. ***(niveau 2)***

Karin Amatmoekrim,
Het gym

De Surinaamse Sandra is de enige uit haar wijk die naar het gymnasium gaat. Daar is alles anders dan ze gewend is. Kan ze zich staande houden? ***(niveau 2)***

Peter van Gestel,
Winterijs

De moeder van Thomas is overleden. Hij raakt vlak na de Tweede Wereldoorlog bevriend met de joodse Zwaan en ontdekt wat er tijdens de oorlog is gebeurd. ***(niveau 2)***

Kim van Kooten,
Lieveling

Nadat Puck op 5-jarige leeftijd met haar moeder is verhuisd naar de villa van de nieuwe man van haar moeder, krijgt ze te maken met jarenlang misbruik door haar stiefvader. ***(niveau 2)***

Kijk ook op Lezenvoordelijst.nl voor meer boeken op je eigen niveau.

Begrippenlijst

Alliteratie Beginrijm: meerdere woorden die bij elkaar in de buurt staan, beginnen met dezelfde letter of klank. Bijvoorbeeld: *weerbarstig wentelende wielen* (tekst 1, p. 207).

Assonantie Klankrijm: meerdere woorden die bij elkaar in de buurt staan, hebben dezelfde klinkers of klank. Bijvoorbeeld: *dwingend ritme* of *beat* en *wielen* (tekst 1, p. 207).

Binnenrijm Woorden die binnen de regels op elkaar rijmen, in plaats van aan het einde van de regels. Bijvoorbeeld: *onderbroeken – zoeken* (tekst 3, p. 209).

Engagement Letterlijk: betrokkenheid. Uit het verhaal blijkt betrokkenheid bij een bepaalde problematiek (bijvoorbeeld kindsoldaten of vluchtelingen).

Ironie (Milde) spot. Het (humoristische) effect wordt bereikt door iets anders te zeggen dan je bedoelt, bijvoorbeeld door middel van:
- **overdrijving** (iets erger maken dan het is);
- **understatement** (iets minder erg maken dan het is);
- **omkering** (het tegenovergestelde zeggen van wat je bedoelt);
- **niet-passend woordgebruik** (bijvoorbeeld plechtig taalgebruik in een informele situatie).

Limerick Een (meestal als grappig bedoeld) vijfregelig gedicht met rijmschema a a b b a. In de eerste regel worden meestal het personage en een plaatsnaam genoemd.

Literatuur Verzamelnaam voor fictionele teksten die een 'diepere laag' hebben. Een belangrijk kenmerk van literatuur is originaliteit, zowel in de stijl als in de inhoud van het verhaal. 'Literaire' personages zijn vaak complex en ze ontwikkelen zich op een onvoorspelbare manier. Door die onvoorspelbaarheid en originaliteit kan literatuur je op een andere manier naar de werkelijkheid laten kijken en je aan het denken zetten.

Metrum De maat in muziek of in een gedicht die ontstaat door de regelmatige afwisseling van beklemtoonde en onbeklemtoonde lettergrepen.

Motief Element dat vaker voorkomt in een verhaal. Motieven vestigen de aandacht op iets wat belangrijk is in het verhaal.

Naïef (kinderlijk) perspectief De lezer weet beter dan het personage wat er in het verhaal gebeurt, doordat de verteller te jong is om te begrijpen wat er precies aan de hand is.

Ollekebolleke Achtregelig gedicht met een groot aantal vormkenmerken:

- Regel 1 bevat een uitroep.
- Regel 2 bevat het onderwerp.
- Regel 4 rijmt op regel 8.
- Regel 6 bestaat uit één woord van zes lettergrepen, met hoofdklemtoon op de vierde lettergreep.
- Het gedicht eindigt met een pointe (een soort clou, net zoals in een mop).

Rijmschema De manier waarop de regels van een gedicht op elkaar rijmen. Je stelt het rijmschema van een gedicht vast door alle regels die op elkaar rijmen dezelfde letter te geven, bijvoorbeeld: a a b b (gepaard rijm), a b a b (gekruist rijm), a b b a (omarmend rijm) of a b c d (gebroken rijm).

Sonnet Gedicht dat bestaat uit veertien regels: de eerste en de tweede strofe bestaan elk uit vier regels. De laatste zes regels zijn verdeeld over twee strofen van elk drie regels óf een strofe van vier en een strofe van twee regels. Sonnetten hebben een strak rijmschema.

Stijl De manier waarop de schrijver schrijft. Bijvoorbeeld: korte of lange zinnen, veel of weinig beeldspraak, wel of geen ironie, maar ook bijvoorbeeld: grappig, stoer of zakelijk.

Thema Antwoord op de vraag waarover het verhaal nog meer gaat, afgezien van de personages en de gebeurtenissen.

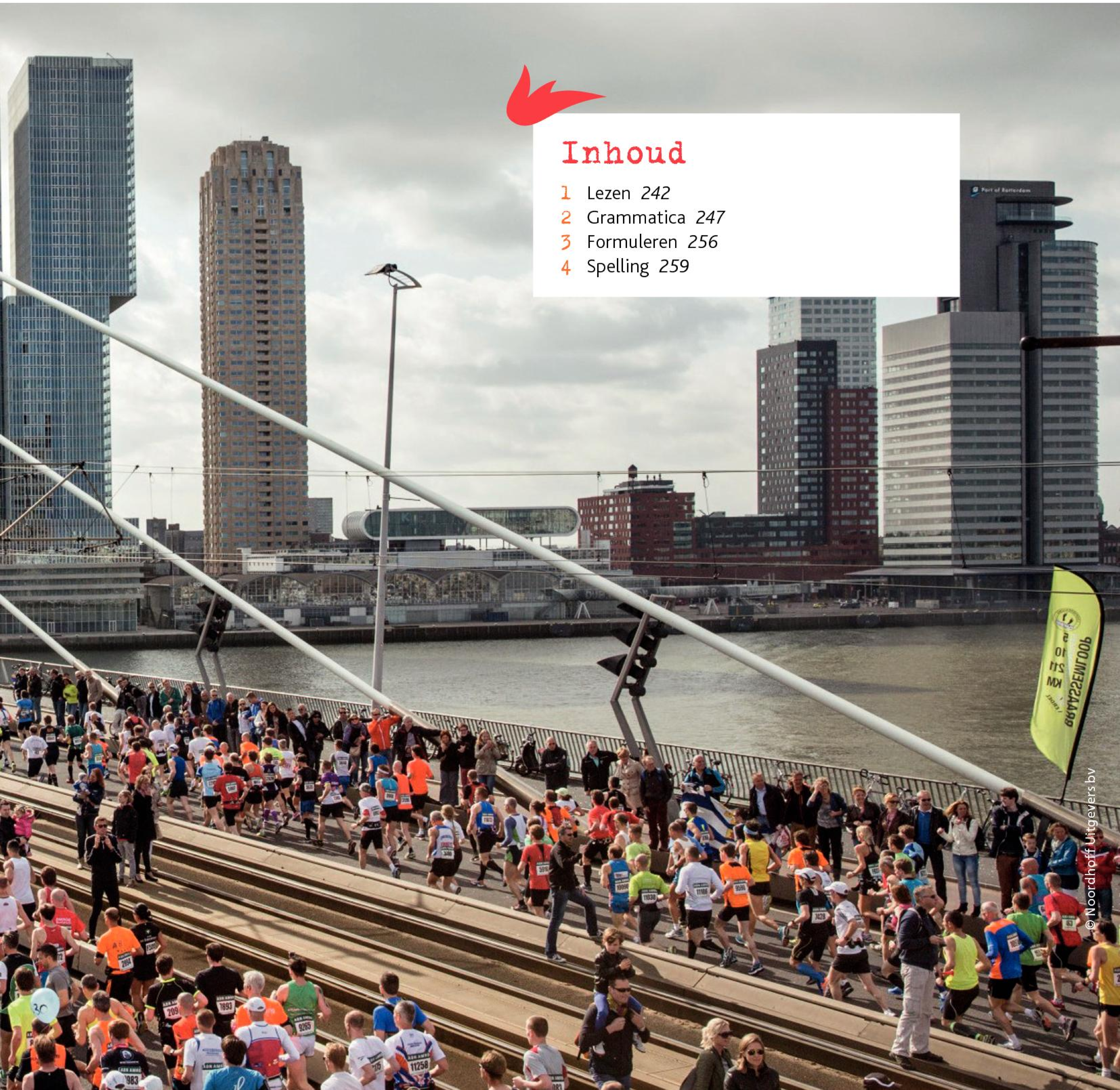
Vooruitwijzing Aanwijzing in een verhaal *dat* er iets gaat gebeuren, vaak zonder dat je precies weet *wat* er gaat gebeuren.

Young Adult Letterlijk: jonge volwassene. Verzamelnaam voor boeken *over* jongeren *voor* jongeren. In de meeste YA-verhalen is identiteit (wie ben je en wie wil je zijn) een belangrijk thema. De hoofdpersoon leert zichzelf beter kennen doordat hij voor een belangrijke keuze komt te staan. Andere woorden voor dit genre zijn **bildungsroman** en **coming of age**.

De

brug

Inhoud

Lezen

Theorie

Hoofd- en bijzaken en kernzinnen

De belangrijkste informatie in een tekst noemen we de **hoofdzaken**. Wat niet zo belangrijk is, zijn de **bijzaken**. De hoofdzaken van een tekst vind je vaak op **voorkeursplaatsen**, zoals de inleiding en het slot van een tekst.

De hoofdzaak van een alinea staat vaak in de **kernzin**. Dat is meestal de eerste zin van de alinea en soms de laatste. De kernzin is ook weleens de tweede zin. De eerste zin kan dan het verband met vorige alinea's aangeven, zoals: *Er is nog een manier om mensen te leren kennen.*
Soms heeft een alinea geen kernzin. Dan moet je zelf de hoofdzaak bepalen.

Als je een tekst moet onthouden, kun je de hoofdzaken in een **schema** zetten of in een **samenvatting**.

Zo maak je een schema van een tekst
Lees de tekst goed door.
1 Onderstreep de hoofdzaken. Let op de voorkeursplaatsen: de inleiding, het slot en de kernzinnen. Kijk ook goed naar opvallend gedrukte woorden.
2 Noteer de belangrijkste informatie uit de tekst. Geef opsommende verbanden aan met nummers (1, 2, 3), dots (•) of streepjes (–); geef tegenstellende verbanden aan met pijltjes (↔).

Zo maak je een samenvatting van een tekst
Lees de tekst goed door.
1 Onderstreep de hoofdzaken. Let op de voorkeursplaatsen: de inleiding, het slot en de kernzinnen. Kijk ook goed naar opvallend gedrukte woorden.
2 Neem de kernzinnen en andere hoofdzaken over. Maak er een samenhangende tekst van. Gebruik signaalwoorden om verbanden aan te geven.

Theorie

Tekstverbanden en signaalwoorden

In een goede tekst hangen woorden, zinnen en alinea's met elkaar samen. Die samenhang heet het **tekstverband**. Je kent al het opsommend verband en het tegenstellend verband. Hier volgen meer tekstverbanden:

Tekstverband	Signaalwoorden
Een **chronologisch verband** beschrijft gebeurtenissen in de juiste tijdsvolgorde.	*vroeger, later, nu, eerst, vervolgens, daarna, nadat, dadelijk, intussen, binnenkort – ook jaartallen en data*
Bij een **concluderend verband** wordt een *conclusie* getrokken uit eerdere informatie in de tekst.	*dus, daarom, dat houdt in, kortom, concluderend, al met al*
Een **doel-middelverband** geeft aan welk *middel* wordt gebruikt om een bepaald *doel* te bereiken.	*opdat, zodat, om te, door middel van, met behulp van*

Tekstverband	Signaalwoorden
Een **oorzakelijk verband** laat zien *waardoor* iets gebeurt (buiten iemands wil).	*doordat, daardoor, als gevolg van, dat komt door, het gevolg is, dus, dankzij*
Een **redengevend verband** geeft aan *waarom* iemand iets doet of vindt.	*omdat, daarom, dus, want, de reden hiervoor is, dankzij*
Bij een **samenvattend verband** wordt een *verkorte weergave* van informatie uit de tekst gegeven.	*kortom, samengevat, met andere woorden, al met al*
Bij een **toelichtend verband** wordt extra informatie gegeven bij een onderwerp, vaak in de vorm van een voorbeeld.	*bijvoorbeeld, zo, als, zoals, denk aan, neem nou*
Een **vergelijkend verband** laat een *verschil* of een *overeenkomst* zien.	*in vergelijking met, (net) als, evenals, zoals – ook de vergrotende trap: meer / groter / beter enz. dan*

Opdracht 1

Lees tekst 1.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Welk signaalwoord voor opsommend verband herken je in alinea 1?
3 Wat wordt er opgesomd? (zie vraag 2)
4 Welk signaalwoord voor toelichtend verband herken je in alinea 1?
5 Welke zin in alinea 1 wordt toegelicht? (zie vraag 4)
6 'Kinderen heetten vaak hetzelfde, (...).' (al. 2) Waarom?
7 Aan welk signaalwoord herken je deze reden? (zie vraag 6)
8 Er is nog een reden waarom kinderen vaak dezelfde namen kregen. Citeer de zin uit alinea 2 die deze reden bevat. Noteer alleen de eerste twee en de laatste twee woorden.
9 Aan welk signaalwoord herken je deze tweede reden? (zie vraag 8)
10 Welk signaal(woord) voor chronologisch verband herken je in alinea 3?
11 Waar zijn Rolls Royce en Tsjakkalotje voorbeelden van? (al. 3)
12 In alinea 3 komt een oorzakelijk verband voor. Wat is de oorzaak en wat is het gevolg?
13 Aan welk signaalwoord herken je dit verband? (zie vraag 12)

Tekst 1

Dezelfde voornaam

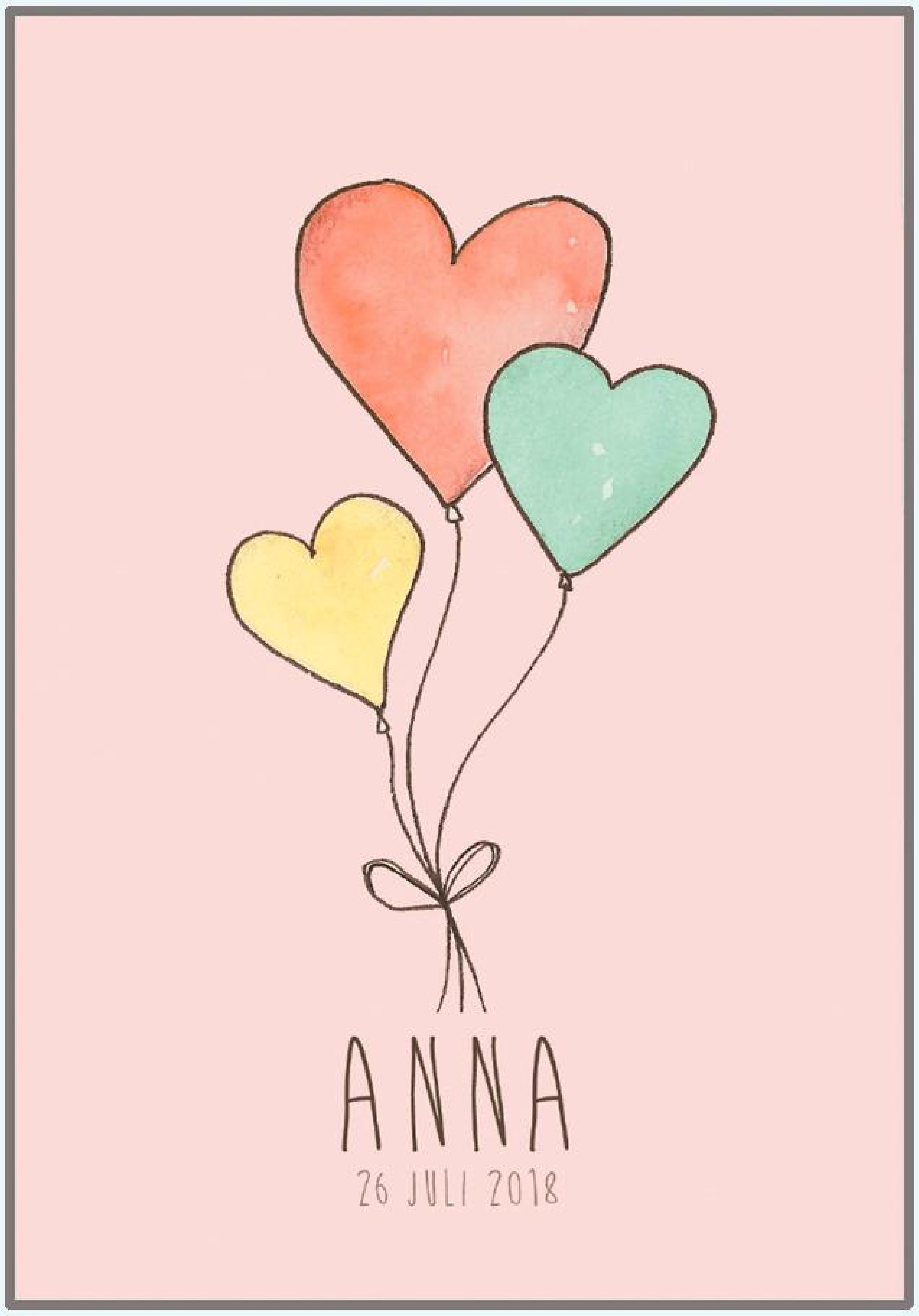
[1] Als een onderwijzer vroeger Johannes naar voren riep, was de kans groot dat er zeven kinderen opstonden. De helft van de kinderen had namelijk tot ver in de twintigste eeuw een naam die afkomstig was uit een vaste top tien. Johannes of Johanna stond met stip op één. Verder waren Hendrik, Maria, Cornelis, Willem, Gerard, Petrus, Jacob, Adrianus en Anna populair. Van die namen werden weer andere roepnamen afgeleid: zo werd Johannes/Johanna vaak Jan, Janneke of Hans. Cornelis kon Kees worden of Nelis.

[2] Kinderen heetten vaak hetzelfde, omdat het traditie was dat je werd vernoemd naar je grootouders. De eerste zoon kreeg de naam van de grootvader van

vaderskant, de eerste dochter die van de grootmoeder van moederskant. Vanaf de Franse tijd (ca. 1800) stond bovendien in de Nederlandse wet dat iemand vernoemd moest worden naar een christelijke heilige of een historische figuur óf dat een voornaam al lang moest bestaan in een bepaald gebied of in een familie.

[3] Bijna tweehonderd jaar later, in 1970, kwam er een nieuwe naamwet, die ouders bijna helemaal vrijlaat in de keuze van een naam voor hun kind. Alleen als een naam ongepast wordt gevonden, zoals Rolls Royce of Tsjakkalotje, of als het een bestaande achternaam is, mag hij geweigerd worden door de ambtenaar van de burgerlijke stand. Daardoor kan het zijn dat er nu misschien een Jaydriëndrickson of een Quvenzhane in de klas zit.

Naar: Quest Historie, nr. 2, 2018

Opdracht 2

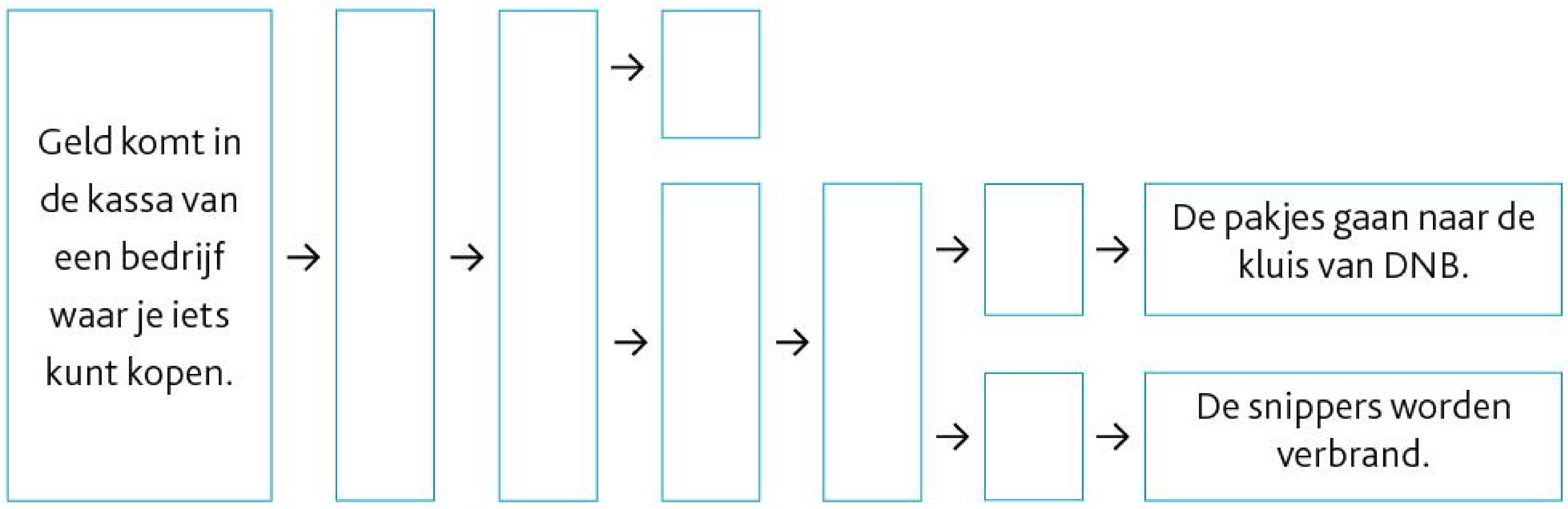
Lees tekst 2.

1. Wat is het onderwerp van de tekst?
2. De woorden *a* tot en met *g* staan onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek in de rechter rij de betekenis die elk woord in de tekst heeft.

a geroutineerd (al. 1)	– *constateren; opmerken*
b registreren (al. 5)	– *handig (door ervaring)*
c detecteren (al. 5)	– *omgevouwen hoeken (bij papier)*
d doorstaan (al. 6)	– *opsporen*
e ezelsoren (al. 6)	– *overleven; doorkomen*
f smoezelige (al. 7)	– *versleten*
g sleetse (al. 8)	– *viezig; enigszins vuil*

3. 'Aan het eind van de rit komen opvallend weinig bundeltjes weer naar buiten, (…).' (al. 2) Hoe komt dat?
4. Aan welk signaalwoord herken je deze reden? (zie vraag 3)
5. Waarom keurt de machine het grootste deel van de eurobiljetten af? (al. 2)
6. Aan welk signaalwoord herken je deze reden? (zie vraag 5)
7. Noteer drie verschillende signaalwoorden voor opsommend verband uit alinea 3.
8. Welk signaalwoord voor chronologisch verband herken je in alinea 3?
9. Welk signaalwoord voor concluderend verband herken je in alinea 3?
10. Citeer de zin uit alinea 4 die een conclusie bevat. Noteer alleen de eerste twee en de laatste twee woorden.

11 Aan welk signaalwoord herken je de conclusie? (zie vraag 10)
12 Welk woord in alinea 5 wordt toegelicht met een voorbeeld?
13 Aan welk signaalwoord herken je het voorbeeld? (zie vraag 12)
14 ‘Hoe minder mensen de precieze methode kennen, hoe beter.’ (al. 5) Waarom is dat beter?
15 ‘Er komen ook losse briefjes naar buiten, halverwege het apparaat.’ (al. 6) Wat gebeurt er met deze briefjes?
16 Welk signaal(woord) voor chronologisch verband herken je in alinea 7?
17 In alinea 7 komt een doel-middelverband voor. Noteer het middel en het doel.
18 ‘Waarom moeten vieze en sleetse briefjes nu eigenlijk kapot?’ (al. 8) Noteer beide antwoorden op deze vraag.
19 Aan welk(e) signaalwoord(en) herken je het tweede antwoord? (zie vraag 12)
20 Je kunt de weg die geldbiljetten gaan, weergeven in een schema. Lees de zinnen *a* tot en met *g* en plaats de letters op de juiste plek. Een pijltje geeft een volgende stap aan.

a Biljetten die worden afgekeurd, gaan naar de shredder.
b Biljetten die worden goedgekeurd, komen de machine keurig uit in pakjes van honderd.
c De afgekeurde biljetten en de briefjes die niet besteld zijn, gaan naar DNB.
d De goedgekeurde briefjes gaan op bestelling terug naar een bank of een geldautomaat.
e Het geld komt bij de geldtelcentrales van een bank of een geldtransporteur.
f Het geld wordt (opnieuw) gecontroleerd.
g Het geld wordt geteld, gesorteerd en gekeurd.

Tekst 2

Vies of kapot

[1] Rats! Met een scherp mesje snijdt een man geroutineerd de papierwikkels doormidden die bankbiljetten bij elkaar houden. Eén zo’n wikkel omvat precies honderd biljetten van tien euro. Elke volle bak die de man voor zijn neus krijgt, bevat tachtig van die pakketjes. Daar kun je een mooie auto van kopen. Overal hangen camera’s. Die houden de bankbiljetten voortdurend in de gaten. Zodra alle wikkels eraf zijn, voert een tweede man, de ‘feeder’, flinke stapels biljetten aan een reusachtige machine.

→

[2] Hier, bij De Nederlandsche Bank (DNB) in Amsterdam, staan negen van zulke apparaten. Elk slikken ze iedere minuut 2000 eurobiljetten naar binnen. Aan het eind van de rit komen opvallend weinig bundeltjes weer naar buiten, want de machine keurt de meeste briefjes af omdat ze vies of kapot zijn.
[3] Als je geld uitgeeft in een bedrijf, komt het daar in de kassa terecht. Aan het eind van de dag wordt het geld naar een bank gebracht of wordt het opgehaald door een geldvervoerder. Uiteindelijk belandt dat geld bij een van de geldtelcentrales van een bank of een geldtransporteur. Net als bij De Nederlandsche Bank staan daar machines die biljetten tellen en sorteren. Ze rangschikken de briefjes op waarde en pikken bovendien de beschadigde, vieze en mogelijk ook valse biljetten eruit. De goedgekeurde briefjes gaan vervolgens op bestelling weer terug naar een bank of een geldautomaat. Daarom zijn de biljetten die je ergens uit de muur trekt, nooit vals of kapot.
[4] De afgekeurde biljetten en de briefjes die niet door een bank besteld worden, gaan naar De Nederlandsche Bank. De negen grote machines controleren de biljetten daar dus voor de tweede keer. Dat gebeurt in enorme hoeveelheden: elke dag checken de machines bij De Nederlandsche Bank miljoenen biljetten.
[5] In deze machines schieten de biljetten op een kleine rubberen band voorbij. Er zitten camera's in, die allerlei eigenschappen van de briefjes meten. Ze registreren van elk biljet onder meer de lichtdoorlaatbaarheid. 'Zo detecteren ze of er van het biljet stukjes ontbreken en of er vlekken of stukjes plakband op zitten', legt Rob Ruizendaal van DNB uit. 'Andere camera's controleren dan weer serienummers en echtheidskenmerken, zoals het watermerk van de biljetten.' De machine bevat nog meer detectoren, maar die zijn geheim. Hoe minder mensen de precieze methode kennen, hoe beter.
[6] De biljetten die alle checks doorstaan en nog een ronde meekunnen, komen keurig in pakjes van honderd uit de machine. Die gaan naar de kluis van DNB. Er komen ook losse briefjes naar buiten, halverwege het apparaat. Dat zijn de biljetten met ezelsoren of andere vouwen. Een derde machinebediende laat die briefjes snel tussen zijn handen glijden. Handig vouwt hij alle biljetten weer recht en voert ze opnieuw aan het detectieapparaat.
[7] Met de meeste tientjes die de feeder vandaag in de machine stopt, loopt het niet goed af. Ze hebben allemaal smoezelige randjes en zijn door de geldtelcentrale al afgekeurd. Na de tweede check hier gaan ze naar de achterkant van het apparaat. Daar komen ze in de shredder terecht, waar ze versnipperd worden tot ze klein genoeg zijn om door een zeef gezogen te worden. Via een buizenstelsel belanden de snippers van alle machines twee verdiepingen lager, in een pers in de kelder van het gebouw. Die drukt de snippers samen tot een lange worst, die in een soort 'big bag' voor bouwafval valt. Een paar keer per week worden enkele van deze zakken afgevoerd. Wat eens enorm waardevol was, gaat uiteindelijk gewoon met ander afval de oven in. Dat betekent niet dat ons papiergeld zomaar verdwijnt, want versnipperde biljetten worden vervangen door verse exemplaren.
[8] Waarom moeten vieze en sleetse briefjes nu eigenlijk kapot? 'Mensen willen in hun portemonnee geen vieze vodjes', verklaart Ruizendaal. 'Maar ook heeft het een meer praktische reden. Als je versleten biljetten in een geldautomaat stopt, is de kans groot dat hij vastloopt.'

Naar: Elly Posthumus, Quest, mei 2018

Grammatica > zinsdelen

Theorie

Zinsdelen

In dit stappenplan staat hoe je een zin kunt verdelen in zinsdelen:

1 Zoek de **persoonsvorm** (pv).	Zet de zin in een andere tijd; het ww dat verandert, is de pv. of: Maak van de zin een vraag; het ww dat vooraan komt te staan, is de pv.
2 Doe de **zinsdeelproef**.	Kijk welke woorden je samen voor de pv kunt zetten; deze vormen samen een zinsdeel. Zet streepjes tussen de zinsdelen.
3 Zoek het **onderwerp** (ow).	Vraag: *wie/wat + pv?*; het antwoord is het ow. of: Verander de pv van getal (enkelvoud/meervoud); het ow verandert dan mee.
4 Benoem het **werkwoordelijk gezegde** (wg).	Zoek alle ww in de zin die met de pv een logisch geheel vormen.
5 Zoek het **lijdend voorwerp** (lv).	Vraag: *wat/wie + wg + ow?*; het antwoord is het lv.
6 Zoek het **meewerkend voorwerp** (mv).	Vraag: *aan/voor wie + wg + ow + lv?*; het antwoord is het mv. Let op: alleen als je *aan/voor* kunt weglaten of toevoegen, is het zinsdeel een mv.
7 Zoek de **bijwoordelijke bepaling(en)** (bwb).	Een bwb geeft antwoord op vragen als *Waar?, Waarheen?, Waarom?, Waardoor?, Wanneer?* en *Hoe?*

Opdracht
1

Noteer van de zinnen: pv, ow, wg, lv, mv en bwb'en. Niet elke zin bevat alle zinsdelen.

1 Heb jij weleens aan een politieagent de weg gevraagd?
2 Josita wil Emile voor zijn verjaardag een boormachine geven.
3 Na de finale kregen de winnaars van de voorzitter een gouden medaille.
4 De verliezende finalisten gaf de secretaris van de vereniging een zilveren plak.
5 Aan de Oranjelaan worden enorm dure villa's gebouwd.
6 Zullen veel tv-kijkers na de uitzending het zieke jongetje een kaartje sturen?

Theorie

Voorzetselvoorwerp

Sommige werkwoorden hebben een vast voorzetsel bij zich: grenzen *aan*, vergelijken *met*, zorgen *voor*. Deze voorzetsels zijn figuurlijk gebruikt. Bij werkwoorden met zo'n vast voorzetsel hoort een **voorzetselvoorwerp** (vv). Een vv begint altijd met een (vast) voorzetsel:

– *In Nederland klagen veel mensen over het weer. (klagen over)*
  vv = over het weer

Let op: als een voorzetsel een plaats of richting aangeeft, wordt het letterlijk gebruikt, bijvoorbeeld in de zin *Han springt over het hek*. Het zinsdeel *over het hek* is bijwoordelijke bepaling.

Zo vind je het voorzetselvoorwerp
1 Noteer persoonsvorm, onderwerp en werkwoordelijk gezegde.
2 Kijk of er een werkwoord is met een vast voorzetsel.
3 Kijk of het voorzetsel niet letterlijk gebruikt wordt.
4 Het zinsdeel dat begint met het vaste voorzetsel, is het voorzetselvoorwerp.

Opdracht
2

Noteer van de zinnen pv, ow, wg en vv.
1 Morgen gaan we met z'n allen oma feliciteren met haar zestigste verjaardag.
2 Al mijn hele leven ga ik uit van de eerlijkheid van mensen.
3 Gisteren heeft mijn vader eindeloos gezocht naar zijn autosleutels.
4 Bij de puzzeltocht moet je letten op oranje vlaggetjes in bomen en struiken.
5 Iedereen heeft gereageerd op de uitnodiging voor de straatbarbecue.
6 Kun jij gemakkelijk wennen aan nieuwe docenten?

Theorie

Naamwoordelijk gezegde

Het werkwoordelijk gezegde van een zin zegt wat iemand of iets (het onderwerp) *doet* en een **naamwoordelijk gezegde** (ng) zegt wat iemand of iets *is* of *wordt*.
– *Haar nichtje / bakt / taartjes. wg = bakt*
– *Haar nichtje / is / banketbakker. ng = is [banketbakker]*

Het ng bestaat uit een werkwoordelijk deel en een naamwoordelijk deel.
- Het **werkwoordelijk deel** (ww.deel) bevat alle werkwoorden uit de zin. Een van die werkwoorden is een **koppelwerkwoord**. Er zijn zes koppelwerkwoorden: *zijn, worden, blijven, blijken, lijken, schijnen*.
- Het **naamwoordelijk deel** (nw.deel) bevat een bijvoeglijk of zelfstandig naamwoord dat een eigenschap (*banketbakker*) van het onderwerp (*Haar nichtje*) geeft. Het koppelwerkwoord (*is*) koppelt de eigenschap aan het onderwerp.
  Let op: in zinnen met een ng staat nooit een lijdend voorwerp.

Zo vind je het naamwoordelijk gezegde
1 Stel vast of er een vorm van *zijn, worden, blijven, blijken, lijken* of *schijnen* in de zin staat.
2 Stel vast of het onderwerp iets *doet* of iets *is* of *wordt*.
3 Als het onderwerp iets *is/wordt*, stel je de vraag: *Wat + persoonsvorm + onderwerp + overige werkwoorden?* Het antwoord is het naamwoordelijk deel.
4 Noteer het naamwoordelijk gezegde: pv + [nw.deel] + overige werkwoorden. Zet het naamwoordelijk deel tussen vierkante haken.

– *DWS is kampioen van Nederland geworden.*
  1 *geworden = kww*
  2 *DWS is iets geworden, namelijk kampioen van Nederland.*
  3 Vraag: *Wat is DWS geworden?* Antwoord: *kampioen van Nederland.*
  4 *ng = is [kampioen van Nederland] geworden*

Opdracht
3

Noteer pv, ow en ng. Zet het nw.deel tussen vierkante haken.

1 Die oude man lijkt mij erg eenzaam.
2 De door brand verwoeste boerderij bleek onverkoopbaar.
3 Op school is Wouter altijd een deugniet geweest.
4 Ondanks de omstandigheden is Truus optimistisch gebleven.
5 Wil Eefje later concertpianiste worden?
6 Een oude klasgenoot van ons schijnt een veelbelovend acteur.

Theorie

Bijvoeglijke bepaling

In sommige zinsdelen geven **zinsdeelstukken** (bepalingen) extra informatie over het belangrijkste woord van het zinsdeel, de **kern**. Als de kern een zelfstandig naamwoord is, is er sprake van een **bijvoeglijke bepaling** (bijv. bep). Die kan vóór of achter het zelfstandig naamwoord staan. Er kunnen ook meer bepalingen bij één zelfstandig naamwoord horen. In de voorbeeldzinnen hieronder is de kern vetgedrukt en zijn de bepalingen onderstreept:

– *De boomlange **spits** van VVZ / heeft / in de belangrijke **wedstrijd** tegen SO Soest / een heel spectaculair **doelpunt** / gescoord.*
bijv.bep = boomlange → spits *bijv.bep = van VVZ → spits*
bijv.bep = belangrijke → wedstrijd *bijv.bep = tegen SO Soest → wedstrijd*
bijv.bep = heel spectaculair → doelpunt

Let op: lidwoorden (*de*), voornaamwoorden (*deze, mijn*) en telwoorden (*enkele*) zijn geen bijvoeglijke bepaling.

Opdracht
4

Noteer de bijvoeglijke bepalingen.

1 Vorige week kocht een Canadese vrouw van twintig jaar een lot van vier dollar.
2 Na de spannende trekking bleek zij het winnende lot te hebben.
3 Ze mocht kiezen tussen een eenmalige uitkering van een miljoen dollar of een levenslang inkomen van duizend dollar per week.
4 Wat zou jij doen met zo'n enorm groot geldbedrag uit de jackpot?

Theorie

Enkelvoudige en samengestelde zinnen; hoofd- en bijzinnen

Er zijn zinnen met één persoonsvorm en zinnen met meer persoonsvormen.
Een zin met één persoonsvorm heet een **enkelvoudige zin**:
– *Rico (ow) heeft een krantenwijk.*
Een zin met meer dan één persoonsvorm heet een **samengestelde zin**:
– *{$_{hoofdzin}$ Rico (ow) heeft een krantenwijk}, want {$_{hoofdzin}$ hij (ow) spaart voor een brommer}.*
– *{($_{bijzin}$ Omdat Rico (ow) voor een brommer spaart), $_{hoofdzin}$ heeft hij (ow) een krantenwijk}.*
– *{$_{hoofdzin}$ Rico (ow) heeft een krantenwijk}, want {$_{hoofdzin}$ hij (ow) spaart voor een brommer, ($_{bijzin}$ omdat hij (ow) heel ver van school woont)}.*

hoofdzin	bijzin
Onderwerp en persoonsvorm staan naast elkaar; er passen (bijna nooit) andere zinsdelen tussen.	Tussen onderwerp en persoonsvorm kúnnen wel andere zinsdelen staan (bijvoorbeeld het woordje 'niet').
De persoonsvorm staat voor in de zin: op de eerste of tweede plaats.	De persoonsvorm staat vaak achter in de zin.

Opdracht 5

Noteer de persoonsvormen uit onderstaande zinnen en geef aan of de zin enkelvoudig (E) of samengesteld (S) is. Geef van de samengestelde zinnen aan of de zin bestaat uit een hoofdzin + hoofdzin (H+H) of een hoofdzin + bijzin (H+B of B+H).

1 Toen bij een café het alarm afging, kwam bij de meldkamer van de politie een melding van een inbraak binnen.
2 Een getuige had inmiddels doorgegeven dat hij drie inbrekers gezien had.
3 De politie ging vanuit verschillende richtingen op weg naar het café en hield een tegemoetkomende auto aan.
4 Na onderzoek werden de inzittenden van de auto door de politie gearresteerd.
5 In het café was de gokkast opengebroken, maar de schade viel nogal mee.
6 De politie trof in de buurt veel munten aan, die de inbrekers hadden verloren.

Theorie

Zinsdeelzinnen

Als een samengestelde zin bestaat uit een hoofdzin en een bijzin, is de bijzin onderdeel (een zinsdeel) van de hoofdzin. De meest voorkomende **zinsdeelzinnen** zijn: *onderwerpszin* (ow-zin), *lijdendvoorwerpszin* (lv-zin), *meewerkendvoorwerpszin* (mv-zin) en *bijwoordelijkebepalingszin* (bwb-zin), meestal *bijwoordelijke bijzin* genoemd. In een zinsdeelzin staat altijd een persoonsvorm:

– *De winnaar van de quiz* $_{(onderwerp)}$ *ontvangt een prijs.*
– *{(*$_{onderwerpszin}$ *Wie de quiz wint), ontvangt een prijs* $_{hoofdzin}$*}.*

Opdracht 6

Noteer het eerste en laatste woord van de bijzinnen en benoem de bijzin: ow-zin, lv-zin, mv-zin of bwb-zin.

1 Omdat Bart geen andijvie lust, krijgt hij broccoli.
2 Wie als eerste op mijn verjaardagsfeest komt, beloof ik het grootste stuk taart.
3 Heb jij ook gehoord wat jouw klasgenoten over Quirine vertelden?
4 Voordat we naar de kermis mogen, moeten we onze kamers opruimen.
5 Wat Nicole in de etalage ziet liggen, wil ze meteen kopen.
6 Wie goed kan zingen, mag straks optreden.

Grammatica > woordsoorten

Theorie

Woordsoorten

Woorden kun je indelen in woordsoorten. Deze woordsoorten heb je al geleerd:

zelfstandig naamwoord (zn)	een woord voor een mens, dier, plant, ding of gevoel: *aap, tulp, beker, liefde;* ook een naam is een zn: *Leo*
lidwoord (lw)	*de, het, een*
werkwoord (ww)	een woord dat zegt wat iemand of iets doet of wat er gebeurt: *lopen, liep, gelopen*
bijvoeglijk naamwoord (bn)	een woord dat iets vertelt over een zn: *mooi, grote;* een **stoffelijk bn** zegt waarvan iets gemaakt is: *zilveren*
voorzetsel (vz)	een woordje dat plaats, tijd of oorzaak aangeeft: *in* Vught; *voor* de vakantie; *wegens* omstandigheden

Bepaald en onbepaald lidwoord en concreet en abstract zelfstandig naamwoord
Een lidwoord hoort bij een zelfstandig naamwoord. *De* en *het* zijn **bepaald lidwoord** (blw) en *een* is een **onbepaald lidwoord** (olw).
Een zelfstandig naamwoord dat iets tastbaars aangeeft, noem je een **concreet zelfstandig naamwoord** (czn): *lepel, Peter, Harlingen*. Een **abstract zelfstandig naamwoord** (azn) geeft iets aan wat je niet kunt aanraken (*liefde, maand, gedachte*) of wat niet bestaat (*elfje*).

Opdracht **1**

Noteer alle czn, azn, blw, olw, ww, bn en vz en zet de juiste afkorting erachter.

1 Bij opgravingen in Heerlen zijn middeleeuwse voorwerpen gevonden.
2 In de Limburgse stad werden bijzondere kruiken en een Romeinse potten-bakkersoven opgegraven.

Theorie

Zelfstandig werkwoord, hulpwerkwoord en koppelwerkwoord

Als in een zin met een werkwoordelijk gezegde maar één werkwoord staat, dan is dat een **zelfstandig werkwoord** (zww). Als er meer werkwoorden zijn, staat het zelfstandig werkwoord meestal achter in de zin. De andere werkwoorden (ook de persoonsvorm) zijn **hulpwerkwoord** (hww).

- *Onder de douche zingt (zww) Noortje altijd een liedje.*
- *Onder de douche wil (hww) Noortje altijd een liedje zingen (zww).*
- *Onder de douche zou (hww) Noortje altijd een liedje willen (hww) zingen (zww).*

Als in een zin met een naamwoordelijk gezegde maar één werkwoord staat, dan is dat een **koppelwerkwoord** (kww): een vorm van *zijn, worden, blijven, blijken, lijken, schijnen.* Het koppelwerkwoord koppelt een (tijdelijke) eigenschap aan het onderwerp. Als er meer werkwoorden zijn,

staat het koppelwerkwoord vaak achter in de zin. De andere werkwoorden zijn hulpwerkwoord.
– *Die opmerking is (kww) [nogal beledigend].*
– *Die opmerking kan (hww) [nogal beledigend] zijn (kww).*
– *Die opmerking zou (hww) [nogal beledigend] kunnen (hww) zijn (kww).*

Opdracht
2

Noteer alle ww en zet de juiste afkorting erachter: hww, zww en kww.
1 In dierenpark Wildlands in Emmen is maandag een gezond olifantje geboren.
2 Het blijkt een mannetje van ongeveer 100 kilo te zijn.
3 De moeder kwam 26 jaar geleden zelf als eerste olifant ooit in Emmen ter wereld.
4 Bij de bevalling waren de tantes beschermers van de kwetsbare moeder.
5 Tijdens de opvoeding van het kalfje zullen zij ook een belangrijke rol vervullen.
6 Vermoedelijk zal een van de olifanttantes dit jaar voor de derde keer moeder worden.

Theorie

Persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord

Voornaamwoorden zijn woorden die verwijzen naar personen, dieren of dingen.
Een **persoonlijk voornaamwoord** (pers.vnw) duidt een persoon, dier of ding aan: *Hij* heeft *hem* gezien; *Zij* geven *het* aan *jou*.
Een **bezittelijk voornaamwoord** (bez.vnw) geeft aan van wie iets is. Het staat altijd vóór het zelfstandig naamwoord waar het bij hoort: *jouw* adres; *hun* familie.

		persoonlijk vnw		**bezittelijk vnw**
		onderwerp	geen onderwerp	
enkelvoud	1e persoon 2e persoon 3e persoon	ik jij / je u hij zij / ze het	mij / me jou / je u hem haar / ze het	mijn jouw / je uw zijn haar zijn
meervoud	1e persoon 2e persoon 3e persoon	wij / we jullie u zij / ze	ons jullie u hun / hen / ze	onze / ons jullie uw hun

In het schema zie je dat *je, haar, ons, jullie* en *hun* zowel pers.vnw als bez.vnw kunnen zijn. Je kunt de woordsoort bepalen door het woord te vervangen door *hij, hem* of *zijn:*
• Als je het woord kunt vervangen door *hij* of *hem*, is het een pers.vnw:
  – *Maarten eet bij ons. → Maarten eet bij hem. → ons = pers.vnw*
• Als je het woord kunt vervangen door *zijn*, is het een bez.vnw:
  – *William is haar broer. → William is zijn broer. → haar = bez.vnw.*

Opdracht
3

Noteer de pers.vnw en bez.vnw. Schrijf de afkorting erachter.
1 Heb je je hond in ons bad gewassen?
2 Bij jullie voelt zij zich altijd op haar gemak.
3 Hun huis is ter gelegenheid van zijn verjaardag door ons versierd.

Theorie
Aanwijzend, vragend en onbepaald voornaamwoord

Een **aanwijzend voornaamwoord** (aanw.vnw) wijst een mens, een dier of een ding aan: *deze, die, dat, dit, zulk(e), zo'n, dergelijk(e), zelf, dezelfde* en *hetzelfde*.
– *Dat boek is veel dikker dan dit.*
Er zijn vier **vragende voornaamwoorden** (vrag.vnw): *wie, wat, welk(e)* en *wat voor (een)*. Ze staan meestal aan het begin van een vraag of aan het begin van een zin die van een vraag gemaakt is.
– *Wat heb jij voor het proefwerk geleerd?*
– *Sabine vertelde me met wie zij naar het schoolfeest gaat.*
Let op: *wie* en *wat* zijn geen vrag.vnw als ze terugverwijzen naar een eerdergenoemd woord.
Let op: woorden als *waar*, *waarheen*, *wanneer* en *hoe* zijn geen vrag.vnw.

Een **onbepaald voornaamwoord** (onbep.vnw) duidt een persoon of een zaak aan, maar zegt niet precies wie of wat bedoeld wordt: *iemand, niemand, iedereen, men, menigeen, het, (zo)iets, niets, alles, elk(e), iedere(e), menig(e), wat, ene, (een) zekere, een of ander(e)*.
Let op: *Je* is onbep.vnw als het *men* betekent. *Wat* is onbep.vnw als het *iets* betekent. *Het* is onbep.vnw als het tijd, weersomstandigheden of sfeer aangeeft.

Opdracht
4

Noteer de aanw.vnw, vrag.vnw en onbep.vnw. Schrijf de afkorting erachter.
1 Niemand heeft me verteld wat voor kleding je draagt bij zo'n gelegenheid.
2 Wie heeft alles klaargezet voor de receptie van die nieuwe burgemeester?
3 Joep moet kiezen bij welke club hij volgend jaar gaat voetballen: deze in onze straat of die in het naburige dorp.

Theorie
Telwoord

Er zijn vier soorten **telwoorden** (telw).
Een **hoofdtelwoord** (hoofdtelw) noemt een aantal of een hoeveelheid:
– een **bepaald hoofdtelwoord** (bep.hoofdtelw) geeft een precies aantal aan;
– een **onbepaald hoofdtelwoord** (onbep.hoofdtelw) geeft een onduidelijk aantal aan.
Een **rangtelwoord** (rangtelw) geeft een volgorde (een plaats in een reeks) aan:
– een **bepaald rangtelwoord** (bep.rangtelw) geeft een precieze plaats in een rij aan;
– een **onbepaald rangtelwoord** (onbep.rangtelw) geeft een onduidelijke plaats in een rij aan.

	bepaald	**onbepaald**
hoofdtelwoord	drie, ¼, drie achtste, 2019	veel/vele, enkele, sommige, weinig(e), verscheidene, alle, wat (= een beetje)
rangtelwoord	eerste, zevende, honderdste	laatste, middelste, zoveelste, hoeveelste

Opdracht
5

Noteer de telwoorden en zet de juiste afkorting erachter.

1 Zijn die twee jonge speelsters tijdens de clubkampioenschappen van 2019 op de eerste of op de tweede plaats geëindigd?
2 Alle boeken van de lijst heb ik gelezen; sommige vond ik wat langdradig, maar het laatste was werkelijk superspannend.

Theorie

Voegwoord

Voegwoorden (vgw) verbinden twee woorden, woordgroepen of zinnen met elkaar: *roeien of tennissen*; *een frietje eten en een cola drinken*; *Morgen ga ik naar het strand, want het wordt 32°C.*
Er zijn twee soorten voegwoorden:

- **Nevenschikkende voegwoorden** (ns.vgw) verbinden meestal twee woorden, woordgroepen of twee hoofdzinnen. Er zijn er vijf: *dus, en, maar, of* en *want*.
  – {$_{hoofdzin}$ *Fred is dol op chocola*}, maar {$_{hoofdzin}$ *Ingrid moet er niets van hebben*}.
- **Onderschikkende voegwoorden** (os.vgw) verbinden meestal een bijzin met een hoofdzin. Er zijn er veel: *aangezien, als, dat, doordat, hoewel, mits, nadat, of, omdat, opdat, tenzij, toen, voordat, zodat* en *zodra*.
  – {($_{bijzin}$ Hoewel Bruce ziek was), $_{hoofdzin}$ ging hij toch naar de training}.

Opdracht
6

Vul de juiste voegwoorden in (kies uit: *als, en, hoewel, maar, omdat, want* en *zodat*) en zet de juiste afkorting erachter. Elk voegwoord mag maar één keer gebruikt worden.

1 … de Europese Commissie voorstemt, gaat het Verenigd Koninkrijk de verkoop van ivoor verbieden.
2 De maatregel wordt ingevoerd, … men de jacht op olifanten wil ontmoedigen: de dieren hebben last van stropers die hun slagtanden willen hebben, … ze die kunnen verkopen.
3 Niet alleen onbewerkte slagtanden, … ook ivoren voorwerpen mogen niet meer worden verkocht.
4 … zeldzame muziekinstrumenten … kunstwerken met minder dan 10 procent ivoor buiten deze regeling vallen, zal de handel in ivoor drastisch verminderen.
5 Het Wereld Natuur Fonds reageert verheugd op de nieuwe wet, … hiermee worden olifanten op de hele wereld beschermd.

Theorie

Bijwoord

Een **bijwoord** (bw) kan iets vertellen over:
- een werkwoord: *Die stukadoor werkt slordig*.
- een bijvoeglijk naamwoord: *Die merkkleding is heel duur*.
- een ander bijwoord: *Carola schrijft erg netjes*.

Een bijwoord kan van alles aangeven, bijvoorbeeld:
- ontkenning: *niet, nooit, geenszins*;
- plaats/richting: *er, daar, hier, nergens, overal, waar, waarheen*;
- tijd: *gisteren, morgen, straks, vroeger, tegenwoordig, wanneer*;
- zekerheid: *absoluut, ongetwijfeld, vast, echt*.

Opdracht
7

Noteer de bijwoorden.

1 In het natuurgebied de Marker Wadden hebben onderzoekers gisteren een buitengewoon zeldzame diersoort gevonden.

2 Het gaat om de uitermate kleine modderkruiper, die vooral voorkomt in stromend water.

3 Nooit eerder was deze vissoort in Nederland waargenomen.

Formuleren

Theorie

Variatie in woordgebruik, zinsopbouw en zinslengte

Een tekst wordt saai als je steeds dezelfde woorden, dezelfde **zinsopbouw** (de volgorde van zinsdelen) of te veel korte zinnen gebruikt. Het is beter om wat variatie aan te brengen.

Zo voorkom je dat je woorden herhaalt

- Gebruik synoniemen. Deze vind je in een woordenboek of met Word: ga met de cursor op het woord staan, klik met de rechtermuisknop en ga naar 'Synoniemen'.
- Gebruik verwijswoorden, zoals *hij*, *haar*, *zijn*, *deze* en *die*.

Zo varieer je in zinsopbouw en zinslengte

- Kies in plaats van de volgorde OPA (*onderwerp – persoonsvorm – ander zinsdeel*) ook eens voor APO (*ander zinsdeel – persoonsvorm – onderwerp*).
- Maak zo nu en dan een vraagzin (POA).
- Gebruik in teksten als instructies en advertenties de gebiedende wijs (PA). De zin begint dan met een persoonsvorm en bevat geen onderwerp.
- Wissel enkelvoudige en samengestelde zinnen af.

Opdracht
1

In tekst 1 worden sommige woorden te vaak gebruikt. Bovendien heeft elke zin de volgorde OPA en is elke zin enkelvoudig. Herschrijf de tekst zo dat je variatie in woordkeuze, zinsopbouw en zinslengte laat zien.

Tekst 1

Herfst

(1) Planten en bomen maken zich in de herfst klaar voor de winter. (2) De bladeren van de planten en bomen krijgen in de herfst steeds minder energie van de zon. (3) De bladeren maken dus steeds minder voedsel. (4) De bladeren blijven wel water verdampen. (5) De bomen kunnen door de kou geen water meer opzuigen. (6) De bomen zouden uitdrogen met de bladeren nog aan de boom. (7) De bomen zouden dan doodgaan. (8) De bomen halen daarom het bladgroen en andere bruikbare stoffen uit de bladeren. (9) Je ziet het bladgroen niet meer. (10) Je ziet alleen nog de rode en gele kleurstoffen van het blad. (11) De prachtige herfstkleuren ontstaan op deze manier.

Naar: wikikids.nl, op 18 februari 2018

Theorie

Voorbeelden gebruiken

Een tekst wordt duidelijker als je af en toe een **voorbeeld** gebruikt. Met een voorbeeld leg je een moeilijk woord uit of maak je een situatie duidelijker.
Je kunt een voorbeeld aankondigen met een **signaalwoord** (*bijvoorbeeld, neem nou, zo, zoals, als, denk maar aan*).

Opdracht
2

Lees tekst 2. Noteer twee woord(groep)en uit de tekst die met voorbeelden worden verduidelijkt. Noteer ook de bijbehorende signaalwoorden en de voorbeelden.

Tekst 2

Hete aprildag

Als het erg warm is, kun je een paar dingen doen om het binnenshuis koel te houden, zoals de zonneschermen laten zakken en de gordijnen sluiten. Houd verder de ramen overdag dicht en zet ze 's nachts open. Zet ten slotte warmteverspreiders als computers en lampen uit als je ze niet gebruikt.

Naar: nu.nl/wonen, op 20 april 2018

Theorie

Woorden die bij elkaar horen, bij elkaar plaatsen

Een tekst is gemakkelijker te lezen als woorden en zinsdelen die bij elkaar horen, dicht bij elkaar staan. Enkele tips:

- Zet geen lange bijv.bep tussen het lw, aanw.vnw of bez.vnw en het zn waar het bij hoort.
  Niet: De bij de slager in de Hoofdstraat gekochte worst was heerlijk.
  Wel: De worst die ik bij de slager in de Hoofdstraat gekocht had, was heerlijk.
- Zet het onderwerp en het gezegde zo dicht mogelijk bij elkaar.
  Niet: Theo kreeg geen punten, omdat hij niet aan de hoge eisen van de jury voldeed.
  Wel: Theo kreeg geen punten, want hij voldeed niet aan de hoge eisen van de jury.
- Zet de persoonsvorm zo dicht mogelijk bij de andere werkwoorden van het gezegde.
  Niet: Urian wil op de bonte avond van de schoolvereniging graag optreden.
  Wel: Urian wil graag optreden op de bonte avond van de schoolvereniging.
- Splits scheidbare werkwoorden niet als dat niet nodig is.
  Niet: Denk jij dat Danique die glibberige slang aan zal durven raken?
  Wel: Denk jij dat Danique die glibberige slang zal durven aanraken?

Verbanden tussen zinnen aanbrengen

De zinnen van een alinea (en een tekst) houden **verband** met elkaar.
Je kunt op twee manieren verbanden aanbrengen:

- door middel van **verwijswoorden**, die terugverwijzen naar een woord of (een deel van) een zin: *hij, haar, deze, dit, er, waar, toen, met wie, waarmee* etc.;
- door **signaalwoorden** te gebruiken. Hieronder staat een schema met veelvoorkomende verbanden met bijbehorende signaalwoorden.

tekstverband	signaalwoorden
opsomming	om te beginnen, ook, bovendien, daarnaast, vervolgens, verder, ten slotte, en
tegenstelling	maar, toch, daar staat tegenover, echter, desondanks, aan de ene kant … aan de andere kant

tekstverband	signaalwoorden
tijd (chronologie)	eerst, daarna, dan, toen, eens, vroeger, nu, ooit, later, voordat, nadat, uiteindelijk, vervolgens
oorzaak-gevolg	daardoor, doordat, als gevolg van, zodat
reden	daarom, dus, omdat, want, namelijk, immers, dankzij
voorbeeld	als, bijvoorbeeld, denk aan, neem nou, zo, zoals
conclusie/ samenvatting	kortom, dus, daarom, al met al, samengevat
voorwaarde	als (…dan), indien, tenzij, wanneer

Opdracht 3

Lees tekst 3. Maak van onderstaande zinnen een goedlopende tekst. Gebruik verwijswoorden en signaalwoorden. Je mag de zinsvolgorde veranderen en woorden weglaten of toevoegen. Bedenk er een titel bij.

Tekst 3

Veel buitenlanders hebben het idee dat veel Nederlanders op klompen lopen. Dat is een algemeen beeld in het buitenland. Dat is grappig. Het aantal keren dat wij in Nederland iemand op klompen zien lopen, is klein. Het valt meteen op als het wel gebeurt. Klompen zijn eigenlijk niet iets typisch Nederlands. In grote delen van Europa werden al eeuwen geleden klompen gedragen. Het is tegenwoordig in Nederland vooral een folkloreproduct. Klompen zijn populaire souvenirs. Buitenlandse toeristen schaffen graag een paar ‘wooden shoes’ aan.

Naar: nederlandvoorbeginners.info, op 20 mei 2018

Spelling

Theorie

Leestekens en hoofdletters

Je gebruikt **leestekens** om een tekst beter leesbaar te maken.

- Na een zelfstandige, mededelende zin komt een **punt**:
  – *De toren van Pisa staat scheef.*
- Wanneer je twee zinnen samenvoegt tot een nieuwe (langere) zin, gebruik je een **komma**. Die komma staat dan
  - tussen twee persoonsvormen:
    – *Toen Finn last van zijn knie had, ging hij naar de dokter.*
  - voor verbindingswoorden zoals *maar, nadat, omdat, terwijl, want:*
    – *Thijs speelde een spel op zijn mobieltje, terwijl hij op de bus wachtte.*
  - als een van de delen van de zin geen zelfstandige zin is:
    – *We hebben een fijne vakantie gehad, die bovendien heel lang duurde.*
- Als twee zelfstandige zinnen sterk met elkaar samenhangen, kun je een **puntkomma** gebruiken, maar een punt mag ook.
  – *Sarah heeft* Idols *gewonnen; haar moeder kan ook heel mooi zingen.*
  – *Sarah heeft* Idols *gewonnen. Haar moeder kan ook heel mooi zingen.*
- Als twee zelfstandige zinnen samenhangen, vormt de tweede zin soms een verklaring of reden bij de eerste zin. In dat geval verbind je de zinnen met een **dubbele punt**:
  – *Ik moest naar de fietsenmaker: er zat een slag in mijn voorwiel.*
  Je kunt zo'n dubbele punt vervangen door een komma + *want*:
  – *Ik moest naar de fietsenmaker, want er zat een slag in mijn voorwiel.*
- Bij de directe rede/citaten gebruik je **aanhalingstekens** (let op de plaats van de aanhalingstekens en de andere leestekens):
  – *'Wil jij vandaag de paarden verzorgen?', vroeg Billy aan Leo.*
  – *'Morgen vlieg ik naar Tokio', kondigde Floortje aan.*
  – *'Als jij de stal uitmest,' zei Lente, 'zal ik vanavond pannenkoeken bakken.'*

Je schrijft een **hoofdletter**:

- aan het begin van een zin, maar let op: *'s Morgens …; 32 leerlingen …;*
- bij eigennamen, maar let op: *de heer Van Oord, mevrouw P. de Haan-van Dijk*;
- bij bijvoeglijke naamwoorden die van aardrijkskundige namen zijn afgeleid: *Franse kaas*.

Je schrijft een **kleine letter**:

- bij samenstellingen met religieuze feesten: *kerstboom, paashaas;*
- bij religies, stromingen en afleidingen daarvan: *christenen, islamitische feestdag;*
- bij windstreken: *het zuiden, noordoost;*
- bij namen van seizoenen, maanden en periodes: *zomer, mei, de middeleeuwen*.

Opdracht 1

Neem de zinnen over en gebruik hoofdletters, leestekens en aanhalingstekens volgens de regels.

1. ha vincent zei ilonka wat gezellig dat je er weer bent
2. bij de italiaan staat van alles op het menu pizza pasta en tiramisu
3. yoran wil jij de familie de groot een handje helpen als wij met vakantie in de zwitserse alpen zijn
4. mevrouw uit den bogaert riep uit joost en carine houd nou toch eens op met kletsen

Theorie

Leenwoorden

Woorden die uit andere talen in het Nederlands zijn terechtgekomen, heten **leenwoorden**, denk aan *abrikoos* (Arabisch), *etage* (Frans), *website* (Engels) en *föhn* (Duits). De meeste woorden die we overnemen uit andere talen, worden in de loop van de tijd aangepast aan het Nederlandse spellingsysteem.

Zo spel je Engelse leenwoorden
- Een **samenstelling** van Engelse woorden schrijf je in het Nederlands als één woord: *businessclass, sciencefiction*.
- Als het rechterdeel van de samenstelling een Engels voorzetsel is, plaats je een koppelteken: *lay-out, stand-by*.
- Sommige combinaties worden gezien als een woordgroep. Dan schrijf je de delen los: *compact disc, first lady*.

Zo spel je Franse leenwoorden
- In sommige Franse woorden schrijf je op een klinker een accent aigu (zoals op de *é* in *logé*), een accent grave (zoals op de *è* in *scène*) of een accent circonflexe (zoals op de *ê* in *crêpe*). De accenten op de e blijven behouden als dat nodig is voor de uitspraak.
- Andere Franse woorden schrijf je zonder accenttekens: *compote*, *ragout*.
- In een woord dat als echt Frans wordt aangevoeld, blijven alle accenttekens staan. Dat geldt vooral voor woordgroepen (*crème fraîche*).

Opdracht
2

Kies de juiste spelling van de leenwoorden.

1. Kun je **online** / **on-line** een **low-budgethotel** / **lowbudgethotel** reserveren?
2. Als voorgerecht aten we een heerlijke **Provencaalse** / **Provençaalse pate** / **paté**.
3. Op het moment **suprème** / **suprême** namen de spelers een **time-out** / **time out**.
4. De **creche** / **crèche** kreeg onverwacht een **controle** / **contrôle** van de inspectie.
5. Via een **enquete** / **enquête** gaven we onze mening over de **premiere** / **première**.
6. Mijn klacht over de **bootcamp** / **boot camp** heb ik ingesproken op een **voice-mail** / **voice mail**.

Theorie

Koppelteken en weglatingsstreepje

Als **koppelteken** en als **weglatingsstreepje** gebruik je een liggend streepje: *e-mail*, *zomer- en wintertijd* (zomertijd en wintertijd).

Je gebruikt het koppelteken
- in samenkoppelingen die anders onoverzichtelijk worden: *glas-in-loodraam;*
- in samenstellingen tussen klinkers die je ook samen kunt uitspreken, de zogenoemde 'botsende klinkers', zoals: aa, ai, au, ii, oe, oo, ou, ui: *studie-uur* (maar: *radioactief*);
- bij letters, cijfers, andere tekens, afkortingen en St of Sint: *$-teken, 40+-kaas, St-Jan;*
- bij aardrijkskundige namen, of woorden die daarvan afgeleid zijn: *Noord-Italië;*
- in woorden met de voorvoegsels adjunct-, aspirant-, bijna-, ex-, interim-, kandidaat-, leerling-, niet-, non-, oud-: *adjunct-directeur, oud-leerling;*

- als het tweede deel van de samenstelling een hoofdletter heeft: *anti-Brits, pro-Frans;*
- in samenstellingen van twee gelijkwaardige woorden: *trainer-coach*.

Je gebruikt het weglatingsstreepje
- als je een deel van een woord weglaat: *op- en aanmerkingen* (opmerkingen en aanmerkingen), *dorpsstraten en -pleinen* (dorpsstraten en dorpspleinen).

Let op: gebruik geen weglatingsstreepje als je een heel woord weglaat: *zoute en zoete dropjes.*

Opdracht
3

Schrijf de woorden zo mogelijk aan elkaar. Laat weg wat je mag weglaten en plaats zo nodig een koppelteken of weglatingsstreepje.

1 rij examen
2 kant en klaar pakket
3 vrijdag avond, zaterdag avond en zondag avond
4 Nieuw Zeelandse lammeren en Nieuw Zeelandse biggen
5 witte bonen, bruine bonen en snij bonen
6 VARA uitzending

Theorie

Tussenletters in samenstellingen

Als je twee woorden aan elkaar plakt, maak je een samenstelling: *deur* + *bel* = *deurbel*. Soms moet je tussen die twee woorden tussenletters toevoegen: *-(e)n-*, *-e-* of *-s-*.

Zo bepaal je of je een *-s-* moet toevoegen
- Als je in een samenstelling een -*s*- hoort, schrijf je die ook: *weersverwachting*.
- Soms begint het tweede deel van de samenstelling met een *s*-klank. Vervang dan het tweede deel door een woord dat niet met een *s*-klank begint. Schrijf de -*s*- alleen als je hem bij de vervanging hoort:
  dorpsstraat, want *dorpsplein*; maar: *handschoen*, want *handcrème*.

Zo bepaal je of je een *-(e)n-* moet toevoegen
Als het eerste deel van een samenstelling een zelfstandig naamwoord is dat alleen een meervoud op -*en* heeft, schrijf je -*en*- tussen de woorden: *paardenbloem, berenvel*.

Schrijf geen -*(e)n*- (maar soms wel -*e*-) in deze gevallen:
- het eerste deel heeft geen meervoud: *gerstebier;*
- het eerste deel verwijst naar iets waar er maar één van is: *zonnewijzer;*
- het eerste deel heeft (ook) een meervoud op -*s*: *gedachtesprong;*
- het eerste deel is geen zelfstandig naamwoord: *brekebeen* (het eerste deel komt van het werkwoord *breken*), *goedemorgen, plattegrond* (het eerste deel is een bijvoeglijk naamwoord);
- het eerste deel versterkt een bijvoeglijk naamwoord: *bereleuk*.

Opdracht
4

Maak van onderstaande woorden correcte samenstellingen.

1 rijst + brij
2 reus + sterk
3 spin + wiel
4 kat + luikje
5 keuze + stress
6 rood + hond

Spelling > werkwoorden

Gebruik bij de volgende opdrachten zo nodig het schema werkwoordspelling op blz. 263.

Opdracht
1

Noteer eerst de vorm (pvvt, pvvt, vd, bn) en daarna de juiste spelling. Kies in geval van twijfel de tegenwoordige tijd.

1. Gisteren … (landen) er geen enkel vliegtuig op Schiphol, doordat het zo … (misten).
2. Heeft Tim zijn hand ernstig … (verwonden) aan dat … (breken) glas?
3. … (Vergoeden) de verzekering de … (lijden) schade?
4. Op het formulier … (vermelden) hij zijn adres en de andere … (ontbreken) gegevens.
5. Bij het ontbijt eet ik graag … (bakken), … (koken) of … (pocheren) eieren.
6. … (Redden) jij de levens van de … (oversteken) padden?

Theorie

Gebiedende wijs

Bij zinnen met een bevel gebruik je de **gebiedende wijs** (gw). In zulke zinnen staat geen onderwerp: *Werk netjes!*
De gebiedende wijs schrijf je als de **ik-vorm tt**, ook als het bevel gericht is tot meer personen.

Engelse werkwoorden
We vervoegen werkwoorden die we uit het Engels hebben overgenomen net als Nederlandse werkwoorden:

- in de tegenwoordige tijd enkelvoud schrijf je *ik-vorm* of *ik-vorm + t*.
- in de verleden tijd en bij het voltooid deelwoord gebruik je *'t (e)x-f(o)ksch(aa)p*.
- als het woord zonder *-en* in het Engels een dubbele medeklinker heeft, schrijven we in het Nederlands een enkele medeklinker (*crossen – ik cros*), tenzij de dubbele medeklinker nodig is voor de uitspraak (*appen – ik app*).

Opdracht
2

Noteer eerst de vorm (pvtt, pvvt, vd, bn) en daarna de juiste spelling. Kies in geval van twijfel de tegenwoordige tijd.

1. Vroeger … (faxen) het bedrijf zijn rekeningen, tegenwoordig … (mailen) het liever.
2. In zijn jonge jaren heeft mijn vader … (rugbyen), … (baseballen) en … (shorttracken).
3. Toen wij in het restaurant … (lunchen), … (speechen) mijn broer ter gelegenheid van de zeventigste verjaardag van opa.
4. De gisteren … (downloaden) bestanden heeft Rob vandaag allemaal … (deleten).
5. … (Saven) John alle documenten voor hij ze … (scannen)?
6. Afgelopen zaterdag hebben wij … (barbecueën) en intussen … (skypen) met onze neef in San Francisco.

Schema werkwoordspelling

Is het werkwoord de persoonsvorm (pv)?

Gebruik een van de volgende manieren:
1 Maak van de zin een vraag. Het werkwoord dat vooraan komt te staan, is de pv.
2 Zet de zin in een andere tijd. Het werkwoord dat verandert, is de pv.
3 Verander het getal (enkelvoud/meervoud) van de zin. Het werkwoord dat verandert, is de pv.

ja → Tegenwoordige tijd (tt) / Verleden tijd (vt)

nee → Geen persoonsvorm

Tegenwoordige tijd (tt)

1 Enkelvoud:
- *ik* erbij of *jij/je* erachter: alleen de ik-vorm
- anders → ik-vorm + *t*

2 Meervoud:
- hele werkwoord

Verleden tijd (vt)

1 Zwak werkwoord:
- enkelvoud: ik-vorm tt + *de* of *te*
- meervoud: ik-vorm tt + *den* of *ten*

Twijfel? Gebruik
't (e) **x** - **f** (o) **k s ch** (aa) **p**.
Kijk naar de laatste letter voor de *-en* van *de* infinitief:
- laatste letter in 't (e)x-f(o)ksch(aa)p → ik-vorm tt + *te*
- anders → ik-vorm tt + *de*

2 Sterk werkwoord:
- klankverandering
- zo kort en eenvoudig mogelijk
- laatste letter *-d* of *-t*? Gebruik de verlengproef.

Geen persoonsvorm

1 Voltooid deelwoord (vd):
- zwak werkwoord: laatste letter *-d* of *-t*? Gebruik de verleden tijd (vt):
  - vt op *-de* → vd met een *-d*
  - vt op *-te* → vd met een *-t*
- sterk werkwoord: laatste letters *-en*

2 Onvoltooid deelwoord (od):
- infinitief + *d*

3 Deelwoord bijvoeglijk gebruikt:
- zwak werkwoord:
  - deelwoord + *e*
  - zo kort en eenvoudig mogelijk, tenzij dat niet kan in verband met de uitspraak
- sterk werkwoord
  - deelwoord (onveranderd)

4 Infinitief

Bouwplan

<table>
<tr><td colspan="4">Onderwerp:
Tekstdoel:
Hoofdgedachte:</td></tr>
<tr><td>A</td><td>B</td><td>C</td><td>D</td></tr>
<tr><td>Inleiding</td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td rowspan="6">Middenstuk (met deelonderwerpen)</td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Slot</td><td></td><td></td><td></td></tr>
</table>

In kolom B noteer je de alineanummers.
In kolom C noteer je de deelonderwerpen.
In kolom D schrijf je in steekwoorden de inhoud.

Documenteren

Voorbereiden

Onderwerp
- Wat is je **onderwerp**? Wat wil je daarover weten?
- Bedenk vragen waarop je antwoord wilt. Onderstreep de belangrijkste woorden.
- Maak een woordveld. Streep de woorden weg die je niet wilt gebruiken.
- Gebruik de woorden uit je vragen of woordveld als zoekwoorden in de bibliotheek of op internet.

Bronnen
- Bedenk welke **bronnen** je wilt gebruiken: actuele informatie: internet, kranten, tijdschriften; boeken, dvd; personen (interview/enquête); organisaties.

Zoeken

Bibliotheek
- In de bibliotheek vind je boeken, tijdschriften, kranten, dvd's enz. Kijk voor de openbare bibliotheek in de buurt op: www.bibliotheek.nl.
- Je kunt via internet kijken in de **catalogus** van de openbare bibliotheek. Typ je zoekwoorden in.

Internet
- Zoek via een zoekmachine.
- Typ je zoekwoord(en) in het zoekvenster. Typ alleen wat je nodig hebt:
  - Typ twee of meer zoekwoorden. Geen woorden als 'de', 'het', 'een'.
  - Maak geen spelfouten.
  - Krijg je te veel treffers? Geef een extra zoekwoord.
  - Te weinig of geen treffers? Laat zoekwoorden weg of gebruik andere.
- Bekijk de eerste 10 treffers: titel, korte beschrijving en naam van de website. Staan er veel van je trefwoorden in? Heeft de site met jouw onderwerp te maken? Is het een bruikbare site?

Let op: De eerste treffers zijn soms advertenties. Sla die over.

Beoordelen

Boek/artikel
- Zoek in inhoudsopgave of register (meestal achterin) naar jouw zoekwoorden. Staat er iets over jouw onderwerp?
- Bekijk de afbeeldingen en lees tussenkopjes en inleiding. Is de tekst/het artikel bruikbaar? Niet te moeilijk of te makkelijk?
- Beoordeel of de informatie betrouwbaar is: heeft de schrijver verstand van het onderwerp? Is de schrijver onpartijdig? Is de informatie niet te oud?

Internet
- Beoordeel de gevonden sites. Is de informatie betrouwbaar? Heeft de schrijver/maker voldoende verstand van het onderwerp? Is de schrijver onpartijdig? Is de informatie niet te oud?
- Welk doel heeft de site: informatie geven, reclame maken/iets verkopen, amuseren, overtuigen?

Bewaren

Mappen

- Bij internet: sla bruikbare teksten + het adres van de site als Wordbestand op in een aparte map op de computer. Of bewaar het adres van de site (de URL) in je Favorieten/Bookmarks.
- Bewaar papieren informatie in een map:
  - kopieën, geprinte tekst;
  - verslagen van interviews;
  - toegestuurde informatie(folders).

Bronvermeldingen

Vermeld altijd de bron. Doe het zo:

Boek:
- Annegreet van Bergen, *Het goede leven*. Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam 2018
- *De grote Bosatlas*. Noordhoff Uitgevers, Groningen 2016

Artikel:
- Kristina Reinders, 'Stop met al die naschoolse activiteiten'. In: *de Volkskrant*, 9 juli 2018 (of: volkskrant.nl, op 9 juli 2018)
- Sjaak Baars en Jolien Strouw, 'Nooit meer klamme handjes. Apps tegen spreekangst'. In: *Onze Taal*, nummer 7/8, 2018, blz. 4-6

Internetsite: www.artsenzondergrenzen.nl, bekeken op 16 juli 2018

Radio en tv:
- *Focus: Opgejaagd,* NPO 2, 12 april 2018
- *De Taalstaat,* Radio 1, 25 november 2017
  of: René Appel, in: *De Taalstaat,* Radio 1, 25 november 2017
- *Andere Tijden in de klas: The making of Mandela,* schooltv.nl, op 19 juni 2017

Dvd: *De Graftombe van Toetanchamon.* National Geographic, 1999

Persoon: Gerard Hoogstraten, docent geschiedenis Werenfridus Hoorn, geïnterviewd op 17 juni 2018

Register

Bronvermelding

Beeldresearch: Lineair, Arnhem

Foto's:
Instituut voor Beeld en Geluid, Hilversum: p. 8-9
Corbis / Getty Images, Dublin: p. 10-11
iStockphoto, Calgary: p. 11r, 31, 37, 38, 68, 70, 98, 104-105, 136-137, 137r, 142, 167r, 169, 218-224
Jérôme Kunegis, Berlijn: p. 13
Alamy / Image-select, Wassenaar: p. 14
Bay Area News Group / MCT / Getty Images, Dublin: p. 16
Flip Franssen / HH, Den Haag: p. 23
Siebe Swart / HH, Den Haag: p. 25
Sabine Joosten / HH, Den Haag: p. 27
Gerard Til / HH, Den Haag: p. 33
Ron Gilling / Lineair: p. 40-41, 80, 90, 102, 134, 159
Lineair collectie, Arnhem: p. 41r
Shutterstock, New York: p. 43, 95, 139, 194, 207-209, 210-217, 226-229
Frits Emmelkamp / RTV-Drenthe, Assen: p. 46
Loesje, Arnhem: p. 62, 146
David Rozing / HH, Den Haag: 73-74, 231-237
Miramax, Los Angeles: p. 74
Harry Meijer / HH, Den Haag: p. 78
Rob Geus, Rotterdam: p. 91
Marco Okhuizen / HH, Den Haag: p. 109
Mark Retera / Comic House, Amsterdam: p. 112
Harry Laub / Lineair: p. 123b
Alan Travers, Melbourne: p. 123o
Mark Rober, San Francisco: p. 132
Tim Woodley / Woodleywonderworks, Sydney: p. 140
Sijmen Hendriks / HH, Den Haag: p. 151
Guus Schoonewille / Unicef, Den Haag: p. 164
Kim van Dam / NBB, Rotterdam: p. 166-167
Jaco Klamer / HH, Den Haag: p. 168
VI Images / HH, Den Haag: p. 171
Simon Lenskens, Gent: p. 172
NBB, Rotterdam: p. 179
AFP / ANP, Rijswijk: p. 181
Roos Koole / ANP, Rijswijk: p. 193
IJswater Films, Amsterdam: p. 196-197
Peter Hilz / HH, Den Haag: p. 198-205
Joke van Leeuwen / Singel Uitgeverij, Amsterdam: p. 208
Frans Lemmens / HH, Den Haag: p. 240-241
Bodesign, Aarschot: p. 244
Johannes Abeling / Beeldunie, Amsterdam: p. 245

Literaire teksten:
p. 127: Gedicht *De ontdekking*. Toon Tellegen, *Een dansschool*, Uitgeverij Querido, Amsterdam 1992
p. 198-199: Edward van de Vendel en Anoush Elman, *De gelukvinder*. Uitgeverij Querido, Amsterdam/ Antwerpen 2008, p. 64-66
p. 200-201: Edward van de Vendel en Anoush Elman, *De gelukvinder*. Uitgeverij Querido, Amsterdam/ Antwerpen 2008, p. 221-222
p. 201-203: Dirk Bracke, *Als de olifanten vechten*. Davidsfonds Infodok, Antwerpen 2016, p. 44-47
p. 204-205: Dirk Bracke, *Als de olifanten vechten*. Davidsfonds Infodok, Antwerpen 2016, p. 131-134
p. 207: Gedicht *Amsterdam*. Lowie Gilissen, in: Gerard Beense (samenst.), *Stadsgeluiden*. Kontrast, Oosterbeek 2012, p. 13
p. 208: Gedicht *De ontpopping*. Joke van Leeuwen, *Wuif de mussen uit*. Uitgeverij Querido, Amsterdam/Antwerpen 2007
p. 209: Gedichtdeel uit *Kind in Brussel*. Joke van Leeuwen, *Vier manieren om op iemand te wachten*. Querido, Amsterdam 2001
p. 210-211: Kevin Brooks, *Candy*. De Harmonie, Amsterdam 2005, p. 35-36
p. 211-212: Kevin Brooks, *Candy*. De Harmonie, Amsterdam 2005, p. 119-121
p. 212-213: Kevin Brooks, *Candy*. De Harmonie, Amsterdam 2005, p. 216-217
p. 213-214: Rainbow Rowell, *Eleanor en Park*. Van Goor, Houten 2014, p. 78-79
p. 215-216: Rainbow Rowell, *Eleanor en Park*. Van Goor, Houten 2014, p. 117-118
p. 216-217: Rainbow Rowell, *Eleanor en Park*. Van Goor, Houten 2014, p. 143-144
p. 218-220: John Green, *Het grote misschien*. Gottmer, Haarlem 2017, p. 132-133
p. 220-221: John Green, *Het grote misschien*. Gottmer, Haarlem 2017, p. 136-137
p. 221-222: Bov Bjerg, *Auerhaus*. Cossee, Amsterdam 2017, p. 47-48
p. 222-223: Bov Bjerg, *Auerhaus*. Cossee, Amsterdam 2017, p. 49-50
p. 224: Bov Bjerg, *Auerhaus*. Cossee, Amsterdam 2017, p. 88-89
p. 226: Gedicht *Uit het leven een greep*. Ingmar Heytze, *Het ging over rozen*. Uitgeverij Podium, Amsterdam 2002, p. 12
p. 227: Gedicht John O'Mill, *Light verse in Dutch and Double Dutch*. Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam 2012
p. 228: Gedicht *Lullopertje*. Lévi Weemoedt, Van harte beterschap. Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam 1998
p. 229: Plintgedicht. Drs. P met beeld van Dientje Winters
p. 230-231: Hendrik Groen, *Pogingen iets van het leven te maken*. Meulenhoff, Amsterdam 2018, p. 5-6
p. 232-233: Hendrik Groen, *Pogingen iets van het leven te maken*. Meulenhoff, Amsterdam 2018, p. 11-12
p. 233-236: Joke van Leeuwen & Malika Blain, *Bezoekjaren*. Uitgeverij Querido, Amsterdam/Antwerpen 2011, p. 48-54

Met betrekking tot sommige teksten en/of illustratiemateriaal is het de uitgever, ondanks zorgvuldige inspanningen daartoe, niet gelukt eventuele rechthebbende(n) te achterhalen. Mocht u van mening zijn (auteurs)rechten te kunnen doen gelden op teksten en/of illustratiemateriaal in deze uitgave dan verzoeken wij u contact op te nemen met de uitgever.

We have done our utmost to find the addresses of copyright holders from whose work we have borrowed extracts. Despite our efforts we do not always succeed. We kindly invite all those concerned to contact us.

Nieuw Nederlands

3 HAVO

6E EDITIE

LEERBOEK

GEPERSONALISEERD LEREN

Bij dit boek hoort een digitale leeromgeving.
Als je de opdrachten online maakt, zie je direct wat er al goed gaat. Je krijgt daarbij handige tips, zodat je het de volgende keer beter doet.

Op basis van je resultaten krijg je bovendien opdrachten op jouw niveau. Dus wat moeilijker als het goed gaat of met meer hulp als je dat nodig hebt.
Met de oefentoetsen kun je je voorbereiden op het proefwerk.
Als je meer uitleg nodig hebt, zijn er ook nog handige uitlegvideo's.

Noordhoff Uitgevers

www.nieuwnederlands.noordhoff.nl

ISBN 978-90-01-88071-2